

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Горан С. Лукић

Прање новца као претња Западном Балкану
– случај Републике Србије

докторска дисертација

Београд, 2026

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

Goran S. Lukić

**Money laundering as a threat to the Western
Balkans – the case of the Republic of Serbia**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2026

Ментор:

Редовни професор, проф. др Драган Ђукановић
Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Чланови комисије:

Редовни професор, проф. др Драган Симић
Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Ванредни професор, проф. др Марко Дашић
Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Ванредни професор, проф. др Вера Арежина
Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Редовни професор, проф. др Горан Бошковић
Криминалистичко-полицијски универзитет у Београду

Датум одбране: _____

Изјаве захвалности

Израда докторске дисертације представља дуг и захтеван пут који се не може прећи без разумевања и помоћи људи спремних да несебично поделе своје знање и време и пруже подршку онда када је она најпотребнија. Због тога желим да изразим искрену захвалност свима који су, на различите начине, допринели настанку овог рада.

Посебно желим да истакнем захвалност свом ментору, проф. др Драгану Ђукановићу, на стручном усмеравању, драгоценим саветима и подршци током свих фаза израде дисертације. Његово академско искуство, професионалност и разумевање били су од великог значаја, нарочито у најзахтевнијим периодима, када су његова посвећеност и спремност да помогне били од изузетног значаја за успешно окончање овог дугогодишњег рада.

Искрено захваљујем и члановима Комисије: проф. др Драгану Симићу, проф. др Марку Дашићу, проф. др Вери Арежини и проф. др Горану Бошковићу, на издвојеном времену, значајним сугестијама и пажљивом читању рада. Посебно захваљујем проф. др Вери Арежини на стручним смерницама и драгоценој помоћи у методолошком уобличавању рада и припреми упитника, као и сараднику ма Ненаду Спасојевићу на подршци у техничкој реализацији анкетног истраживања и припреми података за даљу статистичку обраду.

Велику захвалност упућујем Нади Ракић, мојој професорки из Средње школе унутрашњих послова у Сремској Каменици, на несебичној помоћи приликом статистичке обраде резултата анкетног истраживања. Њено знање, посвећеност и спремност да помогне значајно су допринели квалитетнијој интерпретацији емпиријских налаза и укупној вредности овог истраживања.

Захваљујем свим колегама, стручњацима и представницима институција из Републике Србије и држава Западног Балкана који су учествовали у анкетном истраживању и својим искуствима допринели бољем разумевању претњи и ризика од прања новца у региону.

Нарочито желим да захвалим Катарини Петровић, самосталном стручнотехничком сараднику за студије и студентска питања на докторским академским студијама, на професионалности, стрпљењу и подршци током читавог процеса. Њена доступност, спремност да пружи потребне информације, разјасни недоумице и упуте речи охрабрења биле су ми од великог значаја.

На крају, најдубљу и најискренију захвалност упућујем својој породици – мојој супрузи Ангели и нашим ћеркама Елени и Неди. Оне су биле моја сигурност, мој мир и моја највећа снага током свих година испуњених радом, усавршавањем и професионалним изазовима. Њихова љубав, подршка и разумевање давали су ми снагу да истрајем и онда када је овај пут био посебно захтеван. Сваки успех на том путу у великој мери припада и њима. Њима, са највећом љубављу и захвалношћу, посвећујем овај рад.

Свима који су били део овог пута и својим знањем, подршком, пријатељством и добром намером учинили га лакшим и вреднијим, од срца хвала.

АПСТРАКТ:

Праће новца представља озбиљну претњу економијама и политичкој стабилности држава Западног Балкана, укључујући Републику Србију. Криминалне групе остварују значајне приходе из илегалних активности, попут трговине дрогом, кријумчарења, корупције и других видова организованог криминала. Интеграцијом ових незаконито стечених средстава у легалне финансијске токове подрива се економски и монетарни систем, слаби институционална стабилност и нарушава безбедносна ситуација у региону.

С обзиром на транснационални карактер праћа новца, ефикасно сузбијање ове појаве захтева међународну сарадњу и усклађене правне оквире. Националне мере, уколико нису део шире стратегије глобалне координације, могу имати ограничен ефекат. Стога је неопходно оснажити регионалну и међународну сарадњу, као и имплементирати препоруке међународних организација и конвенција које се баве овом проблематиком.

Овај рад истражује праће новца као безбедносни изазов и претњу за државе Западног Балкана, с посебним освртом на Републику Србију. Анализирају се методологије и технике праћа новца, међународни стандарди и улога релевантних институција у његовом спречавању и сузбијању. Посебан фокус је на нормативном оквиру Републике Србије и поређењу са системима Босне и Херцеговине, Црне Горе и Републике Северне Македоније. Такође, разматрају се последице праћа новца на безбедност региона, процена ризика и значај међународне сарадње.

Резултати истраживања указују на потребу унапређења правних и институционалних мера ради ефикаснијег супротстављања овом феномену.

Кључне речи: праће новца, претње, ризици, безбедност, организовани криминал, Западни Балкан, регионалне иницијативе, међународни стандарди, регионална и међународна сарадња.

Научна област:

Политичке науке

Ужа научна област:

Међународне студије

УДК:

336.7:343.9(34:327.7/8)(497)

ABSTRACT:

Money laundering poses a serious threat to the economies and political stability of the Western Balkans, including the Republic of Serbia. Criminal groups generate significant revenues from illegal activities such as drug trafficking, smuggling, corruption, and other forms of organized crime. By integrating these illegally acquired funds into legal financial flows, the economic and monetary system is undermined, institutional stability is weakened, and regional security is compromised.

Given the transnational nature of money laundering, effectively combating this phenomenon requires international cooperation and harmonized legal frameworks. National measures, if not part of a broader global coordination strategy, may have limited effectiveness. Therefore, it is essential to strengthen regional and international cooperation and implement the recommendations of international organizations and conventions addressing this issue.

This paper examines money laundering as a security challenge and threat to the Western Balkans, with a particular focus on the Republic of Serbia. It analyzes money-laundering methodologies and techniques, international standards, and the role of relevant institutions in the prevention and suppression of money laundering. Special attention is given to the legal framework of the Republic of Serbia and a comparative analysis of the systems in Bosnia and Herzegovina, Montenegro, and the Republic of North Macedonia. Additionally, the consequences of money laundering on regional security, risk assessment, and the importance of international cooperation are explored.

The research findings highlight the need to enhance legal and institutional measures to more effectively combat this phenomenon.

Keywords: money laundering, threats, risks, security, organized crime, Western Balkans, regional initiatives, international standards, regional and international cooperation.

Scientific field:

Political Sciences

Specific scientific field:

International Studies

UDC:

336.7:343.9(34:327.7/8)(497)

САДРЖАЈ

УВОД И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	1
I ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ПРАЊА НОВЦА	8
1. ДЕФИНИСАЊЕ ПРАЊА НОВЦА	8
2. ФАЗЕ ПРАЊА НОВЦА	15
3. МОДАЛИТЕТИ И ТЕХНИКЕ ПРАЊА НОВЦА	21
II МЕЂУНАРОДНИ СУБЈЕКТИ И СТАНДАРДИ ЗА СУПРОТСТАВЉАЊЕ ПРАЊУ НОВЦА	34
1. МЕЂУНАРОДНИ СУБЈЕКТИ И ЊИХОВА УЛОГА У УСПОСТАВЉАЊУ МЕЂУНАРОДНИХ СТАНДАРДА ЗА СУПРОТСТАВЉАЊЕ ПРАЊУ НОВЦА	34
2. МЕЂУНАРОДНЕ КОНВЕНЦИЈЕ О СУПРОТСТАВЉАЊУ ПРАЊУ НОВЦА	39
2.1. Конвенција Уједињених нација о противзаконитом промету опојних дрога и психотропних супстанци из 1988. године (тзв. Бечка конвенција)	39
2.2. Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунски протоколи из 2000. године (тзв. Палермо конвенција)	40
2.3. Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма из 2005. године (тзв. Варшавска конвенција)	42
3. ОСТАЛИ МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА СУПРОТСТАВЉАЊЕ ПРАЊУ НОВЦА	44
3.1. Препоруке Радне групе за финансијску акцију – ФАТФ (<i>Financial Action Task Force - FATF</i>)	44
3.2. Извештаји Комитета Савета Европе – <i>Moneyval</i>	45
3.3. Директиве Европског парламента и Савета о спречавању коришћења финансијског система у сврхе прања новца и финансирања тероризма	47
III НОРМАТИВНИ ОКВИРИ ЗА СУПРОТСТАВЉАЊЕ ПРАЊУ НОВЦА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	54
1. РАЗВОЈ И СТРУКТУРА НОРМАТИВНОГ ОКВИРА ЗА СУПРОТСТАВЉАЊЕ ПРАЊУ НОВЦА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	54
2. УЛОГА РЕЛЕВАНТНИХ СУБЈЕКТА У ОТКРИВАЊУ, СПРЕЧАВАЊУ И СУЗБИЈАЊУ ПРАЊА НОВЦА	65
3. ИНДИКАТОРИ ЗА ПРЕПОЗНАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА	73
4. ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРИВРЕДНЕ ПРЕСТУПЕ И ПРЕКРШАЈЕ	78
5. КРИВИЧНОПРАВНА ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРАЊЕ НОВЦА	82
5.1. Кривично дело прања новца	83
5.2. Елементи кривичног дела прања новца	84
5.3. Откривање и доказивање кривичног дела прања новца	86
5.3.1. Анализа података Републичког завода за статистику за кривично дело прање новца	91
5.3.2. Анализа података из годишњих извештаја јавних тужилаштава за кривично дело прање новца	92
5.3.3. Упоредна анализа података РЗС-а и извештаја јавних тужилаштава у вези са кривичним делом прање новца	94

IV	УПОРЕДНО-ПРАВНИ ПРИКАЗ СИСТЕМА СУПРОТСТАВЉАЊА ПРАЊУ НОВЦА ПОЈЕДИНИХ ЗЕМАЉА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА	96
1.	БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	96
1.1.	Нормативни оквири за супротстављање прању новца	96
1.2.	Улога релевантних субјеката у откривању, спречавању и сузбијању прања новца	98
1.3.	Одговорност за прекршаје	100
1.4.	Кривичноправна одговорност за прање новца	101
2.	ЦРНА ГОРА	103
2.1.	Нормативни оквири за супротстављање прању новца	103
2.2.	Улога релевантних субјеката у откривању, спречавању и сузбијању прања новца	105
2.3.	Одговорност за прекршаје	107
2.4.	Кривичноправна одговорност за прање новца	108
3.	РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	110
3.1.	Нормативни оквири за супротстављање прању новца	110
3.2.	Улога релевантних субјеката у откривању, спречавању и сузбијању прања новца	113
3.3.	Одговорност за прекршаје	115
3.4.	Кривичноправна одговорност за прање новца	116
V	ПРЕТЊЕ И РИЗИЦИ ОД ПРАЊА НОВЦА ПО ЗАПАДНИ БАЛКАН - резултати истраживања	122
1.	РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	125
1.1.	Демографски подаци	125
1.1.1.	Полна структура	126
1.1.2.	Старост испитаника	127
1.1.3.	Образовни ниво испитаника	127
1.1.4.	Занимање	128
1.1.5.	Орган/институција	129
1.2.	Предикатна кривична дела која су извор нелегалног прихода у предметима прања новца	129
1.2.1.	Факторска анализа предикатних кривичних дела као извор нелегалног прихода у предметима прања новца у укупном узорку и у Србији	133
1.3.	Сектори улагања <i>прљавог</i> новца	134
1.3.1.	Факторска анализа сектора улагања као извор нелегалног прихода у предметима прања новца у укупном узорку и у Србији	138
1.4.	Процена претње од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца	140
1.5.	Мера препознавања фаза прања новца	143
1.6.	Модалитети прања новца	144
1.7.	Највећи ризик за прање новца	146
1.8.	Улога корупције као извора нелегалног прихода у предметима прања новца	149
1.9.	Растућа претња за прање новца	149
1.10.	Највећи изазови и препреке у супротстављању прању новца	151
1.10.1.	Факторска анализа идентификованих фактора важности појединих елемената за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца у предметима прања новца у укупном узорку и у Србији	154
1.11.	Казнена политика у пресудама за прање новца	156

1.12.	Видови едукације у области супротстављања прању новца	156
1.13.	Прање новца као претња за стабилност и безбедност земље	159
1.13.1.	Факторска анализа идентификованих фактора важности појединих елемената остваривање негативних ефеката и мере прања новца, након дужег временског периода од интеграције <i>прљавог</i> новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље код испитаника укупног узорка и из Србије	167
1.14.	Заједничке мере и сарадња држава Западног Балкана у супротстављању прању новца	169
1.15.	Вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца	170
1.16.	Превентивне и репресивне мере у супротстављању прању новца	173
2.	ЗАКЉУЧЦИ ИСТРАЖИВАЊА	175
	ЗАКЉУЧАК	182
	ЛИТЕРАТУРА	187
	ПРИЛОГ	194

УВОД И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Праће новца се убраја међу најзначајније изазове савременог друштва, са израженим последицама на националном и међународном нивоу. Његов утицај превазилази економску димензију, будући да истовремено подрива безбедносну стабилност држава, доприноси јачању организованог криминала и корупције и слаби институције надлежне за заштиту владавине права. Моје интересовање за ову тему проистиче из дугогодишњег искуства стеченог кроз рад у Министарству унутрашњих послова Републике Србије, где сам имао прилику да се директно сусретнем са различитим аспектима ове проблематике.

Током обављања службених дужности, уочио сам да праће новца представља озбиљан безбедносни ризик који омогућава финансирање других облика криминала, укључујући тероризам, кријумчарење наркотицима, оружјем и људима. Методи које криминалне групе користе постају све сложенији, што захтева константну адаптацију истражних техника, правних оквира и институционалних механизма за супротстављање овој појави.

Желео сам да своје практично искуство продубим кроз научни приступ, како бих допринео дефинисању ефикаснијих стратегија за борбу против праћа новца, посебно у контексту Републике Србије и ширег региона Западног Балкана. Ово истраживање има за циљ да анализира постојеће правне и институционалне механизме, као и њихову усклађеност са међународним стандардима. Посебан значај има поређење са земљама региона, Босном и Херцеговином, Црном Гором и Републиком Северном Македонијом, како би се идентификовале добре праксе и могућности за унапређење домаћег система.

Поред теоријског аспекта, рад је усмерен и на практичну примену мера у супротстављању праћу новца. Анализом конкретних случајева, изазова са којима се сусрећу надлежне институције, настојао сам да понудим препоруке за ефикаснију превенцију, откривање и сузбијање овог феномена. У овом контексту, кључну улогу имају органи гоњења, финансијске институције и регулаторни органи, чија сарадња и координација могу значајно допринети успешности мера у овој области.

Сматрам да је неопходно додатно оснажити међународну и регионалну сарадњу, ускладити домаћи правни оквир са глобалним стандардима, те унапредити рад институција кроз боље техничке капацитете и едукацију кадрова. Јачањем превентивних мера, санкционисањем кршења законских прописа и увођењем ефикаснијих механизма контроле, може се постићи значајан напредак у супротстављању праћу новца, а тиме и унапређењу безбедности и економске стабилности Србије и региона.

Моја мотивација за бављење овом темом произилази из жеље да, кроз научно-стручни допринос, помогнем у креирању ефикаснијег система за супротстављање праћу новца, који ће се заснивати на међународним стандардима, уз истовремено уважавање специфичности безбедносног окружења у Републици Србији и ширем региону Западног Балкана.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Предмет и циљ истраживања

Праће новца представља глобални проблем који производи негативне ефекте на економску стабилност, политички систем, безбедност и социјалну структуру једне државе. У литератури и међународним извештајима најчешће се наводи процена да се на годишњем нивоу опере између 2% и 5% светског бруто друштвеног производа, односно приближно између 615 милијарди и 1.540 милијарди евра.¹ Висок претпостављени ниво прања новца, његов утицај на финансијски систем и финансијске токове, као и његова улога у омогућавању инвестирања незаконитог профита и даљег ширења организованог криминала, указују на то да ова појава остаје једна од кључних безбедносних претњи са којима се суочавају Западни Балкан и Европска унија.² У домаћој и иностраној литератури постоје различита тумачења појма прања новца, али нема суштинских разлика у дефинисању овог појма. Наиме, праће новца представља процес који је непосредно повезан са претходном криминалном делатношћу, јер његов предмет чине средства прибављена из незаконитих извора. Његова суштина није само у располагању таквим средствима, већ у стварању привида да она потичу из легалних активности. То се постиже различитим облицима трансформације и прикривања, укључујући пренос, конверзију, размену, депоновање, мешање са легалним приходима или друге радње којима се незаконито стечена имовина укључује у редовне финансијске токове. Истовремено, овим поступком прикривају се и трагови претходне криминалне активности, као и идентитет лица или криминалних структура које стоје иза стицања такве имовинске користи. Због тога се као крајња сврха прања новца може одредити омогућавање безбедног коришћења прихода од криминала, уз избегавање откривања, процесуирања и примене мера одузимања незаконито стечене имовине.

Дакле, сходно наведеном, праће новца представља процес којим се незаконито прибављена имовинска корист настоји представити као резултат законитих економских активности. Уместо да се незаконито порекло средстава непосредно прикрива само једном радњом, овај процес најчешће подразумева више повезаних операција усмерених на измену облика имовине, премештање средстава кроз различите финансијске токове, њихово улагање у привредне или друге легалне послове и удаљавање од криминалне активности из које су проистекла. Основна функција таквих активности јесте да се отежа праћење новчаних токова и идентификовање стварних корисника, док је њихова крајња сврха омогућавање располагања приходима од криминала уз избегавање кривичноправних последица. У докторату, теоријска полазишта заснивају се на критичким приступима који се односе на Копенхашку школу студија безбедности и њихове представнике Бери Базана и Оле Вејвера. Такође, у одређеним сегментима, на Велшску школу студија безбедности.

Праће новца је присутно у националним, регионалним и међународним размерама, те су из тог разлога све државе заинтересоване за његово сузбијање, јер нарушава виталне вредности сваког друштва. Полазећи од Симићевог указивања на промене у глобалној политици и постепено превазилажење искључиво државоцентричног приступа, савремене безбедносне

¹ EUROPOL, *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment*, EUROPOL SOCTA 2013.

² EUROPOL, *An update on serious and organised crime in the EU*, EUROPOL SOCTA 2015.

изазове потребно је посматрати у ширем контексту глобалне међузависности.³ У том смислу, прање новца може се анализирати као транснационална безбедносна претња, чије последице превазилазе границе националних финансијских и кривичноправних система. Прање новца производи широк спектар негативних последица које превазилазе оквир финансијског система. Нарушава стабилност, транспарентност и функционалност, доприноси економским поремећајима и ствара услове за ширење институционалне и друштвене нестабилности. Поред тога, ова појава може слабити демократске процесе, угрозити спровођење реформи, одвратити домаће и стране инвестиције, нарушити кредибилитет државе у међународним односима и произвести негативне ефекте по регионалну безбедност. Приликом анализе одређене безбедносне појаве потребно је утврдити шта представља објекат безбедности, каква је природа претње, ко је одговоран за њено спречавање и којим средствима се безбедност може остварити.⁴

Истраживачко питање произлази из наведеног проблема и оно гласи - *да ли прање новца представља претњу и какве ефекте ствара на стабилност и безбедност система држава Западног Балкана, са посебним освртом на Републику Србију?*

Имајући у виду опасност коју представља организовани криминал међународног карактера, чије последице превазилазе границе појединачних држава, међународна заједница је започела процес развијања заједничке стратегије за борбу против најопаснијих облика криминалитета. Та стратегија посебно је усмерена на сузбијање трговине опојним дрогама, трговине људима, незаконите трговине оружјем и других тешких кривичних дела, са којима је прање новца у тесној вези. У том смислу, донето је више међународних правних аката којима су прецизирани поједини облици прања новца, недозвољене делатности повезане са њим, као и мере и обавезе које национална законодавства треба да предвиде ради ефикасног супротстављања овој појави. У области супротстављања прању новца значајан део међународног нормативног оквира заснива се на конвенцијама Уједињених нација, Савета Европе и правним актима Европске уније. Међу најважнијим инструментима Уједињених нација издвајају се Конвенција против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци из 1988. године, позната као Бечка конвенција, и Конвенција против транснационалног организованог криминала из 2000. године, позната као Палермо конвенција. Посебан значај у оквиру Савета Европе има Конвенција о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма из 2005. године, позната као Варшавска конвенција. Поред ових међународних инструмената, стандарди у области спречавања и сузбијања прања новца и финансирања тероризма развијани су и у праву Европске уније, пре свега кроз директиве Европског парламента и Савета које се односе на спречавање коришћења финансијског система у сврхе прања новца или финансирања тероризма.

Даље, међународни стандарди у области супротстављања прању новца и финансирању тероризма у значајној мери заснивају се на препорукама ФАТФ-а (*Financial Action Task Force - FATF*), које су ревидиране 2012. године. Овим стандардима уведена су важна унапређења, међу којима се посебно издвајају приступ заснован на процени ризика, појачане мере пажње у односу на политички изложена лица, као и препорука да се финансијске истраге спроводе паралелно са истрагама кривичних дела. На овим стандардима заснива се и рад Комитета

³ Симић Д., „Узбурканост у глобалној политици — од међудржавног поретка до глобалног друштва“, *Српска политичка мисао*, год. 15, vol. 22, бр. 4/2008, стр. 11.

⁴ Симић Д., *Наука о безбедности: савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ и Факултет политичких наука, Београд, 2002, стр. 22.

MONEYVAL Савета Европе, који процењује техничку усклађеност националних система са међународним стандардима, али и делотворност њихове практичне примене. На тај начин, *MONEYVAL* има значајну улогу у праћењу и оцењивању система држава чланица Савета Европе у области спречавања прања новца и финансирања тероризма.

Један од значајних изазова савременог криминалитета представља привредни криминал, који се најчешће јавља у областима у којима постоји могућност остваривања високог профита, уз релативно низак ризик од откривања незаконитих активности. С обзиром на то да се таквим делатностима стиче значајна противправна имовинска корист, јавља се потреба за њеним прикривањем и легализацијом, односно за укључивањем незаконито стеченог новца у легалне финансијске токове, како би се онемогућило утврђивање његовог стварног порекла. Прање новца се у том смислу остварује кроз различите банкарске, привредне и друге трансакције, чији је циљ да се средства криминалног порекла прикажу као законита и употребљива у редовном промету. Овај процес карактеришу употреба савремених информационих технологија, глобална повезаност финансијских институција, висок степен стручности учинилаца и способност прилагођавања актуелним економским и тржишним условима. Посебно погодна одредишта за пласирање сумњивих новчаних средстава јесу финансијски системи држава Европске уније, али и других држава, нарочито оних које су погођене економском кризом, налазе се у процесу транзиције или у којима поступак приватизације није у потпуности окончан. Такве околности су посебно значајне за земље Западног Балкана, у којима наведени фактори могу повећати рањивост финансијског система на прање новца.

Из наведеног произашао је **предмет истраживања - прање новца као претња за стабилност и безбедност држава Западног Балкана, а посебно за Републику Србију.**

Значај истраживања садржан је у чињеници да се наведеним предметом истраживања до сада нико није у потпуности бавио како у стручној тако и у научној заједници. Проблематиком прања новца до сада су се у домаћој академској јавности бавили аутори попут Слободана Радоњића (*Прање новца и његов утицај на економски развој и прераспodelу друштвеног богатства*), Миће Бошковића (*Корупција - прање новца - финансирање тероризма: криминалистички - криминолошки - кривичноправни аспекти*), Горана Бошковића (*Прање новца*), Небојше Теофиловића (*Корупција и прање новца као облици организованог криминалитета*), који су били превасходно усмерени на феноменологију прања новца, на начине извршења, откривања и доказивања у националним оквирима, као и на регионалну безбедност и регион Западног Балкана као што је Душко Лопандић (*Регионалне иницијативе у Југоисточној Европи*), Младен Бајагић (*Нови концепт безбедности: сарадња у безбедности*) и други, али се нису фокусирали на ефекте прања новца на регионалну безбедност. Такође, Бери Базан и Оле Вејвер (*Региони и моћ – структура међународне безбедности*), као и Саша Мијалковић и Марија Поповић (*Увод у студије безбедности*) допринели су проучавању регионалног безбедносног комплекса.

Наиме, у стручној и научној литератури о прању новца истражују се појавни облици, начини извршења, методе откривања и доказивања, описују међународни стандарди у области супротстављања прању новца, указује на значај регионалне безбедности и могуће начине њеног угрожавања, али се не баве истраживањем ефеката прања новца на регионалну безбедност.

Прање новца је глобални феномен и безбедносно-политички проблем, те је координирана међународна реакција у борби против ове врсте криминала предуслов за успостављање ефикасног система супротстављања овој негативној појави. Супротстављање прању новца има посебан значај за земље региона, како у оквиру националних система, тако и у ширем

наднационалном контексту. Прање новца представља изазов, ризик и претњу сигурности и демократској стабилности и препрека су владавини права и економском напретку региона.

Разматрање идејног пројекта истраживања представља важан корак у изради примењеног, односно оперативног пројекта, јер омогућава јасније дефинисање концепције истраживања, употребљене терминологије, индикатора, истраживачких инструмената и релевантних техничких питања, укључујући и начин мерења посматраних појава.⁵ Научно-методолошки основ безбедносне аналитике, према Арежини обухвата утврђивање проблема, односно предмета истраживања, дефинисање извора сазнања, избор одговарајућих метода и обраду прикупљених података.⁶

Предмет истраживања просторно обухвата регион Западног Балкана. Разматрање прања новца на овим просторима вршио се у циљу компарације ефекта прања новца на поједине државе Западног Балкана односно на Републику Србију, Босну и Херцеговину, Црну Гору и Републику Северну Македонију и утврђено је које ефекте прање новца има на националном и регионалном нивоу. Полазећи од тога да се још од половине 1999. године АП КиМ налази под протекторатом УН, сходно Резолуцији Савета безбедности 1244, наведени ефекти прања новца се односе и на то подручје.

Временски, истраживање је ограничено на период од 2010-те до данас. За наведени период су се истраживали ефекти прања новца на безбедност напред наведених држава, као и на регионалну безбедност.

Научни циљ истраживања јесте научно објашњење, односно стицање новог или продубљивање постојећег научног сазнања у вези са предметом истраживања. Дакле, научни циљ је установити, описати и анализирати ефекте прања новца на регионалну безбедност, указати на могуће начине ублажавања ризика, као и утврдити тенденције будућих ефеката прања новца на регионалну безбедност, са посебним освртом на случај Републике Србије.

Друштвени циљ истраживања јесте указивање да је за ефикаснију борбу против прања новца потребно предузимање заједничких и усаглашених активности свих држава у региону и давање препорука за унапређење сарадње ради успешнијег супротстављања прању новца.

Методе истраживања

Због природе самог предмета истраживања, као и због постављених хипотеза, истраживање је било квантитативног и квалитативног типа. Комбиновање квалитативних и квантитативних метода омогућава потпуније сагледавање сложених безбедносних појава. Подаци добијени применом различитих истраживачких приступа могу се међусобно допуњавати и проверавати, чиме се повећава поузданост изведених закључака и омогућава

⁵ Арежина В., Цевад Т., *Проблеми истраживања и научног проучавања комуникологије*, Факултет политичких наука Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 2015, стр. 32.

⁶ Арежина В., „Значај безбедносне аналитике за очување еколошке и енергетске безбедности“, у: (Форца Божидар ур.) *Зборник радова са међународног научног скупа – Европа на раскрсници – Управљање кризама – свеска II*, 09.05.2025, Универзитет „Унион – Никола Тесла“ – Факултет за пословне студије и право, Београд, 2025, стр. 215.

свеобухватније разумевање истраживаног проблема.⁷ Квантитативна анализа је коришћена у оној мери која је потребна за статистичко објашњење појединих ефеката прања новца на угрожавање програма реформи, смањење инвестиција, као и регионалне безбедности. Сагласно томе, методолошки оквир истраживања тежишно је чинила компаративна метода, а за прикупљање података, примењене су метода анализе садржаја и анкета, која је примењена на узорку од 164 испитаника. Више о томе видети у поглављу V – Претње и ризици од прања новца по Западни Балкан – резултати истраживања.

Наведено указује на врсту извора података која се примарно користила у истраживању, а то су секундарни извори. Као полазиште у истраживању свакако су били коришћени академски чланци из предметне области, али и различита документа попут публикација и извештаја напред наведених релевантних међународних тела која врше оцену рањивости националних система на прања новца. С обзиром на изузетан значај примарних извора података током процеса истраживања, спроведен је упитик који су попуњавали експерти из области супротстављања прању новца и њеног ефеката на безбедност у Републици Србији, али и у региону. Суштински, коришћењем оваквих извора података извршило се дубинско истраживање предметне проблематике.

На основу примарних извора података и анализе садржаја секундарних извора података, применом одговарајућих метода истраживања, првенствено компаративне методе, утврђени се одређени закључци. Дескриптивно закључивање је потврдило постављену хипотезу. С друге стране, каузално закључивање користило се у оним сегментима процеса истраживања који се баве ефектима прања новца на безбедност појединих држава Западног Балкана, са посебним оствртом на Републику Србију. Дакле, примена свих наведених метода резултирало је потврдом постављене хипотезе.

Хипотетички оквир истраживања

У складу са дефинисаним предметом истраживања, постављеним циљевима пошло се од следећих хипотеза:

Општа хипотеза – прање новца представља претњу на стабилност и безбедност држава Западног Балкана, самим тим и Републику Србију. Предузимањем заједничких активности и сарадње држава у региону, може се ублажити наведена претња.

Прва посебна хипотеза – прање новца представља претњу стабилности и безбедности држава Западног Балкана.

Друга посебна хипотеза – прање новца остварује у почетку позитивне, али дугорочно гледано и у коначном негативне ефекте на стабилност и безбедност држава Западног Балкана.

Трећа посебна хипотеза – стварањем услова за унапређење превентивних и репресивних мера у борби против прања новца, обезбеђују се повољнији услови за слободан проток људи и капитала, роба и услуга.

⁷ Мијалковић С., Арежина В., “Qualitative, Quantitative and Mixed Methods in Researching Security and Political Phenomena“, *Безбедност*, год. LXVI, 3/2024, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2024, стр. 33-34.

Научни и друштвени допринос докторске дисертације

Научни допринос овог истраживања заснива се на чињеници да су резултати овог истраживања довели до провере и потврде постојећих научних сазнања о дефинисању и карактеристикама прања новца, као и до нових научних сазнања о ефектима прања новца на националну и регионалну безбедност. Дакле, осим научног доприноса и новим научним сазнањима у области политичких наука, безбедности и криминалистике, научни допринос је и у методологији, а посебно мешовитим методама за супротстављање прању новца.

Друштвени допринос овог истраживања је што може послужити као полазна основа за будућа, специјализована истраживања мањег обима о превенцији и сузбијању прања новца које представља претњу регионалној безбедности. Такође, изнети су предлози и смернице за унапређење супротстављања прању новца и смањење ризика и претњи од прања новца по националну и регионалну безбедност.

Структура докторске дисертације

Структура докторске дисертације је постављена у складу са циљевима и полазним хипотезама. Рад је поред уводног дела и закључка, подељен у пет глава.

У уводном делу, методологија истраживања, приказан је предмет истраживања, циљ и методе истраживања, као и полазне хипотезе. Затим је описан научни и друштвени допринос докторске дисертације.

Прва глава носи назив *Појавни облици прања новца* и ту смо дефинисали појам прања новца, фазе, методологије и технике прања новца.

У другој глави, под насловом *Међународни субјекти и стандарди за супротстављање прању новца*, проучавали смо правну регулативу међународне заједнице, којима су установљени основни стандарди за супротстављање прању новца, као и међународне субјекте од значаја за ову област.

Трећом главом под називом *Нормативни оквири за супротстављање прању новца у Републици Србији*, поред нормативног оквира, улоге и начина рада релевантних субјеката у откривању, спречавању и сузбијању прања новца, указали смо на одговорност за привредне преступе и прекршаје, као и на кривичноправну одговорност за прање новца.

Упоредно-правни приказ система супротстављања прању новца поједних држава Западног Балкана је назив четврте главе, где се приказују системи Босне и Херцеговине, Црне Горе и Републике Северне Македоније.

У петој глави, описане су претње и ризици од прања новца по Западни Балкан, приказани су резултати истраживања спроведеног кроз упитник и изведени су закључци.

После свеобухватне анализе, у закључку смо навели све битне констатације и резултате истраживања, док се списак литературе и других коришћених извора, као и одабрани прилог налазе на крају рада.

Глава I

ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ПРАЊА НОВЦА

1. ДЕФИНИСАЊЕ ПРАЊА НОВЦА

Теоријска полазишта заснивају се на критичким приступима који се односе на Копенхашку и, у одређеним сегментима, на Велшку школу студија безбедности.

За развој Копенхашке школе најзначајнији су Бери Базан и Оле Вејвер који су дали допринос безбедности у развоју схватања регионалног безбедносног комплекса и секторске анализе.⁸ Према њима регионални безбедносни комплекс је сет јединица у одређеној географској области чији су процеси и динамика безбедности толико повезани да њихови безбедносни проблеми морају бити перципирани и третирани као неодвојиви. Ово одређење регионалног безбедносног комплекса дато је у контексту људске, а не националне безбедности, и односи се на истакнуте групе егзистенцијалних претњи. На основу тога, теорија регионалног безбедносног комплекса заснива се на идеји да земље одређеног региона деле заједничке безбедносне проблеме, а ослања се на историјска искуства која показују да су кроз историју највећу претњу државама представљале земље у непосредном окружењу.

Према њима, региони се одређују као аутономни подсистеми, а на том нивоу нарочито су индикативне рањивости генерисане унутрашњим поретком, јер специфична рањивост заправо одређује врсте безбедносних страхова које држава има и начин на који перципира друге земље. Базан и Вејвер разликују унутардржавни ниво, односе међу државама, интеракцију региона са суседним регионалним просторима и улогу глобалних сила у обликовању регионалне динамике. Такође, они сматрају да постоји девет у међународном систему, где ми припадамо европском.

Формирање регионалних безбедносних комплекса потиче од интеракције, с једне стране, анархичне структуре и последица равнотеже снаге, а с друге стране од притисака локалне географске близине. Утицај географске близине безбедносне интеракције је најјача и најочигледнија у војном, политичком, друштвеном и еколошком сектору. На основу Копенхашке школе, све државе су у извесној мери уплетене у глобалну мрежу безбедносне међузависности. Међутим, само зато што је несигурност често повезана са близином, то утиче да се разликује безбедносна међузависност, посебно на нивоу региона.

Теоријска полазишта у оквиру критичких приступа делимично се односе на Велшку школу студија безбедности када сматрају да држава не може бити објект или крајњи циљ безбедносне политике, већ само средство или инструмент да се обезбеде остали нивои безбедности и њихове вредности. Такође, критички приступи инсистирају ширење безбедности на нове секторе (поред војног) и продубљивање појма безбедности ка појединцу, друштвеним групама, итд. Они схватају безбедност као идентификовање, анализу и решавање несигурности које утичу на појединце и групе. Такође, за разлику од осталих приступа, истичу значај могућности за промене.

⁸ Buzan, B., Ole W. and Jaap de W., *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder, Lynne Rienner, 1998.

Постоје бројне дефиниције у теорији и различита мишљења у пракси када говоримо о дефинисању појма прања новца, али без обзира да ли се он дефинише у ширем или ужем смислу, не постоје суштинске разлике и већина препознаје исте карактеристике овог појма. Можемо рећи да је прање новца проблем националних, регионалних и међународних размера, као и да је распрострањен у финансијским и нефинансијским секторима. У трећој деценији прошлог века, током периода прохибиције у Сједињеним Америчким Државама настао је термин прања новца. Историјски посматрано, криминалне структуре су приходе остварене незаконитом производњом и кријумчарењем алкохола, као и другим недозвољеним активностима, настојале да прикажу као приходе из легалног пословања. За ту сврху најчешће су коришћене делатности са великим учешћем готовинског промета, као што су перионице веша и аутоперионице, које су се налазиле под контролом криминалних организација. Таква пословања омогућавала су да се незаконито стечена готовина прикаже као редован приход, чиме се стварао привид њеног законитог порекла. Ширем разумевању значаја прикривања незаконито стечених прихода допринео је и случај Ал Капонеа, чија је кривична одговорност тридесетих година XX века утврђена по основу утаје пореза. Израз *прање новца* најпре је заживео у новинарском дискурсу, а потом је постепено прихваћен и у стручној и научној литератури, док се његова прва значајнија употреба у штампи везује за аферу Вотергејт у САД 1973. године.⁹

Иако у теорији и пракси постоје различите дефиниције прања новца, од најједноставнијих које га одређују као легализацију нелегалног капитала, до сложенијих дефиниција садржаних у међународним документима, попут Варшавске конвенције, и имплементираних у Кривични законик Републике Србије, суштина овог појма остаје иста. Прање новца представља процес прикривања стварног порекла новца или имовине проистекле из криминалних активности, са циљем њиховог укључивања у легалне финансијске токове. Посебно треба нагласити да прање новца има глобални карактер и да, услед транснационалне природе савремених финансијских токова, веома често превазилази границе једне државе. На то указују и подаци Канцеларије Уједињених нација за дрогу и криминал (*United Nations Office on Drugs and Crime*), према којима се на годишњем нивоу опере између 2% и 5% светског БДП-а, односно између 800 милијарди и 2 билиона америчких долара.¹⁰

У домаћој и иностраној литератури постоје различита одређења прања новца. Тако у домаћој литератури Бошковић Мићо под прањем новца подразумева „делатност субјекта најчешће оних из области сиве економије и организованог криминалитета, којима се стварају услови за легализацију противправно стечене добити, чиме се прикрива њено криминално порекло и ствара представа о законитој делатности. Операцијом која се зове прање новца не прикрива се само незаконито створен приход, већ се прикрива и криминална делатност појединих субјеката који се у свакидашњем животу приказују као поштени, угледни и економски моћни“.¹¹ Кулић у дефинисању прања новца полази од сличног становишта, па тако прање новца означава као „активности усмерене ка легализацији новца стеченог бављењем криминалним делатностима. Учесници у прању новца прибегавају најразноврснијим финансијским трансакцијама, како би прикрили право порекло новца да га тако учине легалним средством промета на тржишту новца, што им осигурава нормално коришћење у

⁹ Станковић Н., *Тероризам и финансирање тероризма*, Европски универзитет, Брчко, 2014, стр. 65.

¹⁰ Министарство финансија Републике Србије – Управа за спречавање прања новца, *Практикум за полагање стручног испита за обављање послова овлашћеног лица*, 2020, стр. 3, <https://www.apml.gov.rs/uploads/useruploads/Documents/Praktikumv03.pdf>, доступно 15.08.2024. Ова публикација припремљена је уз финансијску помоћ Европске уније, у оквиру пројекта: *Унапређење квалитета и ефикасности извештавања о сумњивим трансакцијама и кључних функција Управе за спречавање прања новца*.

¹¹ Бошковић М., *Криминалистика-методика I*, Полицијска академија, Београд, 1998, стр. 280.

пословним односима у којима пласирају свој капитал“.¹² Такође, међу значајнијим дефиницијама прања новца и она коју даје Бошковић Горан где је прање новца „врста имовинског криминалитета, чији су циљеви прикривање постојања и порекла нелегално стечених средстава, и то укључивањем тих средстава трансформацијом, пребацивањем, размењивањем, прикривањем намене мешањем са легалним средствима или на други начин у легалне финансијске токове, чиме се осим порекла нелегално стечених средстава прикрива криминална делатност и остварује крајњи циљ прања новца – несметано коришћење прихода од криминалне делатности и избегавање казне за извршена кривична дела“.¹³ Нешто ужу дефиницију даје Вуковић који под прањем новца подразумева „скуп радњи (најчешће банкарских и финансијских) којима се прикрива порекло илегално стеченог новца, те се такав новац приказује као легалан, а финансијске трансакције имају за циљ стварање привида да се до новца дошло законитим путем“.¹⁴ Мршевић Зорица прање новца сматра „илегалном, све чешће кривично санкционисану активност фалсификовања пословно-финансијске документације, или вршења других радњи, са циљем да се новац стечен недозвољеним пословним активностима, прикаже као добит од законских допуштених привредних активности“.¹⁵ Бошковић Мило прање новца представља као „легализацију капитала стеченог криминалном делатношћу, кроз финансијске трансакције и друге радњи усмерених на прикривање стварног порекла новца и других облика капитала. У том циљу могу се користити фалсификована документација, злоупотребе у финансијском пословању и манипулације у банкарским трансакцијама“.¹⁶

Иностранци аутори у дефинисању прања новца се такође крећу у сличним оквирима. У даљем тексту навешћемо различита одређења појма прања новца. Прање новца можемо дефинисати као скуп активности усмерених на прикривање праве природе прихода који потичу од криминалне активности, као и на приказивање тих прихода као легалних, у немери коришћења у легалном финансијском систему.¹⁷ Прање новца подразумева процес прикривања незаконитог порекла прихода, при чему се коришћењем бројних финансијских трансакција таква средства настоје представити као да потичу из легалних извора.¹⁸ Под прањем новца подразумевамо низ активности које се користе да би се сакрио приход од криминалне делатности и приказао као да потиче од легалних активности.¹⁹ Прање новца подразумева скуп активности којима се настоји прикрити постојање, стварна природа и порекло новца или имовине проистекле из криминалне активности.²⁰ Прање новца је пракса односно скуп активности којима се приходи стечени криминалом интегришу у легитимне финансијске токове прикривањем свог порекла.²¹ Прање новца представља процес

¹² Кулић М., *Прање новца, привредни криминал и корупција*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2001, стр. 180.

¹³ Бошковић Г., *Прање новца*, БеоСинг, Београд, 2005, стр. 23.

¹⁴ Вуковић М., „Сива економија-тамна бројка криминалитета“, *Безбедност*, број 1, Београд, 1993, стр. 215.

¹⁵ Мршевић З., „Спречавање прања новца мерама националног законодавства“, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, 4/92, Београд, стр. 91.

¹⁶ Бошковић М., „Прање новца као криминолошки и кривичноправни проблем“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, год. XLI, бр. 3, Нови Сад, 2007, стр. 174.

¹⁷ Sienczylo-Chlabicz Joanna & Wojciech Filipkowski, „The Polish financial intelligence unit: A new institution in the Polish legal system“, *Journal of Money Laundering Control*, vol. 5, London, 2001, p. 150.

¹⁸ William R Schroeder, „Money laundering: A global threat and the international community's response“, *FBI Law Enforcement Bulletin*, vol. 70, Washington, 2001, p. 2.

¹⁹ April H. Daniel & Angelo M. Grasso, „Money laundering“, *The American Criminal Law Review*, vol. 38, Chicago, 2001, p. 1054.

²⁰ Palmiotto J. Michael, *Criminal Investigation*, Austin&Winfield, 1998, p. 439.

²¹ Sullivan Kevin, *Anti-Money Laundering in a Nutshell, Awareness and Compliance for Financial Personnel and Business Managers*, Apress, 2015, p. 2.

маскирања незаконито произведених средстава криминалним поступком, тако да добијају легалан изглед.²² Прање новца је конверзија или трансфер новца да би се прикрило илегално порекло или коришћење финансијског система за конверзију или трансфер новца или друге имовине како би се прикрило њихово незаконито порекло.²³ Прање новца се генерално схвата као прикривање нелегитимног извора имовине ради пружања привада легалног порекла.²⁴ Прање новца се односи на процес прикривања незаконитог порекла новца стеченог криминалом.²⁵ У традиционалном схватању, прање новца подразумева процес прикривања порекла и власништва над приходима проистеклим из криминалне активности, са циљем да се учиниоцима омогући задржавање контроле над тим приходима и њихово представљање као законито стечене имовине и да, на крају, осигурају покриће за њихов приход и богатство. Ово је навело људе да верују да се прање новца може описати на један од следећих начина: претварање *прљавог* новца у чист новац, прање новца од дроге и прикривање криминалног новца.²⁶

Већина земаља је у дефинисању прања новца полазила од дефиниција из конвенција Уједињених нација. Према Конвенцији Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци која је усвојена је у Бечу 19. децембра 1988. године (тзв. Бечка конвенција),²⁷ основ за дефинисање прања новца се проналази у одредбама конвенције којима се обавезују стране потписнице да пропишу у свом законодавству као кривично дело следеће активности: „конверзија или трансфер својине, уз знање да је таква својина стечена на основу једног или више кривичних дела у вези са опојним дрогама и психотропним супстанцама, или на основу учешћа у таквим кривичним делима, за сврхе скривања или прикривања незаконитог порекла својине или помагања неком лицу које је умешано у чињење таквих кривичних дела да би избегло законске последице својих дела; скривање или прикривање праве природе, извора, места, располагања, кретања, права у вези са својином, или над својином, уз знање да је таква својина стечена на основу једног или више кривичних дела у вези са опојним дрогама и психотропним супстанцама или учешћем у једном или више таквих кривичних дела, и коначно стицање, поседовање или коришћење својине, са знањем, у време пријема, да је таква својина стечена на основу једног или више кривичних дела у вези са опојним дрогама и психотропним супстанцама или учешћем у таквом кривичном делу или кривичним делима“.²⁸ У Бечкој конвенцији круг предикатних, односно претходних кривичних дела за прање новца постављен је уско и ограничен на кривична дела повезана са опојним дрогама и психотропним супстанцама. То значи да се, у смислу ове конвенције, предметом прања новца може сматрати само имовина која проистиче из наведене врсте криминалне активности, док друга кривична дела не представљају предикатна кривична дела за прање новца.

Међутим, међународна заједница је развила став да претходна кривична дела за прање новца треба да превазилазе трговину опојним дрогама. Тако су Конвенција Уједињених нација

²² Achim Monica Violeta, Sorin Nicolae Borlea, *Economic and Financial Crime - Corruption, shadow economy, and money laundering*, Springer, 2020, p. 20.

²³ Parkman Tim, *Mastering Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing - A compliance guide for practitioners*, FT Publishing International, 2012, p.2.

²⁴ Chau Derek, Maarten van Dijck Nemcsik, *Anti-Money Laundering Transaction Monitoring Systems Implementation - Finding Anomalies*, Wiley, 2021, p. 2.

²⁵ Chaikin David, J. C. Sharman, *Corruption and Money Laundering - A Symbiotic Relationship (Palgrave Series on Asian Governance)*, Palgrave Macmillan, 2009, p.14.

²⁶ Hopton Doug, *Money Laundering - A Concise Guide for All Business*, Gower Publishing Company, 2006, p. 1.

²⁷ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, Међународни уговори, Службени лист СФРЈ, бр. 14/90.

²⁸ Исто, члан 3.

против транснационалног организованог криминала, Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом и Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом, који допуњују ову конвенцију, усвојени у Палерму од 12. до 15. децембра 2000. године (тзв. Палермо конвенција).²⁹ Наведеном конвенцијом утврђена је обавеза држава потписница да, у складу са основним начелима свог унутрашњег правног поретка, инкриминишу праће имовинске користи прибављене криминалном делатношћу. У том смислу, државе су дужне да као кривично дело предвиде претварање или пренос имовине, уз знање да она потиче из криминалне активности, када се такве радње предузимају ради прикривања или замагљивања њеног незаконитог порекла, односно ради помагања лицу које је учествовало у извршењу предикатног кривичног дела да избегне правне последице свог поступања. Поред тога, конвенција обухвата и радње које се односе на скривање или прикривање стварне природе, извора, места на коме се имовина налази, начина располагања, кретања, власништва или права у вези са имовином, уколико постоји знање да је таква имовина стечена криминалом. Као релевантне радње препознају се и прибављање, држање или коришћење имовине, када лице у тренутку њеног пријема зна да она представља добит од криминала. Конвенција, такође, обавезује државе да инкриминишу учествовање, удруживање или повезивање ради извршења ових кривичних дела, као и покушај, помагање, подстрекавање, омогућавање и давање савета у вези са њиховим извршењем. Чланом 6 конвенције посебно је предвиђено да државе потписнице, приликом одређивања предикатних кривичних дела, обухвате што шири круг кривичних дела. То подразумева укључивање свих тешких кривичних дела, односно дела за која је прописана максимална казна лишења слободе од најмање четири године или тежа казна, као и кривичних дела повезаних са организованим криминалом. Значајно је и то што се предикатним кривичним делима могу сматрати дела извршена како на територији државе потписнице, тако и ван ње. Међутим, када је реч о делима извршеним у иностранству, она могу имати карактер предикатног кривичног дела само ако представљају кривично дело према праву државе у којој су извршена и ако би, у случају да су извршена на територији државе потписнице која примењује овај члан, такође била кажњива према њеном законодавству.³⁰

У оквиру Савета Европе, најзначајније конвенције у овој области су Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом донета у Стразбуру 8. новембра 1990. године (тзв. Стразбушка конвенција)³¹ и Конвенција о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма донета је 16. маја 2005. године у Варшави (тзв. Варшавска конвенција).³² У дефинисању прања новца полази се из истих основа као и Палермо конвенција, па тако се на сличан начин под прањем новца сматра „конверзија или трансфер имовине, уз знање да та имовина представља приход од кривичног дела, у сврху сакривања или прикривања незаконитог порекла имовине или помагање било ком лицу које је умешано у извршење кривичног дела у стицају да избегне законске последице својих радњи; сакривање или прикривање праве природе, извора, локације, располагања, кретања, имовинских права или права власништва над имовином, уз знање да та имовина представља приход стечен од кривичног дела и, у зависности од уставних начела и основних поставки њеног правног система стицање, поседовање или

²⁹ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, Међународни уговори, Службени лист СРЈ, бр. 6/01.

³⁰ Исто, чл. 6.

³¹ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, Међународни уговори, Службени лист СРЈ, бр. 7/02.

³² Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, Међународни уговори, Службени гласник РС, бр. 19/09.

коришћење имовине, уз знање, у тренутку примања те имовине, да она представља приход стечен кривичним делом; учествовање, удруживање или завера у циљу извршења, покушаји извршења и помагање, подстицање, олакшавање и помагање саветима извршења овог кривичног дела“.³³

Генерална скупштина Интерпола је 1995. године усвојила дефиницију према којој прање новца обухвата радње и покушаје радњи усмерене на прикривање незаконитог порекла средстава, са циљем да се она представе као имовина стечена на законит начин.³⁴ представља независно међувладино тело чија је улога развој и унапређење политика усмерених на заштиту глобалног финансијског система од прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење. У погледу кривичноправног одређења прања новца, *FATF* упућује државе да ово кривично дело криминализују у складу са Бечком и Палермо конвенцијом, као и да његову примену прошире на сва тешка кривична дела, уз настојање да се обухвати што шири круг предикатних кривичних дела.³⁵ Прање новца не представља искључиво облик финансијског криминала, већ и сложена безбедносна претњу која може угрозити грађане, демократске институције и стабилност финансијског система.³⁶ Његов транснационални карактер посебно долази до изражаја у условима глобализације финансијских токова, развоја прекограничне трговине и све интензивније дигитализације. Због тога се последице прања новца не задржавају у границама једне државе, већ се могу испољити и на регионалном и ширем међународном нивоу.³⁷ Додатно, прање новца представља глобални феномен чије последице превазилазе оквире финансијског система. Његов негативан утицај може се испољити у економској, друштвеној и политичкој сфери, кроз нарушавање привредних токова, продор криминалних структура у легалне секторе економије, подстицање нових криминалних активности и слабљење институционалног интегритета.³⁸ Дакле, прање новца не представља искључиво начин прикривања незаконито стечених прихода, већ и претњу економским и финансијским системима држава. Његове последице могу се испољити кроз нарушавање интегритета финансијских институција, слабљење механизма управљања банкама и стварање ризика за стабилност финансијског сектора.³⁹

У Републици Србији појам прања новца се дефинише у оквиру више правних и стратешких аката. Тако се, према Стратегији за борбу против прања новца и финансирања тероризма, прање новца посматра као поступак којим се настоји прикрити незаконито порекло имовине, са циљем да се она укључи у законите економске токове и користи као део редовног привредног пословања.⁴⁰ Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма прањем новца сматра се: „конверзија или пренос имовине стечене извршењем кривичног дела; прикривање или нетачно приказивање праве природе, порекла, места налажења, кретања, располагања, власништва или права у вези са имовином која је стечена извршењем

³³ Исто, чл. 9.

³⁴ Бошковић Г., *Прање новца*, БеоСинг, Београд, стр. 20.

³⁵ Видети: ФАТФ Препоруке, усвојене на пленарном заседању ФАТФ у фебруару 2012.

³⁶ Bergström M., “The EU’s Fight against Money Laundering and Terrorist Financing in a Digital and Fragmented World”, in: Bakardjieva Engelbrekt A. et al. (eds.), *The Borders of the European Union in a Conflictual World*, Springer, 2024, стр. 177–178.

³⁷ Исто, стр. 179-180.

³⁸ Unger B., Siegel M., Ferwerda J., de Kruijf W., Busuioic M., Wokke K. and Rawlings G., *The Amounts and the Effects of Money Laundering: Report for the Ministry of Finance*, Utrecht School of Economics, 2006, стр. 3.

³⁹ Quirk P. J., “Money Laundering: Muddying the Macroeconomy”, *Finance & Development*, vol. 34, No. 1, March 1997, p. 9.

⁴⁰ *Стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма за период 2020-2024. године*, Службени гласник РС, бр. 14/2020, стр. 1, Влада Републике Србије усвојила је ову стратегију 13. фебруара 2020.

кривичног дела; стицање, држање или коришћење имовине стечене извршењем кривичног дела, уз напомену да се под прањем новца сматрају све наведене активности извршене и изван територије Републике Србије“.⁴¹ Кривични законик чланом 245 прописује основни облик кривичног дела прања новца као „конверзију или пренос имовине, са знањем да та имовина потиче од криминалне делатности, у намери да се прикрије или лажно прикаже незаконито порекло имовине, или прикрије или лажно прикажу чињенице о имовини са знањем да та имовина потиче од криминалне делатности, или стекне, држи или користи имовину са знањем, у тренутку пријема, да та имовина потиче од криминалне делатности“.⁴² Дакле, на сличан начин се дефинише прање новца у оба поменута закона, али у Кривичном законнику препознајемо шире схватање предикатних кривичних дела, односно исти помиње термин криминална делатност, али га притом не дефинише нити ближе одређује. Многе дискусије су се водиле на ову тему, о чему ћемо нешто више рећи у наставку рада у Глави III.

Иако у домаћој и иностраној литератури, па и у међународном и националном законодавном оквиру постоје различита тумачења, као и шири или ужи приступи дефинисању појма прања новца, нема суштинских разлика у дефинисању овог појма и истицању његових главних елемената. На основу наведених карактеристика и истакнутих суштинских елемената, *прање новца можемо да дефинишемо као процес у којем се имовина проистекла из криминалне активности уводи у легалне финансијске и нефинансијске системе, на начин да се прикрије стварно порекло имовине користећи разне модалитете и технике, са циљем да се таква имовина под привидом легалности користи као да је из легалних извора и да сви учесници процеса избегну да се против њих воде поступци надлежних органа*. Дакле, овде препознајемо неколико кључних елемената овог процеса који дефинишу појам прања новца. Први елемент је да постоји имовина која је проистекла из криминалне активности, а то је свака активност чијим радњама се стичу елементи неког од кривичног дела чијим извршењем се стиче противправна имовинска корист која може да буде предмет прања новца. Као други и један од најважнијих елемената је прикривање, што значи да се таква имовина уводи у легалне финансијске и нефинансијске системе и токове на начин да се замаскира нелегалан извор, тј. да се да привид легалности самом пореклу тих средстава. Следећи елемент су разни модалитети и технике који се користе у току процеса о чему ћемо више рећи у наставку рада. Коначно, последњи елемент представљају сам циљ целог процеса и суштинска намера учесника процеса, а то је да нелегално стечену имовину уведу у легалне финансијске системе и слободно је користе као да је из легалних извора, без бојазни да ће се против њих од стране надлежних органа покренути поступци који би могли у коначном резултирати њиховим осуђењем на казну затвора и трајним одузимањем предметне имовине.

⁴¹ Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Службени гласник РС, бр. 113 од 17. децембра 2017, 91 од 24. децембра 2019, 153 од 21. децембра 2020, чл. 2.

⁴² Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019, чл. 245.

2. ФАЗЕ ПРАЊА НОВЦА

СТИЦАЊЕ ИМОВИНСКЕ КОРИСТИ ПРСТАВЉА ЈЕДАН ОД ОСНОВНИХ МОТИВА ЗА ИЗВРШЕЊЕ ВЕЛИКОГ БРОЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА, КАО ШТО СУ ТРГОВИНА НАРКОТИЦИМА, НЕЗАКОНИТА ТРГОВИНА ОРУЖЈЕМ, КРИЈУМЧАРЕЊЕ АЛКОХОЛА И ДУВАНА, ПИРАТЕРИЈА, УЦЕНЕ И ДРУГИ ОБЛИЦИ КРИМИНАЛНИХ АКТИВНОСТИ. НЕСМЕТАНО РАСПОЛАГАЊЕ ИМОВИНСКОМ КОРИСТИ ПРИБАВЉЕНОМ КРИМИНАЛНОМ ДЕЛАТНОШЋУ ЗАХТЕВА ПРИКРИВАЊЕ ЊЕНОГ НЕЗАКОНИТОГ ПОРЕКЛА И СТВАРАЊЕ ПРИВИДА ДА ЈЕ РЕЧ О СРЕДСТВИМА КОЈА ПОТИЧУ ИЗ ЛЕГАЛНИХ ИЗВОРА. НА ТАЈ НАЧИН *прљав* НОВАЦ ДОБИЈА ПРИВИД ЗАКОНИТОСТИ, ШТО ПРСТАВЉА СУШТИНУ ПРОЦЕСА ПРАЊА НОВЦА.⁴³

ПОСЕДОВАЊЕ ИМОВИНЕ СТЕЧЕНЕ КРИМИНАЛНОМ ДЕЛАТНОШЋУ ЗА УЧИНИОЦЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ОТВАРА ПИТАЊЕ ЊЕНОГ ДАЉЕГ КОРИШЋЕЊА БЕЗ ОТКРИВАЊА ВЕЗЕ СА НЕЗАКОНИТИМ ПОРЕКЛОМ. ТАКВА СРЕДСТВА НЕ МОГУ СЕ БЕЗ РИЗИКА УКЉУЧИТИ У РЕДОВНЕ ФИНАНСИЈСКЕ И ПРИВРЕДНЕ ТОКОВЕ, ЈЕР БИ ЊИХОВО ПОРЕКЛО МОГЛО УКАЗАТИ НА ПРЕХОДНУ КРИМИНАЛНУ АКТИВНОСТ И ДОВЕСТИ ДО ОТКРИВАЊА УЧИНИЛАЦА, ЗАПЛЕНЕ ИМОВИНЕ И ЊИХОВОГ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА. УПРАВО ЗБОГ ТОГА ПОЈЕДИНЦИ И ОРГАНИЗОВАНЕ КРИМИНАЛНЕ ГРУПЕ ПРИБЕГАВАЈУ ПРАЊУ НОВЦА, КОРИСТЕЋИ РАЗЛИЧИТЕ МОДАЛИТЕТЕ И ТЕХНИКЕ КОЈЕ СЕ НАЈЧЕШЋЕ ОДВИЈАЈУ КРОЗ ТРИ УОБИЧАЈЕНЕ ФАЗЕ ОВОГ ПРОЦЕСА.⁴⁴ ПРОЦЕС ПРАЊА НОВЦА, ПРЕМА НАУЧНИМ И СТРУЧНИМ РАДОВИМА ДОМАЊИХ И ИНОСТРАНИХ АУТОРА, УГЛАВНОМ САДРЖИ ТРИ ФАЗЕ ЗА КОЈЕ, ИАКО СЕ КОРИСТЕ РАЗЛИЧИТИ ТЕРМИНИ, СУШТИНСКИ НЕМАЈУ РАЗЛИКЕ. ВАЖНО ЈЕ УКАЗАТИ НА ТО ДА ПОЈЕДИНИ ДОМАЊИ АУТОРИ ПРАЊЕ НОВЦА ПОСМАТРАЈУ КАО ПРОЦЕС КОЈИ СЕ ОДВИЈА КРОЗ ЧЕТИРИ ФАЗЕ. КАО ПРВУ ФАЗУ ИЗДВАЈАЈУ СТВАРАЊЕ УСЛОВА, ПОД КОЈОМ ПОДРАЗУМЕВАЈУ ПРИПРЕМНЕ РАДЊЕ УСМЕРЕНЕ НА ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ ПРЕТПОСТАВКИ ЗА ПЛАСМАН НЕЗАКОНИТО СТЕЧЕНОГ НОВЦА ИЛИ ЊЕГОВУ ЗАМЕНУ ЗА ДРУГИ ОБЛИК ВРЕДНОСТИ КОЈИ ЈЕ ПОГОДНИЈИ ЗА ПРЕНОС И МАЊЕ ПОДЛОЖАН ИЗАЗИВАЊУ СУМЊЕ ПРИЛИКОМ УВОЂЕЊА У ФИНАНСИЈСКИ СИСТЕМ.⁴⁵

ДАКЛЕ, У ПРОЦЕСУ ПРАЊА НОВЦА УГЛАВНОМ СЕ ПРЕПОЗНАЈУ ТРИ ФАЗЕ ПРАЊА НОВЦА, ПОЛАГАЊЕ (енг. *placement*), РАСЛОЈАВАЊЕ (енг. *layering*) И ИНТЕГРАЦИЈА (енг. *integration*).

ПЛАСМАН (УЛАГАЊЕ) ПОДРАЗУМЕВА УВОЂЕЊЕ НЕЗАКОНИТО СТЕЧЕНИХ СРЕДСТАВА У ЛЕГАЛНЕ ФИНАНСИЈСКЕ ТОКОВЕ. У ОВОЈ ФАЗИ НОВАЦ ПРИБАВЉЕН КРИМИНАЛНОМ ДЕЛАТНОШЋУ НАСТОЈИ СЕ ПРЕТВОРИТИ У ФОРМУ КОЈА ОМОГУЂАВА ЊЕГОВО ЛАКШЕ УКЉУЧИВАЊЕ У ФИНАНСИЈСКИ СИСТЕМ, УЗ НАСТОЈАЊЕ ДА СЕ ИЗБЕГНЕ ПРИВЛАЧЕЊЕ ПАЖЊЕ НАДЛЕЖНИХ ОРГАНА.⁴⁶ НАИМЕ, У ОВОЈ ФАЗИ СЕ ТРАЖИ НАЈПОГОДНИЈИ НАЧИН ЗА СТАВЉАЊЕ НЕЗАКОНИТИХ СРЕДСТАВА У ТОКОВЕ ФИНАНСИЈСКОГ СИСТЕМА КОЈИ НЕЋЕ ИЗАЗВАТИ НИКАКВУ СУМЊУ У ЊЕГОВО ПОРЕКЛО. ИМАЈУЋИ У ВИДУ ДА СЕ ТА ИМОВИНА НАЈЧЕШЋЕ ЈАВЉА У ВИДУ НОВЦА У ГОТОВИНИ И ТО У ВЕЛИКИМ ИЗНОСИМА И ЧЕСТО МАЊИМ АПОЕНИМА, ПОСТОЈИ ВЕЛИКИ РИЗИК ДА СЕ ПОСУМЊА У ЊЕГОВО ПОРЕКЛО, ПА ЈЕ СТОГА БИТНО ПРОНАЋИ РЕШЕЊЕ КАКО ДА СЕ ТАЈ НОВАЦ УБАЦИ У ФИНАНСИЈСКИ СИСТЕМ.⁴⁷ ЗА ФАЗУ ПЛАСМАНА КАРАКТЕРИСТИЧНИ СУ ПОСТУПЦИ КОЈИМА СЕ НЕЗАКОНИТО СТЕЧЕНА ГОТОВИНА НАСТОЈИ УВЕСТИ У ЛЕГАЛНЕ ФИНАНСИЈСКЕ ТОКОВЕ. ТО СЕ, ИЗМЕЂУ ОСТАЛОГ, МОЖЕ ЧИНИТИ ПРИКАЗИВАЊЕМ НЕЗАКОНИТО СТЕЧЕНОГ НОВЦА КАО ПРИХОДА ОД

⁴³ Теофиловић Н., Јелачић М., *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца*, Полицијска академија, Београд, 2006, стр. 17.

⁴⁴ Бошковић Г., *Прање новца*, БеоСинг, Београд, 2005, стр. 23.

⁴⁵ Бошковић М., Бошковић А., *Корупција-прање новца-финансирање тероризма, криминалистички-криминолошки-кривичноправни аспекти*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2011, стр. 185.

⁴⁶ Бошковић Г., *Прање новца*, БеоСинг, Београд, 2005, стр. 25.

⁴⁷ Бошковић М., Бошковић А., *Корупција-прање новца-финансирање тероризма, криминалистички-криминолошки-кривичноправни аспекти*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2011, стр. 183.

редовног пословања оснивање лажних, тзв. *фантомских предузећа*⁴⁸ која фактички немају пословну делатност, већ у овој фази служе само да се на њихове рачуне у пословним банкама уплаћује готови новац, уситњавања већих износа новца, при чему се средства распоређују на више лица или више трансакција, како би појединачне уплате биле значајно испод законски дефинисаног прага за обавезно пријављивање готовинских трансакција, изгледале мање упадљиво и избегле појачану пажњу финансијских институција и надлежних органа.⁴⁹ Такође, померање новца који потиче од криминалних активности у неготовинску сферу може се вршити и куповином полиса осигурања, злата, антиквитета или других предмета велике вредности, претварањем готовог новца у благајничке чекове или друге облике преносивих финансијских средстава.⁵⁰

Дакле, прва фаза прања новца не своди се искључиво на полагање готовине на банковни рачун, већ обухвата и премештање средстава из њиховог првобитног облика у други облик који омогућава наставак процеса прања новца и прикривање њиховог стварног порекла. У овој фази лица која настоје да оперу новац, било за себе или за друга лица, најчешће усмеравају активности ка оним деловима финансијског система у којима су надзор и контрола субјеката укључених у систем спречавања прања новца слабији. С тим у вези, уколико лице које *пере* новац располаже сазнањем да је појединцу или одређеном привредном субјекту потребан новац у готовини, постоји вероватноћа да ће управо таква лица или субјекти бити искоришћени за пласман незаконито стечених средстава. Разлог због чега ће управо они бити изабрани је то што су потребе појединца или компаније такве да се смањује ниво дужне пажње, омогућавајући на тај начин перачу новца да лакше спроведе свој план и опере новац. Начини на који ће се извршити полагање је ограничено идејама и визијама самог перача новца, па тако то могу бити разни начини, као што су куповина слика, антиквитета, инвестиционих производа, куповина племенитих метала и друго.⁵¹

Раслојавање (прикривање) се састоји у пребацивању средстава кроз више међусобно повезаних финансијских трансакција, које због своје учесталости, вредности и сложености могу деловати као уобичајене и законите финансијске активности. Основна сврха ове фазе јесте да се отежа или онемогући успостављање везе између незаконито стечених средстава и њиховог стварног извора. У пракси се раслојавање најчешће спроводи електронским преносима новца или премештањем већ пласираних средстава кроз финансијски и банкарски систем, уз коришћење већег броја рачуна. Као један од честих механизма јавља се трансфер средстава преко *offshore* финансијских центара, као што су Кајманска острва, Бахами и друге сличне јурисдикције. Када средства једном доспеју изван територије земље порекла и уђу у финансијске системе земља са високим банкарским дискреционим правима, веома је отежано пронаћи и пратити таква средстава.⁵² Перачи новца често оснивају фирме у таквим страним јурисдикцијама и тиме стварају услове за пребацивање положеног новца у иностранство. Управо се тако основане фирме појављују у улози добављача који испостављају *фиктивне* фактуре тј. фактуре са неистинитим садржајем у смислу врсте и количине робе, врсте

⁴⁸ У питању су регистровани привредни субјекти који нису доступни контроли надлежним државним органима. То практично може да значи да се пословне просторије не налазе на адреси где је регистровано седиште привредног субјекта и да одговорна лица, оснивачи или заступници нису доступни надлежним државним органима.

⁴⁹ Теофиловић Н., Јелачић М., *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца*, Полицијска академија, Београд, 2006, стр. 18.

⁵⁰ Чудан А., Николоска С., *Економски криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2018, стр. 365.

⁵¹ Cox Dennis, *Handbook of Anti-Money Laundering*, John Wiley & Sons Ltd, 2014, p. 16.

⁵² Бошковић Г., *Прање новца*, БеоСинг, Београд, 2005, стр. 26.

пружене услуге, али и у смислу да је све то исказано, а да фактички роба није испоручена или услуга пружена, и коначно у смислу исказане цене коштања пружених услуга или испоручене робе. Такве фактуре се испостављају *бојлер*⁵³ фирмама на чије је рачуне претходно већ положен новац незаконитог порекла. Дакле, у тим ситуацијама стварна испорука робе или пружање услуга изостаје, или се приказује у већем обиму, вредности или квалитету од онога што је заиста извршено. Суштински, једино што се преноси јесу новчана средства, која се под привидом редовног привредног пословања трансферишу у иностранство као да су намењена законитим пословним активностима. У фази раслојавања обавља се велики број трансакција широм света у циљу да се прикрију токови кретања новца и замаскира сваки траг како би се отежало свакоме ко покуша да истражи одакле новац потиче. Све се то чини коришћењем разних финансијских инструмената, купују се полисе осигурања, акције, фјучерси, инвестициони фондови и други финансијски инструменти.⁵⁴ У другој фази субјекти и институције укључени у прање новца, након што су готовину депоновали на рачун банке, настоје разним, најчешће легитимним трансакцијама да прикрију прави извор незаконито стечених средстава. Суштина процеса прања новца у овој фази је да се новац премешта бројним трансакцијама ради заматања трагова његовог порекла и ради прикривања веза између новца тј. имовине у најширем смислу и криминалне активности из које потиче.⁵⁵ Таква средства би се онда могла искористити за куповину других хартија од вредности, уговоре о осигурању или друге лако преносиве монетарне инструменте, а затим даље продати. Средства се такође могу пренети било којим обликом преносивог инструмента као што је чек, новчана упутница или обвезница на доносиоца, или се могу електронски пренети на друге рачуне у различитим јурисдикцијама.⁵⁶

Интеграција (уградња) представља фазу у којој се средства која су претходно прошла кроз пласман и раслојавање уводе у легалне финансијске токове и мешају са средствима законитог порекла. Циљ ове фазе је да се таква средства представе као резултат редовних привредних или финансијских активности. За то се могу користити различити финансијски инструменти и правни послови, укључујући гарантна писма, обвезнице, полисе осигурања, банкарске менице, фактуре, гаранције и друге сличне механизме. Интеграција је завршна фаза процеса прања новца, у којој је, услед мешања легалних и нелегалних средстава, њихово међусобно разликовање посебно отежано. Интегрисана средства најчешће се користе за улагање у профитабилне послове чиме се још више оснажују различите криминалне организације.⁵⁷ У овом делу процеса се раслојени новац уграђује у легитиман економски и финансијски систем и асимилован је са имовином легитимног система. Другим речима, ово је светло на крају тунела, огромна награда за пераче. Коначно, перач ће средства пребацити користећи разне методе као што су пословна улагања, луксузни предмети и куповине некретнина.⁵⁸ По завршетку ове фазе прања новца тешко је идентификовати порекло новца и наћи му прави извор, па отуда опрана средства најчешће служе за почетак новог легалног пословања и реинвестирање у нови, законити посао. То се постиже уз помоћ различитих

⁵³ Тзв. *бојлер фирме* су оне фирме које немају праву сврху пословања и на своје банковне рачуне примају новац, кратко га задржавају и даље прослеђују на бројне рачуне широм света уз задржавање одређеног износа новца на име провизије.

⁵⁴ Теофиловић Н., Јелачић М., *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца, Полицијска академија*, Београд, 2006, стр. 19.

⁵⁵ Даниловић Н., „Методологија прања новца код правних и физичких лица“, *Корупција и прање новца (узроци, откривање, превенција)*, Интернационална асоцијација криминалиста Бања Лука, Сарајево, 2009, стр. 91.

⁵⁶ Paul Allan Schott, *Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism*, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, WB and IMF, 2006, p. 18.

⁵⁷ Бошковић Г., *Прање новца*, БеоСинг, Београд, 2005, стр. 27.

⁵⁸ Sullivan Kevin, *Anti-Money Laundering in a Nutshell, Awareness and Compliance for Financial Personnel and Business Managers*, Apress, 2015, p. 10.

стручњака из економске, финансијске, инвестиционе и правне области. У начелу, новац се настоји што већим бројем трансакција пребацити из земље порекла, путем плаћања робе и услуга и укључити у систем међународних плаћања и на тај начин прикрити његов извор. Након наведеног циклуса, новац се у начелу враћа у земљу порекла.⁵⁹ Интеграција новца стеченог криминалом у легалне токове се врло често остварује куповином некретнина, које се даље продају или дају у закуп, на које начине се остварује приход који неће бити сумњив, јер је резултат законите делатности односно у овом случају давање у закуп или продаје. Основни циљ ове фазе прања новца огледа се у томе да се имовинска корист проистекла из криминалне активности укључи у послове који се формално одвијају у оквирима закона.⁶⁰

Слика 1. Фазе прања новца – шематски приказ
Извор: Бошковић Г., *Прање новца*, БеоСинг, Београд, 2005, стр. 24.

Сагледавајући све изнете ставове домаћих и иностраних аутора који су у својим радовима дефинисали фазе прања новца и чињеницу да се у пракси може догодити да се јасно не препознају све три наведене фазе, као ни разлика међу њима, може се закључити да је за успешно супротстављање прању новца изузето важно одлично разумевање целог процеса прања новца и свих његових фаза. Такође, узимајући у обзир све поменуто можемо да кажемо да полагање (пласман/улагање) представља прву фазу прања новца у којој се настоји ослабити непосредна веза између незаконито стечених средстава и криминалне активности из које су она проистекла. У овој фази *прљав* новац се први пут уводи у легални финансијски систем, најчешће путем уплата на рачуне код пословних банака. Истовремено, полагање се сматра најосетљивијом фазом за лица која врше прање новца, јер је управо у том тренутку најлакше уочити сумњиво порекло средстава, њихову природу и могућу повезаност са

⁵⁹ Даниловић Н., „Методологија прања новца код правних и физичких лица“, *Корупција и прање новца (узроци, откривање, превенција)*, Интернационална асоцијација криминалиста Бања Лука, Сарајево, 2009, стр. 91.

⁶⁰ Теофиловић Н., Јелачић М., *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца*, Полицијска академија, Београд, 2006, стр. 19.

криминалном делатношћу. Због тога је од изузетне важности да банке и субјекти из превентивног дела националних система надлежним за супротстављање прању новца поседују неопходна знања и вештине како би препознали све активности својих клијената и трансакција које врше, а које могу да изазову сумњу на прање новца. Морамо имати на уму да из незаконитих активности може да проистекне имовина у најширем смислу, а не искључиво и само новац, али са друге стране углавном и буде готов новац који се у овој фази најчешће уплаћује на банкарске рачуне, под окриљем законитих активности. Као пример можемо навести уплаћивање *прљавог* новца на рачуне привредних субјеката по основу повећања оснивачког улога или уплате од стране оснивача позајмица за ликвидност. Такође, неки од примера за ову фазу прања новца представља и мешање незаконитих средстава са легалним кроз злоупотребе кеш интензивне бизнисе као што су ресторани, продавнице, пумпе и други, куповина девиза нелегалним средствима или конверзија валута у мењачницама, отплата легитимних кредита коришћењем *прљавог* новца, али и куповином хартија од вредности или на други начин мењање готовог новца у неки други облик. Имајући у виду дефинисане прагове за обавезно пријављивање готовинских трансакција, које се разликују од јурисдикције до јурисдикције, приликом полагања *прљавог* новца перачи новца воде рачуна да уплате врше у износима мањим од прага за обавезно пријављивање надлежној државној институцији. Напомињемо да се за потребе прања новца готовина често пребацује у јурисдикције у којима системи за супротстављање прању новца нису ефикасни, где се у мањој мери или се уопште не спроводе активности на спречавању прања новца.

Друга фаза прања новца, односно раслојавање или прикривање, наступа након што су незаконито стечена средства већ уведена у легални финансијски систем. У овој фази новац се премешта са рачуна на који је првобитно положен на друге рачуне, укључујући рачуне привредних субјеката у земљи и иностранству. Основна сврха таквих трансакција јесте удаљавање средстава од њиховог незаконитог извора и отежавање утврђивања њиховог стварног порекла. Дакле, у овој фази се *прљав* новац меша са средствима чије је порекло легално, у намери да се прикрију прави извори и стварно власништво над тим средствима, која проистичу из криминалне активности. Елемент прикривања стварног извора и власништва је присутан у свим фазама, али је у овој фази највише изражен и управо у том циљу *прљав* новац мења свој облик у друге монетарне инструменте, акције, обвезнице, производе животног осигурања и друге облике. Поред тога, средства се често преносе преко већег броја рачуна у различитим јурисдикцијама, са циљем да се додатно удаље од свог незаконитог извора и да у завршној фази процеса добију израженији привид законитог порекла.

У интеграцији, последњој фази прања новца, незаконито стечена средства добијају привид да потичу из законитих привредних или финансијских активности. То се постиже на начин да се новац, који је претходно положен на један или више рачуна и трансферисан по разним основама на више рачуна физичких и правних лица, појављује у легалним финансијским токовима као инвестиција из земље или иностранства у разним пројектима изградње пословно-стамбених објеката, за куповину непокретности, куповину постојећих или оснивање нових привредних субјеката, за куповину луксузне имовине (непокретне и покретне) и друго. У овој фази се средства враћају у земљу одакле је процес започео и веома је тешко, али не и немогуће, открити да инвестирана средства потичу од криминалне активности. Иако многи аутори сматрају да се завршетком ове фазе добија опран новац, сматрамо да и у том случају постоји само привид легалности новца односно имовине која је стечена из криминалне активности. Наиме, уколико се од момента када је он након фазе интеграција добио снажнији привид легалности, јер је помешан са легалним новцем и појављује се као приход од легалних делатности, прате токови новца све до његовог почетка односно извора и стварног порекла може се доћи до ситуације да се не може оправдати

легалност имовине која се појавила у првој фази полагања, што директно изазива сумњу да иста потиче из криминалне активности.

Сложеност прања новца огледа се у сталном прилагођавању примењених техника механизмима контроле. Како указује *Jojarth*, различите шеме прања новца најчешће се аналитички посматрају кроз фазе полагања, раслојавања и интеграције средстава. Ипак, наведена подела представља аналитички модел, а не строго утврђено правило, јер се у пракси не морају увек појавити све три фазе, док конкретне шеме могу обухватити додатне трансакције и сложеније механизме прикривања порекла средстава.⁶¹ Дакле, важно је истаћи да наведене фазе прања новца, иако могу бити одвојене и различите, често се јављају истовремено и преклапају се, у неким ситуацијама процес прања новца не мора да прође кроз све три фазе, неке фазе се могу поновити, што зависи од конкретних околности у којима се процес одвија. Такође, важно је имати на уму да превише фокусирања на прање новца са аспекта онога што очекујемо да изгледа, а не у односу на оно што заправо јесте може довести до тога да они који би требали да препознају прање новца имају недовољно знања да би га могли идентификовати у свим његовим облицима. Постоје бројни случајеви где није откривено да је имовина која проистиче из криминалне активности *опрана*, зато што оно што се догодило у тим ситуацијама није поклапало са оним како је научено и очекивано да ће таква активност изгледати. Дакле, док је традиционални модел поделе фаза прања новца користан, не препознаје адекватно све ситуације у којима долази до прања новца. Због разних модалитета и техника којима се користе перачи новца током процеса прања новца, у пракси се дешава да се токови новца не могу испратити до самог почетка и стварног извора и да се не прикупе докази који би повезали привидно легалан новац са његовим стварним извором односно криминалном активношћу. Зато је неопходно да се у довољној мери разумеју модалитети технике прања новца.

⁶¹ Jojarth C., “Money Laundering: Motives, Methods, Impact, and Countermeasures”, in: Regine Schönenberg (ed.), *Transnational Organized Crime: Analyses of a Global Challenge to Democracy*, transcript Verlag, Bielefeld, 2013, p. 21–22.

3. МОДАЛИТЕТИ И ТЕХНИКЕ ПРАЊА НОВЦА

Прање новца као једну од главних специфичности, која је разликује од великог броја других кривичних дела, управо има комплексну феноменологију, која непрестано добија нове појавне облике коришћењем разних модалитета и техника. Такође, константна актуелност ову криминалну појаву чини посебном у односу на друге криминалне активности, јер потреба за прањем новца ће постојати докле год постоји приход од било које криминалне активности. Дакле, прање новца због постојања потребе да се приход од криминалне активности уведе у легалне финансијске токове и добије привид легалности и због сталног развоја и глобализације финансијско-тржишног система, постоји и потреба да се модалитети и технике које се примењују у том циљу константно мењају, развијају и унапређују. На тај начин увек се изналазе нови модалитети и технике за увођење прихода стеченог из криминалне активности у легалне финансијске системе, а да се при томе избегну мере надлежних органа и институција и таквом приходу да што јачи привид легалности. Овде поново желимо да нагласимо да ма колико се сложени модалитети и технике користе и тиме избегне реакција надлежних органа и институција и нелегалан приход уведе у легалне финансијске системе и даље говоримо само о привиду легалности таквог прихода и тај приход никада не може бити у потпуности легалан. У наставку рада желимо да укажемо на неке од модалитета које се појављују у пракси, али и техника које се користе по одређеним фазама прања новца и делу финансијског и нефинансијског сектора. Кроз описе студије случаја приказаћемо модалитете и технике како оне који су се појављивали у прошлости, али су и даље актуелни, тако и оне који се сада појављују и актуелни су, и коначно указаћемо на трендове и могуће технике који се очекују у будућности.

Имајући у виду досадашња искуства у истраживању модалитета прања новца у пракси, можемо да кажемо да су најчешћи модалитети прања новца самопрање, прање за другог, професионално прање и самостално прање. Самопрање новца као модалитет прања новца подразумева да је оно извршено од стране учиниоца предикатног кривичног дела/криминалне активности из које потиче новац или имовина која је предмет прања и да се врши са намером и циљем да се прикрије њихово нелегално порекло или лажно прикаже њихов извор. Овај модалитет је одавно присутан у пракси, иако се други модалитети све више примењују, овај модел је и даље присутан. Прање за другог подразумева извршење кривичног дела прање новца тако да лице, врши конверзију, држи или користи имовину знајући да она представља приход остварен кривичним делом како би се прикрило или лажно приказало нелегално порекло имовине која потиче од предикатног кривичног дела које то лице није извршило. Професионално прање новца реализовано је деловањем организоване криминалне групе, чији су организатори, у складу са претходно припремљеним планом, обезбедили пренос и конверзију имовине, иако су знали да она потиче из криминалне активности. Циљ таквог поступања био је прикривање њеног незаконитог порекла и стварање привида да је реч о имовини стеченој на законит начин. Дакле, у питању су професионални перачи новца који пружају услуге онима који желе да приход стечен извршењем криминалне активности *оперу*, а то могу бити појединци, групе или друге организоване криминалне групе. С обзиром на њихову основну сврху, они по правилу нису укључени у криминалне активности којима се стиче имовина која је предмет прања новца. Професионални перачи новца поседују стручна знања из права, финансија, привредног пословања и других области које су од значаја за прикривање извора, природе, власништва и контроле незаконите имовине. Они најчешће делују кроз организовану структуру и хијерархију, али се могу појавити као слаба мрежа повезаних чланова и веома ретко као појединци. У постизању циља користе слабости система држава на чијој територији организују процес прања новца и најчешће делују међународно фокусирајући се на јурисдикције са slabим системима за супротстављање прању новца. Самостално прање новца

(*stand-alone*) постоји када се извршилац кривичног дела прања новца процесуира пред правосудним органима за извршење тог кривичног дела без да се процесуира за извршење конкретног кривичног дела из које проистиче имовина која је предмет кривичног дела прања новца, тј. за предикатно кривично дело.

Када су у питању технике прања новца можемо рећи да су се оне мењале и еволуирале заједно са еволуцијом система и сектора који се злоупотребљавају у сврху прања новца. Наиме, учестале технике које се користе за прање новца заправо представљају типологије прања новца. Типологије прања новца представљају структуриране анализе метода и трендова прикривања незаконитих прихода, које се у пракси развијају кроз студије случаја и служе као кључни инструмент за идентификацију образаца и унапређење мера за борбу против прања новца.⁶²

Типологије прања новца у Републици Србији су се у претходном периоду више пута публиковале,⁶³ где је прва била 2011. године, друга за период 2012-2014, трећа је издата 2015. године и последња 2019. године, док су поједине типологије приказане и кроз Практикум за полагање стручног испита за обављање послова овлашћеног лица објављен 2020. године.

Типологије прања новца у Републици Србији,⁶⁴ издате 2011. године су имале циљ да укажу обвезницима Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма (банкама, мењачницама, посредницима у промету непокретности, рачуновођама, ревизорима и др.) које су могућности да се новац опере у различитим секторима, које су рањивости и на које на изглед законитог пословања и обрасце понашања и активности треба обратити пажњу.⁶⁵ Дакле, публикација садржи приказ типологија, примере из праксе и анализу секторских трендова прања новца, са посебним освртом на банкарски сектор, мењачко пословање, адвокатуру, рачуноводствене и ревизорске услуге, тржиште капитала, осигурање, као и сектор некретнина.

У сектору банкарства као најчешће типологије истакнуте су уплате готовине са непознатим или сумњивим пореклом по разним основама, међу којима су позајмице оснивача и повећање оснивачког улога. Такође, међу типологијама у овом сектору се појављују трансфери средстава *оф-шор* (*offshore*) правних лица⁶⁶ по разним основама (умањеним или увећаним фактурама, куповине правних лица и некретнине, по основу кредита и др.), поседовање више рачуна код више пословних банака од стране једног лица и вршење честих готовинских уплата.

Преко мењачких послова, као честе типологије прања новца се појављују конверзија великих износа готовог новца за који постоји сумња да потиче из криминалне активности, лице избегава да уложи на банковни рачун, већ га у мењачници конвертује у другу валуту, јер често лице запослено у мењачници и не идентификује такве клијенте. Такође, као типологије

⁶² Van Duynе, P. C., Harvey, J. H., Gelemerova, L. Y., *The Critical Handbook of Money Laundering: Policy, Analysis and Myths*, Palgrave Macmillan, 2018, стр. 147–148.

⁶³ Видети: Министарство финансија Републике Србије – Управа за спречавање прања новца (УСПН), *Типологије*, <http://www.apml.gov.rs/latinica/tipologije>, доступно, 15.7.2024.

⁶⁴ ОЕБС – Организација за европску безбедност и сарадњу – Мисија у Србији и УСПН, *Типологије прања новца у Републици Србији*, Београд, 2011.

⁶⁵ Исто, стр. 5.

⁶⁶ *Оф-шор* (енг. *offshore*) правно лице је страно правно лице које не обавља или не сме да обавља производну или трговинску делатност у држави у којој је регистровано.

прања новца уочене су конверзије великих износа новца кроз више мањих трансакција и то испод лимита за обавезно пријављивање такве трансакције.

Адвокат, као професионалац који добро познаје правни систем, има задатак да штити интересе лица које заступа и да му пружи стручну правну помоћ у решавању конкретних правних питања. Истовремено, адвокатска професија подразумева и одређени степен друштвене одговорности, посебно у погледу спречавања злоупотребе правних института за прикривање криминалних активности. Међутим, у пракси се може десити да поједини адвокати, поред познавања закона, користе и његове недостатке или недовољно јасно уређене области, како би пословима лица из криминогеног окружења обезбедили привид законитости. У откривању прања новца, посебни изазови су у томе што се у том процесу често укључују лица која немају криминалну прошлост као што су то адвокати.⁶⁷ Међу најзначајнијим типологијама прања новца код адвоката, препознате су управо код купопродаје непокретности или правног лица, када се адвокат појављује као заступник обе стране, односно и купца и продавца непокретности или правног лица. Такође, посебну пажњу треба обратити када адвокати помажу у планирању и извршењу трансакција у вези са отварањем или управљањем рачуном код банака у земљи и иностранству, али и у пословању или управљању лица страног права, односно правних лица основаним у *оф-шор* (*offshore*) јурисдикцијама или пореским рајевима,⁶⁸ где у тим ситуацијама додатну сумњу може изазвати када начин пословања није усклађен са финансијским стањем и уобичајеним пословањем правног лица.

Према искуствима државних органа који раде на предметима прања новца, показује се да је рачуноводствени сектор у појединим случајевима прања новца био коришћен као једна од кључних полуга криминалних структура, будући да је после извршења криминалне активности било неопходно да се путем књиговодствених евиденција и финансијских извештаја створи привид законитости за одређене трансакције.⁶⁹ Неке од препознатих типологија су када се фактуришу и књиже производи и услуге повезаним лицима по вредностима које значајно одступају од уобичајених тржишних цена, на који начин се ствара погрешна слика о успешности у пословању, прецењивање и потцењивање нето имовине, вишеструке исплате по основу исте робе или исте услуге, изостављање евидентирања одређених пословних промена, приказивање отписа залиха или производа, увећане фактуре у спољнотрговинском промету, улагање новца кроз набавке репроматеријала и друге типологије.⁷⁰

Важно је истаћи да су типологије које указују на могуће прања новца у сектору ревизије и рачуноводственом сектору у великој мери сличне. Разлика је у томе што се кроз рачуноводство најчешће настоје прикрити криминалне радње и њихови финансијски ефекти приказати као законити кроз пословне књиге и финансијске извештаје. Са друге стране, улога ревизије јесте да открије манипулације финансијским извештајима, нарочито када се

⁶⁷ ОЕБС – Организација за европску безбедност и сарадњу – Мисија у Србији и УСПН, *Типологије прања новца у Републици Србији*, Београд, 2011, стр. 22.

⁶⁸ *Offshore* дестинације су оне јурисдикције које карактерише велики број финансијских институција која претежно послују са нерезидентима којима је гарантују строго поштовање банкарске тајне, што клијентима омогућује да остану анонимни и да се подаци о њима не деле на захтеве истражних органа. Порески рајеви су оне јурисдикције код којих важи ниско или нулто опрезивање, стриктна правила о чувању банкарске тајне, али и правила која омогућавају олакшано улагање новца и привредно пословање.

⁶⁹ ОЕБС – Организација за европску безбедност и сарадњу – Мисија у Србији и УСПН, *Типологије прања новца у Републици Србији*, Београд, 2011, стр. 29.

⁷⁰ Исто, стр. 30-35.

њима приказују бољи или лошији пословни резултати од стварних, а који нису последица редовног пословања, већ прикривених криминалних активности.⁷¹

Како се наводи у типологијама из 2011. године, да тржиште капитала у Републици Србији иако је неразвијено, где се промет хартија од вредности одвија на недовољно развијеном и ограничено ликвидном тржишту, уз низак степен корпоративне културе, оно није било имуно на покушаје прања новца, па тако препознаје следеће типолошке случајеве: полагање новца непознатог порекла на наменске рачуне за куповину хартија од вредности (ХоВ), поклони ХоВ од стране малих акционара у корист својих руководиоца, где постоји сумња да се акционари исплаћују готовим новцем, обављање трансакција са ХоВ посредством кастоди рачуна, при чему је идентификација стварног власника средстава или права знатно отежана, непознати инвеститори који тргују ХоВ преко овлашћених лица којим су дата шира овлашћења управљања повереним новчаним средствима, чије порекло је тешко утврдити и други случајеви.⁷²

Иако се сектор осигурања у Републици Србији сматра ниско осетљивим на прање новца, где је важно напоменути да се овде мисли на послове у вези са животним осигурањем, препознате су неке од типологија, и то: плаћање високих премија осигурања од стране лица која немају редовне и проверљиве изворе прихода, а за која постоје основи сумње да су укључена у незаконите пословне активности, купац полисе као корисника у полиси наводи несродно физичко лице, исплата полисе су упућује на треће лице, куповина полиса са једнократном уплатом премије на веће износе са кратким отказним роком и друго.⁷³

Када говоримо о сектору некретнина, може се рећи да се управо у том сектору у великом мери интегрише *прљав* новац, као и да једну од препознатих типологија прања новца у сектору некретнина представља уплата значајних готовинских износа непознатог порекла на банковне рачуне инвеститора, са циљем да се та средства потом искористе за стицање непокретности и плаћања за грађевинске радове, након чега се купљени или новоизграђени станови продају на који начин се долази до *чистог* новца.⁷⁴

*Типологије и трендови прања новца 2012-2014*⁷⁵ указују на типолошке активности утврђене анализом трансакција које су, због постојања основа сумње, пријављене Управи за спречавање прања новца, па тако неке од утврђених типологија представљају следеће активности:

- по основу орочења готовинске уплате значајнијих износа новца, чије се порекло не може утврдити, на личне девизне рачуне физичких лица која су млађе старосне доби и по правилу незапослена,
- уплаћивање новца у већим износима на рачуне новооснованих правних лица од стране оснивача по основу уплата оснивача у виду позајмица намењених одржавању ликвидности предузећа, а који новац се касније преноси преко више повезаних правних лица, најчешће по основу промета робе и услуга, иако нема стварне пословне активности, тј. роба није продата нити услуга извршена, да би се на крају новац са рачуна подигао у готовини,

⁷¹ Исто, стр. 36.

⁷² Више видети: ОЕБС – Организација за европску безбедност и сарадњу – Мисија у Србији и УСПН, *Типологије прања новца у Републици Србији*, Београд, 2011, стр. 37-47.

⁷³ Исто, стр. 48-52.

⁷⁴ Исто, стр. 53-57.

⁷⁵ Министарство финансија – Управа за спречавање прања новца (УСПН), *Типологије и трендови прања новца 2012-2014*, Београд, 2014.

- трансферисање новца имеђу више правних лица по основу консултантских и других услуга којима је цена изузетно варијабилна на тржишту, где се новац у коначном трансферише на рачуне отворене на *оф-шор* (*offshore*) дестинацијама или пореским рајевима,
- пренос новчаних средстава на рачуне правних лица ка иностранству по основу унапред извршених плаћања за робу која је предмет увоза, а која заправо никада није увезена,
- трансфери новца из иностранства на рачуне више физичких лица по основу помоћи, где се по уплати новац одмах подише од стране лица који су овлашћени за располагање средствима по тим рачунима, али не и власници тих рачуна и врло често се доводе у везу са лицима из криминогене средине,
- често подизање новчаних средстава са рачуна правног лица од стране више физичких лица под сумњивим основом за подизање, притом користећи документацију са неистинитим садржајем (фиктивну документацију), док се новац користи за куповину и даљу препродају некретнина, као и за оснивање фирми које се баве грађевинарством,
- приликом полагања новца на личне рачуне физичких лица који се појављују као инвеститори у грађевинској области, где се појављује сумња у исправност и легалност промета некретнина, као и у порекло новца имајући у виду да се сумња у постојање везе имеђу инвеститора и лица и криминогене средине.

У поменутој публикацији указано је да се даљи трендови односе на велики број коруптивних кривичних дела као предикатних кривичних дела за прања новца, где се велики број злоупотреба дешава у поступцима приватизације и јавних набавки. Још тада су препознате виртуелне валуте као веома ризичне у смислу прања новца, имајући у виду да је та област нерегулисана и да омогућава широк простор за нове начине улагања новца који потиче из криминалне активности. Поред наведеног, игре на срећу, услуге агената за пренос новца, продаје некретнина за готов новац, трансакције по основу услуга, тржиште капитала, правна лица са *offshore* јурисдикција, само су неке од области на које се указује када се говори о потребној појачаној пажњи и предузимању мера провера и надзора у циљу спречавања прања новца.

Типологије прања новца, студије случаја прања новца,⁷⁶ издате 2015. године указују на типолошке случајеве, обрасце понашања и активности када се новац проистекао извршењем три високо ризична кривична дела интегрисе у легални систем. Дакле, у публикацији су представљене студије случаја прања новца у којима су незаконито стечена средства проистекла из различитих предикатних кривичних дела, као што су пореска утаја, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, као и коруптивна кривична дела, укључујући давање и примање мита, проневеру, злоупотребу службеног положаја, злоупотребу положаја одговорног лица и друга слична дела.

Када је у питању однос прања новца и пореске утаје, посматрајући период од деведесетих година прошлог века до данас може се закључити да је Србија била погодно тло за развој сиве и црне економије. Криза деведесетих, санкције и начин пословања утицали су на то да су се веома често пословне финансијске трансакције обављале без плаћања пореза, при чему су се избегавали управо они порези који су за државу најиздашнији (некада је то био порез на промет, а данас је порез на додату вредност). На основу више истраживања која су у 2013.

⁷⁶ ОЕБС, УСПН, *Типологије прања новца, студије случаја прања новца*, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2015.

години спроведена у Републици Србији, уочено је да привредници и грађани годишње покушају да утаје око 30 милијарди динара пореза.⁷⁷ Продаја робе на *црно* је најчешћи вид пореске утаје у Републици Србији, где се роба продаје за готовину, а остварени промет се не приказује у пословним евиденцијама и на тај начин стечену готовину ради прикривања стварног нелегалног порекла уводе у легалне токове на неке од следећих начина: фиктиван откуп производа (најчешће су то откуп пољопривредних производа и откуп секундарних сировина), уплата позајмица оснивача за ликвидност предузећа, плаћање обавеза према Агенцији за приватизацију, накнада за учешће на аукцији за куповину предузећа, куповина удела у другом правном лицу и друге начине.⁷⁸

Трговина наркотицима је најдинамичније подручје када је реч о нелегалним активностима. Руте дистрибуције наркотика се константно мењају и прилагођавају променама и појачаним напорима у борби против овог вида криминала. Производња наркотика и дистрибуција наркотика су један од најпрофитабилнијих извора нелегалних прихода. Негативне последице које наркотици имају на друштво и на економију земље су несагледиве. Трговина дрогом, незаконити токови новца и повезане трансакције производе значајне економске последице по друштво. Оне се, између осталог, огледају у високим трошковима лечења лица зависних од опојних дрога, као и у повећаним издвајањима за њихову социјалну заштиту. Поред тога, трговина наркотицима утиче и на повећање насиља, угрожавање здравља становништва и доприноси стварању несигурности у земљи. Веома значајан елемент када се ради о трговини наркотицима и прању новца јесте управо међународни карактер. Елемент иностраности присутан је у свим фазама, од производње па до продаје наркотика, а затим и прикупљања профита. По процени Уједињених нација чак 80% опраног новца у свету остварено је трговином наркотика, што указује да традиционални вид криминала као што је међународна трговина наркотицима и даље даје највећи разлог за забринутост и да остаје највећа претња прању новца.⁷⁹

Неке од типологија прања новца, полазећи од анализе откривених случајева прања новца који су били предмет поступања надлежних органа, су готовинске уплате преко повезаних правних лица да би се на крају укупан новац трансферисао на рачун једног правног лица како би се користио у сврху инвестирања у различитим сферама, као што су грађевински и слични пројекти, куповину непокретности, куповину правних лица кроз поступак приватизација и преузимањем удела, измирење обавеза по кредитима и зајмовима и др.⁸⁰

Коруптивна кривична дела и прање новца, су дела која су веома повезана међусобно и нарочито се преплићу. Успешним прикривањем нелегалног порекла новца, лицима која су коруптивним радњама стекла одређени профит, омогућава се *уживање* у плодовима овако стеченог новца, без страха да ће бити ухваћени.⁸¹

Анализа случајева је показала да су препознате типологије одобравање кредита правним лицима која не испуњавају услове, злоупотребе у поступку јавних набавки, злоупотребе у приватизацији путем *offshore* компанија, одобравање кредита под повољнијим условима, злоупотребе у приватизацији путем послова без економске оправданости, злоупотребе у поступцима тендера и др.⁸²

⁷⁷ Исто, стр. 14.

⁷⁸ Исто, стр. 14-30.

⁷⁹ Исто, стр. 32.

⁸⁰ Исто, стр. 33-46.

⁸¹ Исто, стр. 48.

⁸² Исто, стр. 52-57.

Типологије прања новца,⁸³ издате 2019. године указују да се анализом већег броја конкретних случајева прања новца у Републици Србији, заснованом на индуктивном приступу и квалитативној обради података из праксе, могу идентификовати понављајући обрасци понашања који указују на постојање релативно стабилних типологија прања новца. Истиче се да утврђене типологије нису резултат апстрактне теоријске класификације, већ произлазе из непосредне анализе предмета, искустава надлежних органа, као и релевантних домаћих и међународних извештаја, што им даје посебан значај у практичној примени у систему спречавања прања новца. У оквиру кривичних дела која генеришу незаконите приходе, анализе су показале да се прање новца у Републици Србији најчешће развија у тесној повезаности са пореским кривичним делима, корупцијом и трговином наркотицима.⁸⁴

У контексту типологија прања новца које су повезане са пореским кривичним делима, указује се да су дуготрајно присуство сиве економије, историјски и економски услови довели до ситуације да привредни субјекти у великом броју случајева прелазе из легалних токова пословања у неформалне и незаконите активности чиме се стварала основа за генерисање незаконитих прихода које касније постају предмет прања новца. Анализе случајева који су процесуирани, указују на коришћење *професионалних перионица* што представља најчешће препознат модел прања новца који подразумева кретање средстава кроз рачуне више правних лица, уз приказивање трансакција као плаћања по основу промета робе и услуга, са крајњом сврхом да се средства изведу из банкарског система и подигну у готовини. На повезаност пореских кривичних дела и прања новца указује и коришћење *фантомских* и *перачних* правних лица, промет робе на *црно*, злоупотреба акцизних роба, као и манипулације у спољнотрговинском пословању.⁸⁵

Посебан сегмент анализе односи се на типологије прања новца повезане са корупцијом, где се уочава коришћење сложених шема које укључују више правних и физичких лица, са циљем прикривања стварног власништва и порекла средстава. Поред тога, често се јавља деловање организованих криминалних група, које користе институционалне слабости и коруптивне механизме ради стицања и прикривања незаконитих прихода. Најчешћи механизам за интеграцију незаконитих прихода из коруптивних кривичних дела су улагање у непокретности, возила и другу вредну имовину, често на име повезаних лица, улагање у грађевинске пројекте и куповину земљишта, куповина или оснивање правних лица, као и улагање готовог новца у њихово пословање, коришћење симулованих пословних активности, где се фиктивним уговорима, фактурама и трансакцијама ствара привид законитог пословања. Дакле, анализа показује да се прање новца повезано са корупцијом одликује високим степеном сложености, укључивањем више актера и интензивним коришћењем легалних економских структура за прикривање незаконитог порекла средстава, због чега је, за успешну борбу против прања новца у овој области, неопходно јачање институционалног интегритета и контроле коруптивних ризика.⁸⁶

Трговина наркотицима представља један од најзначајнијих извора незаконито стечених прихода организованих криминалних група, превасходно у готовини, што условљава потребу за сложеним механизмима њихове интеграције у легалне финансијске токове. Организоване криминалне групе делују кроз добро структурисане мреже са јасном поделом улога, при чему се финансијске активности често одвајају од самих кривичних дела из области трговине

⁸³ ОЕБС, УСПН, *Типологије прања новца*, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2019.

⁸⁴ Исто, стр. 13.

⁸⁵ Исто, стр. 14-24.

⁸⁶ Исто, стр. 27-39.

наркотицима, чиме се омогућава већа отпорност на откривање и кривично гоњење, као и ефикасније управљање незаконито стеченим средствима. Додатно, трговина дрогом има међународни карактер, како у погледу деловања у више држава у Европи и Латинској Америци, тако и по структури припадника организованих криминалних група који су пореклом из различитих држава. Анализа случајева указује да се прање новца у овој области врши кроз више сложених модела међу којима су куповина правних лица преко *offshore* зона, готовинских позјамица и трансакција преко повезаних правних лица, коришћење параван лица и *offshore* компанија, који служе за прикривање стварног власника, превремена отплата кредита или гаранција тј. учешће у кредитним пословима, улагање у профитабилне компаније и непокретности.⁸⁷

У оквиру секторских типологија прања новца може се уочити да се у Републици Србији незаконито стечена средства често настоје легализовати кроз коришћење и злоупотребу постојећих легалних економских структура, при чему финансијски и нефинансијски сектор представљају кључне канале за интеграцију незаконито стечених средстава у легалне токове. Анализа указује да се типологије не могу посматрати изоловано, већ као динамичан систем међусобно повезаних механизма који се прилагођавају институционалним условима и нивоу контроле. Када је реч о финансијском сектору, банкарски сектор због своје важности у финансијском систему, великом броју клијената и трансакција, као и производа и услуга које нуди је један од најизложенијих претњи од прања новца, где се могу препознати све три фазе прања новца. Међу препознатим типологијама су пре свега готовинске трансакције, фиктивне пословне активности и злоупотребе разних облика финансијских уговора као што су зајмови, донације, ауторски уговори и друго. Поред банкарског сектора, у оквиру финансијског система препознате су одређене типологије и у другим секторима као што су мењачи, пружаоци платних услуга и издаваоца електронског новца, лизинг, осигурање, добровољни пензијски фондови, факторинг и тржиште капитала. У нефинансијском сектору, посебно се издваја сектор некретнина, који се идентификује као један од најпогоднијих канала за интеграцију незаконито стечених средстава, кроз куповину непокретности, инвестирање, реновирање и конверзију готовине у имовину, што омогућава дугорочно прикривање порекла новца. Додатно, уочавају се ризици и поједине типологије у другим нефинансијским секторима, односно сектору игара на срећу, рачуноводства, адвоката, јавних бележника, ревизора, прометом злата и трговином аутомобилима, где се прање новца реализује кроз различите облике финансијских и трговинских трансакција.⁸⁸

Практикум за полагање стручног испита за обављање послова овлашћеног лица, обрађује типологије прања новца, где се у анализираним случајевима уочава да прање новца најчешће подразумева коришћење више повезаних трансакција и различитих правних и физичких лица. Уместо једноставних трансакција, све су чешће сложене шеме које укључују већи број корака, укључујући трансфер средстава између различитих рачуна, коришћење посредника и укључивање више правних субјеката, као и злоупотребу финансијског и нефинансијског сектора. Ова комплексност представља један од кључних изазова у откривању прања новца, јер захтева дубинску анализу и координацију више институција.⁸⁹

⁸⁷ Исто, стр. 43-54.

⁸⁸ Исто, стр. 66-124.

⁸⁹ Министарство финансија Републике Србије – Управа за спречавање прања новца, *Практикум за полагање стручног испита за обављање послова овлашћеног лица*, 2020, <https://www.apml.gov.rs/uploads/useruploads/Documents/Praktikumv03.pdf>, доступно 15.08.2024.

Важно је напоменути да националне процене ризика од прања новца у Републици Србији, почев од прве свеобухватне процене из 2013. године до последње из 2024. године, указују на јасан развојни континуитет и постепену еволуцију типологија прања новца, које се крећу од једноставних и локално ограничених модела ка све сложенијим, транснационалним и технолошки посредованим. Ова трансформација је условљена како унутрашњим факторима, попут развоја финансијског система и институционалних капацитета, тако и спољним утицајима, пре свега глобализацијом финансијских токова и применом међународних стандарда, посебно препорука *FATF*.

У најранијој фази, односно у оквиру националне процене ризика из 2013. године,⁹⁰ типологије прања новца у Србији карактерисане су доминацијом традиционалних метода. Прање новца се у овом периоду најчешће одвијало кроз једноставне трансакције, уз ограничену употребу финансијских инструмената и релативно низак степен сложености. Посебно је била изражена пракса физичког преноса готовог новца преко границе, као и директно полагање новца на рачуне у банкарском систему, без сложенијих техника прикривања. Типологије су биле тесно повезане са традиционалним предикатним кривичним делима, као што су трговина наркотицима, пореска утаја, корупција и активности организованих криминалних група, што указује на ограничен степен диверсификације начина прања новца.

Са израдом националне процене ризика из 2018. године⁹¹ долази до значајног унапређења у идентификацији и разумевању типологија прања новца. У овом периоду уочава се интензивнија употреба правних лица као инструмента за прикривање порекла незаконито стечених средстава, при чему се посебно издвајају фиктивне пословне активности, укључујући закључивање *лажних* уговора, издавање фиктивних фактура и симулацију пословних односа без реалне економске основе. Истовремено, долази до развоја сложенијих трансакционих шема, у оквиру којих се средства преносе кроз више рачуна и више субјеката, чиме се отежава прање новчаних токова. У овој фази се јасније препознаје значај пореских кривичних дела као доминантног извора незаконито стечених средстава, као и повезаност прања новца са злоупотребом службеног положаја и другим облицима корупције, што указује на све израженију институционалну и економску димензију овог феномена.

Даљи развој типологија уочљив је у ажурираној процени ризика из 2021. године,⁹² када прање новца у Србији добија изразито прекогранични и сложени карактер. У том периоду долази до значајног повећања употребе транснационалних финансијских токова, при чему се у процес прања новца укључују више јурисдикција, што додатно усложњава откривање и доказивање овог кривичног дела. Карактеристична је појава такозваних *транзитних трансакција*, у оквиру којих средства пролазе кроз више рачуна и више субјеката без јасне економске сврхе, као и коришћење сложених корпоративних структура, укључујући тзв. *shell* компаније. Истовремено, прање новца се све чешће реализује кроз трговинске трансакције, инвестиције у некретнине и друге облике улагања, што указује на све већу интеграцију незаконитих средстава у легалне економске токове. У овој фази се такође уочава значајна улога посредника, као што су рачуновође, адвокати и други професионални учесници, што додатно усложњава идентификацију стварних носилаца незаконитих активности.

⁹⁰ Република Србија, *Национална процена ризика од прања новца у Републици Србији*, Београд, 2013.

⁹¹ Република Србија, *Процена ризика од прања новца и процена ризика од финансирања тероризма*, Београд, 2018.

⁹² Република Србија, *Национална процена ризика од прања новца и од финансирања тероризма*, Београд, 2021.

Национална процена ризика из 2024. године⁹³ доноси квалитативно нову димензију у анализи типологија прања новца, кроз препознавање дигиталних и хибридних модела који комбинују традиционалне и савремене финансијске инструменте. У том контексту, посебно се издваја растући значај дигиталне имовине, укључујући криптовалуте и различите облике виртуелних финансијских услуга, који омогућавају брз, често анониман трансфер средстава. Поред тога, уочава се све већа употреба криптовалута, платформи за групно финансирање (*crowdfunding*) и других иновативних механизма, који представљају нове изазове за систем спречавања прања новца. Истовремено, традиционалне типологије не нестају, већ се трансформишу и интегришу са новим технологијама, што доводи до појаве такзваних хибридних модела прања новца.

Посматрано у целини, еволуција типологија прања новца у Републици Србији показује јасан тренд повећања сложености, транснационалности и технолошке софистицираности. Док су у ранијим фазама доминирали једноставни модалитети, савремени облици прања новца карактеришу се употребом сложених финансијских структура, укључивањем више јурисдикција и све већим ослањањем на дигиталне технологије. Овај развој указује на потребу континуираног унапређења аналитичких и институционалних капацитета, како би се омогућило благовремено препознавање и ефикасно сузбијање нових облика прања новца.

Страни аутори, попут *Lilley*-а, препознају типологије прања новца као динамичан и прилагодљив процес који се најчешће одвија кроз три основне фазе, односно пласирање, раслојавање и интеграцију, које представљају универзални модел деловања на међународном нивоу. У оквиру ових фаза, уочава се широк спектар метода, од уношења незаконито стечених средстава у финансијски систем кроз готовински интензивне делатности, до њиховог даљег трансформисања кроз сложене финансијске трансакције и коначно интегрисања у легалне економске токове. Ове типологије варирају од једноставних облика до комплексних транснационалних шема, што указује на висок степен адаптивности и континуиране еволуције прања новца у глобалном контексту.⁹⁴

У глобалном контексту, типологије прања новца обухватају широк спектар метода и техника које криминалне структуре користе ради прикривања незаконитог порекла средстава, при чему Шот (*Schott*) истиче да се оне крећу од једноставних облика, као што су готовински депозити на банковне рачуне, до сложених међународних трансакција које укључују више финансијских институција и различите јурисдикције. Аутор указује да се у пракси појмови *методе* и *типологије* често користе као синоними, те да није могуће у потпуности обухватити све облике прања новца, имајући у виду њихову континуирану еволуцију и прилагођавање регулаторним и економским условима. Истовремено, наглашава се да се типологије разликују од земље до земље, у зависности од карактеристика финансијског система, степена регулације, ефикасности примене закона и нивоа међународне сарадње, док транснационални карактер прања новца додатно отежава његово откривање, с обзиром да се поједине фазе прања новца могу одвијати у различитим државама.⁹⁵

Кроз своје активности *FATF* континуирано прати и анализира развој метода и трендова прања новца на глобалном нивоу. У својим публикацијама *FATF* указује на јасан помак од

⁹³ Република Србија, *Национална процена ризика - Процена ризика од прања новца*, Београд, 2024.

⁹⁴ Lilley, P., *Dirty Dealing: The Untold Truth About Global Money Laundering, International Crime and Terrorism*, 3rd ed., Kogan Page, 2006, p. 48-51

⁹⁵ Schott, P. A., *Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism*, World Bank, 2006, p. 26-29.

традиционалних типологија ка све комплекснијим, дигитализованим и транснационалним моделима финансијског криминала.⁹⁶ Једна од новијих типологија је прање новца кроз међународну трговину (*trade-based money laundering – TBML*), које подразумева злоупотребу трговинских трансакција кроз манипулацију ценом, количином или квалитетом робе, где се због великог обима глобалне трговине омогућава да се незаконити финансијски токови лако прикрију у оквиру легалних пословних активности. *FATF* наглашава да је за сузбијање овог облика прања новца неопходна појачана сарадња између царинских органа, финансијско-обавештајних служби и приватног сектора, као и ефикасна размена података на националном и међународном нивоу.⁹⁷

Значајан сегмент савремених типологија односи се и на злоупотребу специфичних сектора економије, попут тржишта уметнина и антиквитета. *FATF* напомиње да овај сектор карактерише висок степен приватности, употреба посредника и ограничена регулаторна контрола, што га чини погодним за прање новца и финансирање незаконитих активности. Осим тога, у многим државама недостаје довољна свест и институционални капацитет за ефикасно сузбијање ових ризика.⁹⁸

У ери савременог развоја све већи значај имају и типологије повезане са виртуелном имовином и дигиталним финансијским системима. *FATF* указује да, иако виртуелна имовина има бројне легитимне примене, њене карактеристике, попут повећане анонимности и децентрализације, чине је пригодним инструментом за криминалне активности.⁹⁹ Посебно се издвајају *peer-to-peer* трансакције, *mixing* и *tumbling* сервиси,¹⁰⁰ као и крипто-средства са појачаним анонимним карактеристикама. Осим тога, виртуелна имовина се све чешће користи за прање новца који потиче од трговине дрогом, сајбер криминала, превара и избегавања санкција. Иако су јурисдикције оствариле одређени напредак у регулисању овог сектора, *FATF* истиче да су потребне додатне мере како би се спречила злоупотреба дигиталних финансијских система.¹⁰¹

Посебан тренд односи се на повезивање прања новца са сајбер криминалом и онлајн окружењем. *FATF* указује да се онлајн облици криминала, посебно експлоатација деце, све више ослањају на дигиталне платне системе, укључујући криптовалуте и *peer-to-peer* трансакције, при чему су карактеристичне честе трансакције малих износа и прекогранични токови који значајно отежавају њихово откривање и захтевају напредне аналитичке приступе.¹⁰² Додатни ризик представљају *offshore* пружаоци услуга виртуелне имовине, јер *FATF* указује да такви субјекти могу структурирати своје активности тако да избегну или заобиђу регулаторне обавезе, док их криминалне структуре користе за искоришћавање

⁹⁶ FATF, “Methods and Trends“, <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/methods-and-trends.html>, доступно 19.09.2024.

⁹⁷ FATF & Egmont Group, *Trade-Based Money Laundering: Trends and Developments*, Paris, 2020, p. 12, 27–28, 55–58, 65.

⁹⁸ FATF, *Money Laundering and Terrorist Financing in the Art and Antiquities Market*, Paris, 2023, p. 3, 11–12, 35, 41.

⁹⁹ FATF, *Virtual Assets Red Flag Indicators of Money Laundering and Terrorist Financing*, Paris, 2020, p. 3-11.

¹⁰⁰ *Mixing* и *tumbling* сервиси представљају механизме који омогућавају прикривање порекла виртуелне имовине путем њеног мешања са средствима других корисника, чиме се прекида јасна веза између пошиљаоца и примаоца и значајно отежава прање трансакција на блокчејну. Ови механизми, иако могу имати легитимну улогу у заштити приватности, често се злоупотребљавају у сврху прања новца и прикривања незаконито стечених средстава.

¹⁰¹ FATF, *Targeted Update on Implementation of the FATF Standards on Virtual Assets and VASPs*, Paris, 2025, p. 20-21, 26.

¹⁰² FATF, *Detecting, Disrupting and Investigating Online Child Sexual Exploitation*, Paris, 2025, p. 7–9, 23–31, 32–35.

слабости у систему лицензирања, надзора и међународне сарадње.¹⁰³ Поред тога, *FATF* истиче да дигитализација, виртуелна имовина, брзи платни канали и прекограничне трансакције повећавају брзину и сложеност кретања незаконитих средстава, што криминалним структурама омогућава да приходе од криминалних активности брже пребацују, прикривају и удаљавају од њиховог извора.¹⁰⁴

Из претходне анализе произлази да савремене типологије прања новца карактерише висок степен транснационалности, технолошке софистицираности и интеграције у легалне економске токове. Прање новца се све мање одвија у изолованим каналима, а све више у оквиру комплексних, међусобно повезаних система који обухватају више јурисдикција, финансијских инструмената и економских сектора. Управо због тога *FATF* све више инсистира на приступу заснованом на процени ризика (*risk-based approach*), који подразумева да државе и финансијске институције идентификују и процењују ризике прања новца, а затим прилагођавају своје мере у складу са тим ризицима. Овај приступ представља значајан помак у односу на раније, формалистичке моделе, јер омогућава флексибилније и ефикасније деловање. Упркос значајном напретку, савремене типологије прања новца указују и на одређене изазове. Пре свега, брз развој технологије омогућава појаву нових модалитета прања новца који често нису одмах препознати у постојећим типологијама. Поред тога, разлике у националним правним системима и нивоу развијености институција отежавају уједначену примену *FATF* стандарда. Ово указује на потребу за даљим унапређењем међународне сарадње и континуираним ажурирањем типологија. Сагледано у целини, савремене типологије прања новца у свету, како их развија *FATF*, представљају свеобухватан и динамичан систем анализе који обухвата широк спектар метода, техника и трендова. Њихов значај огледа се не само у опису постојећих модалитета, већ и у способности да укажу на будуће правце развоја прања новца, што их чини кључним инструментом у глобалној борби против финансијског криминала.

На основу свеобухватне анализе типологија прања новца у Републици Србији, као и савремених типологија у свету, може се констатовати да прање новца представља динамичан, адаптиван и изразито комплексан феномен. Његови облици се континуирано трансформишу у складу са развојем финансијских система, технолошким иновацијама и регулаторним оквирима. Анализа типологија у Републици Србији указује да и даље доминирају традиционални облици прања новца, пре свега у оквиру банкарског система, трговине и тржишта некретнина. У овим секторима уочавају се обрасци који укључују коришћење готовинских трансакција, симулацију пословних односа и прикривање стварног власништва. Ови модалитети одражавају структурне карактеристике домаће економије, укључујући значај готовине и присуство неформалног сектора, што омогућава релативно једноставну интеграцију незаконито стечених средстава у легалне токове.

Истовремено, у Републици Србији се уочава постепени развој савремених типологија прања новца, које су у тесној вези са дигитализацијом финансијских токова. Посебно се издваја употреба криптовалута, *peer-to-peer* трансакција, *mixing* сервиса и децентрализованих платформи, које се користе ради прикривања порекла незаконито стечених средстава. Ови облици указују на процес транзиције ка сложенијим и технолошки напреднијим типологијама прања новца, иако њихов обим у националном контексту још увек није

¹⁰³ *FATF, Understanding and Mitigating the Risks of Offshore Virtual Asset Service Providers (oVASPs)*, Paris, 2026, p. 4.

¹⁰⁴ *FATF, Cyber-enabled Fraud – Digitalisation and Money Laundering, Terrorist Financing and Proliferation Financing Risks*, Paris, 2026, p. 2–6.

доминантан. Са друге стране, глобалне типологије, како их утврђује *FATF*, карактерише доминантна улога технолошки посредованих и транснационалних шема прања новца. У овом контексту, посебно се издвајају злоупотреба виртуелне имовине, дигиталних платних система, међународне трговине (*trade-based money laundering*), као и употреба сложених корпоративних структура и више јурисдикција у процесу прикривања стварног власништва. Прање новца се све чешће одвија у дигиталном окружењу, уз коришћење алата који омогућавају брз, прекогранични и често анонимни пренос вредности, што указује на висок степен софистицираности ових модалитета.

Компаративна анализа указује на значајан степен конвергенције између типологија прања новца у Републици Србији и типологија у свету, који се огледа у заједничким структурним карактеристикама, као што су употреба сложених власничких структура, укључивање већег броја субјеката у трансакционе шеме и настојање да се незаконита средства интегришу у легалне економске токове. Међутим, кључна разлика огледа се у нивоу развијености и технолошке софистицираности. Наиме, у Републици Србији доминирају традиционални модалитети, уз растуће присуство савремених, док на глобалном нивоу савремени, технолошки засновани облици све више преузимају примат, уз истовремено задржавање традиционалних механизма као комплементарних. Овај однос указује да се типологије прања новца у Републици Србији налазе у фази постепене конвергенције ка глобалним, при чему се развијају хибридни модели прања новца који комбинују традиционалне механизме (готовина, некретнине, правна лица) са дигиталним инструментима и прекограничним трансакцијама. Управо ови хибридни модели представљају највећи изазов за систем спречавања прања новца, јер обједињују познате обрасце са новим технолошким могућностима. Са становишта јавних политика, овакав развој захтева доследну примену приступа заснованог на процени ризика (*risk-based approach*), као и континуирано унапређење институционалних и аналитичких капацитета. Посебан значај има јачање способности за препознавање савремених *red flag* индикатора, унапређење транспарентности стварног власништва и ефикасност кривичног гоњења, што је у складу и са налазима *MONEYVAL*-а.

Дакле, може се закључити да прање новца представља динамичан и глобално условљен феномен у којем се традиционални и савремени модалитети све више преплићу, при чему типологије у Републици Србији показују јасан тренд приближавања глобалним обрасцима које идентификује *FATF*, али уз задржавање одређених структурних специфичности. Кључни изазов не лежи више само у препознавању познатих модалитета, већ у способности система да благовремено уочи и адресира нове, сложене и транснационалне облике прања новца, посебно у контексту дигитализације финансијских токова. Стога, ефикасност система спречавања прања новца зависи од интеграције националних и глобалних типологија, доследне примене приступа заснованог на процени ризика и континуираног унапређења институционалних и аналитичких капацитета, што у крајњој линији представља кључни предуслов за очување финансијске стабилности и безбедности. Коначно, будућност система спречавања прања новца у Републици Србији зависиће од способности да се ова два нивоа, национални и глобални, интегришу у јединствен, флексибилан и ефикасан систем. То подразумева истовремено јачање контроле традиционалних канала прања новца и развој капацитета за суочавање са новим, технолошки условљеним ризицима. Управо способност препознавања и разумевања еволуције типологија прања новца представља кључни предуслов за ефикасну борбу против овог феномена и показатељ зрелости једног система у области финансијске безбедности.

Глава II

МЕЂУНАРОДНИ СУБЈЕКТИ И СТАНДАРДИ ЗА СУПРОТСТАВЉАЊЕ ПРАЊУ НОВЦА

1. МЕЂУНАРОДНИ СУБЈЕКТИ И ЊИХОВА УЛОГА У УСПОСТАВЉАЊУ МЕЂУНАРОДНИХ СТАНДАРДА ЗА СУПРОТСТАВЉАЊЕ ПРАЊУ НОВЦА

Имајући у виду да је прање новца сложен процес који у највећем броју случајева има међународне размере, очекивано је да, у циљу спречавања прања новца, разни међународни субјекти успостављају мере и радње, тј. стандарде, али и пружају подршку у испуњавању постављених стандарда. Дакле, једни од најзначајних међународних субјеката у области спречавања прања новца су: Уједињене нације, Светска банка, Међународни монетарни фонд, Савет Европе (у оквиру Савета Европе Комитет Манивал), Европска унија, ОЕБС, Радна група за финансијске акције – ФАТФ и Егмонт група.

Уједињене нације су усвојиле бројне документе који се односе на супротстављање прању новца, а њихова имплементација игра кључну улогу у глобалној борби против ових незаконитих активности.¹⁰⁵ У оквиру Уједињених нација, 1997. године основана је Канцеларија за питања дроге и криминала (*UNODC*), која се сматра глобалним лидерима у борби против кријумчарења дрогом, организованог криминала и тероризма. Канцеларија функционише на глобалном нивоу, кроз мрежу канцеларија у земљама чланицама, и пружа помоћ државама чланицама у превенцији и сузбијању ових криминалних активности. Једна од кључних јединица *UNODC* је Јединица за спровођење закона, организовани криминал и борбу против прања новца, која је одговорна за спровођење Глобалног програма за борбу против прања новца, прихода стеченог криминалом и финансирања тероризма (*Global Programme against Money Laundering – GPML*). Програм је успостављен 1997. године са циљем унапређења капацитета држава чланица у области спречавања прања новца и финансирања тероризма, као и јачања њихових способности за откривање, заплону и одузимање имовине проистекле из криминалних активности. Глобални програм против прања новца (*GPML*) подржава земље чланице у изградњи правних и институционалних капацитета за превенцију и сузбијање прања новца. Канцеларија активно сарађује са државама у развоју ефикасних правних и институционалних оквира, као и у изградњи капацитета и обуци стручњака за откривање и сузбијање ових глобалних претњи. Програм такође активно анализира и прати трендове у области прања новца и нуди решења за решавање ових проблема. Поред тога, Канцеларија има улогу координатора заједничких активности Уједињених нација и других међународних организација у наведеним областима, уз континуирану сарадњу са Радном групом за финансијске акције – (*FATF - Financial Action Task Force*), као и са другим релевантним међународним телима. Програм *GPML* кроз међународну сарадњу даје подршку земљама у изради националних планова и политика. Ова сарадња омогућава брже и ефикасније решавање глобалних изазова у области криминала, а Канцеларија такође пружа техничку помоћ и ресурсе у правним и регулаторним питањима, као и у развоју система за праћење и извештавање о незаконитим финансијским токовима. У оквиру својих активности, Канцеларија такође подиже друштвену свест о ризицима које

¹⁰⁵ UN Office on Drugs and Crime, "Money Laundering, Proceeds of Crime and the Financing Terrorism", <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/index.html?ref=menuseide>, доступно 12.01.2025.

праће новца представља за глобалну економију и безбедност, што укључује издавање извештаја, истраживања и организовање конференција и обука.

Светска банка,¹⁰⁶ иако нема надлежност да утврђује стандарде у области супротстављања прању новца, има кључну улогу у подршци државама у њиховој имплементацији међународних стандарда у овој области. У оквиру Светске банке Група за финансијски интегритет ради на јачању интегритета финансијског сектора, борби против незаконитих финансијских токова и промовисању транспарентности у финансијским системима. Њихов рад између осталог укључује борбу против прања новца кроз помагање земљама да имплементирају ефикасне оквире за супротстављање прању новца у складу са међународним стандардима, као што су они које је поставила Радна група за финансијску акцију (ФАТФ). Дакле, основна мисија Светске банке је пружање техничке помоћи и савета који помажу земљама да развију ефикасне системе и правне оквире за борбу против прања новца. Осим тога, активно ради на јачању капацитета држава за управљање ризицима, изградњу снажних правних и институционалних структура и подстиче спровођење реформских мера које ће осигурати стабилност финансијског система. Приликом пружања подршке Светска банка одржава равнотежу између регулативе и приступа финансијским услугама, што подразумева да мере усмерене на спречавање прања новца и финансирања тероризма морају истовремено испуњавати међународне стандарде и осигурати несметан приступ финансијским услугама. Указује се да би државе требало да успоставе надзор пропорционалан стварним ризицима и потенцијалним злоупотребима у финансијском систему. Осим тога, кроз приступ заснован на процени ризика, Светска банка промовише аналитички приступ у дефинисању мера за борбу против прања новца полазе од нивоа претњи и ризика. Такође, истичући да је усклађеност са глобалним стандардима потребна, напомиње се да мере и радње морају да буду прилагођене специфичностима националних финансијских система, што подразумева постепену имплементацију у складу са развојним капацитетима земље. Принцип ефикасности и институционалне сарадње Светска банка сматра веома важним за успешно супротстављање прању новца, истичући да је блиска сарадња између државних институција, међународних партнера и финансијског сектора кључни фактор. Такође наглашава значај ефикасне примене ових мера, како би реформе биле не само формалне већ и функционалне.

Међународни монетарни фонд има значајну улогу у оцењивању усклађености држава са међународним стандардима у области супротстављања прању новца и пружању подршке државама у отклањању утврђених недостатака кроз њих програма. Дакле, у проценама финансијског сектора држава у обзир узима у којој мери државе примењују међународне стандарде у области супротстављања прању новца и кроз програме пружа обуку и техничку помоћ државама да унапреде капацитете и оснаже институције. Са друге стране, балансира мере у борби против прања новца са потребом за функционисање финансијског система, обезбеђујући да стандарди не ограничавају претерано приступ финансијским услугама, нарочито за угрожену популацију у неразвијеним државама.

Савет Европе је значајно допринео системској борби против прања новца промовисањем владавине права, јачањем финансијског и правосудног система, као и усвајањем конвенција, којима ће касније бити нешто више наведено. Једно од кључних тела у оквиру Савета Европе је Комитет експерата за процену мера против прања новца и финансирања тероризма (Манивал - *MONEYVAL*). Овом сталном надзорном телу Савета Европе је поверена улога процене усклађености држава са кључним међународним стандардима у области спречавања

¹⁰⁶ World Bank Group, "Financial Integrity", <https://www.worldbank.org/en/topic/financialmarketintegrity>, доступно 14.01.2025.

прања новца и финансирања тероризма, пре свега са препорукама *FATF*-а, као и процене делотворности њихове практичне примене. Поред тога, ово тело надлежним органима држава даје препоруке у погледу мера које је потребно предузети ради унапређења њихових система. Кроз континуиран и динамичан процес међусобних евалуација, стручних ревизија и редовног праћења напретка у спровођењу датих препорука, *MONEYVAL* настоји да допринесе јачању капацитета националних органа за ефикасније супротстављање прању новца и финансирању тероризма. *MONEYVAL* је основан 1997. године, а његово функционисање првобитно је било уређено општим одредбама Резолуције Res(2005)47 о комитетима и подређеним телима, њиховим мандатима и методама рада, коју је Комитет министара усвојио 14. децембра 2005. године, на 951. састанку заменика министара. На састанку одржаном 13. октобра 2010. године, Комитет министара усвојио је Резолуцију (CM/Res(2010)12) о Статуту Комитета експерата за евалуацију мера за спречавање прања новца и финансирања тероризма — *MONEYVAL*. Наведеним статутом *MONEYVAL* је, почев од 1. јануара 2011. године, добио статус независног механизма мониторинга у оквиру Савета Европе, који непосредно одговара Комитету министара. Статут *MONEYVAL*-а накнадно је измењен 2013. године Резолуцијом (CM/Res(2013)13). Циљ *MONEYVAL*-а јесте да обезбеди да државе чланице успоставе делотворне системе за спречавање прања новца и финансирања тероризма, као и да поступају у складу са релевантним међународним стандардима у овој области. Ради остваривања тог циља, Комитет кроз процес међусобних евалуација и стручне ревизије процењује усклађеност држава са међународним стандардима у правном, финансијском и сектору спровођења закона, укључујући и оцену ефикасности примене мера у пракси. Поред тога, *MONEYVAL* формулише препоруке за унапређење домаћих режима за борбу против прања новца и финансирања тероризма, као и капацитета држава за међународну сарадњу. Комитет спроводи и типолошка и друга тематска истраживања о методама, трендовима и техникама прања новца и финансирања тероризма, укључујући хоризонталне прегледе напретка евалуираних држава у испуњавању међународних стандарда. *MONEYVAL*, такође, предузима активности ради подизања свести о важним глобалним политичким и оперативним иницијативама у овој области, предлаже Комитету министара препоруке које могу допринети јачању међународне борбе против прања новца и финансирања тероризма и активно сарађује са другим кључним међународним партнерима, укључујући *FATF*, ММФ, Светску банку, Уједињене нације, Европску унију и друга регионална тела у стилу *FATF*-а (*FSRB*) у оквиру глобалне мреже тела за процену система *AML/CFT*.¹⁰⁷ Од 2003. године Република Србија учествује у раду овог комитета као његова чланица. Сталну делегацију Републике Србије чине представници Министарства правде, Министарства унутрашњих послова и Министарства финансија, односно Управе за спречавање прања новца, а у њеном саставу редовно је заступљен и представник Народне банке Србије.¹⁰⁸

Европска унија кроз доношење правно обавезујућих директива, о којима ће нешто више речи бити касније, координацију надзорних тела, успостављању централних институција и унапређењу сарадње међу државама чланицама и са *трећим* земљама, има значајну улогу у супротстављању прању новца, како на нормативном, тако и на оперативном плану. С обзиром да кандидати за чланство у ЕУ, међу којима и Р. Србија, морају да ускладе своје прописе са правним тековинама ЕУ у овој области (у оквиру поглавља 4 – слободно кретање

¹⁰⁷ Council of Europe, “Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism – MONEYVAL“, <https://www.coe.int/en/web/moneyval>, доступно 16.07.2025.

¹⁰⁸ Министарство финансија Републике Србије – Управа за спречавање прања новца (УСПН), *Комитет Савета Европе Moneyval*, <https://www.apml.gov.rs/komitet-manival-saveta-evrope>, доступно 16.07.2025.

капитала и поглавља 24 – правда, слобода и безбедност), ЕУ има значајан и међународни утицај.

ОЕБС - Организација за европску безбедност и сарадњу (*OSCE - Organization for Security and Co-operation in Europe*) представља једну од највећих регионалних безбедносних организација на свету, са мандатом који обухвата широк спектар питања, од раног упозоравања и превенције конфликта, до постконфликтне обнове и јачања владавине права. У оквиру своје свеобухватне безбедносне агенде, ОЕБС посебну пажњу посвећује борби против прања новца као делу ширег оквира супротстављања транснационалном организованом криминалу, корупцији и финансирању тероризма. ОЕБС спроводи бројне активности усмерене на подршку националним институцијама у развоју и имплементацији ефикасних механизма за спречавање и откривање прања новца. Њене активности обухватају пружање техничке и експертске помоћи у процесу усклађивања домаћег законодавства са међународним стандардима, као што су препоруке Радне групе за финансијске акције (*FATF*), као и сарадња са телима као што су *MONEYVAL* и *UNODC*. Поред тога, ОЕБС се фокусира на јачање институционалних капацитета кроз организацију обука и семинара за кључне представнике финансијских, правосудних и безбедносних органа, као и на подстицање међуинституционалне сарадње ради координисаног деловања у борби против прања новца. ОЕБС такође ради на унапређењу аналитичких и оперативних капацитета, како би се побољшало праћење и сузбијање незаконитих финансијских токова повезаних са криминалним активностима. У контексту Србије, Мисија ОЕБС-а има активну улогу у унапређењу способности надлежних органа у овој области. Ове активности укључују едукацију кадрова, техничку помоћ у изради стратегијских докумената, као и подршку у примени ризично оријентисаног приступа (*risk-based approach*) у откривању и спречавању прања новца. Дакле, ангажман ОЕБС-а у области борбе против прања новца представља значајан допринос изградњи отпорног, транспарентног и ефикасног система заштите финансијског сектора, у складу са највишим међународним стандардима. Такав приступ доприноси не само унутрашњој стабилности држава, већ и укупној регионалној и међународној безбедности.

Радна група за финансијске акције – ФАТФ (*Financial Action Task Force - FATF*) основана је 1989. године на иницијативу земаља чланица Г7, с циљем развоја и унапређења мера и активности у супротстављању прању новца, а касније је њена надлежност проширена и на спречавање финансирања тероризма и финансирање ширења оружја за масовно уништење. Ова међувладина организацију поставља глобалне стандарде у области супротстављања прању новца, првенствено кроз доношење препорука о којима ће касније бити више речи. Иако не располаже правно обавезујућим инструментима, утицај ФАТФ је изузетно значајан, будући да непоштовање препорука може довести до озбиљних последица по финансијску репутацију и стабилност земље, укључујући стављање на тзв. *сиву* или *црну* листу. Ове листе означавају државе које имају стратешке недостатке у својим системима за борбу против прања новца и финансирања тероризма, што може довести до ограниченог приступа међународним финансијским токовима и појачане контроле трансакција. Такође, имајући у виду наведено и репутациони ризик којим је изложена држава која се налази на једној од наведених листа, то је одвраћајући фактор за нова инострана улагања, као и повлачење постојећих страних инвестиција. У циљу глобалног усклађивања стандарда и промовисања добре праксе ФАТФ блиско сарађује са већ поменутиим регионалним и међународним телима.

Егмонт група¹⁰⁹ финансијско-обавештајних служби (*Egmont Group of Financial Intelligence Units*) представља међународно удружење националних финансијско-обавештајних служби (ФОС), основано 1995. године у Бриселу. Њен примарни циљ јесте унапређење сарадње и размене финансијских обавештајних података међу државама у циљу ефикасније борбе против прања новца, финансирања тероризма и других облика финансијског криминала. Егмонт група обезбеђује платформу за безбедну и поверљиву комуникацију међу својим чланицама, као и механизме за размену стручних знања, добрих пракси и финансијских обавештајних података у циљу ефикасног супротстављања прању новца, финансирању тероризма и повезаних предикатних кривичних дела. Додатно, развија оперативне смернице и стандарде који доприносе изградњи ефикасних националних система за прикупљање, анализу и прослеђивање финансијских података релевантним органима за спровођење закона. Чланице Егмонт групе су искључиво институције које испуњавају међународне стандарде у овој области. Република Србија, преко Управе за спречавање прања новца Министарства финансија, постала је чланица Егмонт групе 2003. године. На овај начин Р. Србија активно учествује у међународној размени финансијских обавештајних података и да примењује највише стандарде у овој области, што је од посебне важности у контексту европских интеграција и унапређења националне безбедности. Важно је напоменути да Егмонт група не спроводи финансијске истраге, већ истрагама управљају домаћи органи за спровођење закона и истражни органи.

¹⁰⁹ Egmont Group, <https://egmontgroup.org/about/>, доступно 17.01.2025.

2. МЕЂУНАРОДНЕ КОНВЕНЦИЈЕ О СУПРОТСТАВЉАЊУ ПРАЊУ НОВЦА

Полазећи од изражене друштвене опасности прања новца, као и од његовог међународног карактера, међународна заједница је посебну пажњу усмерила на развој нормативног оквира за спречавање и сузбијање ове криминалне појаве.¹¹⁰ Потребно је истаћи да је област борбе против прања новца уређена већим бројем међународних конвенција. У овом раду биће приказане оне које имају посебан значај за развој међународног правног оквира у овој области, а то су: Конвенција Уједињених нација о противзаконитом промету опојних дрога и психотропних супстанци из 1988. године, позната као Бечка конвенција; Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и њени допунски протоколи из 2000. године, позната као Палермо конвенција; као и Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма из 2005. године, позната као Варшавска конвенција.

2.1. Конвенција Уједињених нација о противзаконитом промету опојних дрога и психотропних супстанци из 1988. године - Бечка конвенција

Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци усвојена је 19. децембра 1988. године у Бечу, због чега је позната као Бечка конвенција. Република Србија је ову конвенцију потврдила Законом о ратификацији Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци.¹¹¹ Управо овом конвенцијом постављени су основи координисаног међународног деловања у области одузимања прихода стечених криминалом. Један од разлога за њено доношење била је изражена забринутост међународне заједнице због ширења незаконите трговине опојним дрогама и њених негативних последица по здравље људи, привредни и финансијски систем, као и безбедност држава. Посебан значај Конвенције огледа се у настојању да се унапреди међународна сарадња, нарочито кроз механизме узајамне правне помоћи.¹¹²

У самом тексту Бечке конвенције наглашено је да су државе потписнице свесне да незаконит промет опојних дрога доноси значајну финансијску добит и богатство, које транснационалним криминалним организацијама омогућава продор у структуре власти, законите пословне и финансијске токове, као и у различите сегменте друштва. Таква добит омогућава криминалним структурама да корумпирају институције и легалне економске токове, због чега је Конвенцијом изражена решеност држава да лица која учествују у незаконитом промету лише користи остварене криминалном делатношћу и на тај начин уклоне основни подстицај за њено вршење. На тај начин јасно је исказана спремност међународне заједнице да се ефикасно супротстави прању новца и одузимању прихода од криминала. Чланом 3. Бечке конвенције предвиђена је обавеза држава потписница да у својим националним законодавствима инкриминишу активности повезане са незаконитим прометом опојних дрога. Иако се у овом члану изричито не користи термин „прање новца”, радње које су њиме описане по својој суштини представљају основне облике прања новца.

¹¹⁰ Бошковић, М., Бошковић А., *Корупција-прање новца-финансирање тероризма криминалистички-криминолошки-кривичноправни аспекти*, Факултет за безбедност и заштиту, Бања Лука, 2011, стр. 233.

¹¹¹ *Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци*, Међународни уговори, Службени лист СФРЈ, бр. 14/90.

¹¹² Лукић Г., „Међународни стандарди за супротстављање прању новца са освртом на Републику Србију“, *Безбедност* бр. 3/2020, стр. 191.

Тако члан 3. став 1. обавезује државе да инкриминишу конверзију или пренос имовине, уз знање да је она стечена из кривичних дела повезаних са незаконитим прометом опојних дрога, када се такве радње предузимају ради прикривања или лажног приказивања њеног незаконитог порекла, односно ради помагања лицу укљученом у извршење тих кривичних дела да избегне правне последице. Поред тога, Конвенција обухвата и прикривање или лажно приказивање стварне природе, извора, места, располагања, кретања, права у вези са имовином или права над имовином, када постоји знање да је та имовина стечена из наведених кривичних дела или учешћем у њима. У складу са уставним начелима и основним концептима правног система држава потписница, као релевантне радње предвиђају се и стицање, поседовање или коришћење имовине, уз знање у тренутку њеног пријема да она потиче из таквих кривичних дела или из учешћа у њиховом извршењу.¹¹³

Осим тога, државе потписнице се такође обавезују да предузму мере за идентификацију и надзор банкарских и финансијских институција како би спречиле употребу ових институција у сврхе прање новца. Ово укључује обавезу да се води евиденција о трансакцијама, примењују процедуре познавања клијента (*Know Your Customer*) и сарађује са међународним партнерима у истрагама ове врсте криминала, посебно наглашавајући значај међународне правне помоћи, изручења и размене информација између држава потписница.

Република Србија је у складу са овим обавезама модернизовала свој кривични законик и донела бројне прописе који омогућавају ефикасније супротстављање прању новца и повезаних кривичних дела, као и заштиту финансијског система од злоупотреба. Такође, надлежни органи у Р. Србији активно сарађују са међународним институцијама и партнерима, што доприноси бољој размени података и заједничким истрагама и представља значајан корак ка јачању националних капацитета за супротстављање прању новца, а тиме и ка очувању правне државе, безбедности и економске стабилности земље.

2.2. Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунски протоколи из 2000. године - Палермо конвенција

Палермо конвенција, односно Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, усвојена је у Палерму од 12. до 15. децембра 2000. године, заједно са протоколима који је допуњују, Протоколом за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људима, нарочито женама и децом и Протоколом против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом.¹¹⁴ Ова конвенција је у правни поредак Републике Србије уведена Законом о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола (*Међународни уговори, Службени лист СРЈ, бр. 6/01*).¹¹⁵

Конвенција, представља први глобални правно обавезујући инструмент усмерен на борбу против организованог криминала који превазилази националне границе. Основни циљ ове конвенције јесте јачање ефикасности и координације у супротстављању транснационалном организованом криминалу, као и успостављање правног оквира за међународну сарадњу,

¹¹³ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, Међународни уговори, Службени лист СФРЈ, бр. 14/90, члан 3.

¹¹⁴ Лукић Г., „Међународни стандарди за супротстављање прању новца са освртом на Републику Србију“, Безбедност бр. 3/2020, стр. 192.

¹¹⁵ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, Међународни уговори, Службени лист СРЈ, бр. 6/01.

усклађивање националних законодавстава и примену свеобухватних мера превенције, истраге и кривичног гоњења прања новца, других кривичних дела предвиђених Конвенцијом и тешких кривичних дела. Њена примена посебно је усмерена на дела која имају транснационални карактер и у чијем извршењу учествује организована криминална група. Кривично дело има транснационални карактер ако је извршено у више држава; ако је извршено у једној држави, али је значајан део припреме, планирања, руковођења или контроле обављен у другој држави; ако је извршено у једној држави, али је у њега укључена организована криминална група која делује у више држава; или ако је извршено у једној држави, а његове битне последице наступају у другој држави. Под организованом криминалном групом подразумева се организована група од три или више лица, која постоји одређени временски период и делује споразумно ради извршења једног или више тешких кривичних дела или кривичних дела утврђених у складу са Конвенцијом, са циљем непосредног или посредног стицања финансијске или друге материјалне користи. Тешким кривичним делом сматра се дело за које је прописана максимална казна лишења слободе у трајању од најмање четири године или тежа казна.¹¹⁶

Конвенција предвиђа обавезу држава потписница да инкриминишу прање имовинске користи проистекле из криминалне делатности, односно да у својим националним законодавствима предвиде кривично дело прања новца. У том смислу, свака држава потписница дужна је да, у складу са основним начелима свог правног система, усвоји потребне законодавне и друге мере којима ће као кривична дела бити обухваћене одређене радње, уколико су предузете са намером. Такве радње, пре свега, обухватају претварање или пренос имовине, уз знање да она потиче из криминалне активности, када се то чини ради прикривања или лажног приказивања њеног незаконитог порекла, односно ради помагања лицу које је учествовало у извршењу предикатног кривичног дела да избегне правне последице свог поступања. Поред тога, Конвенција обухвата и скривање или прикривање стварне природе, извора, места, располагања, кретања, власништва или права у вези са имовином, уз знање да је таква имовина прибављена криминалом. Као релевантне радње предвиђају се и прибављање, поседовање или коришћење имовине, када лице у тренутку њеног пријема зна да она представља добит од криминала. Обавеза инкриминације односи се и на учествовање, повезивање или удруживање ради извршења ових кривичних дела, као и на покушај, помагање, подстрекавање, омогућавање и давање савета у вези са њиховим извршењем.¹¹⁷

Мере за спречавање прања новца су предвиђене Конвенцијом, које обавезују државе потписнице да успоставе национални регулаторни и надзорни систем за банке, небанкарске финансијске институције и друге ризичне субјекте. Тај систем треба да обухвати обавезу идентификације клијената, вођења одговарајућих евиденција и пријављивања сумњивих трансакција. Поред тога, наглашава се потреба сарадње и размене информација између надлежних органа на националном и међународном нивоу, при чему се посебно истиче значај успостављања финансијско-обавештајне јединице као националног центра за прикупљање, анализу и прослеђивање података о могућем прању новца. Државе су, такође, позване да примењују мере за откривање и праћење прекограничног кретања готовине и преносивих платних инструмената, уз поштовање законитог кретања капитала, као и да јачају сарадњу правосудних, полицијских и финансијско-регулаторних органа.¹¹⁸

¹¹⁶ Члан 2-3. Конвенције.

¹¹⁷ Члан 6. Конвенције.

¹¹⁸ Члан 6-7. Конвенције.

Од значаја је и чињеница да Конвенција прописује механизме за екстрадицију, међународну правну помоћ, заједничке истраге и транснационалну размену информација, чиме се омогућава функционалан глобални одговор на криминалне претње.

Република Србија је предузела бројне кораке у складу са обавезама из Конвенције и допунских протокола. Пре свега, српско законодавство је усаглашено са одредбама Конвенције, што је подразумевало доношење закона о организованом криминалу, закона о спречавању прања новца и међународној правној помоћи у кривичним стварима. Поред тога, институционални оквир је ојачан формирањем специјализованих судских и тужилачких јединица за поступање у предметима ове врсте, као и полицијских јединица посебно обучених за откривање и сузбијање организованог криминала.

Као један од кључних аспеката примене Конвенције издваја се међународна сарадња, која обухвата размену информација и координацију активности са другим државама и релевантним међународним организацијама, попут Интерпола и Европола. У том контексту, Република Србија је развијала и превентивне програме и механизме за супротстављање трговини људима и кријумчарењу миграната, укључујући и мреже подршке и заштите жртава. Поред тога, успостављени су системи за замрзавање и одузимање имовине стечене криминалним деловањем.

2.3. Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма из 2005. године - Варшавска конвенција

Конвенција Савета Европе која се односи на прање, тражење, заплени и одузимање прихода стечених криминалом, као и на финансирање тероризма, усвојена је у Варшави 16. маја 2005. године, па се у литератури и пракси најчешће означава као Варшавска конвенција. Република Србија је потврдила овај међународни уговор доношењем одговарајућег закона о потврђивању наведене конвенције (*Међународни уговори*, Службени лист СФРЈ, бр. 19/09).¹¹⁹

Конвенција је у великом мери допринела изградњи координисаног и заједничког међународног одговора у супротстављању прању новца и финансирању тероризма. Усвојена је из више разлога, а пре свега: ради јачања јединства држава чланица Савета Европе, због потребе за заједничком кривичном политиком која штити друштво, зато што је борба против тешког и транснационалног криминала могућа само модерним и ефикасним методама, јер је један од најефикаснијих начина борбе против криминала одузимање незаконито стечене имовине, пошто је неопходно успоставити систем међународне сарадње који добро функционише, узимајући у обзир и Међународну конвенцију о сузбијању финансирања тероризма (УН, 1999).

Мере које државе треба да уведу у своје законодавство према овој конвенцији подразумевају конфискацију средстава и имовине стечене или повезане са криминалом, могућност да се починиоцу налаже доказивање порекла имовине, када је то у складу са унутрашњим правом, брзу идентификацију и праћење имовине која се може конфисковати, проширено одузимање, које обухвата и имовину у коју су приходи од криминала уложени или помешани са законитом имовином, као и добит која је настала коришћењем такве имовине, ефикасно управљање замрзнутом или заплењеном имовином, могућност да судови наложе увид у

¹¹⁹ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, Међународни уговори, Службени лист СФРЈ, бр. 19/09.

банкарску и финансијску документацију, без изговора *банкарске тајне*, приступ информацијама о власништву и трансакцијама на банковним рачунима, примену специјалних истражних техника (нпр. надзор, пресретање комуникација, приступ *IT* системима), обезбеђивање правних средстава којима се штите права заинтересованих страна.¹²⁰

Посебан значај Конвенција придаје инкриминацији прања новца, обавезујући државе да као кривично дело предвиде конверзију или пренос имовине за коју се зна да потиче из криминалне активности, ако се тиме прикрива њено незаконито порекло или помаже учиниоцу да избегне правне последице. Истом обавезом обухваћено је и прикривање стварне природе, извора, места, кретања или права у вези са таквом имовином, као и њено стицање, поседовање или коришћење. Конвенција, поред тога, захтева санкционисање учешћа, удруживања, покушаја и помагања у извршењу ових дела. Знање и намера починиоца могу се утврђивати и на основу објективних околности. Такође, државе могу да прошире инкриминацију и на ситуације када је починилац сумњао или морао претпоставити да је имовина незаконита.¹²¹ Конвенција предвиђа и кривичну одговорност правних лица, уколико су њихови руководиоци или запослени починили дело прања новца у корист предузећа. У том случају, правна лица подлежу казнама које морају бити делотворне, сразмерне и одвраћајуће, укључујући новчане санкције.¹²²

Конвенцијом је предвиђена обавеза држава да, кроз усвајање потребних законодавних и других мера, створе услове за успостављање финансијско-обавештајне јединице (*Financial Intelligence Unit - FIU*), као специјализованог националног тела које прикупља, анализира и прослеђује надлежним органима информације о сумњивим трансакцијама које могу да укажу на потенцијално прање новца или финансирање тероризма. Такође, државе су обавезне да уведу регулаторни и надзорни режим заснован на међународним стандардима.¹²³

Између осталог, Конвенција посебно наглашава важност међународне правне помоћи и размене информација. Државе су дужне да сарађују у истрагама, запленама и конфискацији имовине, као и да обезбеде механизме за брзу комуникацију између надлежних органа.¹²⁴

Република Србија је развила свеобухватни нормативни и институционални оквир, у складу са Конвенцијом, те су усвојени законски и подзаконски акти у области супротстављања прању новца, чиме је установљен режим идентификације клијената, вођења евиденције и пријављивања сумњивих трансакција. Посебна институционална улога поверена је Управи за спречавање прања новца, као финансијско-обавештајној јединици и националном центру за прикупљање, обраду, анализу и достављање података надлежним органима у области спречавања и откривања прања новца и финансирања тероризма. Поред тога, јачање сарадње полицијских, правосудних и регулаторних органа, на националном и међународном нивоу, допринело је ефикаснијем откривању, праћењу и одузимању прихода стечених криминалом.

¹²⁰ Члан 3-8. Конвенције.

¹²¹ Члан 9. Конвенције.

¹²² Члан 10. Конвенције.

¹²³ Члан 12-14. Конвенције.

¹²⁴ Члан 15. Конвенције.

3. ОСТАЛИ МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА СУПРОТСТАВЉАЊЕ ПРАЊУ НОВЦА

3.1. Препоруке Радне групе за финансијску акцију – ФАТФ (*Financial Action Task Force - FATF*)

Препоруке *FATF* утврђују свеобухватан оквир мера које државе треба да примењују у циљу спречавања прања новца и финансирања тероризма, као и финансирања ширење оружја за масовно уништење.¹²⁵ Наведене мере садржане су у 40 препорука *FATF*-а, које су први пут објављене 1990. године, а потом ревидиране 1996, 2003. и 2012. године. Ради лакше и уједначеније примене појединих препорука, *FATF* је усвојио и напомене за тумачење (*Interpretative Notes*), којима се додатно појашњава њихов садржај и начин примене. Након терористичких напада од 11. септембра 2001. године, *FATF* је посебну пажњу усмерио и на финансирање тероризма, усвајањем IX специјалних препорука у овој области. Првих осам специјалних препорука усвојено је 31. октобра 2001. године, док је девета усвојена 22. октобра 2004. године. Ревизијом из 2012. године ове специјалне препоруке интегрисане су у јединствени оквир 40 препорука *FATF*-а.¹²⁶

Препоруке *FATF*-а прихваћене су као глобални модел за успостављање делотворних националних и међународних система у области спречавања прања новца и финансирања тероризма. Њихов значај потврђен је и тиме што су их Међународни монетарни фонд и Светска банка препознали као релевантан међународни стандард у овој области. Оне представљају свеобухватан скуп мера које обухватају процену ризика и развој одговарајућих политика, кривичноправни систем и спровођење закона, регулацију финансијског система, транспарентност правних лица и правних аранжмана, као и међународну сарадњу. *FATF* полази од чињенице да државе имају различите правне, институционалне и финансијске системе, због чега се од њих не очекује примена идентичних решења, већ испуњавање минималних стандарда у складу са националним околностима и уставним оквиром. Ревизијом из 2012. године посебно је наглашен приступ заснован на процени ризика, који је постављен као полазна основа за ефикасну борбу против прања новца и финансирања тероризма.

Дакле, важеће *FATF* препоруке су усвојене 16. фебруара 2012. године и до тада се редовно ажурирају, где су последњи пут ажуриране у октобру 2025. године.¹²⁷

Ажуриране препоруке *FATF* из октобра 2025. године представљају најновију фазу еволуције међународног стандарда за супротстављање прању новца, финансирању тероризма и финансирању пролиферације оружја за масовно уништење. Иако је основни нормативни оквир успостављен још 2012. године, континуирана ажурирања јасно указују на то да *FATF* стандарди нису статичан скуп правила, већ динамичан регулаторни механизам који се прилагођава променама у глобалном финансијском систему, безбедносном окружењу и технолошком развоју.

¹²⁵ FATF, The FATF recommendations adopted by the FATF plenary in february 2012, updated october 2025.

¹²⁶ Association of Certified Anti-Money Laundering Specialists (ACAMS), *Study guide*, sixth edition, Miami, 2019.

¹²⁷ FATF, *Recommendations - FATF plenary* (2012, updated october 2025), <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf?nocache=true>, доступно 22.01.2025.

У односу на претходна ажурирања, измене из 2025. године не доносе нове институте, али уводе суштинско усмеравање фокуса са формалне усклађености на стварну ефективност националних система. *FATF* у овом ажурирању експлицитно наглашава да постојање законског и институционалног оквира само по себи није довољно, већ да државе морају бити у стању да докажу како усвојене мере производе конкретне, мерљиве и одрживе резултате у пракси. Оваквим приступом додатно се оснажује евалуациона методологија *FATF*-а, у којој се све већи значај придаје статистикама о заплени имовине, кривичним гоњењима, осуђујућим пресудама и међународној сарадњи, док се декларативна усклађеност са стандардима третира као неопходан, али не и довољан услов.

Важан сегмент ажурирања из 2025. године односи се и на додатно прецизирање примене приступа заснованог на процени ризика (*risk-based approach*). Иако овај концепт представља темељ *FATF* стандарда још од 2012. године, ново ажурирање инсистира на пропорционалности мера не само у теорији, већ и у њиховој практичној примени.

Измене из 2025. године такође потврђују континуитет поштравања стандарда у погледу транспарентности стварног власништва у оквиру правних лица и правних аранжмана. Након реформи из 2023. године, нови текст додатно наглашава потребу за тачним, ажурним и проверљивим подацима о стварним власницима, као и за ефикасним санкционисањем нетачних или лажних информација. Тиме се регистри стварног власништва афирмишу као централни инструмент у борби против сложених структура намењених прикривању незаконитих финансијских токова.

Коначно, ажурирање из октобра 2025. године додатно јача захтеве у погледу међународне сарадње, истичући да пасивно поступање по замолницама више не представља задовољавајући стандард. Уместо тога, *FATF* промовише проактивну размену информација, брзе механизме замрзавања имовине и заједничке истраге, чиме се национални системи за супротстављање прању новца и финансирању тероризам (*Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism - AML/CFT*) све снажније интегришу у глобалну безбедносну архитектуру.

У целини посматрано, измене *FATF* Препорука из 2025. године потврђују трансформацију *AML/CFT* стандарда из претежно техничког регулаторног оквира у инструмент стратешког управљања финансијским и безбедносним ризицима. Нагласак на ефективности и стварној примени приступа заснованог на ризику указује на то да се од држава очекује не само нормативна хармонизација, већ и доказива способност да идентификују, разумеју и сузбију најсложеније облике савремених финансијских претњи.

3.2. Извештаји Комитета Савета Европе – *Moneyval*

Како смо то у претходном делу напоменули, Комитет експерата за евалуацију мера за спречавање прања новца и финансирања тероризма – *MONEYVAL* представља стално мониторинг тело Савета Европе, чији је мандат да процењује усклађеност држава са међународним стандардима у области супротстављања прању новца и финансирању тероризма, пре свега са препорукама *FATF*, као и ефикасност њихове практичне примене, уз давање препорука надлежним институцијама ради даљег унапређења националних система. За Републику Србију је до сада објављено шест евалуационих извештаја *MONEYVAL*-а, у оквиру шест циклуса међународне процене. Дакле, када је у питању, за сада последњи, VI круг евалуације, важно је напоменути да је спроведен у складу са ревидираном *FATF* методологијом из 2022. године, као и да је у фокусу имао не само формалну усклађеност законодавног и институционалног оквира, него и ефикасност примене мера у пракси.

VI круг евалуације је у Републици Србији покренут током 2024. године. У припремној фази организоване су активности усмерене на упознавање надлежних институција и приватног сектора са новом методологијом, као и са очекивањима у погледу процене ризика, ефективности система и међусобне координације надлежних органа.¹²⁸ Посета тима *MONEYVAL*-а Републици Србији реализована је током маја 2025. године. Током ове посете вршена је свеобухватна процена националног система за супротстављање прању новца и финансирању тероризма, укључујући: законодавни и институционални оквир, рад финансијско-обавештајне службе, надзор над финансијским и нефинансијским обвезницима, рад правосудних и истражних органа, међународну сарадњу и размену информација, примену приступа заснованог на процени ризика. Дакле, вршила се процена техничке усклађености са *FATF* препорукама, процена ефективности кроз једанаест кључних исхода (*Immediate Outcomes*), посебан фокус на нове и еволуирајуће ризике, укључујући дигиталну имовину, финансијске технологије и сложене финансијске структуре, процена ефикасности надзора, санкционисања и координације између надлежних органа.¹²⁹

Нацрт извештаја о евалуацији Републике Србије у оквиру VI круга *MONEYVAL* евалуације разматран је на 70. пленарном заседању Комитета, које је одржано у периоду од 15. до 18. децембра 2025. године у Стразбуру. Том приликом, Нацрт извештаја је разматран и усвојен од стране Пленума, чиме је окончана фаза његовог разматрања у оквиру *MONEYVAL* пленарне процедуре.¹³⁰ У извештају се констатује да је Република Србија успоставила свеобухватан легислативни и институционални оквир за супротстављање прању новца и финансирању тероризма, који је у великој мери усклађен са *FATF* стандардима. Истакнуто је да Национална процена ризика представља основу за примену приступа заснованог на ризику, док Управа за спречавање прања новца има централну улогу у финансијско-обавештајном систему и сарадњи са органима кривичног гоњења. Уочен је напредак у кривичном гоњењу и одузимању имовине, као и у успостављању регистра стварних власника и развоју надзора над финансијским институцијама, али је указано на потребу даљег јачања финансијских истрага, надзора над небанкарским сектором, тачности података о стварном власништву и ефикасности међународне сарадње. Ови налази представљају основу за дефинисање приоритетних мера и израду акционог плана за отклањање уочених недостатака.¹³¹

Резултати евалуације имају значајан утицај на међународни кредибилитет државе у области супротстављања прању новца и финансирању тероризма. Оцена ефективности националног система може утицати на степен поверења међународних финансијских институција, интензитет међународне сарадње, потребу за додатним законодавним и институционалним реформама, евентуално појачано праћење у случају утврђених недостатака. С тим у вези, важно је напоменути да је Република Србија била на *свој листи FATF (list of jurisdictions under increased monitoring)* од фебруара 2018. године због стратешких недостатака у *AML/CFT* систему, који су били наведени и у *MONEYVAL* извештајима и *follow-up* извештајима након петог круга евалуације. Република Србија била је под појачаним

¹²⁸ Council of Europe, “MONEYVAL carries out evaluation visit to Serbia“, <https://www.coe.int/en/web/moneyval/-/moneyval-carries-out-evaluation-visit-to-serbia>, доступно 10.01.2026.

¹²⁹ Council of Europe, “MONEYVAL launches the evaluation process of Serbia“, <https://www.coe.int/en/web/moneyval/-/moneyval-launches-the-evaluation-process-of-serbia-1>, доступно 10.01.2026.

¹³⁰ Council of Europe, “Outcome of MONEYVAL 70th Plenary Meeting“, <https://www.coe.int/en/web/moneyval/-/outcome-of-moneyval-70th-plenary-meeting>, доступно 10.01.2026.

¹³¹ Council of Europe, “MONEYVAL, Serbia, Evaluation Rounds“, <https://www.coe.int/en/web/moneyval/jurisdictions/-serbia>, доступно 15.01.2026.

мониторингом FATF-а и налазила се на *сивој листи* све до јуна 2019. године, када је на пленарном заседању FATF-а, одржаном од 16. до 21. јуна 2019. године у Орланду, САД, након успешне имплементације акционог плана донета одлука о њеном уклањању са те листе.¹³²

3.3. Директиве Европског парламента и Савета о спречавању коришћења финансијског система у сврхе прања новца и финансирања тероризма

Савремени систем финансијске безбедности и владавине права у значајној мери почива на ефикасном супротстављању прању новца и финансирању тероризма. На нивоу Европске уније, правни и институционални механизми у овој области развијани су постепено, у складу са растућим изазовима које доносе глобализација финансијских токова, технолошке иновације и транснационални организовани криминал. Основу европског правног оквира чини низ директива које су временом унапређивале систем превенције, надзора и кривичног гоњења прања новца. Јединствена природа Европске уније као заједнице држава чини је суштински различитом од других међународних организација. Право Европске уније има обавезујући карактер за државе чланице и, у случају супротности, има примат у односу на национално право. Директиве ЕУ обавезују државе у погледу циља који треба остварити, уз обавезу њиховог преношења у домаће законодавство. Због тога правни акти ЕУ имају већу правну снагу од стандарда које доносе тела попут FATF-а, али се примењују само на државе чланице Европске уније.¹³³

Прва директива ЕУ (*Directive 91/308/EEC*),¹³⁴ усвојена је од стране Савета Европских заједница у јуну 1991. године, прописала је да државе чланице донесу законодавство како би спречиле коришћење својих домаћих финансијских система за прање новца. Иако је овом директивом круг предикатних кривичних дела прања новца првобитно био везан за трговину наркотицима, у складу са Бечком конвенцијом из 1988. године, државе чланице су подстакнуте да тај круг прошире и на друге облике криминалитета. Такође, поред тога што се односила на финансијске и кредитне институције, дала је могућност проширења на друге професије и категорије предузећа, ако обављају делатности које су нарочито подложне прању новца. Директива је увела кључне превентивне мере које се односе на идентификацију клијената, чување документације, пријављивање сумњивих трансакција, унутрашњу контролу и обуку запослених. Између осталог, уведен је принцип да институције морају да сарађују са надлежним државним органима, а да истовремено буду заштићене од одговорности када у доброј вери пријављују сумњу на прање новца.

Европска унија је у децембру 2001. године усвојила другу директиву (*Directive 2001/97/EC*),¹³⁵ којом је измењена прва директива, са циљем увођења строжих контрола прања новца широм Европе. Проширен је обухват директиве изван кривичних дела

¹³² FATF, "Countries, Serbia", <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/countries/detail/Serbia.html>, доступно 15.01.2026.

¹³³ Лукић Г., „Међународни стандарди за супротстављање прању новца са освртом на Републику Србију“, *Безбедност* бр. 3/2020, стр. 194.

¹³⁴ EU, *Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1991/308/oj/eng>, доступно 20.01.2026.

¹³⁵ EU, *Directive 2001/97/EC of the European Parliament and of the Council of 4 December 2001 amending Council Directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering - Commission Declaration*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0097>, доступно 22.01.2026.

повезаних са дрогом, тако да је криминална активност проширена и обухвата сва тешка кривична дела, укључујући корупцију и преваре на штету финансијских интереса ЕУ. Проширен је и круг субјеката на које се директива примењује односно листа обвезника. Одређена лица, укључујући адвокате када учествују у трансакцијама новца за клијенте, обавезна су да пријаве сумњиве активности. Овим оквиром обухваћене су и одређене нефинансијске професије и делатности, укључујући ревизоре, рачуновође, пореске саветнике, посреднике у промету непокретности, јавне бележнике и правне професионалце, као и мењачнице и пружаоце услуга трансфера новца. Појашњено је да се знање о криминалној активности може закључити на основу објективних чињеничних околности, тј. не мора постојати директан доказ намере. Овом директивом потврђена је и проширена дефиниција прања новца из прве директиве, тако што су прецизније одређене радње које чине ово кривично дело. Оне обухватају конверзију или пренос имовине за коју се зна да потиче из криминалне активности, ради прикривања њеног незаконитог порекла или помагања лицу да избегне правне последице, као и прикривање стварне природе, извора, места, кретања, права или власништва над таквом имовином. Поред тога, обухваћени су стицање, поседовање или коришћење имовине криминалног порекла, као и учешће, удруживање, покушај, помагање и подстрекавање у извршењу наведених радњи. Посебно се истиче да ће се прање новца сматрати таквим чак и када су активности које су произвеле имовину која је предмет прања новца обављене на простору друге државе чланице или на територији треће земље. Друга директива представљала је значајан напредак, јер је њена примена обухватила многе важне финансијске центре у свету и ојачала везу и усклађивање са *FATF* препорукама.

Трећа директива ЕУ, о спречавању коришћења финансијског система у сврху прања новца и финансирања тероризма (*Directive 2005/60/EC*),¹³⁶ заснована на ревидираним *FATF* препорукама, усвојена је у октобру 2005. године. Овом директивом се обухвата и финансирање тероризма, где су прање новца и финансирање тероризма дефинисани као одвојена кривична дела. Проширене су обавезе идентификације клијената и пријављивања сумњивих трансакција на нове субјекте, односно проширује круг обвезника увођењем пружалаца услуга трастова и компанија (*TCSP - trust and company service provider*), посредника у животном осигурању и прецизнијим дефинисањем обухвата трговца робом. У обухват ове директиве улазе и лица која тргују робом велике вредности, укључујући драго камење, племените метале и уметничка дела, као и аукционари, када учествују у готовинским трансакцијама чија вредност износи 15.000 евра или више, било да је реч о појединачној или о више међусобно повезаних трансакција. Уведен је приступ заснован на процени ризика (*risk-based approach*) који подразумева да се мере за спречавање прања новца и финансирања тероризма примењују сразмерно нивоу ризика који клијент, пословни однос, производ или трансакција представља. На тај начин се врши ефикаснија алокација ресурса и у зависности од нивоа ризика примењују се поједностављене мере код ниског нивоа ризика, стандардне мере код уобичајеног нивоа ризика и појачане мере код високог ризика. Такође, једна од новина је увођење обавеза идентификације стварног власника клијента. Наиме, овом директивом прописује се обавеза идентификације стварног власника као физичког лица које, непосредно или посредно, коначно поседује или контролише клијента. Истовремено, уводи се обавеза континуираног праћења пословног односа, укључујући анализу трансакција које се спроводе током његовог трајања, ради утврђивања њихове усклађености са пословним профилем клијента. Када је у питању правно лице, директива дефинише стварног власника

¹³⁶ EU, *Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing* (Text with EEA relevance), <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2005/60/oj/eng>, доступно 26.01.2026.

као физичко лице које у крајњој линији поседује или контролише правно лице путем директног или индиректног власништва или контроле над 25% и више акција или права гласа у том правном лицу, као и физичко лице које на други начин врши контролу над управљањем правним лицем. Поред наведеног, трећа директива уводи и појам политички експониране особе (*PEPs - politically exposed persons*) према којима се примењују појачане мере и радње и представљају висок ризик, формализује се улога финансијско-обавештајне службе (*FIU - financial intelligence unit*) као централног органа за пријем и анализу сумњивих трансакција. Такође, прописује се забрана обавештавања клијента да је због постојања сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма пријављен надлежним органима (*tipping-off*). Коначно, директивом је предвиђена и могућност ослањања на трећа лица приликом спровођења мера идентификације клијената, уз задржавање коначне одговорности на обвезнику.

Четврта директива Европске уније о спречавању коришћења финансијског система у сврху прања новца или финансирања тероризма (*Directive EU 2015/849*),¹³⁷ усвојена у мају 2015. године, представља значајан корак у даљем унапређењу регулаторног оквира у овој области. Додатно се развија приступ заснован на процени ризика (*risk-based approach*), који постаје централни принцип у систему спречавања прања новца и финансирања тероризма. Поред тога директивом се јасно дефинише обавеза како држава чланица, тако и обвезника, да врше сопствене процене ризика. Наиме, државе чланице су дужне да спроводе националне процене ризика, док су обвезници обавезни да идентификују, процењују и разумеју ризике којима су изложени, укључујући факторе који се односе на клијенте, производе, услуге и географска подручја и примењују мере сразмерне утврђеном нивоу ризика. Уводе се мере којима се значајно повећава транспарентност власничких структура, прописујући обавезу постојања централних регистара стварних власника правних лица и трастова,¹³⁸ као и обавезу да подаци из централних регистара морају бити доступни надлежним органима, финансијско-обавештајним службама, обвезницима, али и свим другим лицима која могу да докажу легитиман интерес. У контексту листе обвезника, директива поред казина шири круг обвезника на цео сектор игара на срећу, снижавањем прага готовинске трансакције за трговце робом са 15.000 евра на 10.000 евра и прецизнијим дефинисањем пружалаца услуга повезаних са правним лицима и трастовима, заправо проширује листу обвезника. Када је реч о дужној пажњи односно праћењу пословања клијента (*CDD - customer due diligence*) уводе се додатна појашњења и прецизније дефиниције у погледу дефинисања пословног односа, кореспондентских односа и лица на руководећим позицијама. Такође, уводи се обавеза примене појачаних мера и на домаће политички експониране особе, тако да поред страних и домаћи функционери представљају високоризичне клијенте. У циљу усклађивања са ревидираним *FATF* препорукама, пореска кривична дела се укључују у широку дефиницију криминалне активности. Уводи се механизам идентификације високоризичних трећих држава и обавеза да се у тим случајевима примењују појачане мере дужне пажње

¹³⁷ EU, *Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/849/oj/eng>, доступно 30.01.2026.

¹³⁸ Појам траст у законодавство Републике Србије први пут је уведен *Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма* из 2017. године („Службени гласник РС“, бр. 113/2017), ради усклађивања са ЕУ стандардима (конкретно овом, четвртом директивом, *Directive EU 2015/849*) и *FATF* препорукама, где је у члану 3 дефинисано да је траст лице страног права које једно лице, оснивач (*settlor, trustor*) успоставља за живота или по смрти, а које поверава имовину на располагање и управљање поверенику (*trustee*) у корист корисника (*beneficiary*) или у неку посебно назначену сврху.

ради адекватног ублажавања и управљања ризиком. Како би се обезбедио већи степен одговорности обвезника и доследна примена прописа уведене су строжије мере за кршење прописа, укључујући новчане казне високих износа, као и одузимање или суспензије одобрења за рад.

Пета директива ЕУ (*Directive EU 2018/843*)¹³⁹ је усвојена у мају 2018. године са циљем јачања транспарентности, унапређења приступа информацијама и прилагођавања новим ризицима, нарочито у контексту дигитализације финансијског система. Наиме, једна од најзначајнијих новина односе се на увођење пружаоца услуга повезаних са виртуелним валутама и провајдере новчаника (*wallet providers*) у листу обвезника како би се смањила анонимност код трансакција виртуелном имовином. Такође, ради смањивања анонимности у финансијским трансакцијама уводе се строжија правила за коришћење припејд картица, укључујући снижавање прагова за идентификацију корисника и ограничавање употребе анонимних картица издатих ван ЕУ, осим ако испуњавају прописане ЕУ стандарде. Када је у питању централни регистар стварних власника пета директива шири приступ чиме се омогућава да подаци о стварном власништву буду јавно доступни, уз могућност прописивања ограничења у изузетним случајевима, и олакшава откривање сложених власничких структура које се често злоупотребљавају у сврхе прања новца. Осим тога, уводи се обавеза државама чланицама да се успоставе централни регистри или централни електронски системи за претрагу података, који омогућавају благовремену идентификацију свих физичких или правних лица која имају или контролишу платне рачуне и банковне рачуне. Такође, обавезују се да обезбеде да ти подаци буду директно и одмах доступни националним финансијско-обавештајним службама. Између осталог, пета директива додатно појачава сарадњу између финансијско-обавештајних служби, као и између надлежних органа држава чланица, унапређује механизам размене информација, чиме се омогућава бржа и ефикаснија прекогранична сарадња у супротстављању прању новца и финансирању тероризма.

Шеста директива ЕУ (*Directive EU 2024/1640*)¹⁴⁰ увојена у мају 2024. године представља нови законодавни пакет Европске уније заједно са уредбама о јединственом правилнику,¹⁴¹ о оснивању децентрализоване агенције Европске уније, односно посебног тела за спречавање прања новца и борбу против финансирања тероризма¹⁴² и о трансферима средстава¹⁴³ чиме се први пут кроз истовремено усвајање директиве и уредби, обезбеђује директна примена појединих правила у свим државама чланицама. Дакле, овим новим законодавним пакетом,

¹³⁹ EU, *Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/843/oj/eng>, доступно 06.02.2026.

¹⁴⁰ EU, *Directive (EU) 2024/1640 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the mechanisms to be put in place by Member States for the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Directive (EU) 2019/1937, and amending and repealing Directive (EU) 2015/849 (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1640/oj/eng>, доступно 12.02.2026.

¹⁴¹ EU, *Regulation (EU) 2024/1624 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1624/oj/eng>, доступно 12.02.2026.

¹⁴² EU, *Regulation (EU) 2024/1620 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 establishing the Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism and amending Regulations (EU) No 1093/2010, (EU) No 1094/2010 and (EU) No 1095/2010 (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1620/oj/eng>, доступно 12.02.2026.

¹⁴³ EU, *Regulation (EU) 2023/1113 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on information accompanying transfers of funds and certain crypto-assets and amending Directive (EU) 2015/849 (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1113/oj/eng>, доступно 12.02.2026.

посебан акценат је стављен на сектор крипто-имовине. Пружаоци услуга у вези са крипто-имовином (*crypto-asset service providers – CASPs*) укључени су у круг обвезника, уз обавезу спровођења мера дужне пажње према клијентима, посебно у случајевима трансакција у вредности од 1.000 евра или више, чиме се жели настојати смањити ризик злоупотребе дигиталних средстава за прање новца и финансирање тероризма. Додатно се јача улога финансијско-обавештајних служби, унапређујући механизме размене информација између њих и других надлежних органа, како на националном, тако и на међународном нивоу. Уводе се прецизнија правила о сарадњи и приступу подацима, што омогућава брже и ефикасније откривање сумњивих активности. Када је у питању термин јединствени правилник (*single rulebook*), треба напоменути да се он експлицитно не користи у тексту Уредбе (ЕУ) 2024/1624, већ се он у стручној пракси и од стране представника ЕУ институција користи за означавање суштине наведене уредбе, а што је успостављање јединственог и директно примењивог скупа правила на нивоу ЕУ. На овај начин ранији приступ заснован на минималној хармонизацији се замењује потпуном хармонизацијом чиме се отлањају разлике у примени прописа између држава чланица и обезбеђује већа правна сигурност. Осим наведеног, једну од најзначајнијих институционалних новина представља оснивање тела односно органа за спречавање прања новца и финансирања тероризма (*The Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism, AMLA*), успостављене Уредбом (ЕУ) 2024/1620. Основни циљ *AMLA* јесте унапређење надзора над финансијским сектором, нарочито у односу на високоризичне обвезнике који послују прекогранично у више држава чланица Европске уније. Има улогу у координацији рада националних надзорних органа и финансијско-обавештајних служби, доприноси уједначавању надзорне праксе и јачању сарадње између релевантних институција на нивоу Европске уније. Посебан значај *AMLA* огледа се у томе што ће, након потпуног успостављања својих надзорних капацитета, имати директан надзор над одабраним високоризичним финансијским институцијама које послују прекогранично. Иако је формално основана 2024. године, а оперативно започела рад 2025. године, очекује се да ће њена овлашћења директног надзора бити у потпуности примењивана од 2028. године. Седиште се налази у Франкфурту на Мајни, у Савезној Републици Немачкој. У области транспарентности финансијских трансакција, Уредба (ЕУ) 2023/1113 уводи обавезу да сваки пренос новчаних средстава и крипто-имовине буде праћен релевантним подацима о пошиљаоцу и примаоцу (тзв. *travel rule*). Додатно, уредба намеће обавезе пружаоцима платних и крипто услуга да прикупљају, верификују и преносе податке о учесницима трансакција, као и да одбију трансакције које не испуњавају прописане услове. Са једне стране на овај начин се јача интегритет финансијског система, али са друге стране отварају питања у вези са успостављањем равнотеже између безбедности и заштите приватности. Дакле, законодавни пакет из 2024. године у значајној мери доприноси способности ЕУ да у контексту дигитализације и глобализације финансијских токова адекватно одговори на савремене изазове и ризике у овој области.

У својству државе кандидата за чланство у Европској унији, Република Србија у оквиру приступних преговора има обавезу усклађивања националног правног и институционалног оквира са правним тековинама ЕУ (*acquis communautaire*). Ова обавеза обухвата и област спречавања прања новца и финансирања тероризма, у којој је Република Србија донела Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, као и више његових измена и допуна, о чему ћемо нешто касније више рећи. Поред законодавних активности, предузете су и институционалне и оперативне реформе, укључујући израду националних процена ризика, јачање капацитета надзорних и истражних органа, као и унапређење међународне сарадње. Дакле, процес хармонизације је значајно утицао на изградњу ефикасног, транспарентног и са европским стандардима усклађеног система за супротстављање прању новца и финансирању тероризма.

Из претходно изнетог произлази да је савремени систем спречавања прања новца заправо сложен, динамичан и вишеслојан, и да се развија у оквиру међусобно повезаних међународних стандарда, институција и правних режима. Овај систем није заснован на јединственом центру одлучивања, већ на интеракцији различитих актера, међу којима посебно место заузимају *FATF* као водеће међународно тело за утврђивање стандарда у области спречавања прања новца и финансирања тероризма, *MONEYVAL* као механизам регионалне евалуације и Европска унија са наднационалном нормативном и регулаторном улогом. У том контексту, *FATF* дефинише основне принципе и стандарде који обликују глобални приступ борби против прања новца, док *MONEYVAL* обезбеђује њихову практичну проверу и процену ефикасности на нивоу националних система. Европска унија, са друге стране, преузима и даље разрађује ове стандарде, претварајући их у правно обавезујуће норме које имају директан утицај на национална законодавства држава чланица ЕУ и институционалне структуре. Управо у тој подели улога огледа се функционална комплементарност, али и извесна асиметрија, будући да се од држава очекује не само формално усклађивање, већ и стварна, мерљива ефикасност у примени ових стандарда. Положај Републике Србије у оваквом систему одређен је њеним истовременим учешћем у више међународних оквира. Србија се налази у режиму прихватања и примене глобалних стандарда које дефинише *FATF*, подлеже континуираној евалуацији и праћењу од стране *MONEYVAL*-а, истовремено, у оквиру приступних преговора, Република Србија спроводи процес усклађивања свог правног система са правним тековинама Европске уније. Овај тројни однос условљава да национални систем спречавања прања новца Републике Србије не буде посматран изоловано, већ као део ширег међународног и европског регулаторног простора. Република Србија је у претходном периоду остварила значајан напредак у нормативном усклађивању и развоју институционалног оквира, али се кључни изазови и даље налазе у домену практичне примене, посебно у погледу ефикасности кривичног гоњења, транспарентности стварног власништва и способности институција да одговоре на све сложеније и технолошки напредније модалитете прања новца. Управо овај јаз између формалне усклађености и стварне ефикасности представља један од централних изазова савременог система за супротстављање прању новца, не само у Републици Србији, већ и у ширем међународном контексту. Истовремено, развој међународних стандарда показује јасан тренд померања са формалистичког ка приступу заснованом на процени ризика, који подразумева континуирано прилагођавање система новим облицима ризика, посебно у области дигиталних финансија, виртуелне имовине и прекограничних трансакција. Овај приступ захтева висок ниво аналитичких капацитета, институционалне координације и међународне сарадње, што додатно наглашава значај интеграције националних система у шири глобални оквир.

Дакле, ефикасност система за супротстављање прању новца у Републици Србији зависи од способности да се истовремено одговори на захтеве глобалних стандарда, регионалних механизма евалуације и правног оквира ЕУ. То подразумева не само даље усклађивање законодавства, већ пре свега јачање институционалне ефикасности, развој практичних механизма примене и континуирано унапређење способности система да препозна, анализира и сузбије све сложеније и динамичније модалитете прања новца. Важно је напоменути да се однос Европске уније према Републици Србији и уопште Запаном Балкану развијао се у оквиру настојања да се регион политички стабилизује, институционално трансформише и постепено приближи европском правном и политичком простору. Међутим, процес европских интеграција није имао само техничко-правни карактер, већ је био условљен и бројним политичким, безбедносним и регионалним околностима. У том смислу, Ђукановић Драган указује да се европска перспектива Западног Балкана кретала између

очекивања држава региона да ће процес приступања бити бржи и извеснији, с једне стране, и реалности спорог напредовања, унутрашњих криза и нерешених билатералних питања, с друге стране.¹⁴⁴ Дакле, положај Западног Балкана у европском политичком простору често се описује као положај периферије, односно простора који формално тежи интеграцији у Европску унију, али се истовремено суочава са бројним унутрашњим ограничењима. Ђукановић Драган истиче да европске и евроатлантске интеграције представљају покушај да се регион помери са периферије ка полупериферији европског простора, али да тај процес није једноставан због етнонационализма, економске кризе, организованог криминала, корупције и нерешених билатералних питања.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Ђукановић Д., „Европска унија и Западни Балкан: очекивања и ишчекивања“, *Култура полиса*, год. XI, посебно издање, Нови Сад, 2014, стр. 25–38.

¹⁴⁵ Ђукановић Д., „Западни Балкан: стални усуд европске периферије“, *Међународни проблеми*, год. LXVII, бр. 4, 2015, стр. 349–364.

Глава III

НОРМАТИВНИ ОКВИРИ ЗА СУПРОТСТАВЉАЊЕ ПРАЊУ НОВЦА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Нормативни оквир за супротстављање прању новца у Републици Србији развијао се под снажним утицајем међународних стандарда, посебно конвенција Уједињених нација, конвенција Савета Европе, препорука *FATF*, као и права Европске уније. Посебан значај нормативног оквира произлази из његове улоге да онемогући слободно коришћење, прикривање, инвестирање, преношење или интегрисање имовине стечене криминалном активношћу у законите финансијске и привредне токове. Прање новца нарушава законитост тржишта, угрожава финансијски систем, подстиче корупцију, јача организоване криминалне групе и омогућава њихов утицај на привредне и институционалне процесе. Због тога се супротстављање прању новца не може свести искључиво на питање кривичног права, већ представља шири систем заштите финансијског интегритета, економског поретка и владавине права.

У наставку ове главе биће анализирани развој и структура нормативног оквира Републике Србије, улога релевантних субјеката у откривању, спречавању и сузбијању прања новца, индикатори за препознавање прања новца, одговорност за привредне преступе и прекршаје, као и кривичноправна одговорност за прање новца, са посебним освртом на кривично дело прања новца, његове елементе, као и начине и проблеме откривања и доказивања.

1. РАЗВОЈ И СТРУКТУРА НОРМАТИВНОГ ОКВИРА ЗА СУПРОТСТАВЉАЊЕ ПРАЊУ НОВЦА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Развој нормативног оквира за супротстављање прању новца у Републици Србији треба посматрати као процес постепеног преласка од класичног кривичноправног реаговања ка интегрисаном систему превенције, праћења, надзора, финансијско-обавештајне анализе и репресије. У почетним фазама борбе против прања новца тежиште је било на инкриминацији радњи којима се прикрива порекло имовине стечене криминалом. Међутим, развој међународних стандарда указао је да кривичноправна реакција није довољна ако није праћена обавезама финансијских и нефинансијских субјеката да препознају ризике, идентификују странке, прате трансакције и пријављују сумњиве активности.

У наше законодавство, кривично дело прање новца први пут је уведено Законом о спречавању прања новца¹⁴⁶ који је донет 2001. године, али је са применом почео од 1. јула 2002. године. Закон је садржао низ мера, поступака и начина поступања овлашћених субјеката, које је сам закон називао обвезницима, у циљу откривања, спречавања и сузбијања активности физичких и правних лица повезаних са прикривањем незаконито стеченог новца и других имовинских користи. У том смислу, законом су биле прописане обавезе финансијских институција и осталих субјеката на које се закон примењује у погледу идентификације странака, праћења трансакција, достављања података надлежним органима,

¹⁴⁶ Закон о спречавању прања новца, Службени лист СРЈ, бр. 53/2001. Доношењем овог закона, прање новца је по први пут у нашој земљи прописано споредним кривичним законодавством, а не Кривичним законом – закоником.

чувања документације и сарадње са органима надлежним за спречавање прања новца. Чланом 2. овог закона прање новца било је одређено као полагање новца који потиче из незаконитих делатности, укључујући сиву економију, трговину оружјем, дрогом и психотропним супстанцама, на рачуне код банака или других финансијских организација, као његово укључивање у легалне финансијске токове. Дакле, на основу таквог законског решења могу се издвојити два основна облика радње извршења, односно полагање незаконито стеченог новца и његова интеграција у легалне финансијске токове.¹⁴⁷

Иако је то представљало значајан напредак у развоју домаћег кривичноправног оквира у пракси су се јављали бројни проблеми у тумачењу и примени. Један од основних проблема односио се на питање шта се сматра предикатним кривичним делом, односно претходним незаконитим делом из кога потиче новац који је предмет прања.¹⁴⁸ Анализом одредаба овог закона уочавало се да нису били довољно јасно одређени појмови као што су *незаконите делатности*, *сива економија* и *полагање новца*. Посебно је било спорно да ли се под незаконитим делатностима подразумевају само активности које су као незаконите прописане домаћим законодавством, или тај појам треба тумачити шире, у складу са међународним стандардима, пре свега са Стразбуршком конвенцијом из 1990. године. Такође, постављало се питање да ли незаконите делатности обухватају све активности супротне закону или само кривична дела. Ово питање је било непосредно повезано са питањем предикатног кривичног дела, као неопходног елемента за постојање кривичног дела прања новца. Сличан проблем постојао је и у вези са појмом *сива економија*, који у том периоду није био законски дефинисан у домаћем правном систему. Због тога је било нејасно да ли овај појам треба тумачити рестриктивно или екстензивно. Још један недостатак закона из 2001. године био је у томе што је кривично дело прања новца било постављено релативно уско. Оно је обухватало пре свега полагање новца на рачуне код банака или других финансијских организација, док фазе прикривања и интеграција нису биле обухваћене.

Ипак, упркос својим недостацима, овај закон има велики значај у развоју домаћег правног оквира за борбу против прања новца. Он је поставио основе превентивног система, увео обавезе за банке и друге финансијске институције, установио обавезу пријављивања сумњивих трансакција и први пут инкриминисао прање новца у домаћем праву. Његови недостаци су касније отклањани доношењем нових закона и усклађивањем домаћег законодавства са међународним и европским стандардима.

Након Закона о спречавању прања новца из 2001. године, следећи значајан корак у развоју нормативног оквира представљао је Закон о спречавању прања новца из 2005. године.¹⁴⁹ Овај закон је заменио претходни и у значајној мери отклонио његове недостатке. У поређењу са ранијим решењем, дефиниција прања новца била је значајно проширена и прецизније нормативно постављена. Поред конверзије или преноса имовине, обухватала је прикривање или лажно приказивање чињеница у вези са имовином, стицање, држање или коришћење имовине проистекле из кривичног дела, као и прикривање незаконито стечене имовине у поступку својинске трансформације. Овим законом проширен је и круг обвезника који су били дужни да спроводе мере усмерене на откривање и спречавање прања новца. Поред банака и других финансијских организација, као обвезници су били обухваћени и мењачи,

¹⁴⁷ Исто, члан 2.

¹⁴⁸ Николић-Ристановић В., Топић С., „Развој законодавства о прању новца у Србији и усклађеност са међународним нормама“, *Криминалитет у транзицији: феноменологија, превенција и државна реакција*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2007, стр. 430.

¹⁴⁹ *Закон о спречавању прања новца*, Службени гласник РС, бр. 107/2005, 117/2005 – исправка и 62/2006.

осигуравајућа друштва, инвестициони фондови, берзе, брокерско-дилерска друштва, кастоди банке, приређивачи игара на срећу, залагаонице и други субјекти који су могли бити изложени ризику од злоупотребе у сврхе прања новца. Ово проширење било је у складу са захтевима међународних докумената и примерима добре праксе у области борбе против прања новца.¹⁵⁰

У односу на претходно законско решење, закон из 2005. године у значајној мери је отклонио уочене недостатке и унапредио механизме за откривање и спречавање прања новца. Закон је, такође, прецизније уредио појам трансакције, као и случајеве у којима се предузимају мере и радње ради откривања и спречавања прања новца. Такође, значајно су повећане и детаљније регулисане обавезе пријављивања сумњивих трансакција, као и обавезе достављања података и информација надлежним органима. На тај начин је тежиште било постављено пре свега на превентивно деловање, односно на мере које треба да омогуће благовремено препознавање ризичних и сумњивих активности пре него што незаконито стечена имовина буде укључена у легалне финансијске токове.

Посебан значај овог закона огледа се у прецизнијој дефиницији прања новца. Према члану 2. прањем новца сматрали су се: конверзија или пренос имовине, уз знање да је та имовина стечена извршењем кривичног дела, у намери да се прикрије или нетачно прикаже њено незаконито порекло; прикривање или нетачно приказивање чињеница у вези са имовином, уз знање да је та имовина стечена извршењем кривичног дела; стицање, држање или коришћење имовине, уз знање у тренутку пријема да је та имовина стечена извршењем кривичног дела; прикривање, у процесу својинске трансформације предузећа и других правних лица, незаконито стечене друштвене или државне имовине, као и друштвеног или државног капитала.¹⁵¹

Овакво законско решење представљало је значајан напредак у односу на претходни закон, јер је прање новца дефинисано шире и прецизније. Док је ранији закон акценат стављао пре свега на полагање незаконито стеченог новца на рачуне код банака или других финансијских организација, овај закон обухватио је више различитих радњи, укључујући конверзију, пренос, прикривање, нетачно приказивање, стицање, држање и коришћење имовине стечене кривичним делом. На тај начин, нови закон је боље обухватио различите фазе и облике прања новца.

Следећа фаза развоја нормативног оквира започета је доношењем Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма из 2009. године.¹⁵² Овај закон је био посебно значајан јер је, поред спречавања прања новца, у исти нормативни оквир увео и спречавање финансирања тероризма. На тај начин је домаћи систем прешао са ужег *AML (Anti-Money Laundering)* приступа на шири *AML/CFT (Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism)* модел, односно на систем који поред борбе против прања новца обухвата и борбу против финансирања тероризма. Према члану 2. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма из 2009. године, прањем новца се сматрало: конверзија или пренос имовине стечене извршењем кривичног дела; прикривање или нетачно приказивање праве природе, порекла, места налажења, кретања, располагања, власништва или права у вези са

¹⁵⁰ Николић-Ристановић В., Топић С., оп. цит., стр. 436.

¹⁵¹ Члан 2. Закона о спречавању прања новца, Службени гласник РС, бр. 107/2005, 117/2005 – исправка и 62/2006.

¹⁵² Видети више: Закон о спречавању прања новца, Службени гласник РС, бр. 20/2009, 72/2009, 91/2010 и 139/2014.

имовином која је стечена извршењем кривичног дела; стицање, држање или коришћење имовине стечене извршењем кривичног дела. Оваква дефиниција је значајна, јер је била јаснија, концизнија и више усклађена са међународним стандардима од ранијих решења. За разлику од закона из 2001. године, који је прање новца пре свега везивао за полагање незаконито стеченог новца на рачуне код банака и других финансијских организација, дефиниција из 2009. године обухвата шири круг радњи и не ограничава се само на новац, већ говори о имовини стеченој извршењем кривичног дела. То је важно јер прање новца у пракси не подразумева само готов новац, већ и непокретности, хартије од вредности, уделе у привредним друштвима, покретне ствари, права и друге облике имовинске користи. У односу на закон из 2005. године, дефиниција је у основи задржала три кључна облика прања новца: конверзију или пренос имовине, прикривање или нетачно приказивање података о имовини и стицање, држање или коришћење имовине стечене кривичним делом. Међутим, закон из 2009. године је из дефиниције изоставио посебан облик који се односио на прикривање незаконито стечене друштвене или државне имовине у процесу својинске трансформације. То значи да је дефиниција постала општија, али и ближа моделу из кривичног законодавства и међународних стандарда. Наиме, најзначајнија новина закона из 2009. године јесте то што је у исти законски оквир, поред спречавања прања новца, уведено и спречавање финансирање тероризма. Финансирањем тероризма се, у смислу овог закона, сматрало обезбеђивање или прикупљање имовине, као и покушај њеног обезбеђивања или прикупљања, у намери да се користи или са знањем да може бити коришћена, у целисти или делимично, за извршење терористичког акта, од стране терориста или од стране терористичких организација. Закон је обухватио и подстрекавање и помагање у обезбеђивању и прикупљању имовине, без обзира на то да ли је терористички акт заиста извршен и да ли је имовина заиста употребљена за његово извршење.¹⁵³

Ово је представљало важну промену, јер финансирање тероризма има другачију логику од класичног прања новца. Наиме, код прања новца полази се од имовине која је већ стечена криминалном активношћу и која се затим уводи у легалне токове, док код финансирања тероризма, међутим, средства могу потицати и из легалних извора, али се користе или су намењена за терористичке активности. Због тога је било неопходно да се превентивни систем прошири и на праћење намене средстава, а не само њиховог порекла.

Поредећи са претходним овај закон је донео више важних унапређења. Имајући у виду да је поред спречавања прања новца обухватио и спречавање финансирање тероризма обвезници су морали да примењују мере не само ради откривања имовине која потиче из криминалне делатности, већ и ради спречавања да средства, без обзира на њихово порекло, буду употребљена за терористичке сврхе. Даље, унапређен је приступ заснован на процени ризика, јер је према обвезницима постојала обавеза да израде анализу ризика од прања новца и финансирања тероризма, при чему је анализа морала да обухвати процену ризика за сваку групу или врсту странке, пословног односа, услуге или трансакције. Осим тога, закон је детаљније уредио мере познавања и праћења странке, односно правила која се у пракси означавају као *KYC — Know Your Customer*. Обвезници су били дужни да утврде и провере идентитет странке, да разумеју сврху и природу пословног односа, да прате пословање странке и да ажурирају податке. Такође, закон из 2009. године је значајно унапредио део који се тиче утврђивања стварног обвезници су били дужни да утврде идентитет стварног власника правног лица и лица страног права, као и да, на основу процене ризика, провере његов идентитет тако да познаје власничку и управљачку структуру странке. Ово је било посебно

¹⁵³ Видети члан 2. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Службени гласник РС, бр. 20/2009, 72/2009, 91/2010 и 139/2014.

важно за спречавање злоупотребе привредних друштава, *offshore* и сложених власничких структура у сврхе прикривања порекла имовине. Додатно, закон је прецизније уредио обавезе у вези са сумњивим трансакцијама и готовинским трансакцијама, где су обвезници били дужни да Управи за спречавање прања новца доставе податке о свакој готовинској трансакцији у износу од 15.000 евра или више у динарској противвредности, као и да пријаве трансакције или лица у вези са којима постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма. Наведено је у пракси омогућавало систематичније прикупљање података и бољу аналитичку улогу Управе за спречавање прања новца. Поред тога, посебна пажња посвећена је категорији страних функционера, односно политички експонираних лица. Закон је прописивао да обвезник мора да утврди да ли је странка или стварни власник странке страни функционер, а у том случају мора да предузме појачане мере, укључујући прибављање података о пореклу имовине, сагласност највишег руководства за успостављање пословног односа и посебно пажљиво праћење трансакција и других пословних активности. Ово је било важно због повећаног ризика од корупције, злоупотребе јавних функција и прикривања незаконито стечене имовине. Коначно, закон је уредио и контролу преноса физички преносивих средстава плаћања преко државне границе. Физичко лице које прелази државну границу и преноси средства у износу од 10.000 евра или више било је дужно да то пријави надлежном царинском органу. Ова мера је значајна јер прање новца није ограничено само на банкарски систем, већ се може вршити и физичким преносом готовине преко границе.

Дакле, закон из 2009. године представљао је модернији и свеобухватнији нормативни оквир у односу на претходни закон. Његов значај се огледа у томе што је домаћи систем приближио међународним стандардима, нарочито стандардима *FATF*-а и праву Европске уније. Посебна вредност овог закона била је у томе што је превентивни систем постављен шире и функционалније. Обвезници више нису имали само формалну обавезу идентификације странке и пријављивања одређених трансакција, већ су морали да разумеју ризик, прате пословни однос, утврђују стварног власника, препознају политички експонирана лица, израђују интерне акте, индикаторе и анализе ризика, као и да сарађују са Управом за спречавање прања новца и другим надлежним органима. Због тога се може закључити да Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма из 2009. године представља прелазак са класичног, формално-превентивног модела спречавања прања новца на сложенији систем управљања ризицима. Он је домаћи *AML* систем проширио у *AML/CFT* систем, унапредио превентивне механизме, ојачао улогу обвезника и Управе за спречавање прања новца и створио основу за касније реформе које ће бити настављене законом из 2017. године.

Важећи Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма донет је 14. децембра 2017. године, објављен 17. децембра 2017. године, ступио је на снагу осмог дана од дана објављивања, а почео је да се примењује 1. априла 2018. године и касније више пута мењан и допуњаван.¹⁵⁴ Даном почетка примене овог закона престао је да важи закон из 2009. године. Закон из 2017. године донео је значајна унапређења у односу на претходни закон. У погледу саме дефиниције прања новца, закон из 2017. године није битно изменио решење садржано у претходном закону. Прање новца је и даље дефинисано кроз три основне радње: конверзију или пренос имовине стечене извршењем кривичног дела, прикривање или нетачно приказивање чињеница у вези са таквом имовином, као и стицање, држање или коришћење имовине стечене извршењем кривичног дела. Новина се огледа у томе што је овај закон

¹⁵⁴ Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Службени гласник РС, бр. 113/2017, 91/2019, 153/2020, 92/2023, 94/2024 и 19/2025.

изричито прописао да се прањем новца сматрају и наведене активности када су извршене изван територије Републике Србије.¹⁵⁵

Овај закон представља савременији, детаљнији и системски развијенији пропис у односу на претходни закон из 2009. године. Прва важна предност јесте јачање приступа заснованог на процени ризика. Обвезници су дужни да у писаној форми израде и редовно ажурирају анализу ризика од прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење. Та анализа мора бити сразмерна природи, обиму и величини пословања обвезника и мора обухватити ризик странке, географски ризик, ризик трансакције, ризик услуге и друге специфичне ризике. На основу анализе ризика, странке се сврставају у категорије ниског, средњег или високог ризика, што даље одређује да ли се примењују поједностављене, опште или појачане мере. Такође, значајна новина односи се на детаљније уређење мера познавања и прањења странке. Обвезник је дужан да утврди и провери идентитет странке, утврди идентитет стварног власника, прибави и процени информације о сврси и намени пословног односа или трансакције, прибави информације о пореклу имовине у складу са проценом ризика и редовно прати пословање странке. Ово је значајно, јер се обавезе обвезника не завршавају приликом прве идентификације странке, већ трају током целог пословног односа. Следећа предност је јасније и детаљније уређење појма стварног власника. Закон стварног власника дефинише као физичко лице које посредно или непосредно има у својини или контролише странку, односно лице у чије име и за чији рачун се врши трансакција. Код привредних друштава, стварни власник је, између осталог, физичко лице које непосредно или посредно има 25% или више удела, акција, права гласа или других права, или лице које има преовлађујући утицај на вођење послова и доношење одлука. Будући да се у пракси прање новца често врши преко сложених власничких структура, повезаних правних лица, *offshore* компанија, номиналних власника и других механизма којима се прикрива стварни власник имовине нагласак на утврђивању стварног власника један од кључних елемената савременог *AML/CFT* система. Такође, проширена је листа обвезника, тако да закон обухвата финансијски сектор, али и велики број нефинансијских професија и делатности које могу бити злоупотребљене за прање новца. Као обвезници су, између осталих, обухваћени адвокати у одређеним ситуацијама, јавни бележници, лица која пружају услуге у вези са оснивањем правних лица, управљањем имовином, прометом уметничких предмета, драгоцених метала и драгог камења, као и пружаоци услуга трасту или привредном друштву. Поред тога, проширује систем и на финансирање ширења оружја за масовно уништење, што представља даље проширење у односу на класичан *AML/CFT* модел. Додатно, закон је значајан јер јасније уређује статус и улогу Управе за спречавање прања новца. На крају, изменама из 2025. године су постигнута усклађивања са захтевима Пете директиве ЕУ и *FATF* препорукама, посебно у областима процене ризика, приступа заснованог на ризику, међународне сарадње и нових технологија, укључујући дигиталну имовину. Измене су се односиле и на увођење нових обвезника, казнену политику, заштиту запослених који пријављују кршење закона, размену информација финансијско-обавештајних служби и рокове чувања података.

Дакле, у поређењу са претходним, закон из 2017. године представља значајну фазу у развоју система за спречавање прања новца и финансирања тероризма. Закон из 2009. године био је важан, јер је у исти нормативни оквир увео финансирање тероризма, али закон из 2017. године значајно продубљује тај систем. Он не остаје само на дефинисању прања новца и финансирања тероризма, већ детаљно уређује процену ризика, мере познавања странке,

¹⁵⁵ Видети члан 2. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Службени гласник РС, бр. 113/2017, 91/2019, 153/2020, 92/2023, 94/2024 и 19/2025.

утврђивање стварног власника, праћење трансакција, унутрашње процедуре обвезника, улогу овлашћеног лица, надзор, сарадњу органа и међународну размену података. Посебна вредност овог закона је у томе што уводи јасну логику управљања ризиком. То значи да се обвезници више не посматрају само као пасивни субјекти који формално прикупљају документацију, већ као активни учесници система који морају да препознају ризике, процене странке и трансакције, прате пословне односе, утврђују стварне власнике и пријављују сумњиве активности Управи за спречавање прања новца. Закон је, такође, значајан јер прање новца посматра у ширем имовинском, институционалном и међународном контексту. Он обухвата не само новац, већ и друге облике имовине, укључујући дигиталну имовину, не односи се само на домаће активности, већ и на активности извршене ван територије Републике Србије и не ограничава се само на банке, већ обухвата широк круг финансијских и нефинансијских обвезника.

Нормативни оквир Републике Србије у области спречавања прања новца се не може посматрати искључиво кроз законске одредбе којима се дефинишу прање новца, круг обвезника, мере познавања и праћења странке, обавеза пријављивања сумњивих трансакција и надлежности Управе за спречавање прања новца. Иако закон представља централни и основни извор права у овој области, он је само један део ширег нормативног и институционалног система. Савремени систем спречавања прања новца обухвата и велики број подзаконских аката, стратегија, акционих планова, националних процена ризика, смерница, препорука, индикатора и стручних мишљења. Ови документи имају посебан значај јер омогућавају практичну примену законских норми, усмеравају рад обвезника и надзорних органа, дефинишу приоритете система и обезбеђују да се ресурси државе и приватног сектора усмеравају према областима у којима су ризици најизраженији.

Подзаконски акти имају изузетно важну улогу у систему спречавања прања новца, јер они конкретизују законске обавезе и омогућавају њихову примену у пракси. Закон, по правилу, поставља основне принципе, дефиниције, обавезе и надлежности, али се бројна техничка, оперативна и методолошка питања разрађују управо подзаконским актима. Најзначајнији међу њима јесте Правилник о методологији за извршавање послова у складу са Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма.¹⁵⁶ Њиме се ближе прописује како обвезници процењују ризик странке, пословног односа, услуге или трансакције, односно када их сврставају у висок или низак ризик од прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење. Посебно су наведене категорије високог ризика, као што су одређени послови са непокретностима, зајмови, јавне набавке, реекспорт, *crowdfunding*, трансакције у вези са дигиталном имовином, трговина оружјем, златом и уметничким делима, као и незапослена лица са великим прометом по рачуну. Правилник такође уређује унутрашњу контролу код обвезника, обавезу годишњег извештаја, вођење електронских евиденција, заштиту података и обавезну обуку запослених. Важан део односи се и на начин достављања података Управи за спречавање прања новца, укључујући пријаву готовинских и сумњивих трансакција, као и достављање података на захтев Управе. Правилник прописује и случајеве када обвезник није дужан да пријави готовинску трансакцију од 15.000 евра или више, на пример код одређених трансфера између рачуна исте странке или код странака на које се примењују поједностављене мере.

Поред закона и подзаконских аката, важан део нормативног и практичног оквира чине смернице, препоруке, индикатори и стручна мишљења. Они немају исту правну снагу као

¹⁵⁶ Правилник о методологији за извршавање послова у складу са Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Службени гласник РС, број 42/2025.

закон или правилник, али су од великог значаја за правилно разумевање и примену прописа. Управа за спречавање прања новца објављује стручна мишљења, индикаторе, типологије, смернице и препоруке, што показује да се систем не заснива само на формалној норми, већ и на сталном тумачењу и прилагођавању праксе новим ризицима.¹⁵⁷

Такође, као део нормативног оквира важно је поменути стратегије, као и пратеће акционе планове с обзиром на то да дефинишу политичке, институционалне и оперативне приоритете државе у овој области за одређени период. Прва национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма (2008-2013. г.)¹⁵⁸ донета је са циљем да се ефикасно успостави сложени и свеобухватан систем за борбу против прања новца и финансирања тероризма, а друга национална стратегија била је логичан наставак прве, и за циљ је имала унапређење делотворности система. Влада Републике Србије је другу националну стратегију за борбу против прања новца и финансирања тероризма донела 31. децембра 2014. године, са роком примене до краја 2019. године.¹⁵⁹ Трећа стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма, која се доноси за период 2020-2024. године, по обухвату је такође национална, и надовезала се на претходне две стратегије и имала је за циљ да разради систем за борбу против прања новца и финансирања тероризма у Републици Србији ради успешног суочавања са ризицима утврђеним 2018. године у *Процени ризика од прања новца и Процени ризика од финансирања тероризма* и помогне усвајању мера које ће бити у складу са стандардима *FATF*-а и које ће успешно доприносити постављеним циљевима у борби против прања новца и финансирања тероризма.¹⁶⁰ Пратећи акциони планови су посебно важни јер стратегију претварају у конкретне активности. Они треба да одговоре на питања: ко је надлежан, шта треба да се уради, у ком року, којим средствима и како ће се мерити испуњеност активности. Без акционог плана, стратегија би остала општи политички документ, док акциони план омогућава оперативну примену. Као наставак ранијег стратешког приступа, посебан значај има Стратешко-оперативни план за спречавање прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење у Републици Србији за период 2025–2029. године.¹⁶¹ За разлику од претходних стратегија, које су превасходно постављале шире стратешке циљеве и правце развоја система, овај документ има израженији оперативни карактер, јер полази од конкретних ризика утврђених националним проценама ризика и предвиђа мере које треба да омогуће њихово ублажавање. Његов основни циљ је јачање националног оквира за спречавање прања новца и финансирања тероризма у складу са међународним стандардима, унапређење делотворности превентивних и репресивних мера, као и заштита финансијског и нефинансијског сектора од злоупотребе од стране криминалних и терористичких мрежа. Његова вредност је у томе што стратешке циљеве претвара у оперативне мере и тиме доприноси преласку са нормативног усклађивања на практичну делотворност система. У том смислу, овај документ представља важан елемент нормативног и институционалног оквира Републике Србије у области борбе

¹⁵⁷ Управа за спречавање прања новца, библиотека, <https://www.apml.gov.rs/biblioteka>, доступно 05.03.2026.

¹⁵⁸ *Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма*, Службени гласник РС, бр. 89/2008. Влада Републике Србије усвојила је прву националну стратегију 25. септембра 2008. године, за период 2008–2013. године.

¹⁵⁹ *Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма*, Службени гласник РС, бр. 3/2015. Друга национална стратегија усвојена је 31. децембра 2014. године, са роком примене до краја 2019. године.

¹⁶⁰ *Стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма за период 2020–2024. године*, Службени гласник РС, бр. 14/2020. Влада Републике Србије усвојила је ову стратегију 13. фебруара 2020. године.

¹⁶¹ *Стратешко-оперативни план за спречавање прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење у Републици Србији за период 2025–2029. године*, усвојен на седници Координационог тела за спречавање прања новца и финансирања тероризма 11. априла 2025. године.

против прања новца, јер показује како држава настоји да одговори на ризике утврђене националним проценама и да свој систем усклади са савременим међународним стандардима.

Поред тога, један од најважнијих елемената савременог нормативног оквира јесте национална процена ризика. Национална процена ризика је непосредно повезана са Препоруком 1 *FATF*-а, која од држава захтева да идентификују, процене и разумеју ризике од прања новца и финансирања тероризма којима су изложене. На основу такве процене, држава треба да примени приступ заснован на процени ризика, како би мере за спречавање прања новца и финансирања тероризма биле сразмерне идентификованим ризицима. Ово је суштински важно, јер савремени *AML/CFT* систем није заснован на идеји да се сви ризици третирају једнако. Напротив, систем полази од тога да држава и обвезници морају препознати где су ризици највећи, а где су мањи. Тамо где су ризици већи, потребно је применити појачане мере, усмерити више ресурса и обезбедити интензивнији надзор. Тамо где су ризици нижи, могу се применити поједностављене мере, под условом да је то у складу са законом и проценом ризика. Република Србија је у претходном периоду више пута израђивала и ажурирала националну процену ризика. Како је већ поменуто у раду, националне процене ризика су усвајане 2013, 2018. и 2021. године, док је последња национална процена ризика усвојена 2024. године.

Важно је напоменути да нормативни оквир Републике Србије у области супротстављања прању новца не чини само Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, већ и низ других закона који непосредно или посредно уређују ову област. Дакле, ефикасан систем супротстављања прању новца захтева и примену других прописа, нарочито оних који уређују кривичну одговорност, поступак откривања и доказивања кривичних дела, финансијске истраге, привремено и трајно одузимање имовине, надзор над финансијским сектором и међународну сарадњу.

Посебно место у нормативном оквиру за супротстављање прању новца у Републици Србији има Кривични законик, будући да управо овај пропис прање новца одређује као посебно кривично дело и прописује кривичне санкције за његово извршење. Доношењем Кривичног законика Републике Србије из 2005. године¹⁶² кривично дело прања новца више није било регулисано само у споредном, односно посебном законодавству, већ је добило место у општем кривичном законодавству Републике Србије. На тај начин је инкриминација прања новца добила јаснију системску позицију, што је представљало важан корак у развоју кривичноправног механизма заштите финансијског система и легалне економије. За разлику од Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, који има превасходно превентивни карактер и уређује систем обавеза, мера и радњи које су дужни да примењују обвезници ради спречавања и откривања прања новца, важећи Кривични законик¹⁶³ има репресивни карактер. Он одређује шта представља кривично дело, ко може бити учинилац, који су облици извршења дела, који степен кривице је потребан за постојање кривичне одговорности, као и које су казне и друге кривичноправне мере прописане. Због тога се превентивни и репресивни сегмент нормативног оквира не могу посматрати одвојено, већ као међусобно повезани делови јединственог система за супротстављање прању новца.

¹⁶² *Кривични законик Републике Србије*, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 и 107/2005.

¹⁶³ *Кривични законик Републике Србије*, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024.

Кривичнопроцесни аспект овог нормативног оквира обезбеђује Законик о кривичном поступку,¹⁶⁴ који има посебан значај за откривање, доказивање и процесуирање кривичних дела прања новца. Имајући у виду да се прање новца најчешће врши кроз сложене финансијске трансакције, коришћење више физичких и правних лица, прикривање порекла имовине и њено укључивање у легалне економске токове, процесна правила су неопходна за законито прикупљање доказа, финансијске документације, података о трансакцијама, као и других чињеница које указују на незаконито порекло имовине.

Посебан значај има Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције,¹⁶⁵ којим се уређују образовање, организација, надлежност и овлашћења државних органа и посебних организационих јединица ради откривања, кривичног гоњења и суђења за кривична дела одређена тим законом. Овај закон је значајан за област супротстављања прању новца, јер омогућава специјализацију надлежних органа, концентрацију стручног знања и координисано поступање тужилаштва, полиције и судова у предметима организованог криминала, корупције, тероризма и финансијског криминала. Такође, уређује институционални оквир за поступање у најсложенијим облицима криминалитета, укључујући и она кривична дела која су често повезана са прањем новца. Прање новца се у пракси неретко јавља као пратећа или завршна фаза организованог криминала, коруптивних кривичних дела, злоупотреба у привредном пословању, пореских кривичних дела, трговине наркотицима, кријумчарења, превара и других облика незаконитог стицања имовинске користи. Због тога је неопходно да постоји специјализован институционални механизам који омогућава координисано поступање полиције, јавног тужилаштва, судова и других надлежних органа.

Супротстављање прању новца не може бити ефикасно уколико се не обезбеди одузимање имовине која је настала криминалном делатношћу. Зато је Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела¹⁶⁶ од посебног значаја. Овим законом уређују се услови, поступак и органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином физичких и правних лица проистеклом из кривичног дела. Одузимање имовине проистекле из кривичног дела један од кључних инструмената у супротстављању прању новца, јер директно погађа економску основу криминалитета и онемогућава учиниоцима да задрже корист остварену кривичним делом. Овај закон омогућава да се у кривичном поступку и у вези са њим испитује порекло имовине, да се предузимају мере привременог одузимања ради спречавања располагања имовином, као и да се, под законом прописаним условима, трајно одузме имовина за коју се утврди да је проистекла из кривичног дела. Његов значај је нарочито изражен код предмета прања новца, где је циљ учинилаца управо да се прекине видљива веза између криминалне активности и имовине која је њоме стечена. Зато се ефикасност система супротстављања прању новца не може мерити само бројем откривених или процесуираних кривичних дела, већ и способношћу државе да идентификује, привремено обезбеди тј. *замрзне*, одузме и управља имовином незаконитог порекла.

Поред наведених прописа, важан део нормативног оквира чине и Закон о међународним мерама ограничавања¹⁶⁷ и Закон о ограничавању располагања имовином у циљу спречавања

¹⁶⁴ Законик о кривичном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

¹⁶⁵ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, Сл. гласник РС, бр. 94/2016, 87/2018 – др. закон и 10/2023.

¹⁶⁶ Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Службени гласник РС, бр. 32/2013, 94/2016 и 35/2019.

¹⁶⁷ Закон о међународним мерама ограничавања, Службени гласник РС, бр. 10/2016.

тероризма и ширења оружја за масовно уништење.¹⁶⁸ Ови прописи су од значаја за примену међународних рестриктивних мера, финансијских санкција, ограничења располагања имовином означених лица и спречавање злоупотребе финансијског система за финансирање тероризма и активности повезаних са ширењем оружја за масовно уништење. Иако ови закони нису усмерени искључиво на супротставање прању новца у ужем кривичноправном смислу, њихов значај произлази из чињенице да савремени систем супротстављања финансијском криминалу обухвата не само откривање и доказивање незаконитог порекла имовине, већ и спречавање да финансијски систем буде злоупотребљен за финансирање тероризма, ширење оружја за масовно уништење, избегавање међународних санкција или располагање имовином лица која су означена као безбедносни ризик.

Веома је важно напоменути да шири нормативни оквир обухвата и секторске законе којима се уређује пословање обвезника у финансијском и нефинансијском сектору. То су, између осталог, прописи који уређују банке, осигурање, добровољне пензијске фондове, финансијски лизинг, платне услуге, девизно пословање, тржиште капитала, рачуноводство, ревизију, игре на срећу, посредовање у промету и закупу непокретности, као и централну евиденцију стварних власника. Ови закони су значајни, јер уређују статус, оснивање, пословање, надзор, лиценцирање, стручност и подобност субјеката који могу бити изложени ризику од злоупотребе за прање новца.

Посматрано у целини, нормативни оквир Републике Србије у области супротстављања прању новца представља вишедимензионалан систем међусобно повезаних правних механизма. Он обухвата превентивне мере, кривичноправну инкриминацију, процесна правила за откривање и доказивање кривичних дела, организацију и специјализацију надлежних органа, механизме одузимања имовине незаконитог порекла, примену санкција и надзор над финансијским и нефинансијским сектором. Таква структура указује на то да супротстављање прању новца превазилази оквире класичног кривичноправног реаговања. Оно подразумева истовремено међусобно повезано деловање кроз финансијски надзор, процену и управљање ризицима, утврђивање стварног власништва, ефикасну размену података између надлежних органа, међународну сарадњу и примену мера усмерених на одузимање имовинске користи проистекле из криминалне делатности. На тај начин држава не реагује искључиво на већ извршено кривично дело, већ настоји да превентивно заштити интегритет финансијског система, спречи укључивање незаконито стечене имовине у легалне токове и одузимањем противправне имовинске користи делује одвраћајуће на потенцијалне учиниоце, будући да је управо стицање и задржавање такве користи један од кључних мотива криминалног деловања.

¹⁶⁸ Закон о ограничавању располагања имовином у циљу спречавања тероризма и ширења оружја за масовно уништење, Службени гласник РС, бр. 29/2015, 113/2017, 41/2018 и 94/2024.

2. УЛОГА РЕЛЕВАНТНИХ СУБЈЕКТА У ОТКРИВАЊУ, СПРЕЧАВАЊУ И СУЗБИЈАЊУ ПРАЊА НОВЦА

Систем спречавања и откривања прања новца у савременим правним порецима заснива се на претпоставци да се ова појава не може ефикасно сузбијати искључиво кривичноправним механизмима, односно активностима полиције, јавног тужилаштва и судова након што је кривично дело већ извршено. Напротив, ефикасан систем супротстављања прању новца подразумева рано препознавање и процену ризика повезаних са странкама, пословним односима и трансакцијама, као и благовремено прикупљање релевантних података, њихову анализу и достављање надлежним органима ради даљег поступања. Због тога је законодавац у Републици Србији изградио модел у коме се превентивне, аналитичке, надзорне и репресивне функције распоређују на више категорија субјеката, при чему сваки од њих има посебну улогу у укупном систему откривања, спречавања и сузбијања прања новца.

Полазну основу овог система представља Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, којим се прописују радње и мере које се предузимају ради спречавања и откривања прања новца и финансирања тероризма, као и надлежност Управе за спречавање прања новца и других органа за спровођење овог закона.¹⁶⁹ Већ из предмета закона произлази да се његов фокус не ограничава само на кажњавање за кривично дело прања новца, већ на постављање ширег институционалног и превентивног оквира, чији је циљ да се злоупотреба финансијског и нефинансијског сектора препозна у најранијој могућој фази. Сам начин дефинисања прања новца у овом закону показује да је прање новца сложен процес, који може обухватати више радњи и више субјеката, због чега је неопходно да у његовом откривању и спречавању учествује широк круг институционалних и ванинституционалних актера.¹⁷⁰

У том смислу, релевантни субјекти у систему супротстављања прању новца могу се посматрати кроз неколико међусобно повезаних категорија. Прву категорију чине обвезници, односно субјекти који су непосредно изложени ризику да преко њихових услуга, производа или пословних односа буде омогућено да се незаконита стечена имовина уведе у легалне токове. Другу категорију чини Управа за спречавање прања новца, као централна финансијско-обавештајна служба у систему, која прикупља, обрађује, анализира и прослеђује податке надлежним органима. Трећу категорију чине органи надзора, који контролишу примену закона код обвезника, адвоката и јавних бележника. Четврту категорију чине органи кривичног гоњења и други државни органи, којима Управа доставља податке када оцени да постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма. На крају, значајну улогу имају и други субјекти, укључујући саморегулаторна тела, професионална удружења, као и стране финансијско-обавештајне службе у оквиру међународне сарадње.¹⁷¹

Прву линију заштите финансијског система од прања новца чине обвезници, јер су управо они први у непосредном контакту са странкама, трансакцијама, имовином и пословним односима који могу бити злоупотребљени у сврху прања новца. Закон у члану 4. таксативно одређује круг обвезника, међу којима се налазе банке, овлашћени мењачи, друштва за управљање инвестиционим и добровољним пензијским фондовима, даваоци финансијског лизинга, друштва из области животног осигурања, брокерско-дилерска друштва,

¹⁶⁹ Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Службени гласник РС, бр. 113/2017, 91/2019, 153/2020, 92/2023, 94/2024 и 19/2025, члан 1.

¹⁷⁰ Исто, члан 2.

¹⁷¹ Република Србија, *Национална процена ризика - Процена ризика од прања новца*, Београд, 2024, стр. 42-44.

приређивачи игара на срећу, ревизори, институције електронског новца, платне институције, посредници у промету и закупу непокретности, факторинг друштва, рачуновође, порески саветници, јавни поштански оператор, пружаоци услуга повезаних с дигиталном имовином, Централни регистар, депозитар и клиринг хартија од вредности, као и друга лица која пружају одређене пословне, фидуцијарне, имовинске или посредничке услуге.¹⁷² Поред тога, закон као обвезнике препознаје и адвокате када учествују у планирању или извршавању одређених трансакција за странку, нарочито у вези са куповином или продајом непокретности или привредног друштва, управљањем имовином, отварањем или располагањем рачунима, прикупљањем средстава за оснивање или управљање привредним друштвима, као и када у име и за рачун странке врше финансијску трансакцију или трансакцију у вези са непокретношћу.¹⁷³ Овако широко постављен круг обвезника проширује превентивну функцију система на све оне области у којима незаконито стечена имовина може бити конвертована, прикривена, трансформисана или уведена у легалне финансиске токове.

Улога обвезника није пасивна, нити се своди на формално прикупљање документације од странака. Напротив, закон од њих захтева активно, континуирано и поступање засновано на процени ризика. Закон прописује да се радње и мере за спречавање и откривање прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење предузимају пре, у току и након вршења трансакције или успостављања пословног односа. Ова одредба је веома важна, јер показује да спречавање прања новца није једнократна радња која се исцрпљује у тренутку идентификације странке, већ трајан процес праћења, процене и реаговања. Закон као основне радње и мере обвезника наводи познавање странке и праћење њеног пословања, достављање информација, података и документације Управи, одређивање овлашћеног лица и његовог заменика, стручно образовање и усавршавање запослених, унутрашњу контролу, израду листе индикатора за препознавање сумњивих лица и трансакција, вођење евиденција, заштиту и чување података, као и спровођење мера у пословним јединицама и подређеним друштвима.¹⁷⁴

Из наведеног произлази да обвезници имају двоструку улогу. Са једне стране, они су носиоци превентивне функције, јер су дужни да пре успостављања или током трајања пословног односа утврде идентитет странке, стварног власника, сврху и намену пословног односа или трансакције, као и порекло имовине када је то потребно. Са друге стране, они имају и значајну улогу у откривању прања новца, јер су дужни да препознају неуобичајене, ризичне или сумњиве трансакције и да о њима обавесте Управу. Тако обвезници постају активни учесници у систему откривања прања новца, а не само субјекти на које се примењује надзор.

Посебан значај има обавеза израде и ажурирања анализе ризика. Према члану 6. Закона, обвезник је дужан да у писаној форми изради и редовно ажурира анализу ризика од прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење, у складу са законом, смерницама надзорног органа и националном проценом ризика.¹⁷⁵ Анализа ризика мора бити сразмерна природи и обиму пословања, као и величини обвезника, и мора узети у обзир ризик странке, географски ризик, ризик трансакције, ризик услуге и

¹⁷² Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Службени гласник РС, бр. 113/2017, 91/2019, 153/2020, 92/2023, 94/2024 и 19/2025, члан 4. став 1.

¹⁷³ Исто, члан 4. став 2.

¹⁷⁴ Исто, члан 5.

¹⁷⁵ Исто, члан 6. став 1.

друге ризике које обвезник идентификује у складу са специфичностима свог пословања.¹⁷⁶ На основу ове анализе обвезник сврстава странке, пословне односе, услуге и трансакције у категорије ниског, средњег или високог ризика, при чему се у зависности од нивоа ризика примењују поједностављене, опште или појачане радње и мере.¹⁷⁷

Овај приступ показује да се савремени систем спречавања прања новца заснива на начелу процене ризика. То значи да обвезници не поступају једнако у свим ситуацијама, већ су дужни да своје ресурсе, пажњу и контролне механизме усмере ка оним странкама, трансакцијама и пословним односима који носе већи ризик од злоупотребе система у сврху прања новца. Такав модел је значајан, јер омогућава рационалнију употребу институционалних капацитета и повећава вероватноћу да ће сумњиви обрасци бити благовремено препознати. Истовремено, он намеће обвезницима висок степен одговорности, јер погрешна процена ризика може довести до пропуштања да се препозна постојање основа сумње на прање новца.

Једна од кључних обавеза обвезника јесте познавање и праћење странке. Наиме, обвезник је дужан да утврди идентитет странке, провери идентитет странке на основу поузданих и веродостојних извора или путем средстава електронске идентификације, утврди и провери идентитет стварног власника, прибави и процени информације о сврси и намени пословног односа или трансакције, прибави и процени веродостојност информација о пореклу имовине која је или ће бити предмет пословног односа или трансакције, као и да редовно прати пословање странке и проверава усклађеност њених активности са природом пословног односа и уобичајеним обимом и врстом пословања.¹⁷⁸ Ове радње представљају суштину концепта *Know Your Customer – KYC*,¹⁷⁹ јер без поузданих података о идентитету, стварном власништву, сврси пословног односа и пореклу имовине није могуће правовремено уочити одступања која могу указивати на постојање основа сумње да се ради о прању новца. Након успостављања пословног односа, обвезник је дужан да прати пословање странке са дужном пажњом, односно да примењују процедуру *Customer Due Diligence – CDD*,¹⁸⁰ што подразумева анализу трансакција, проверу њихове усклађености са сврхом и природом пословног односа, као и са уобичајеним обимом пословања странке.¹⁸¹ Овај процес омогућава благовремено уочавање одступања, неуобичајених образаца понашања и потенцијално сумњивих активности, због чега представља један од основних механизма превентивног система борбе против прања новца.

Нарочито је важно што закон предвиђа последице за случај када обвезник не може да изврши прописане радње и мере. У таквој ситуацији, обвезник је дужан да одбије понуду за успостављање пословног односа или извршење трансакције, а ако је пословни однос већ успостављен, дужан је да га раскине, уз обавезу да сачини службену белешку и размотри да

¹⁷⁶ Исто, члан 6. став 2.

¹⁷⁷ Исто, члан 6. ст. 3-5.

¹⁷⁸ Исто, члан 7. став 1.

¹⁷⁹ *Know Your Customer – KYC*, односно *уознај свог клијента/странку*, означава поступак идентификације и провере идентитета странке, као и разумевања сврхе и природе пословног односа, ради процене ризика и спречавања прања новца и финансирања тероризма.

¹⁸⁰ *Customer Due Diligence – CDD*, односно *дужна пажња према странци*, подразумева поступак идентификације, процене ризика и континуираног праћења странке. Праћење пословања странке обухвата прикупљање података о трансакцијама, проверу да ли је пословање странке у складу са сврхом и наменом пословног односа, праћење њеног уобичајеног обима пословања и периодично ажурирање прибављених података и документације, у складу са утврђеним степеном ризика.

¹⁸¹ *Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма*, Службени гласник РС, бр. 113/2017, 91/2019, 153/2020, 92/2023, 94/2024 и 19/2025, члан 29.

ли постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма.¹⁸² Ово решење има изузетан превентивни значај, јер спречава да се пословни однос настави у ситуацији када основни елементи идентитета, власништва или сврхе трансакције нису јасни. Другим речима, закон не дозвољава да непотпуна идентификација буде прихваћена као пословни ризик, већ је третира као околност која може указивати на сумњу и која захтева одговарајућу реакцију.

Члан 8. Закона ближе одређује када се радње и мере познавања и праћења странке морају спроводити. Оне се примењују при успостављању пословног односа, при вршењу трансакције у износу од 15.000 евра или више у динарској противвредности када пословни однос није успостављен, при преносу новчаних средстава у износу већем од 1.000 евра или у динарској противвредности тог износа, када у вези са странком или трансакцијом постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, као и када постоји сумња у истинитост или веродостојност прибављених података.¹⁸³ Ова одредба указује на комбинацију формалних прагова и материјалне процене сумње. Наиме, закон одређује новчане прагове који активирају обавезу поступања, али истовремено прописује да се радње и мере морају предузети увек када постоји сумња, без обзира на износ трансакције. Такво решење је важно јер спречава да се систем заобиђе фрагментирањем трансакција на мање износе или коришћењем сложених образаца који формално не достижу прописане прагове.

Једна од најзначајнијих обавеза обвезника јесте достављање података Управи за спречавање прања новца. Закон прописује да је обвезник дужан да Управи достави податке о свакој готовинској трансакцији у износу од 15.000 евра или више у динарској противвредности, и то одмах када је извршена, а најкасније у року од три дана од дана извршења трансакције.¹⁸⁴ Поред тога, обвезник је дужан да Управи достави податке увек када у вези са трансакцијом или странком постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, и то пре извршења трансакције, уз навођење рока у коме трансакција треба да буде извршена.¹⁸⁵ Ова обавеза представља кључну спону између приватног сектора и државног механизма откривања прања новца.

Достављање података Управи има двоструку функцију. Прво, оно омогућава Управи да прикупља податке о значајним готовинским трансакцијама, што је важно због ризика да се готовина, као тешко следив облик имовине, користи за прикривање незаконитог порекла средстава. Друго, достављање података о сумњивим трансакцијама омогућава Управи да изврши аналитичку обраду конкретног случаја и, ако постоје основи сумње на прање новца или финансирање тероризма, обавести надлежне органе ради предузимања мера из њихове надлежности. На тај начин обвезници својим извештавањем не покрећу непосредно кривични поступак, али обезбеђују основ за потенцијално активирање државних органа.

Унутрашња организација обвезника такође има значајну улогу у ефикасности система за супротстављање прању новца. Закон прописује да је обвезник дужан да именује овлашћено лице и његовог заменика за вршење појединих радњи и мера за спречавање и откривање прања новца и финансирања тероризма.¹⁸⁶ Овлашћено лице мора бити запослено код обвезника на радном месту које му омогућава делотворно, брзо и квалитетно извршавање

¹⁸² Исто, члан 7. ст. 2-3.

¹⁸³ Исто, члан 8.

¹⁸⁴ Исто, члан 47. став 1.

¹⁸⁵ Исто, члан 47. став 2.

¹⁸⁶ Исто, члан 49.

законских задатака, мора бити стручно оспособљено за послове спречавања и откривања прања новца и финансирања тероризма, мора познавати природу пословања обвезника у областима подложним ризику, а под одређеним условима мора имати и лиценцу за обављање ових послова.¹⁸⁷ Овим се обезбеђује да систем спречавања прања новца унутар обвезника не буде препуштен случајној или формалној организацији, већ да постоји одговорно лице које има знање, овлашћења и приступ информацијама неопходним за делотворно поступање.

Поред обвезника, централну улогу у систему има Управа за спречавање прања новца. Према члану 72. Закона, Управа се образује као орган управе у саставу министарства надлежног за послове финансија, а обавља финансијско-информационе послове тако што прикупља, обрађује, анализира и прослеђује надлежним органима информације, податке и документацију коју прибавља у складу са законом.¹⁸⁸ Ово законско одређење показује да Управа није орган кривичног гоњења, већ финансијско-обавештајна служба која има централну улогу у систему и стоји између обвезника и репресивних органа. Њена улога је да из великог броја пријава, података и информација издвоји оне случајеве који указују на основе сумње на прање новца, финансирање тероризма или повезана кривична дела.

Управа има овлашћење да од обвезника захтева податке када оцени да у вези са одређеним трансакцијама или лицима постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма. Ти подаци могу обухватити податке из евиденција о странкама и трансакцијама, податке о новцу и имовини странке код обвезника, податке о промету новца или имовине, податке о другим пословним односима странке код обвезника, као и друге податке и информације потребне за откривање или доказивање прања новца или финансирања тероризма.¹⁸⁹ Оваква овлашћења омогућавају Управи да не буде ограничена само на оно што јој обвезници сами доставе, већ да у конкретним случајевима активно тражи додатне податке и документацију.

Значајно је и то што Управа може тражити податке не само од обвезника, већ и од државних органа, организација и лица којима су поверена јавна овлашћења. Дакле, Управа може, ради оцене да ли у вези са одређеним трансакцијама или лицима постоје основи сумње, захтевати податке, информације и документацију који су потребни за откривање и доказивање прања новца или финансирања тероризма.¹⁹⁰ Ово овлашћење је важно, јер прање новца често захтева укрштање података из више извора: финансијских институција, пореских органа, царине, катастра непокретности, регистра привредних субјеката, полиције, правосудних органа и других институција. Само повезивањем различитих база података могуће је уочити стварни ток новца, имовинску повезаност лица, неуобичајене трансакционе обрасце и несразмеру између законитих прихода и имовине.

Једно од најважнијих овлашћења Управе јесте могућност привременог обустављања трансакције. Управа може издати писмени налог обвезнику којим се привремено обуставља извршење трансакције, укључујући и приступ сефу, ако оцени да у вези са трансакцијом или лицем које обавља трансакцију постоји основана сумња да се ради о прању новца, финансирању тероризма или претходном кривичном делу. Ова мера може трајати 72 часа од момента привременог обустављања извршења трансакције.¹⁹¹ Њен значај је у томе што

¹⁸⁷ Исто, члан 50.

¹⁸⁸ Исто, члан 72.

¹⁸⁹ Исто, члан 73.

¹⁹⁰ Исто, члан 74.

¹⁹¹ Исто, члан 75.

омогућава да се сумњива средства привремено задрже пре него што буду измештена, конвертована, трансферисана у иностранство или на други начин учињена недоступним органима поступка. Она представља превентивно-обезбеђујућу меру која омогућава да се у кратком року активирају други надлежни органи, пре свега јавно тужилаштво и полиција.

Поред тога, Управа може наложити обвезнику праћење трансакција или послова одређених лица. Наиме, закон прописује да, ако Управа оцени да у вези са одређеним трансакцијама или лицима постоје основи сумње, може обвезнику издати писмени налог да прати све трансакције или послове тих лица који се врше код обвезника. Обвезник је дужан да Управу обавештава о свакој трансакцији или послу у роковима одређеним у налогу, а ако није другачије одређено, пре извршења трансакције или посла.¹⁹² Посебан значај ово овлашћење има у случајевима када сумња постоји, али још увек није довољно разјашњена структура трансакција, улога појединих лица или крајње одредиште средстава. Праћење омогућава да се документује образац понашања, идентификују повезана лица и прикупе подаци који могу бити од значаја за каснији евентуални кривични поступак.

Управа може поступати и на иницијативу других надлежних органа. Закон дефинише да, ако у вези са одређеним трансакцијама или лицима постоје основи сумње да се ради о прању новца, финансирању тероризма или претходном кривичном делу, Управа може започети поступак прикупљања података и на основу писмене и образложене иницијативе суда, јавног тужиоца, полиције, Безбедносно-информативне агенције, Војнобезбедносне агенције, Војнообавештајне агенције, Пореске управе, Управе царина, Народне банке Србије, Комисије за хартије од вредности, надлежних инспекција и државних органа надлежних за државну ревизију и борбу против корупције.¹⁹³ На овај начин јасно се указује да Управа није изолован орган, већ део ширег институционалног механизма у коме се информације размењују у оба смера тј. од обвезника и Управе ка органима гоњења, али и од органа гоњења и других државних органа ка Управи.

Када Управа на основу добијених података, информација и документације оцени да у вези са одређеном трансакцијом или лицем постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, дужна је да о томе у писаној форми обавести надлежне државне органе ради предузимања мера из њихове надлежности и да им достави прикупљену документацију.¹⁹⁴ Ова одредба представља кључну тачку преласка из превентивно-аналитичке у репресивну фазу поступања. Док обвезници прикупљају и достављају податке, а Управа их анализира, надлежни државни органи, пре свега јавно тужилаштво и полиција, предузимају мере из своје надлежности ради откривања кривичних дела, обезбеђивања доказа, покретања кривичног поступка и евентуалног одузимања имовине проистекле из кривичног дела.

Значајну функцију у систему имају и органи надзора. Дакле, надзор над применом закона од стране обвезника, адвоката и јавних бележника врше Управа, Народна банка Србије, Комисија за хартије од вредности, орган надлежан за надзор у области пореског саветовања, орган надлежан за надзор у области игара на срећу, министарство надлежно за инспекцијски надзор у области трговине, Адвокатска комора Србије, министарство надлежно за послове поштанског саобраћаја и Јавнобележничка комора.¹⁹⁵ Овако подељен надзор одговара

¹⁹² Исто, члан 76.

¹⁹³ Исто, члан 77.

¹⁹⁴ Исто, члан 78.

¹⁹⁵ Исто, члан 104. став. 1.

различитости обвезника и специфичностима сектора у којима они послују. Тако на пример, Народна банка Србије има посебан значај у надзору финансијских институција, Комисија за хартије од вредности у области тржишта капитала, док професионална тела имају улогу у надзору адвоката и јавних бележника. Надзорни органи обезбеђују да обвезници не остану само формално укључени у систем, већ да заиста примењују прописане мере. Ако орган надзора утврди неправилности или незаконитости у примени закона и прописа донетих на основу закона, овлашћен је да предузме мере прописане законом.¹⁹⁶ Ово је важно из разлога што систем спречавања прања новца зависи од квалитета примене прописаних мера и радњи код сваког појединачног обвезника. Уколико обвезник не врши адекватну анализу ризика, не идентификује стварног власника, не прати пословање странке или не пријављује сумњиве трансакције, цео систем постаје рањив. Због тога надзор има не само контролни, већ и превентивни карактер, јер својим присуством и санкционисањем неправилности подстиче обвезнике да развијају унутрашње процедуре, обучавају запослене и доследно примењују прописане мере и радње.

Улога других државних органа нарочито долази до изражаја након што Управа достави обавештење о постојању основа сумње на прање новца. Тада се активирају органи који имају овлашћења за предузимање репресивних мера, односно јавни тужилац, полиција, суд, порески органи, царински органи и други надлежни државни органи. Њихова улога није значајна само у кривичном гоњењу, већ и у финансијској истрази, проналажењу и обезбеђивању имовине, утврђивању претходног кривичног дела, као и у међународној сарадњи. Закон предвиђа и обавезу надлежних државних органа да Управи достављају податке о предузетим мерама и донетим одлукама у случајевима у којима им је Управа доставила обавештење.¹⁹⁷ Ова повратна информација је важна зато што омогућава Управи да прати резултате својих анализа, унапређује квалитет будућег рада и обвезницима даје повратну слику о значају њихових пријава.

Поред националне сарадње, значајна је и сарадња на међународном нивоу. Прање новца је по својој природи често транснационално, јер се незаконито стечена средства могу преносити преко више јурисдикција, користити прекограничне финансијске услуге, *offshore* правна лица, банкарске рачуне у другим државама или дигиталну имовину. Због тога Управа може да тражи податке, информације и документацију потребну за спречавање и откривање прања новца или финансирања тероризма од надлежних органа страних држава.¹⁹⁸ Оваква сарадња је неопходна, јер помаже домаћим надлежним органима да утврде порекло, кретање или крајње кориснике имовине која се налази у иностранству или се трансакције имовине врше преко страних финансијских институција.

Сагледано у целини, улога релевантних субјеката у откривању, спречавању и сузбијању прања новца заснива се на више међусобно повезаних функционалних нивоа, који обухватају превентивно поступање обвезника, централну аналитичку и координациону улогу Управе, надзор над применом закона и репресивно поступање надлежних државних органа. Благовремено, координисано и поступање у складу са законским овлашћењима наведених субјеката је кључно за ефикасност система за супродстављање прању новца. Посебно је важно нагласити да се у савременом приступу борби против прања новца превентивна и репресивна функција не могу посматрати одвојено. Наиме, превентивне мере које спроводе обвезници имају смисла само ако се подаци о постојању основа сумње на прање новца

¹⁹⁶ Исто, члан 104. став. 2.

¹⁹⁷ Исто, члан 79.

¹⁹⁸ Исто, члан 80.

благовременно достављају Управи и ако их Управа квалитетно анализира и обради. С друге стране, за ефикасно поступање репресивних органа од изузетне важности је да подаци и информације које Управа достави буду благовремени, релевантни и квалитетни. Због тога је систем спречавања прања новца, у суштини, систем повезаних институционалних функција, у коме пропуст једног субјекта може ослабити делотворност укупног система.

На крају, може се закључити да је улога релевантних субјеката у овој области усмерена не само на откривање појединачних случајева прања новца, већ и на очување интегритета финансијског система, јачање транспарентности пословања и спречавање злоупотребе правних, финансијских и других пословних механизма ради прикривања незаконитог порекла имовине. Због тога супротстављање прању новца превазилази оквире кривичног права и представља сложен систем међусобно повезаног превентивног поступања, надзора, међуресорне, регионалне и међународне сарадње, као и репресивног деловања надлежних државних органа. Само такво повезано и координисано поступање омогућава да се незаконито стечена имовина благовремено препозна, прати, привремено блокира и, у коначном исходу, одузме, чиме се спречава њено увођење у легалне финансијске токове, одвраћају учиниоци од вршења криминалних активности и доприноси очувању безбедности друштва и државе.

3. ИНДИКАТОРИ ЗА ПРЕПОЗНАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА

Индикатори за препознавање прања новца представљају један од најзначајнијих практичних инструмената у систему спречавања и откривања прања новца. Наиме, у пословним односима између странака и обвезника прање новца се често не препознаје на основу једне очигледно незаконите радње, већ кроз низ понашања, трансакција, имовинских располагања и организационих структура које формално могу изгледати законито, али у конкретном контексту, посебно када одступају од уобичајеног профила и пословања странке, могу указивати на постојање основа сумње да се ради о прању новца. Управо зато индикатори имају улогу *сигнала упозорења*, који обвезницима и другим релевантним субјектима помажу да препознају одступања од уобичајеног понашања и пословања странке и да та одступања правилно процене у светлу ризика од прања новца.

Полазна претпоставка за примену индикатора јесте постојање квалитетног система познавања и праћења странке и прибављања свих релевантних података. Како је већ поменуто, Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма у члану 7. прописује да обвезник мора да утврди и провери идентитет странке, утврди идентитет стварног власника, прибави и процени информације о сврси и намени пословног односа или трансакције, прибави и процени веродостојност информација о пореклу имовине, као и да редовно прати пословање странке и проверава усклађеност њених активности са природом пословног односа и уобичајеним обимом и врстом њеног пословања. Без ових података индикатори не могу имати прави значај, јер се постојање основа сумње на прање новца на пример код одређене трансакције најчешће не утврђује само на основу њеног износа или других елемената, већ на основу њеног односа према профили странке, њеним приходима, делатности, пословној историји, имовинском стању и уобичајеном начину пословања.

Због тога се индикатори не могу посматрати као механичка листа формалних услова, чије постојање аутоматски значи да је у питању случај прања новца. Наиме, испуњење појединачног индикатора не значи нужно да је обвезник дужан да одмах поднесе пријаву Управи, већ да је дужан да ту околност додатно анализира у контексту профила странке, природе пословног односа, сврхе трансакције, порекла средстава и других релевантних околности. Међутим, ако се након такве анализе утврди да у вези са странком или трансакцијом постоје основи сумње да се ради о прању новца, обвезник је дужан да без одлагања поступи у складу са законом и достави прописане податке Управи. У том смислу, индикатори не замењују процену обвезника, већ је усмеравају. Они омогућавају да се у великом броју трансакција и пословних односа издвоје они случајеви који одступају од очекиваног пословања странке и који могу указивати на намеру прикривања незаконитог порекла имовине.

Посебна глава Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма посвећена је управо индикаторима за препознавање основа сумње. Према члану 68. закона, органи из члана 104. тог закона израђују листе индикатора за препознавање лица и трансакција за које постоје основи сумње да се ради о прању новца, финансирању тероризма или финансирању ширења оружја за масовно уништење, а те листе се објављују на интернет страници Управе. У изради листе индикатора могу учествовати и друга лица по позиву.¹⁹⁹ Наведено решење је значајно јер указује да индикатори нису резултат искључиво интерне процене појединачног

¹⁹⁹ Исто, члан 68.

обвезника, већ се развијају у сарадњи са органима надлежним за надзор, који имају шири увид у ризике, трендове, типологије и уочене неправилности у одређеним секторима.

С друге стране, члан 69. Закона прописује обавезу обвезника да изради сопствену листу индикатора за препознавање лица и трансакција за које постоје основи сумње да се ради о прању новца, финансирању тероризма или финансирању ширења оружја за масовно уништење. Приликом израде те листе, обвезник је дужан да унесе и индикаторе које су израдили надзорни органи у складу са чланом 68. Закона.²⁰⁰ Из овога произлази да листа индикатора код обвезника има двоструки извор, један део чине секторски индикатори које припремају надзорни органи, а други део чине интерни индикатори које обвезник развија на основу сопственог пословног модела, природе услуга, структуре странака, врсте трансакција и претходних искустава у примени закона.

Код израде листе индикатора закон изричито упућује обвезника да узме у обзир сложеност и обим извршења трансакција, неуобичајени начин извршења, вредност или повезаност трансакција које немају економски или правно основану намену, односно које нису усаглашене или су у несразмери са уобичајеним, односно очекиваним пословањем странке, као и друге околности повезане са статусом или другим карактеристикама странке.²⁰¹ Ова одредба је суштинска за разумевање појма индикатора. Она показује да се сумња не заснива само на висини трансакције, већ и на њеној економској нелогичности, правној неутемељености, неуобичајеном начину извршења, неповезаности са делатношћу странке или несразмери са њеним очекиваним понашањем. У практичном смислу, то значи да и трансакција мање вредности може бити сумњива ако се уклапа у образац избегавања контроле, ако је економски неоправдана или ако је у супротности са познатим профилем странке. Насупрот томе, трансакција веће вредности не мора нужно бити сумњива, ако је у складу са природом пословања странке, ако има јасан економски основ, ако је документована и ако је у складу са претходно утврђеним ризичним профилем. Стога се значај индикатора не исцрпљује у простом препознавању појединачне околности, већ у њеној правилној процени у контексту конкретне странке, њеног пословања, природе трансакције и других релевантних чињеница.

Обвезник је дужан да приликом утврђивања основа сумње примењује листу индикатора, али и да узима у обзир друге околности које указују на постојање основа сумње на прање новца, финансирање тероризма или финансирање ширења оружја за масовно уништење.²⁰² Наведена формулација је посебно важна, јер јасно показује да листа индикатора није затворена. Она не ослобађа обвезника обавезе да процењује и друге релевантне чињенице које нису изричито наведене у листи. Прање новца је динамична појава, а његови облици се мењају у складу са развојем финансијских услуга, дигиталне имовине, прекограничних трансакција, нових технологија и начина прикривања стварног власништва. Због тога би затворена листа индикатора могла довести до формализма и пропуштања нових типологија. Закон, међутим, правилно поставља листу индикатора као минимални и оријентациони оквир, који се мора допуњавати широм проценом свих релевантних околности.

Посебан значај има чињеница да су индикатори повезани са обавезом пријављивања сумњивих трансакција Управи. У том контексту, посебно је важно нагласити да постојање једног индикатора не мора увек бити довољно за пријаву Управи, али може бити довољно за

²⁰⁰ Исто, члан 69. став 1.

²⁰¹ Исто, члан 69. став 2.

²⁰² Исто, члан 69. став 3.

додатну проверу. С друге стране, више индикатора који се јављају истовремено или у континуитету може створити основу сумње која захтева обавештавање Управе. На пример, ако странка врши више готовинских уплата које су формално испод прага за пријаву, ако избегава да достави податке о пореклу средстава, ако послује преко више повезаних правних лица без јасног економског разлога или ако се стварни власник тешко може утврдити, такве околности заједно могу указивати на покушај прикривања незаконитог порекла имовине. Зато се индикатори морају тумачити у међусобној повезаности, а не изоловано.

Значај индикатора нарочито долази до изражаја у односу између појма *неуобичајена трансакција* и појма *сумњива трансакција*. Закон дефинише неуобичајену трансакцију као трансакцију која одступа од уобичајеног пословања странке код обвезника.²⁰³ Неуобичајеност, међутим, сама по себи не мора значити да постоје основи сумње на праће новца. Она представља сигнал да је потребно извршити додатну анализу. Сумњива трансакција је квалитативно виши ниво процене, јер подразумева постојање основа сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма. Индикатори управо служе да помогну у преласку од уочавања неуобичајености ка процени да ли та неуобичајеност има карактер сумње релевантне за даље поступање сходно законским одредбама.

У пракси, индикатори се могу груписати према различитим критеријумима, у зависности од тога да ли се односе на понашање странке, трансакције, стварно власништво, употребу готовине, географски ризик или специфичности појединих сектора. Индикатори који се односе на понашање странке обухватају ситуације у којима странка избегава да достави потпуне податке о идентитету, стварном власнику или пореклу средстава, даје нејасна или противречна објашњења о сврси трансакције, показује неуобичајено интересовање за законске прагове пријављивања или инсистира на брзом извршењу трансакције без јасног економског разлога. Таква понашања могу указивати на настојање да се избегне транспарентност, прикрије стварни налогодавац или обвезник наведе да трансакцију изврши пре него што спроведе све потребне провере. Посебну групу чине индикатори који се односе на саму трансакцију. То су, пре свега, трансакције које су сложене, неуобичајено високих износа, економски неоправдане, правно нејасне, несразмерне приходима или делатности странке, као и трансакције које се извршавају преко више повезаних лица без јасног пословног разлога. Такве околности могу указивати на покушај прикривања порекла средстава кроз више правних и финансијских корака, нарочито у фази *раслојавања* у процесу прања новца. Значајну групу представљају и индикатори повезани са стварним власништвом и правном структуром странке. Праће новца се често врши преко правних лица, *offshore* структура, номиналних власника, посредника или сложених власничких аранжмана, због чега је утврђивање стварног власника једна од кључних мера у систему спречавања прања новца. Ако се стварни власник не може јасно утврдити, ако странка користи сложену власничку структуру без разумног економског разлога или ако формални власник не одговара лицу које стварно остварује корист, такве околности могу представљати важне показатеље ризика. Посебну пажњу захтевају и индикатори повезани са готовинским трансакцијама, јер готовина омогућава лакше прикривање порекла средстава и тежу реконструкцију новчаних токова. Иако Закон прописује обавезу достављања података Управи о свакој готовинској трансакцији у износу од 15.000 евра или више у динарској противвредности, ризик не постоји само код трансакција које прелазе овај праг. Сумњу могу изазвати и честе готовинске уплате мањих износа, трансакције структуриране тако да остану испод законског прага за пријављивање, употреба готовине у делатностима у којима то није уобичајено, као и несразмера између готовинских уплата и регистроване делатности или

²⁰³ Исто, члан 3. тачка 41.

финансијског профила странке. Индикатори се могу односити и на географски ризик, нарочито када су трансакције повезане са државама које имају стратешке недостатке у систему борбе против прања новца и финансирања тероризма, *offshore* јурисдикцијама или државама у којима је отежано утврђивање стварног власништва и порекла средстава. Сама чињеница да је трансакција прекогранична не значи да је сумњива, али у комбинацији са другим околностима, као што су нејасна сврха плаћања, сложена власничка структура или одсуство економске логике, може указивати на постојање основа сумње. На крају, посебан значај имају секторски индикатори, јер се ризици прања новца не испољавају на исти начин у свим делатностима. Због тога се, као смо већ напоменули, на интернет страници Управе за спречавање прања новца поред листа које је Управа донела, објављују листе индикатора које су донели и други надзорни органи за различите категорије обвезника.²⁰⁴ Такав секторски приступ омогућава да се општа законска обавеза препознавања основа сумње прилагоди специфичним ризицима појединих делатности и да индикатори имају стварну практичну вредност у раду обвезника.

Индикатори су тесно повезани и са анализом ризика. Анализа ризика треба да омогући да обвезник разуме где се у његовом пословању налазе највеће рањивости, док индикатори треба да омогуће да се те рањивости препознају у конкретним ситуацијама. Другим речима, анализа ризика има стратешку функцију, а индикатори имају оперативну функцију. Заједно, они омогућавају да се систем спречавања прања новца не заснива само на формалном испуњавању законских обавеза, већ на стварном разумевању ризика.

Значај индикатора огледа се и у потреби да запослени код обвезника буду обучени да их препознају и примењују. Закон прописује обавезу редовног стручног образовања, оспособљавања и усавршавања запослених који обављају послове откривања и спречавања прања новца и финансирања тероризма. То образовање обухвата, између осталог, упознавање са листом индикатора за препознавање странака и трансакција за које постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма.²⁰⁵ Наведено је изузетно важно с обзиром да листа индикатора нема практичну вредност ако запослени који непосредно комуницирају са странкама, обрађују трансакције или одобравају пословне односе не умеју да препознају њен значај.

Посебан значај има забрана откривања странци да је трансакција или лице пријављено као сумњиво, односно забрана дојављивања (*tipping-off* поступања).²⁰⁶ Ова забрана је суштинска, јер би обавештавање странке о постојању сумње могло омогућити да она обустави трансакцију, уништи документацију, пребаци средства, промени власничку структуру или на други начин осујети поступање Управе и других надлежних органа. Из тог разлога је у систему спречавања прања новца неопходно успоставити равнотежу између обавезе прикупљања додатних информација од странке и потребе да се не открије да се одређено поступање предузима због сумње на прање новца или финансирање тероризма. Дакле, обвезник не сме поступати тако да странци открије да је њено понашање препознато као сумњиво. Са друге стране, он мора обезбедити довољно података за интерну процену и евентуално обавештавање Управе. То захтева обучене запослене, јасне процедуре, функционалну унутрашњу комуникацију и подршку руководства. У пракси, највећа слабост

²⁰⁴ Министарство финансија - Управа за спречавање прања новца, *индикатори*, <https://www.apml.gov.rs/indikatori>, доступно 20.03.2026.

²⁰⁵ *Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма*, Службени гласник РС, бр. 113/2017, 91/2019, 153/2020, 92/2023, 94/2024 и 19/2025, члан 53.

²⁰⁶ Исто, члан 60а.

система често није у недостатку формалних индикатора, већ у њиховој недовољној примени, неразумевању или страху запослених да одређену трансакцију означе као сумњиву.

Индикатори имају значај и за повратну везу између Управе, обвезника и надзорних органа. Закон прописује да Управа обавештава обвезника и органе надлежне за надзор о резултатима до којих су довела њихова обавештења о лицима или трансакцијама у вези са којима постоје основи сумње. То обавештавање односи се, између осталог, на број поднетих обавештења, резултате до којих су она довела, информације о техникама прања новца и финансирања тероризма и трендовима у тој области, као и опис случајева из праксе Управе и других надлежних државних органа.²⁰⁷ Добијање повратних информација је важно, јер омогућава да се индикатори унапређују на основу стварних случајева, а не само на основу теоријских претпоставки.

На крају, важно је напоменути да индикатори представљају један од кључних оперативних инструмената превентивног система, зато што омогућавају да се у пословним односима између странака и обвезника благовремено уоче околности које могу указивати на постојање основа сумње на прање новца. Индикатори морају бити примењивани у ширем контексту, уз познавање странке, анализу ризика, процену сврхе трансакције и других релевантних околности. Њихова правилна примена доприноси квалитетнијем пријављивању сумњивих активности Управи, јачању сарадње између приватног сектора и надлежних државних органа, као и очувању интегритета финансијског система. Истовремено, индикатори не смеју бити схваћени као формална и затворена листа, већ као динамичан механизам који се мора редовно ажурирати у складу са новим типологијама, националном проценом ризика, међународним стандардима и практичним искуствима у супротстављању прању новца.

²⁰⁷ Исто, члан 79.

4. ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРИВРЕДНЕ ПРЕСТУПЕ И ПРЕКРШАЈЕ

Систем спречавања прања новца не заснива се само на прописивању превентивних радњи и мера које су дужни да примењују обвезници, већ и на установљавању одговарајуће казнене одговорности за њихово непоштовање. У том смислу, Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма садржи посебне казнене одредбе којима се прописују привредни преступи и прекршаји у вези са неизвршавањем законских обавеза.²⁰⁸ Њихова сврха није само репресивна, односно кажњавање субјеката који не поступају у складу са законом, већ и превентивна, јер се прописивањем новчаних казни подстиче обавезно, благовремено и правилно спровођење мера за откривање и спречавање прања новца.

Казнена одговорност у овој области има посебан значај зато што се систем спречавања прања новца у великој мери ослања на поступање приватног сектора и професија које нису органи кривичног гоњења, али се налазе у позицији да прве уоче ризичне странке, трансакције и пословне односе. Уколико обвезник не изврши анализу ризика, не утврди стварног власника, не спроведе радње и мере познавања и праћења странке, не пријави сумњиву трансакцију Управи или не поступи по налогу Управе, такав пропуст може довести до тога да незаконито стечена имовина буде уведена у легалне финансијске токове. Због тога казнене одредбе имају функцију обезбеђивања делотворности целокупног превентивног система.

У важећем тексту Закона, привредни преступи уређени су чл. 117–119, док је чланом 119а прописана могућност повећања висине новчаних казни за привредне преступе. Члан 116. Закона претходно одређује да се за кршење одредаба закона од стране одређених обвезника изричу казне прописане чл. 117–120. Закона, чиме се јасно успоставља веза између материјалних обавеза обвезника и казnenих последица за њихово непоштовање.²⁰⁹

Најтежи облици привредних преступа прописани су чланом 117. Закона. За те повреде предвиђена је новчана казна за правно лице у износу од 1.000.000 до 3.000.000 динара. Реч је о радњама које се односе на најзначајније обавезе у систему спречавања прања новца, као што су утврђивање стварног власника странке, обавештавање Управе када постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, обезбеђивање услова за рад овлашћеног лица, достављање података Управи на њен захтев, поступање по налогу Управе о привременом обустављању трансакције, праћење финансијског пословања странке по налогу Управе и поштовање забране дојављивања.²¹⁰ За одговорно лице у правном лицу за ове радње прописана је новчана казна од 50.000 до 200.000 динара.²¹¹

Ове радње су сврстане у тежу категорију привредних преступа, имајући у виду да њихово неизвршење непосредно угрожава основне механизме откривања прања новца. На пример, непријављивање сумњиве трансакције Управи онемогућава да се изврши анализа и, ако је потребно, проследи подаци надлежним државним органима. Непоступање по налогу Управе о привременој обустави трансакције може омогућити да се средства пренесу, прикрију или учине недоступним надлежним органима. Посебно је значајна и забрана дојављивања, јер би

²⁰⁸ Исто, чл. 116-121.

²⁰⁹ Исто, чл. 116.

²¹⁰ Исто, чл. 117. став 1.

²¹¹ Исто, чл. 117. став 2.

обавештавање странке да је њена трансакција предмет анализе или пријаве могло довести до осујећења мера Управе и других надлежних органа.

Члан 118. Закона прописује другу групу привредних преступа, за које се правно лице може казнити новчаном казном у износу од 100.000 до 2.000.000 динара. Ова група обухвата велики број пропуста у примени превентивних мера, као што су пропуштање обавезе да се изради анализа ризика, успостављање пословног односа без претходног спровођења прописаних радњи и мера, извршење трансакције без претходне примене прописаних мера, пропусти у вези са подацима о платиоцу и примаоцу плаћања код преноса новчаних средстава, као и други пропусти који се односе на обавезе познавања и праћења странке.²¹² За одговорно лице у правном лицу за ове радње прописана је новчана казна од 20.000 до 150.000 динара.²¹³

Ови привредни преступи показују да законодавац посебно инсистира на томе да превентивни систем мора бити успостављен пре него што се пословни однос развије или трансакција изврши. Ако се радње и мере познавања и праћења странке спроводе тек формално или накнадно, њихова превентивна функција се губи. Због тога је кажњиво не само непријављивање сумњивих трансакција, већ и пропуштање да се на време изврше основне провере идентитета, стварног власника, сврхе трансакције и других релевантних околности. На тај начин се санкционише не само последица, већ и системски пропуст који може омогућити да се не открије прање новца.

Члан 119. Закона прописује лакшу категорију привредних преступа, који се односе на поједине организационе, контролне и кадровске обавезе обвезника. У ову групу спадају, између осталог, пропусти у вези са редовном унутрашњом контролом, провером интегритета запослених који раде на пословима примене закона и предузимањем мера за заштиту овлашћеног лица и запослених који спроводе одредбе закона.²¹⁴ Иако су ове повреде формално сврстане у блажу категорију, оне имају важан системски значај, јер без унутрашње контроле, обучених и проверених запослених и заштите лица која примењују закон, превентивни систем код обвезника не може функционисати делотворно.

Посебну одредбу представља члан 119а, којим је прописано да се за привредне преступе правних лица и одговорних лица у тим правним лицима из чл. 117–119. Закона може изрећи и виша новчана казна од прописане, у складу са чланом 18. став 2. Закона о привредним преступима.²¹⁵ На овај начине се омогућава строже кажњавање у случајевима када је то оправдано околностима конкретног случаја, тежином повреде, последицама или економском снагом учиниоца. На тај начин се спречава да прописана казна буде недовољно одвраћајућа за велике финансијске институције или друга правна лица чији обим пословања знатно превазилази уобичајене оквире.

Поред привредних преступа, Закон прописује и прекршаје. Члан 120. Закона уређује прекршајну одговорност предузетника и физичких лица. Предузетник се може казнити новчаном казном од 150.000 до 500.000 динара ако изврши неку од радњи из члана 117, од 100.000 до 300.000 динара ако изврши неку од радњи из члана 118, односно од 60.000 до

²¹² Исто, члан 118. став 1.

²¹³ Исто, члан 118. став 2.

²¹⁴ Исто, члан 119.

²¹⁵ Исто, члан 119а.

200.000 динара ако изврши неку од радњи из члана 119. Закона.²¹⁶ Физичко лице се може казнити новчаном казном од 50.000 до 150.000 динара, ако изврши неку од радњи из чл. 117. и 118. Закона.²¹⁷

Посебно су прописани и прекршаји физичких лица у вези са готовинским пословањем и преносом средстава преко државне границе. Физичко лице које прими готов новац по основу уговора о зајму или уговора о купопродаји непокретности у износу од 10.000 евра или више у динарској противвредности може бити кажњено новчаном казном од 50.000 до 150.000 динара.²¹⁸ Истом казном може бити кажњено и физичко лице које надлежном царинском органу не пријави физички преносива средства плаћања у износу од 10.000 евра или више у динарима или страном валути која преноси преко државне границе, као и физичко лице чија пријава не садржи све прописане податке.²¹⁹ Наведене прекршајне одредбе имају изражен превентивни значај, јер се односе на области које носе повећан ризик од прања новца, односно готовинске трансакције, купопродају непокретности, зајмове и прекогранични пренос новца. Готовина представља посебно ризичан инструмент, јер омогућава лакше прикривање порекла средстава, због тога законодавац санкционише не само обвезнике, већ и физичка лица која својим поступањем крше ограничења готовинског пословања или обавезу пријављивања средстава на граници.

Члан 121. Закона посебно уређује прекршаје за које одговарају адвокати, односно јавни бележници. За ове прекршаје прописана је новчана казна у износу од 50.000 до 150.000 динара. Адвокат, односно јавни бележник одговара, између осталог, ако не изради и не примењује листу индикатора за препознавање лица и трансакција за које постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, ако не води прописану евиденцију, ако не изради анализу ризика, ако не утврди да ли је странка или стварни власник странке функционер, ако не примени појачане радње и мере у прописаним случајевима или ако не обавести Управу када у вези са трансакцијом или странком постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма.²²⁰ Посебно уређивање одговорности адвоката и јавних бележника произлази из специфичне улоге ових професија. Они могу учествовати у пословима који су високоризични са становишта прања новца, као што су промет непокретности, оснивање и управљање привредним друштвима, располагање имовином или састављање правних послова који могу бити коришћени за прикривање стварног власништва и порекла средстава. Истовремено, због професионалне природе њиховог рада и односа са странкама, закон посебно уређује њихове обавезе, али и одговорност за њихово непоштовање.

Сагледано у целини, казнене одредбе Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма показују да одговорност за привредне преступе и прекршаје има важну улогу у обезбеђивању примене превентивног система. Оне санкционишу како најтеже пропусте, као што су непријављивање сумњивих трансакција, непоступање по налогу Управе или повреда забране дојављивања, тако и организационе и процедуралне пропусте, као што су пропуштање обавезе да се изради анализа ризика, непостојање унутрашње контроле, непоступање по листама индикатора или невођење прописаних евиденција. На тај начин законодавац јасно показује да борба против прања новца не зависи само од кривичног

²¹⁶ Исто, члан 120. ст. 1-3.

²¹⁷ Исто, члан 120. став 4.

²¹⁸ Исто, члан 120. став 5.

²¹⁹ Исто, члан 120. ст. 6-7.

²²⁰ Исто, члан 121.

гоњења учинилаца прања новца, већ и од доследног испуњавања обавеза свих субјеката који су укључени у превентивни систем. Због тога се одговорност за привредне преступе и прекршаје у овој области може посматрати као механизам заштите интегритета финансијског система. Њена функција је да обезбеди дисциплину у примени закона, да спречи формално и површно поступање обвезника, адвоката и јавних бележника, као и да подстакне развој унутрашњих процедура, контролних механизма и културе усклађености. Ефикасном применом ових казених одредаба се доприноси јачању превентивног система, правовременом откривању сумњивих активности и смањењу ризика да финансијски и други пословни токови буду злоупотребљени у сврху прања новца.

5. КРИВИЧНОПРАВНА ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРАЊЕ НОВЦА

Кривичноправна одговорност за прање новца представља репресивни део ширег система супротстављања прању новца, који се надовезује на превентивни, надзорни и финансијско-обавештајни механизам успостављен Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма. Док превентивни систем има за циљ да преко обвезника, анализе ризика, познавања и праћења странке, индикатора и пријављивања сумњивих трансакција спречи или благовремено открије улазак незаконито стечене имовине у легалне токове, кривичноправни систем има задатак да, када су испуњени законски услови, утврди кривичну одговорност учиниоца, изрекне кривичну санкцију и омогући одузимање новца и имовине који су предмет прања новца.

Кривично дело прање новца у Републици Србији данас је прописано у члану 245. Кривичног законика, у оквиру главе кривичних дела против привреде.²²¹ Посебно је важно нагласити разлику између првобитног законског решења из члана 231. Кривичног законика, којим је кривично дело прање новца, након доношења Кривичног законика из 2005. године, уведено у кривично законодавство Републике Србије, и важећег решења садржаног у члану 245. истог законика. У ранијем тексту члана 231. кривично дело прање новца било је формулисано тако да се имовина везивала за порекло од кривичног дела, односно закон је говорио о имовини која потиче од кривичног дела.²²² Након измена и допуна Кривичног законика објављених у *Службеном гласнику РС*, бр. 94/2016, које се примењују од 1. марта 2018. године, извршена је нова систематизација кривичних дела против привреде, па је кривично дело прање новца сада нумерисано као члан 245. Суштинска разлика није само у промени броја члана, већ и у нормативном унапређењу инкриминације, јер важећи члан 245. користи појам криминална делатност, уместо ранијег везивања за конкретно кривично дело. Ова промена није била само техничке природе, већ је имала за циљ да се олакша доказивање кривичног дела прања новца и да се домаће законодавство усклади са међународним стандардима, пре свега *FATF* препорукама и Варшавском конвенцијом Савета Европе из 2005. године.

Дакле, суштина измене огледа се у томе што се код прања новца више не инсистира на уском доказивању једног конкретног предикатног кривичног дела, већ је довољно доказати да имовина која је предмет прања потиче из криминалне делатности. Такав приступ је у складу са међународним стандардима који предвиђају да за осуду за прање новца није неопходна претходна или истовремена осуда за предикатно кривично дело, нити је увек неопходно прецизно утврдити које је конкретно предикатно кривично дело извор имовине која је предмет прања новца. На тај начин проширена је могућност кривичноправног реаговања у сложеним предметима финансијског и организованог криминала, где се незаконито порекло имовине често прикрива преко сложених трансакција, посредника, правних лица и прекограничних финансијских токова.

Инкриминација прања новца представља један од кључних механизма кривичноправне заштите финансијског система од злоупотребе новца и друге имовине који потичу из криминалне делатности. Суштина овог кривичног дела огледа се у настојању да се новац или друга имовинска корист, прибављени незаконитим активностима, уведу у легалне финансијске и привредне токове, како би се прикрило или лажно приказало њихово стварно

²²¹ *Кривични законик*, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 — испр., 107/2005 — испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024, члан 245.

²²² *Кривични законик Републике Србије*, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 и 107/2005, члан 231.

порекло. На тај начин ствара се привид законитости имовине која је у основи настала као резултат криминалне делатности. У литератури се посебно истиче да је прање новца шири проблем који није везан само за појединачно кривично дело, већ за сузбијање криминалитета у целини, јер омогућава учиниоцима да задрже и користе имовинску корист стечену криминалом.²²³

5.1. Кривично дело прање новца

Као што је већ наведено, кривично дело прање новца у важећем кривичном законодавству Републике Србије прописано је чланом 245. Кривичног законика и спада у групу кривичних дела против привреде. Овом одредбом законодавац је инкриминисао различите облике поступања са новцем и имовином који потичу од криминалне делатности, у циљу спречавања њиховог прикривања, лажног приказивања и укључивања у легалне финансијске токове.

Према члану 245. став 1. Кривичног законика, основни облик кривичног дела прања новца постоји када лице изврши конверзију или пренос имовине, са знањем да та имовина потиче од криминалне делатности, у намери да се прикрије или лажно прикаже незаконито порекло имовине; када прикрије или лажно прикаже чињенице о имовини са знањем да она потиче од криминалне делатности; или када стекне, држи или користи имовину са знањем, у тренутку пријема, да та имовина потиче од криминалне делатности. За овај облик прописана је казна затвора од шест месеци до пет година и новчана казна.²²⁴

Из наведене законске формулације произлази да је кривично дело прања новца постављено као сложено кривично дело, које обухвата више различитих начина поступања са имовином незаконитог порекла. Његова суштина није само у располагању незаконито стеченом имовином, већ у стварању привида да та имовина има законито порекло, односно у омогућавању да се таква имовина уведе у легалне финансијске и економске системе.

Члан 245. Кривичног законика, поред основног облика, прописује и више посебних облика овог кривичног дела. Тежи облик постоји ако износ новца или имовине који су предмет прања новца прелази 1.500.000 динара, када је прописана казна затвора од једне до десет година и новчана казна.²²⁵ Законик посебно прописује и одговорност лица које дело учини са имовином коју је само прибавило криминалном делатношћу, чиме је обухваћено такозвано самопрање новца.²²⁶ Још тежи облик постоји када је дело извршено у групи, за шта је прописана казна затвора од две до дванаест година и новчана казна.²²⁷

Поред умишљајних облика, законик предвиђа и нехатни облик кривичног дела прања новца. Он постоји када је учинилац могао и био дужан да зна да новац или имовина представљају приход остварен криминалном делатношћу, при чему је за овај облик прописана казна затвора до три године.²²⁸ Законик такође прописује одговорност одговорног лица у правном

²²³ Стојановић З., Милорадовић О., Радисављевић М., Трешњев А., *Приручник за сузбијање привредног криминалитета и корупције*, Министарство правде САД и Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2017, стр. 127.

²²⁴ *Кривични законик*, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 — испр., 107/2005 — испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024, члан 245. став 1.

²²⁵ Исто, члан 245. став 2.

²²⁶ Исто, члан 245. став 3.

²²⁷ Исто, члан 245. став 4.

²²⁸ Исто, члан 245. став 5.

лицу, ако је оно знало, односно ако је могло и било дужно да зна да новац или имовина представљају приход остварен криминалном делатношћу.²²⁹

На крају, чланом 245. став 7. Кривичног законика прописано је обавезно одузимање новца и имовине који су предмет кривичног дела.²³⁰ Ово решење потврђује да кривичноправна реакција код прања новца није усмерена само на кажњавање учиниоца, већ и на спречавање да незаконито стечена имовина буде у легалним токовима.

5.2. Елементи кривичног дела прања новца

Након приказа законског оквира кривичног дела прања новца, потребно је посебно анализирати његове основне елементе. Објект заштите код кривичног дела прања новца јесте привредни и финансијски систем, односно законитост економских токова и поверење у институције финансијског система. Прање новца није усмерено само против имовинских интереса, већ угрожава шири јавни интерес, јер омогућава да се добит прибављена криминалном делатношћу прикрије, легализује и поново употреби у привредном и финансијском животу. На тај начин се нарушава транспарентност пословања, подстиче организовани криминал и смањује способност државе да контролише законите финансијске токове.

Објект радње јесте новац и имовина који потичу од криминалне делатности. Појам имовине треба схватити најшире.²³¹ Имовина може бити готов новац, средства на банковним рачунима, непокретности, покретне ствари, хартије од вредности, уделе у привредним друштвима, дигиталну имовину, потраживања и друга имовинска права. За постојање овог кривичног дела није одлучујуће у ком облику се имовина налази, већ да она потиче од криминалне делатности и да учинилац у погледу тог порекла има законом прописани облик свести. Услов који се односи на имовину подразумева да она мора потицати од криминалне делатности. Реч је о имовини која може проистећи из било ког кривичног дела чијим је извршењем прибављена имовинска корист која потом постаје предмет кривичног дела прања новца. За утврђивање чињенице да имовина потиче од криминалне делатности није неопходно да претходно постоји правноснажна пресуда за предикатно кривично дело, које може бити било које кривично дело којим се стиче противправна имовинска корист.²³² Та чињеница се, као и друге релевантне чињенице, утврђује у оквиру поступка у коме се испитује постојање битних елемената кривичног дела прања новца. Другим речима, за потребе конкретног поступка може се самостално утврђивати да ли имовина потиче од криминалне делатности. Овакво решење није спорно ни у упоредивим ситуацијама, као што је кривично дело прикривања, код кога се јавља слично питање. При томе није од значаја да ли имовина потиче од једног кривичног дела или од шире криминалне делатности која обухвата више кривичних дела.²³³

Радња извршења код прања новца постављена је алтернативно. Прву групу радњи чине конверзија и пренос имовине. Конверзија, као један од закоником предвиђених начина

²²⁹ Исто, члан 245. став 6.

²³⁰ Исто, члан 245. став 7.

²³¹ Тањевић Н., *Привредни криминал у условима економске транзиције*, Институт за упоредно право, Београд, 2012, стр. 169.

²³² Стојановић З., *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 533.

²³³ Стојановић З., Милорадовић О., Радисављевић М., Трешњев А., *Приручник за сузбијање привредног криминалитета и корупције*, Министарство правде САД и Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2017, стр. 128.

извршења радње кривичног дела прања новца, подразумева претварање имовине из једног облика у други, са циљем да се прикрије или лажно прикаже њено незаконито порекло. У том смислу, она се може испољити као претварање готовог новца у непокретност, уделе у привредном друштву, хартије од вредности, дигиталну имовину или другу имовинску вредност. Суштина конверзије није само у физичкој или економској промени облика имовине, већ и у стварању привада њене законитости, односно у настојању да се имовина која потиче од криминалне делатности прикаже као имовина стечена на правно допуштен начин. У ширем правном смислу, конверзија се може разумети и као претварање правно непуноважног или спорног правног посла у правни посао који формално делује као пуноважан, уз задржавање истих или сличних економских ефеката који су се желели постићи првобитним послом. Управо је тај елемент посебно значајан код прања новца, јер се незаконито стечена имовина различитим правним и економским трансакцијама настоји увести у легалне токове и представити као резултат законитог пословања. За разлику од конверзије, пренос имовине подразумева премештање имовине или права на имовини са једног лица на друго, са једног рачуна на други, из једне државе у другу или на друго правно лице, при чему имовина не мора нужно да промени свој облик.

Другу групу радњи чини прикривање или лажно приказивање чињеница о имовини. То може обухватити прикривање праве природе, порекла, места налажења, кретања, располагања, власништва или права у вези са имовином. У пракси се ова радња може вршити преко фиктивних уговора, симулованих позајмица, лажних фактура, номиналних власника, *offshore* правних лица, сложених власничких структура или других механизма којима се ствара привид законитог порекла имовине. Прикривање не мора бити извршено једном радњом, већ може бити резултат низа међусобно повезаних поступака усмерених на стварање неистините слике о стварном пореклу имовине.

Трећу групу радњи чини стицање, држање или коришћење имовине. Овај облик је значајан зато што обухвата и лица која не морају бити непосредни извршиоци претходне криминалне делатности, али прихватају, држе или користе имовину за коју знају да има незаконито порекло. На тај начин се кривичноправна одговорност не ограничава само на лица која су организовала или извршила претходну криминалну делатност, већ се проширује и на лица која омогућавају да се незаконито стечена имовина користи у легалним токовима.

Субјект кривичног дела може бити свако лице, што значи да је реч о општем кривичном делу. Ипак, у пракси се као учиниоци често јављају лица која су повезана са претходном криминалном делатношћу, као и лица која располажу знањем, положајем или пословним механизмима који омогућавају прикривање порекла имовине. То могу бити организатори криминалне делатности, посредници, формални или номинални власници, одговорна лица у правним лицима, лица која стављају на располагање своје рачуне, као и лица која користе правне, финансијске или корпоративне структуре ради прикривања стварног власништва. Законик посебно предвиђа ситуацију у којој се радња извршења предузима у име и за рачун правног лица. У том случају као учинилац кривичног дела јавља се одговорно лице у правном лицу, што указује на значај кривичноправне одговорности лица која у оквиру правног лица доносе одлуке, управљају његовим пословањем или предузимају радње којима се незаконито стечена имовина уводи у легалне финансијске и привредне токове.²³⁴

Субјективни елемент основног облика кривичног дела прања новца подразумева постојање умишљаја, односно свест и знање учиниоца да имовина потиче од криминалне делатности.

²³⁴ Стојановић З., Перић О., *Кривично право, посебни део*, XI издање, Правна књига, Београд, 2006, стр. 201.

То значи да учинилац мора бити свестан незаконитог порекла имовине у односу на коју предузима радње конверзије, преноса, прикривања, лажног приказивања, стицања, држања или коришћења. Код радњи конверзије и преноса имовине, поред знања о њеном криминалном пореклу, законик захтева и постојање посебне намере да се прикрије или лажно прикаже незаконито порекло имовине. С друге стране, код стицања, држања или коришћења имовине, законик посебно наглашава да знање о њеном криминалном пореклу мора постојати у тренутку пријема те имовине. Поред умишљајног, кривично дело прања новца има и нехатни, односно привилеговани облик. Он постоји када учинилац није знао да новац или имовина представљају приход остварен криминалном делатношћу, али је према околностима конкретног случаја могао и био дужан да то зна. Код овог облика реч је пре свега о несвесном нехату, јер би постојање свести, односно стварног знања о незаконитом пореклу имовине, водило ка умишљајном облику кривичног дела. Нехат се, дакле, односи само на једно обележје кривичног дела, на чињеницу да новац или имовина потичу од криминалне делатности, односно да представљају приход остварен кривичним делом.²³⁵

Квалификаторне околности односе се на вредност имовине и на начин извршења дела. Ако вредност новца или имовине прелази 1.500.000 динара, дело добија тежи облик. Ако је дело извршено у групи, прописује се још строжија казна. Ове околности указују на повећану друштвену опасност, јер се ради или о значајнијој вредности незаконите имовине или о организованијем облику криминалног поступања.

Посебан елемент кривичноправне реакције код кривичног дела прања новца представља обавезно одузимање новца и имовине који су били предмет овог кривичног дела. У том смислу, законик прописује да се новац и имовина на које се прање новца односи обавезно одузимају. Значај ове мере огледа се у томе што се њеном применом спречава да учинилац или друга лица задрже новац или имовину који потичу од криминалне делатности. На тај начин одузимање имовине код кривичног дела прања новца има не само репресивни, већ и превентивни и економски значај.

5.3. Откривање и доказивање кривичног дела прања новца

Откривање и доказивање кривичног дела прања новца представља један од најсложенијих сегмената кривичноправне, финансијске и безбедносне заштите. Сложеност овог кривичног дела произлази из чињенице да се оно најчешће не испољава кроз једну очигледну и непосредно противправну радњу, већ кроз низ формално законитих или привидно пословних активности. Откривање прања новца почиње уочавањем околности које указују да одређена имовина нема јасно законито порекло, као и да трансакција или пословни однос имају значајна одступања од уобичајеног и очекиваног начина пословања. Дакле, за разлику од појединих класичних кривичних дела, код којих се противправна радња може непосредно уочити, код прања новца почетна сазнања најчешће произлазе из финансијских неправилности, неуобичајених трансакција, несразмере између прихода и имовине, сумњивог порекла новца или коришћења сложених правних и пословних структура без јасне економске сврхе. Почетна сазнања о могућем прању новца могу потицати из више извора. Она могу настати на основу пријава сумњивих трансакција које обвезници достављају Управи за спречавање прања новца, оперативног рада полиције, података пореских и

²³⁵ Стојановић З., Милорадовић О., Радисављевић М., Трешњев А., *Приручник за сузбијање привредног криминалитета и корупције*, Министарство правде САД и Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2017, стр. 129.

царинских органа, информација тужилаштва, међународне размене података или сазнања добијених током истрага за друга кривична дела.

Обвезници, тј. банке, финансијске институције, рачуновође, ревизори, посредници у промету непокретности, јавни бележници, адвокати у законом прописаним ситуацијама и други обвезници налазе се у позицији да први уоче трансакције које немају јасну економску сврху, које одступају од уобичајеног профила странке или указују на покушај прикривања стварног власника. Мере познавања и праћења странке, процена ризика, идентификација стварног власника и пријављивање сумњивих трансакција омогућавају да се ризици препознају у раној фази, пре него што незаконито стечена имовина буде трајно интегрисана у легалне токове. На тај начин превентивни механизми не представљају препреку законитом пословању, већ доприносе сигурнијем и транспарентнијем кретању капитала, робе и услуга. Што је боље познавање странке и разумевање њеног пословања, то је већа могућност да се уочи одступање које може указивати на праће новца. У фази откривања посебно су значајни индикатори који указују на могуће праће новца. То могу бити честе готовинске уплате без јасног порекла новца, више повезаних трансакција мањих износа, пренос средстава преко више рачуна без економског разлога, пословање са правним лицима без стварне активности, куповина непокретности несразмерна приходима, коришћење номиналних власника, изненадне промене власничке структуре, трансакције са *offshore* компанијама, као и послови који нису у складу са делатношћу или финансијском снагом лица које их предузима. У овој фази није неопходно да постоје потпуни докази о извршеном кривичном делу. Довољно је да постоје околности које указују на основе сумње да се одређена имовина или трансакција могу довести у везу са криминалном делатношћу. Задатак органа откривања је да та почетна сазнања провере, повежу са другим подацима и утврде да ли постоји основ за покретање предистражног или истражног поступка. Управо зато је откривање праћа новца процес постепеног прикупљања, провере и повезивања финансијских, имовинских, пословних и оперативних података.

Улога Управе за спречавање праћа новца посебно је значајна у фази финансијско-обавештајне анализе. Управа не поступа као орган кривичног гоњења, али представља важну институционалну везу између превентивног и репресивног система. Она прикупља, анализира и прослеђује податке који могу указивати на праће новца или повезану криминалну активност. Када се на основу пријава сумњивих трансакција, података обвезника или других извора утврде основи сумње, релевантне информације достављају се надлежним органима ради предузимања мера из њихове надлежности.

Посебну улогу у откривању, доказивању и процесуирању кривичног дела праћа новца имају полиција, јавно тужилаштво и суд. Полиција, нарочито организационе јединице надлежне за сузбијање привредног, финансијског и организованог криминала, поступа по сопственим оперативним сазнањима, по захтевима јавног тужиоца, као и по обавештењима Управе за спречавање праћа новца и других државних органа. Њена улога је да у предистражном поступку прикупи обавештења, провери финансијске и имовинске токове, идентификује повезана лица, прибави релевантну документацију и обезбеди почетне доказе који могу указивати на постојање кривичног дела. Јавно тужилаштво руководи предистражним поступком, усмерава рад полиције, доноси одлуку о покретању истраге, предлаже доказне радње, одлучује о подношењу оптужног акта и учествује у судском поступку у складу са својим законом утврђеним овлашћењима. Суд, као независан орган, одлучује о основаности оптужбе, цени законитост и доказну снагу изведених доказа, утврђује постојање кривичне одговорности и доноси одлуку о казни, као и о одузимању новца и имовине који су предмет кривичног дела. На тај начин се од почетних финансијско-обавештајних сазнања долази до доказа од значаја за кривичнопроцесни поступак. Оваква подела улога показује да ефикасно доказивање праћа новца зависи од координисаног поступања свих органа кривичног

поступка, јер се само повезивањем оперативних сазнања, финансијске документације и судски прихватљивих доказа може обезбедити успешна кривичноправна реакција.

Дакле, након што се у фази откривања утврде основи сумње, тежиште поступања прелази на доказивање кривичног дела. За разлику од откривања, које је усмерено на препознавање сумњивих околности, доказивање има за циљ да се у кривичном поступку утврде чињенице које су правно релевантне за постојање кривичног дела и кривичну одговорност учиниоца. Код прања новца то значи да је потребно доказати порекло имовине, њено кретање, трансформацију, прикривање, улогу учесника и субјективни однос учиниоца према незаконитом пореклу имовине. У кривичном поступку доказивање прања новца захтева повезивање различитих врста доказа. Посебно су значајни банкарски изводи, уговори, фактуре, пословна документација, пореске пријаве, подаци из регистра привредних субјеката, катастра непокретности, евиденције стварних власника, царинске евиденције, подаци о прекограничним трансферима, електронска комуникација, као и налази и мишљења вештака економско-финансијске струке. Доказивање је нарочито сложено када је имовина помешана са законитим средствима, пребачена преко више правних лица, претворена у непокретности, уложена у привредну активност или пренета у иностранство.

За разлику од фазе откривања, у којој је довољно уочити сумњив образац понашања, у фази доказивања потребно је тај образац потврдити доказима који показују стварну природу трансакција. Због тога се не анализира само формални ток новца, већ и економска логика посла. Иако уговор о позајмици, консултантски уговор, уговор о купопродаји непокретности, пренос удела или фактурисање услуга на први поглед могу имати уредну правну форму, њихова стварна природа мора се ценити у контексту економске оправданости, односа између страна, реалности уговорене вредности и постојања доказа о стварном извршењу обавезе. Уколико такви елементи изостају, а нарочито ако се средства након закључења посла брзо преносе на друга лица или рачуне, може се посумњати да је конкретан правни посао искоришћен као средство за прикривање незаконитог порекла имовине.

Финансијска истрага има централно место у доказивању прања новца. Њен циљ није само да се утврди постојање кривичног дела и кривица учиниоца, већ и да се идентификује имовина која је предмет прања новца, да се утврди њено порекло, кретање, трансформација, тренутна локација и стварна контрола. Без финансијске истраге, кривични поступак може остати ограничен на појединачне радње, док шира шема прикривања имовине може остати недовољно расветљена. Због тога је код прања новца неопходно истовремено доказивати и радње учиниоца и имовински ток који стоји иза тих радњи. Посебно место у доказивању има форензичка ревизија, која је усмерена на утврђивање и откривање криминалних радњи у финансијским извештајима, при чему се користи дубинско проверавање трансакција у сумњивим областима пословања. Њен циљ је да се, у мери у којој је то могуће, утврде место, време и начин извршења криминалне радње, износ настале штете и лица која су у њој учествовала.²³⁶ У предметима прања новца ова знања су од посебног значаја, јер је потребно анализирати велики број трансакција, утврдити економску основаност послова, проверити веродостојност документације и раздвојити законите од незаконитих извора средстава. Форензичке методе омогућавају да се уоче фиктивни приходи, лажне фактуре, симуловани пословни односи, неевидентирани токови новца, неосноване позајмице, трансакције са повезаним лицима, двоструке евиденције и други облици финансијског прикривања. Оне су нарочито важне када се незаконито стечена средства мешају са приходима из законитог

²³⁶ Петковић А., *Форензичка ревизија – криминалне радње у финансијским извештајима*, Пролетер, Бечеј, 2010, стр. 5.

пословања. У таквим ситуацијама није довољно утврдити укупан прилив средстава, већ је неопходно анализирати изворе прихода, њихову веродостојност, економску логику и начин на који су средства касније коришћена.

Доказивање субјективног елемента представља посебан изазов. Знање учиниоца да имовина потиче од криминалне делатности ретко се доказује непосредним доказом, већ се најчешће утврђује на основу посредних околности. То могу бити готовинске уплате великих износа без доказа о пореклу новца, коришћење *фиктивних* уговора, трансакције са лицима без стварне пословне активности, пренос средстава преко више рачуна без економског разлога, куповина имовине несразмерне законитим приходима, коришћење номиналних власника или давање нетачних података банци, јавном бележнику или другом обвезнику. Када се ове околности посматрају у међусобној вези, оне могу указати на знање учиниоца, односно на то да је могао и био дужан да зна да имовина потиче од криминалне делатности.

Доказивање прања новца додатно се усложњава када се користе професионални посредници. *FATF* указује да професионални перачи новца пружају услуге прања новца криминалцима и организованим криминалним групама, као и да могу обезбедити целокупну инфраструктуру за реализацију сложених шема или креирати посебне шеме прилагођене потребама клијената.²³⁷ Овакве шеме могу укључивати адвокате, рачуновође, пружаоце услуга оснивања и управљања компанијама, банкарске службенике, финансијске посреднике, курире, номиналне власнике и друга лица која својим знањем, положајем или формалном улогом омогућавају прикривање стварног порекла и власништва над имовином.

У таквим случајевима доказивање не сме бити усмерено само на лице на чије име се води рачун, непокретност или привредно друштво. Неопходно је утврдити ко фактички контролише имовину, ко доноси одлуке, ко има економску корист, ко располаже средствима и каква је улога сваког учесника у шеми. *FATF* у својим примерима указује на злоупотребу *фантомских* фирми, номиналних власника, готовинских уплата, фиктивних уговора, *offshore* компанија и прекограничних трансфера, што показује да се стварни организатори прања новца често налазе иза више нивоа формалних посредника.

Посебну доказну вредност има утврђивање стварног власништва. Формално власништво над правним лицем, уделом, рачуном или имовином није увек довољно да се разуме ко заиста контролише имовину и ко има корист од трансакција. Због тога је потребно анализирати оснивачку документацију, промене власничке структуре, пуномоћја, уговоре о управљању, адресе седишта, заједничке заступнике, повезане рачуне, електронску комуникацију и стварне кориснике средстава. Када се утврди да формални власник нема реалну економску снагу, пословну улогу или контролу над имовином, а да одлуке доноси друго лице, то може бити значајан доказ прикривања стварног власништва.

Међународна димензија прања новца представља један од највећих изазова и у откривању и у доказивању. Средства се често пребацују преко више држава, користе се *offshore* јурисдикције, страни банковни рачуни, компаније регистроване у различитим правним системима, алтернативни системи преноса новца, дигитална имовина или посредници који се налазе ван територије државе у којој се води поступак. У таквим предметима благовремена међународна сарадња има пресудан значај. Она може обухватити размену финансијско-обавештајних података, полицијску сарадњу, замолнице за међународну правну помоћ,

²³⁷ *FATF, Извештај FATF – Професионално прање новца*, Париз, 2018.

прибављање банкарске документације, замрзавање имовине и координацију паралелних истрага.

Регионална сарадња има посебан значај за државе Западног Балкана. Географска повезаност, интензивни економски односи, прекогранично кретање људи, робе и капитала, као и могућност да иста лица или повезане криминалне структуре делују у више држава, захтевају да откривање и доказивање прања новца не буде ограничено на национални ниво. Ефикасна размена података, сарадња финансијско-обавештајних јединица, полиције, тужилаштва и судских органа, као и усаглашено поступање у финансијским истрагама, представљају неопходан услов да се сложене шеме прања новца сагледају у целини.

Посебан проблем у поступању представља временска дистанца између претходне криминалне делатности, финансијских трансакција којима се прикрива незаконито порекло имовине и каснијег откривања те имовине. Што је више времена прошло, већа је вероватноћа да ће документација бити непотпуна, да ће правна лица престати да постоје, да ће средства бити даље трансформисана или пребачена у иностранство. Због тога је од изузетне важности да се у раној фази поступка примене мере обезбеђења имовине, како би се спречило њено отуђење, прикривање или даља трансформација. Код кривичног дела прања новца, доказивање његовог постојања и обезбеђење имовине која може бити предмет одузимања морају се посматрати као међусобно повезани процеси.

Одузимање имовине има изузетан значај с обзиром на то да спречава да незаконито стечена добит остане у легалним токовима. Ако незаконито стечена имовина остане доступна криминалним структурама, чак и након кажњавања појединих учинилаца, она може наставити да служи као извор економске моћи, коруптивног утицаја и финансирања нових криминалних активности. Због тога доказивање прања новца мора бити усмерено не само на утврђивање кривице, већ и на идентификацију, праћење, обезбеђење и трајно одузимање имовине проистекле из криминалне делатности.

Дугорочни ефекти прања новца посебно показују зашто је његово откривање и доказивање од ширег друштвеног значаја. Улагање незаконитих средстава у непокретности, привредна друштва, угоститељство, трговину или друге секторе може на први поглед изгледати као економска активност, инвестиција или повећање промета. Међутим, таква средства не потичу из законитог пословања и не прате логику здравог економског развоја. Учиниоци прања новца често реинвестирају средства тамо где неће бити откривени, а не тамо где очекују већу стопу повраћаја, што може довести до опадања легалног приватног сектора, немогућности спровођења стабилне економске политике, негативног утицаја на монетарне токове и смањења пореских прихода. Тако се показује да привидни економски прилив који потиче из криминалних извора дугорочно производи негативне последице. Имовина проистекла из криминалне делатности нарушава фер конкуренцију, подстиче корупцију, омогућава криминалним структурама улазак у легалне послове, слаби институције и нарушава поверење у финансијски систем. Због тога откривање и доказивање прања новца има значај не само за конкретан кривични предмет, већ и за очување стабилности тржишта, заштиту законитих привредних субјеката и јачање економске безбедности.

Савремене тенденције додатно усложњавају откривање и доказивање. Електронско банкарство, дигитална економија, виртуелне валуте, међународни системи плаћања и алтернативне платформе омогућавају брже кретање, конверзију и прикривање средстава. *FATF* указује на различите моделе професионалног прања новца, укључујући мреже за транспорт новца, курирске мреже, дигитални новац, виртуелне валуте, прокси мреже, прање новца засновано на трговини, механизме за поравнање рачуна и алтернативне банкарске платформе. Овакви модели захтевају да органи откривања и гоњења стално унапређују своје

аналитичке, техничке и међународне капацитете. Може се закључити да откривање и доказивање прања новца има двоструку функцију. Са једне стране, оно служи утврђивању кривичне одговорности конкретних учинилаца. Са друге стране, оно има широку превентивну, економску и безбедносну функцију, јер спречава да незаконито стечена имовина остане у легалним токовима и да се претвори у извор друштвене, политичке или економске моћи. Због тога је ова област важна не само за кривично право, већ и за заштиту финансијске стабилности, институционалног интегритета и регионалне безбедности. Ефикасно откривање и доказивање прања новца омогућава да се препознају механизми прикривања незаконите имовине, да се утврди начин на који се средства незаконитог порекла уводе у легалне финансијске и привредне токове, да се открију улоге професионалних посредника и повезаних лица, као и да се обезбеди одузимање имовине која потиче из криминалних активности. Истовремено, анализа ове области указује на потребу за јачањем превентивних мера, финансијских истрага, међуинституционалне сарадње, регионалне размене података и међународне правне помоћи. На тај начин се доприноси не само успешнијем кривичном гоњењу, већ и стварању безбеднијег, транспарентнијег и стабилнијег економског простора у Републици Србији и региону Западног Балкана.

У овом делу дисертације, ради потпунијег сагледавања праксе откривања и доказивања кривичног дела прања новца, примењена је анализа садржаја (квалитативна и квантитативна) докумената Републичког завода за статистику и података из годишњих извештаја јавних тужилаштава. Иако се ови извори заснивају на различитој методологији, анализа ових докумената омогућава прецизнија сазнања о кретању предмета прања новца у Републици Србији.

5.3.1. Анализа документа Републичког завода за статистику за кривично дело прање новца

Републички завод за статистику (РЗС) Републике Србије податке о пунолетним учиниоцима кривичних дела прикупља кроз редовна статистичка истраживања о пунолетном лицу против кога је завршен поступак по кривичној пријави, о оптуженом пунолетном лицу и о осуђеном пунолетном лицу.²³⁸ Анализа докумената обухвата податке РЗС-а у периоду од 2020-2024. године, а посебно су корисни за анализу броја лица која су пријављена, оптужена и осуђена за кривично дело прање новца, што је приказано у доле наведеној табели 1.

Табела 1. Број пријављених, оптужених и осуђених пунолетних лица за кривично дело прање новца за период 2020-2024. године

Година	Пријављена лица	Оптужена лица	Осуђена лица
2020	32	23	23
2021	29	36	34
2022	62	40	35
2023	62	52	47
2024	75	63	63

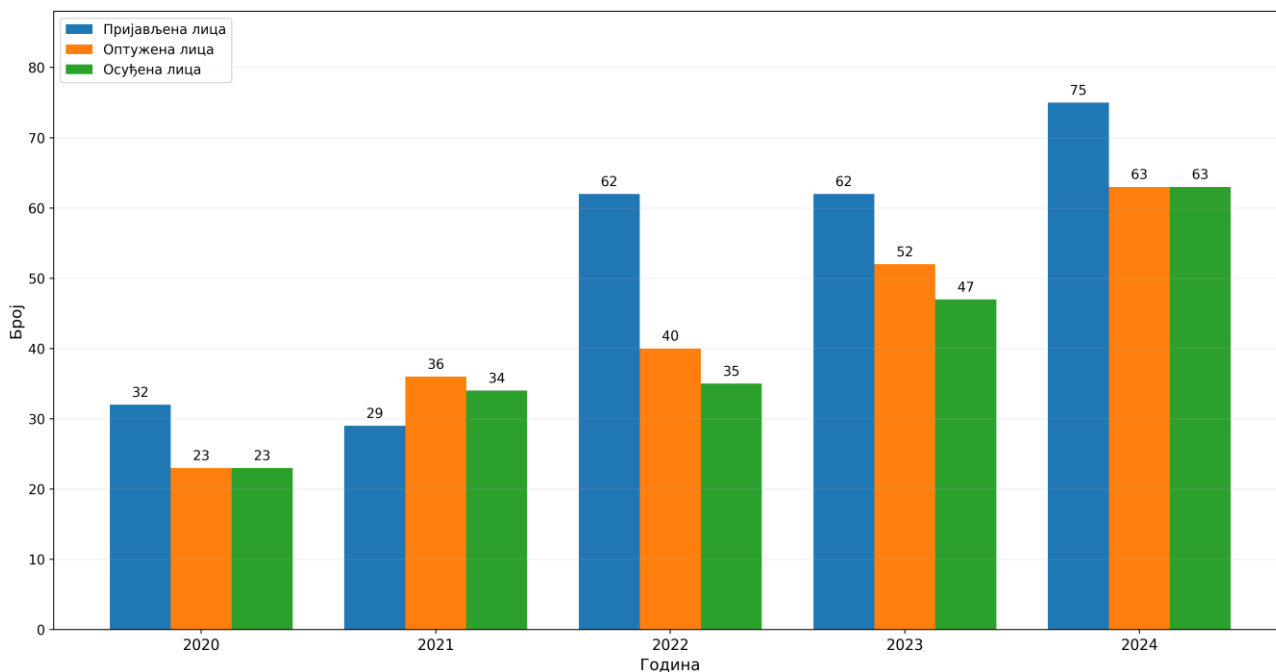
Извор: Републички завод за статистику Републике Србије

²³⁸ Републички завод за статистику Републике Србије, „Пунолетни учиниоци кривичних дела“, <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela>, доступно 25.03.2026.

Подаци РЗС-а показују раст броја пунолетних лица која су у статистичком систему евидентирана у вези са кривичним делом праће новца. Број пријављених лица повећан је са 32 у 2020. години на 75 у 2024. години, што представља раст од око 134%. Посебно је уочљив скок између 2021. и 2022. године, када је број пријављених лица порастао са 29 на 62, након чега се у 2023. години задржао на истом нивоу, а у 2024. години додатно порастао.

Број оптужених пунолетних лица такође показује растући тренд. У 2020. години било је 23 оптужених лица, док је у 2024. години тај број достигао 63. То указује на повећање броја лица у односу на која су предмети праће новца прешли из фазе пријаве у фазу оптужења. Број осуђених лица је са 23 у 2020. години порастао на 63 у 2024. години, што представља раст од око 174%. Овај податак је посебно важан за анализу доказивања, јер указује на пораст броја лица у односу на која је у посматраном периоду кривични поступак окончан осуђујућом пресудом.

Међутим, податке РЗС-а треба тумачити опрезно. Приликом тумачења ових података треба имати у виду да категорије пријављених, оптужених и осуђених лица у истој календарској години не представљају праћење истих лица кроз све фазе поступка, већ приказују статистичко стање различитих процесних фаза у тој години. То значи да лица која су пријављена у једној години не морају бити оптужена или осуђена у истој години. Статистика приказује стање по процесним фазама у календарској години, а не праћење истих предмета од пријаве до пресуде.

Графикон. 1. Број пријављених, оптужених и осуђених пунолетних лица за кривично дело праће новца за период 2020-2024. године

Извор: Републички завод за статистику Републике Србије

5.3.2. Анализа података из годишњих извештаја јавних тужилаштва за кривично дело праће новца

За разлику од података РЗС-а, годишњи извештаји јавних тужилаштва приказују рад јавних тужилаштва и посебних одељења, укључујући податке о кривичним делима у раду, одбаченим пријавама, наредбама о спровођењу истраге, оптужењима, пресудама,

споразумима о признању кривичног дела и одузимању имовинске користи. У анализи која следи коришћени су подаци из извештаја за 2020, 2021, 2022, 2023. и 2024. годину, у делу који се односи на Посебна одељења за сузбијање корупције у вишим јавним тужилаштвима и кривично дело прање новца.²³⁹

Табела 2. Прање новца у извештајима јавних тужилаштава, 2020–2024. година

Година	Кривична дела у раду	Истраге	Оптужења	Првостепене пресуде	Осуђујуће пресуде	Одузимање имовинске користи
2020	318	116	67	33	33	6
2021	488	113	60	38	38	5
2022	474	123	115	69	69	17
2023	590	146	128	78	69	3
2024	508	136	124	98	98	33

Извор: Врховно јавно тужилаштво Републике Србије

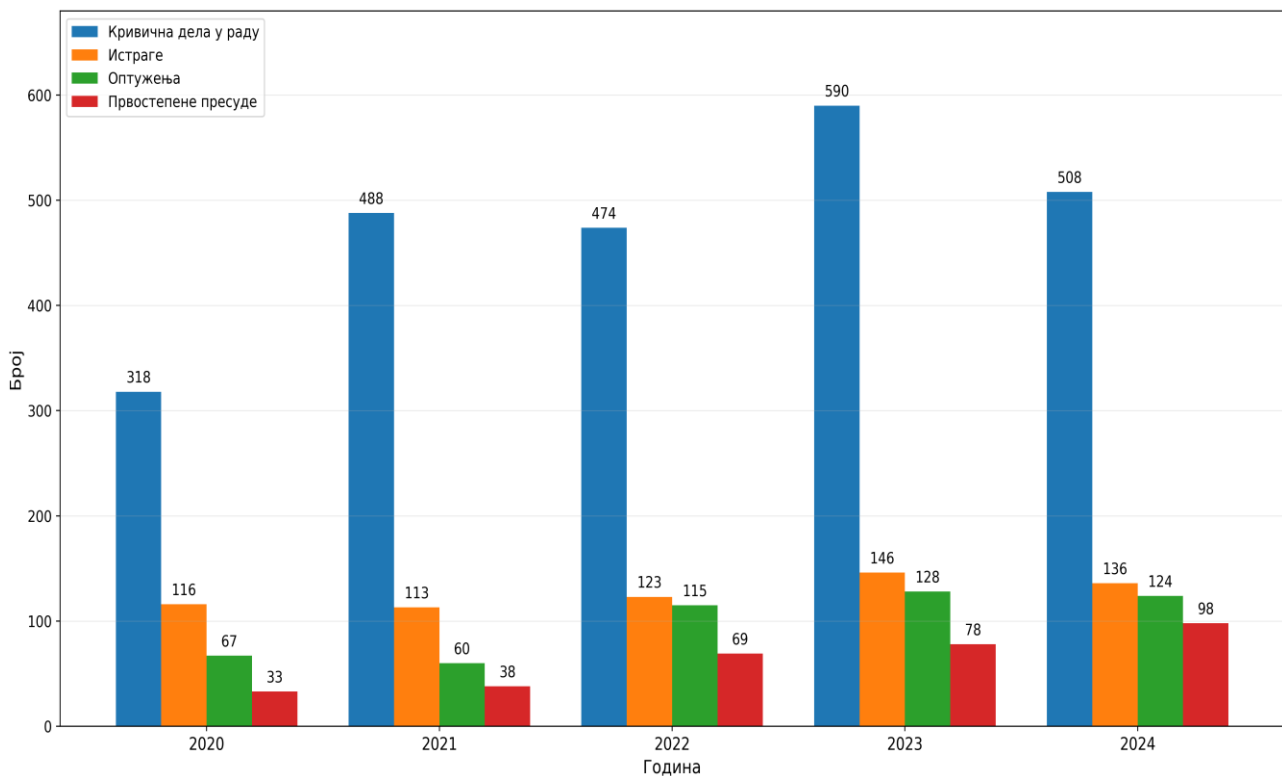
Подаци из извештаја јавних тужилаштава показују да је број кривичних дела прања новца у раду повећан са 318 у 2020. години на 508 у 2024. години, што представља раст од око 59,7%. Највећи број кривичних дела у раду забележен је 2023. године, када их је било 590, док је 2024. године дошло до смањења на 508, али је тај број и даље значајно изнад нивоа из 2020. године.

Број оптужења повећан је са 67 у 2020. години на 124 у 2024. години. Посебно је значајан раст после 2021. године, када је број оптужења са 60 у 2021. години порастао на 115 у 2022. години, а затим се задржао на високом нивоу у 2023. и 2024. години. Ово указује на јачање процесне активности тужилаштава и на већи број предмета који су доведени до фазе оптужења.

Број првостепених пресуда повећан је са 33 у 2020. години на 98 у 2024. години. Ово је посебно важно за анализу доказивања, јер показује да се све већи број предмета прања новца доводи до судске фазе. У 2024. години свих 98 првостепених пресуда приказаних по кривичним делима биле су осуђујуће, док је у 2023. години од 78 првостепених пресуда било 69 осуђујућих.

Посебан значај има податак о одузимању имовинске користи. У 2023. години одузимање имовинске користи било је евидентирано код само 3 кривична дела, док је у 2024. години тај број порастао на 33. Ово указује на значајан раст примене имовинских мера у предметима прања новца. Тај податак је од посебне важности, с обзиром на то да је код прања новца циљ кривичноправне реакције не само кажњавање учиниоца, већ и спречавање да незаконито стечена имовина остане у легалним финансијским токовима.

²³⁹ Врховно јавно тужилаштво Републике Србије, *Годишњи извештаји о раду јавних тужилаштава*, <http://www.vrhovnojt.gov.rs>, доступно 30.03.2026.

Графикон 2. Праће новца у извештајима јавних тужилаштава, 2020–2024. година
Извор: Врховно јавно тужилаштво Републике Србије

5.3.3. Упоредна анализа података РЗС-а и извештаја јавних тужилаштава у вези са кривичним делом праће новца

Упоређивањем података Републичког завода за статистику и података из годишњих извештаја јавних тужилаштава за период 2020–2024. године може се закључити да се ови подаци не поклапају у апсолутним бројевима. То, међутим, не представља противречност, већ последицу различите методологије. РЗС приказује број пунолетних лица која су пријављена, оптужена и осуђена за кривично дело праће новца, док извештаји јавних тужилаштава приказују процесну активност по кривичним делима, односно кривична дела у раду, истраге, оптужења, првостепене пресуде и друге процесне показатеље.

Због тога није могуће очекивати да се број пријављених лица код РЗС-а поклопи са бројем кривичних дела у раду код тужилаштва, нити да број оптужених лица код РЗС-а буде идентичан броју оптужења у тужилачким извештајима. Једно лице може бити повезано са више кривичних дела, као што један предмет може обухватити више лица. Поред тога, кривична дела у раду код тужилаштва могу обухватати предмете из ранијих година који су настављени у посматраној години, док РЗС статистички приказује лица у односу на процесну фазу евидентирану у одређеној календарској години.

Ипак, оба извора указују на исти општи тренд, а то је пораст активности у области откривања, процесуирања и доказивања кривичног дела праће новца. Код РЗС-а се број пријављених пунолетних лица повећао са 32 у 2020. години на 75 у 2024. години, број оптужених лица са 23 на 63, а број осуђених лица са 23 на 63. Истовремено, према подацима из тужилачких извештаја, број кривичних дела у раду повећан је са 318 на 508, број оптужења са 67 на 124, а број првостепених пресуда са 33 на 98.

Ови подаци, посматрани заједно, указују на јачање институционалног одговора на кривично дело прања новца. РЗС показује раст броја лица која пролазе кроз систем кривичног правосуђа, док тужилачки извештаји показују раст процесне активности јавних тужилаштва, нарочито у погледу оптужења и пресуда. На тај начин се ова два извора могу користити комплементарно: подаци РЗС-а погодни су за приказ кретања броја лица, док су подаци из извештаја јавних тужилаштва погоднији за анализу процесног рада тужилаштва и кретања предмета по фазама поступка.

Посебно је значајно да оба извора показују раст у 2024. години, нарочито код осуђујућих исхода. Код РЗС-а број осуђених пунолетних лица достигао је 63, док тужилачки извештаји приказују 98 осуђујућих првостепених пресуда по кривичним делима. Иако ови подаци нису методолошки истоветни, њихово кретање указује на већу способност система да предмете прања новца доведе до фазе судског одлучивања. Истовремено, податак из тужилачких извештаја о расту броја случајева у којима је евидентирано одузимање имовинске користи у 2024. години указује да се у предметима прања новца све више препознаје значај имовинског аспекта кривичног поступка.

Сагледано у целини, подаци РЗС-а и извештаји јавних тужилаштва не треба да се посматрају као супротстављени извори, већ као два различита нивоа статистичког праћења исте појаве. РЗС омогућава анализу лица која су пријављена, оптужена и осуђена, док тужилачки извештаји омогућавају увид у рад јавних тужилаштва по кривичним делима и процесним фазама. Њихово заједничко посматрање пружа потпунију слику о откривању и доказивању кривичног дела прања новца и показује да је у периоду 2020–2024. године дошло до пораста активности, али и да даље остаје потреба за јачањем финансијских истрага, доказивања незаконитог порекла имовине и примене мера одузимања незаконито стечене имовинске користи.

Глава IV

УПОРЕДНО-ПРАВНИ ПРИКАЗ СИСТЕМА СУПРОТСТАВЉАЊА ПРАЊУ НОВЦА ПОЈЕДИНИХ ЗЕМАЉА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

1. БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

1.1. Нормативни оквири за супротстављање прању новца

Систем супротстављања прању новца у Босни и Херцеговини има специфичан положај у односу на друге државе региона, пре свега због сложене уставне и институционалне структуре државе. Управо та подељеност надлежности условљава потребу за посебном координацијом између државних, ентитетских и дистриктних органа, као и између превентивног, финансијско-обавештајног и кривичноправног дела система. У домаћој литератури је указано да је специфично државно уређење БиХ утицало и на кривичноправно обликовање ове инкриминације, јер кривично дело прања новца постоји и у Кривичном закону БиХ и у ентитетским кривичним законима. Такво решење отвара питање разграничења надлежности и критеријума на основу којих се одређује када се примењује кривичноправни оквир на нивоу БиХ,²⁴⁰ а када кривични закони ентитета (Федерације БиХ²⁴¹ и Републике Српске²⁴²) или Брчко дистрикта.²⁴³

Основни пропис у овој области у БиХ јесте Закон о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности.²⁴⁴ Овај закон представља важећи нормативни оквир на државном нивоу и замењује ранији режим који је био заснован на Закону из 2014. године, са изменама из 2016. године. Нови закон из 2024. године значајан, јер у систему супротстављања прању новца наглашава улогу националне процене ризика, процене ризика коју спроводе обвезници и примене мера које сходно степену утврђеног ризика, уз усклађивање са релевантним стандардима Европске уније, укључујући правила о контроли готовине која се уноси или износи из ЕУ, као и Директиву (ЕУ) 2015/849 и Директиву (ЕУ) 2018/843.²⁴⁵

Законом се дефинишу мере, радње и поступци у финансијском и нефинансијском сектору који се предузимају ради спречавања и откривања прања новца и финансирања терористичких активности, обвезници који су дужни да поступају по закону, надзор над њиховим поступањем, задаци и надлежности Финансијско-обавештајног одељења Државне агенције за истраге и заштиту (ФОО), међуинституционална сарадња, међународна сарадња и улога других органа и правних лица са јавним овлашћењима. На тај начин закон не уређује

²⁴⁰ *Кривични закон Босне и Херцеговине*, Службени гласник БиХ, бр. 3/2003, 32/2003 — испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 и 47/2023.

²⁴¹ *Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине*, Службене новине ФБиХ, бр. 36/2003, 21/2004 — испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017, 31/2023 и 58/2025.

²⁴² *Кривични законик Републике Српске*, Службени гласник РС, бр. 64/2017, 104/2018 — одлука УС, 15/2021, 89/2021, 73/2023, Службени гласник БиХ, бр. 9/2024 — одлука УС БиХ, Службени гласник РС, бр. 105/2024 — одлука УС, 19/2025, Службени гласник БиХ, бр. 14/2025 — одлука УС БиХ и Службени гласник РС, бр. 31/2025, 85/2025 — одлука УС и 25/2026.

²⁴³ *Кривични закон Брчко дистрикта Босне и Херцеговине*, Службени гласник Брчко дистрикта БиХ, бр. 19/2020 — пречишћен текст, 3/2024 и 14/2024.

²⁴⁴ *Закон о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности*, Службени гласник БиХ, бр. 13/2024.

²⁴⁵ Исто, члан 1.

само обавезе приватног сектора, већ поставља целокупну институционалну архитектуру превентивног и аналитичког система.

Према члану 3. Закона, прањем новца се сматра замена или пренос имовине, под условом да учинилац зна да је имовина стечена криминалним активностима или учешћем у таквој активности, при чему се ове радње предузимају са циљем прикривања или заташкавања незаконитог порекла имовине, односно ради пружања помоћи лицу умешаном у такве активности да избегне правне последице својих радњи. Поред тога, прање новца обухвата и прикривање или заташкавање праве природе, извора, места порекла, располагања, кретања, права повезаних са својином или саме својине над имовином, када постоји знање да је таква имовина стечена криминалним активностима или учешћем у њима. Посебан облик представља стицање, поседовање или коришћење имовине, ако лице у време њеног пријема зна да је имовина стечена криминалном активношћу или учешћем у таквој активности. Законско одређење обухвата и споредне облике учешћа у извршењу, као што су учешће, удруживање ради извршења, покушај извршења, помагање, подстицање, олакшавање и давање савета при извршењу било које од наведених радњи. На тај начин, појам прања новца постављен је широко и не односи се само на непосредно располагање незаконитом имовином, већ и на све радње којима се омогућава, олакшава или прикрива њено незаконито порекло. Посебно је значајно што се прањем новца сматра и случај када су радње којима је стечена имовина која је предмет прања новца извршене на територији друге државе. Такво решење указује на прекогранични карактер овог кривичног дела и омогућава да се прање новца третира као кажњиво и онда када је претходна криминална активност извршена ван територије државе која примењује овај закон.²⁴⁶

Значајна новина важећег закона огледа се у јасном повезивању националне процене ризика са поступањем обвезника. Закон предвиђа да се процена ризика од прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење врши ради идентификовања, процене, разумевања и смањења ризика, као и да се процена врши најмање сваке четири године.²⁴⁷ Овај приступ је посебно важан јер се систем не заснива само на формалном испуњавању обавеза, већ на процени где се у пракси налазе највећи ризици.

Закон у члану 5 дефинише круг обвезника, где као обвезнике обухвата банке, микрокредитне организације, даваоце лизинга, институције електронског новца, овлашћене мењаче, друштва за животно осигурање, посреднике у осигурању у одређеним пословима, друштва за управљање фондовима, берзанске посреднике, друштва за факторинг, пружаоце услуга повезаних са виртуелним валутама, приређиваче игара на срећу, ревизоре, рачуновође, пореске саветнике, нотаре, адвокате и адвокатска друштва у прописаним случајевима, као и друга лица која обављају одређене финансијске или професионалне услуге.²⁴⁸ Овако широк круг обвезника показује да законодавац полази од чињенице да прање новца не представља ризик само за банкарски сектор, већ и за тржиште непокретности, рачуноводствене и правне услуге, сектор виртуелних валута, игре на срећу и друге делатности.

Обвезници су, према члану 9. Закона, дужни да мере спречавања и откривања прања новца предузимају пре, у току и након обављања трансакције или успостављања и трајања пословног односа. Те мере обухватају израду процене ризика, успостављање политика и процедура, прањење и унапређивање контрола, примену појачаних или поједностављених

²⁴⁶ Исто, члан 3.

²⁴⁷ Исто, члан 7.

²⁴⁸ Исто, члан 5.

мера у зависности од ризика, идентификацију и праћење клијента, достављање података ФОО-у, именовање овлашћеног лица, обуку запослених, унутрашњу контролу, израду и ажурирање листе индикатора, вођење евиденција и чување података.²⁴⁹ Овај систем у великој мери одговара концепту дужне пажње према странци, који је постао централни елемент савремених система спречавања прања новца.

Посебан значај имају мере идентификације и праћења клијента. Закон прописује утврђивање и проверу идентитета клијента, утврђивање стварног власника, разумевање власничке и контролне структуре правног лица, прикупљање података о сврси и намени пословног односа или трансакције, као и стално праћење пословног односа и трансакција у складу са профилем ризика клијента.²⁵⁰

Поред Закона о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности, важан део нормативног оквира чини Кривични закон БиХ. Кривичноправни и институционални оквир за поступање у предметима прања новца у Босни и Херцеговини не чини само Кривични закон Босне и Херцеговине, који у члану 209. прописује кривично дело прања новца, већ и процесни, организациони и имовинскоправни прописи на државном, ентитетском и нивоу Брчко дистрикта. Посебан значај имају Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине,²⁵¹ закони о кривичном поступку Федерације БиХ, Републике Српске и Брчко дистрикта БиХ, Закон о Суду БиХ,²⁵² Закон о Тужилаштву БиХ,²⁵³ Закон о Државној агенцији за истраге и заштиту,²⁵⁴ као и прописи који уређују одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом. Значај ових прописа огледа се у томе што уређују надлежност суда и тужилаштва, правила кривичног поступка, овлашћења полицијских и истражних органа, финансијске истраге, привремено обезбеђење имовине и трајно одузимање имовинске користи.

1.2. Улога релевантних субјеката у откривању, спречавању и сузбијању прања новца

Улога релевантних субјеката у систему БиХ заснива се на подели функција између обвезника, Финансијско-обавештајног одељења, надзорних органа, полицијских органа, тужилаштва, судова и других институција које располажу релевантним подацима. Та подела није само формална, већ функционална. Дакле, обвезници препознају ризик и пријављују сумњиве активности, ФОО врши финансијско-обавештајну анализу, надзорни органи контролишу примену закона, док полиција, тужилаштва и судови поступају у кривичноправној фази.

Члан 33. Закона прописује да је обвезник дужан да провери позадину и сврху трансакције коју карактеришу сложеност, неуобичајено висок износ, неуобичајен начин извршења или

²⁴⁹ Исто, члан 9.

²⁵⁰ Исто, чл. 9-12.

²⁵¹ *Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине*, Службени гласник БиХ, бр. 3/2003, 32/2003 — испр., 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009 — др. закон, 93/2009, 72/2013 и 65/2018.

²⁵² *Закон о Суду Босне и Херцеговине*, Службени гласник БиХ, бр. 49/2009 — пречишћен текст, 74/2009 — испр. и 97/2009.

²⁵³ *Закон о Тужилаштву Босне и Херцеговине*, Службени гласник БиХ, бр. 49/2009 — пречишћен текст и 97/2009.

²⁵⁴ *Закон о Државној агенцији за истраге и заштиту*, Службени гласник БиХ, бр. 27/2004, 63/2004, 35/2005, 49/2009 и 40/2012.

одсуство економске или правно основане намене. Ако након анализе утврди разлоге за сумњу на праће новца или финансирање тероризма, обвезник је дужан да о томе обавести ФОО.²⁵⁵ Овакав приступ указује на то да постојање индикатора или неуобичајене трансакције не представља само по себи доказ праћа новца, већ захтева додатну анализу, проверу релевантних околности и документовану процену.

Финансијско-обавештајно одељење, као централна финансијско-обавештајна јединица у саставу Државне агенције за истраге и заштиту, обавља послове који се односе на спречавање, анализирање, истраживање и откривање праћа новца, повезаних предикатних кривичних дела и финансирања терористичких активности. ФОО прима, прикупља, евидентира, анализира, истражује и прослеђује резултате анализа и/или истрага, податке, информације и документацију повезану са праћем новца, повезаним предикатним кривичним делима и финансирањем терористичких активности. У обављању својих послова ФОО може од обвезника и надлежних органа захтевати податке, информације и документацију, вршити увид у документацију код обвезника, издати налог за привремену обуставу трансакције или трансакција, укључујући и привремену обуставу приступа сефу, као и налог за континуирано праћење финансијског пословања странке. Када утврди постојање основа сумње да је извршено кривично дело праћа новца, предикатно кривично дело или кривично дело финансирања терористичких активности, ФОО по службеној дужности доставља надлежном тужилаштву извештај са одговарајућим подацима, информацијама и документацијом. ФОО остварује сарадњу и размену информација са надлежним органима у БиХ, страним финансијско-обавештајним јединицама и међународним организацијама, даје повратне информације обвезницима и надзорним органима, информише их о техникама, методама и трендовима праћа новца и финансирања терористичких активности, учествује у стручном оспособљавању, објављује статистичке податке, подноси годишње извештаје и води прописане евиденције.²⁵⁶

Надзор над радом обвезника у систему спречавања праћа новца и финансирања терористичких активности у Босни и Херцеговини поверен је већем броју надзорних органа и агенција, у складу са врстом обвезника и природом делатности коју обављају. Ту спадају, између осталих, агенције за банкарство, пореске управе, финансијска полиција, дирекције за финансије, агенције за осигурање, комисије за хартије од вредности, управе за игре на срећу, инспекцијски органи, као и професионална тела надлежна за надзор над радом нотара, адвоката и адвокатских друштава. Њихова основна улога је да контролишу да ли обвезници примењују законске и подзаконске прописе којима су уређене мере за спречавање праћа новца и финансирања тероризма, укључујући идентификацију и праћење странака, процену ризика, праћење трансакција, пријављивање сумњивих активности и вођење прописаних евиденција. На тај начин надзорни органи обезбеђују да систем превенције не остане само нормативно уређен, већ да се његова правила стварно примењују у пракси, чиме се јача интегритет финансијског и привредног система и смањује могућност његове злоупотребе у криминалне сврхе.²⁵⁷

Дакле, када ФОО утврди постојање основа сумње да је почињено кривично дело праћа новца, повезано предикатно кривично дело или кривично дело финансирања терористичких активности, надлежном тужилаштву по службеној дужности доставља извештај са

²⁵⁵ Закон о спречавању праћа новца и финансирања терористичких активности, Службени гласник БиХ, бр. 13/2024, члан 33.

²⁵⁶ Исто, чл. 62-87.

²⁵⁷ Исто, члан 93.

одговарајућим подацима, информацијама и документацијом. Након тога се активирају органи који имају овлашћења за предузимање репресивних мера, пре свега тужилаштво, суд и овлашћена службена лица надлежних полицијских агенција. Њихова улога огледа се у усмеравању и спровођењу истраге, прикупљању процесно употребљивих доказа, утврђивању предикатног кривичног дела, откривању учинилаца, као и у проналажењу, обезбеђивању и одузимању новца, имовинске користи, прихода, профита или друге користи проистекле из кривичног дела. У поступању могу бити значајни и порески, царински, инспекцијски и други надлежни органи, нарочито када је праће новца повезано са пореским кривичним делима, незаконитим прометом робе, прекограничним преносом новца или злоупотребима у привредном пословању. На тај начин се финансијско-обавештајна функција ФОО-а повезује са истражним, тужилачким, судским, пореским, царинским и инспекцијским поступањем других надлежних органа.

1.3. Одговорност за прекршаје

Казнене одредбе Закона о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности БиХ из 2024. године постављене су као систем прекршајне одговорности. Закон не користи категорију привредних преступа, већ у члану 100. уређује кажњавање правних лица, лица која обављају професионалне делатности, одговорних лица у правном лицу и физичких лица која обављају самосталну делатност. За правно лице из члана 5. Закона односно обвезнике прописана је новчана казна од 5.000 КМ до 20.000 КМ ако, између осталог, не сачини одговарајуће политике и процедуре, не усклађује анализу ризика, не именује овлашћена лица или не обавести ФОО о том именовану, не састави листу индикатора за препознавање сумњивих трансакција у прописаном року или на прописан начин, или не сачини забелешке о запримању усмених налога од ФОО-а. За правно лице или лице које обавља професионалне делатности из члана 5. прописана је новчана казна од 20.000 КМ до 80.000 КМ ако, између осталог, не сачини анализу ризика, не предузме мере идентификације и праћења клијента, не провери идентитет клијента и стварног власника, не прибави податке за идентификацију, не води евиденције или не чува информације, податке и документацију у складу са законом. За најтеже прекршаје правног лица из члана 5. прописана је новчана казна од 50.000 КМ до 200.000 КМ, нарочито ако не омогући директан увид и преглед, не поступи по налогу ФОО-а о привременој обустави трансакције и привременој обустави приступа сефу, или не поступи по налогу ФОО-а о континуираном праћењу финансијског пословања клијента. Посебно је прописано да ће се казном из става 1. члана 100. казнити и правно лице из члана 41. које допусти плаћање готовином у истом или већем износу од законом прописаног износа. Одговорно лице у правном лицу кажњава се новчаном казном од 1.000 КМ до 5.000 КМ за прекршаје из става 1, од 3.000 КМ до 10.000 КМ за прекршаје из става 2, а од 5.000 КМ до 20.000 КМ за прекршаје из става 3. Физичко лице које обавља самосталну делатност из члана 5. казниће се новчаном казном од 2.000 КМ до 10.000 КМ за прекршаје из ст. 1, 2. и 3. истог члана. Закон предвиђа и одговорност правног лица ако је прекршај учињен у његову корист од лица које делује самостално или као део тела тог правног лица, а чија се руководећа позиција заснива на овлашћењу за заступање правног лица, овлашћењу за доношење одлука у име правног лица или овлашћењу за обављање контроле у правном лицу, као и ако је прекршај учињен у корист правног лица од подређеног лица услед недостатка надзора или контроле руководећег лица.²⁵⁸

²⁵⁸ Исто, члан 100.

На тај начин, казнене одредбе Закона о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности БиХ усмерене су на санкционисање непоступања обвезника у примени мера, радњи и поступака за спречавање и откривање прања новца и финансирања терористичких активности, посебно у погледу анализе ризика, идентификације и праћења клијента, вођења евиденција, чувања података, поступања по налозима ФОО-а и поштовања ограничења готовинског плаћања.

1.4. Кривичноправна одговорност за прање новца

Кривичноправна одговорност за прање новца у БиХ има сложену структуру, јер се кривично дело прања новца прописује у више кривичних закона. На нивоу БиХ кључна је одредба члана 209. Кривичног закона БиХ. Кривичним делом прања новца, у смислу члана 209, обухваћене су радње лица које новац или другу имовину, за које зна да су прибављени извршењем кривичног дела, прими, замени, држи, њима располаже, користи их у привредном или другом пословању, врши њихову конверзију или пренос, или на други начин прикрије или покуша да прикрије њихову природу, извор, локацију, располагање, кретање, власништво или друго право. За постојање овог кривичног дела неопходно је да су новац или имовинска корист прибављени извршењем кривичног дела: а) у иностранству, или на територији целе Босне и Херцеговине, или на територији два ентитета, или на територији једног ентитета и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине; или б) које је прописано Кривичним законом Босне и Херцеговине или другим законом на државном нивоу. За основни облик овог кривичног дела прописана је казна затвора у трајању од једне до осам година. Посебно је предвиђено да ће се, ако је учинилац дела из става 1. овог члана истовремено и учинилац или саучесник у кривичном делу којим је прибављен новац или имовинска корист, казнити казном затвора од једне до десет година. Овим се обухвата и ситуација у којој исто лице најпре учествује у извршењу претходног кривичног дела, а затим предузима радње усмерене на прикривање или легализацију тако стечене имовинске користи. Квалификовани облик постоји ако вредност новца или имовинске користи из става 1. овог члана прелази износ од 200.000 КМ. У том случају учинилац ће се казнити казном затвора у трајању од најмање три године. Закон предвиђа и блажи, нехатни облик овог кривичног дела. Ако је при учињењу кривичног дела из ст. 1. и 2. овог члана учинилац поступао нехатно у односу на околност да су новац или имовинска корист прибављени кривичним делом, казниће се новчаном казном или казном затвора до три године. Новац, имовинска корист, приход, профит или друга корист која је проистекла из имовинске користи остварене кривичним делом из ст. од 1. до 4. овог члана обавезно се одузимају. Посебан значај овог механизма огледа се у томе што онемогућава учиниоца да задржи имовинску корист прибављену криминалном активношћу, као и корист која је из ње непосредно или посредно проистекла. На крају, закон изричито прописује да се знање, намера или сврха, као елементи радње кривичног дела из става 1. овог члана, могу ценити на основу објективних чињеничних околности.²⁵⁹ Дакле, унутрашњи однос учиниоца према делу у поступку доказивања може се утврђивати не само непосредним признањем или директним доказом, већ и на основу околности конкретног случаја, као што су начин располагања имовином, природу и сврху трансакција, одступање од уобичајеног пословања, прикривање порекла средстава, повезаност лица и друге релевантне околности.

²⁵⁹ *Кривични закон Босне и Херцеговине*, Службени гласник БиХ”, бр. 3/2003, 32/2003 — испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 и 47/2023), члан 209.

Последица кривичног дела прања новца одређена је двојако, као алтернативно постављена последица. Она се, с једне стране, може јавити као угрожавање економског простора Босне и Херцеговине, које подразумева постојање конкретне, непосредне и блиске опасности по привредни, монетарни и финансијски систем БиХ. Реч је о опасности која је стварно наступила и која непосредно и реално прети могућношћу настанка повреде наведених система. С друге стране, последица се може испољити и као повреда, односно као наступање штетних последица за делатност или финансирање институција Босне и Херцеговине, при чему се та штета може огледати у имовинској штети било ког обима.²⁶⁰

²⁶⁰ Петровић Б., Јовашевић Д., *Кривично право- Казнено право (Посебни део)*, Правни факултет, Сарајево, 2005, стр. 82-83.

2. ЦРНА ГОРА

2.1. Нормативни оквири за супротстављање прању новца

Систем супротстављања прању новца у Црној Гори заснива се на повезаном деловању превентивног, финансијско-обавештајног, надзорног и кривичноправног механизма. Основни пропис у овој области је Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, који је, према важећем пречишћеном тексту, објављен у *Службеном листу ЦГ*, бр. 110/2023, 65/2024, 24/2025, 41/2026 — Одлука Уставног суда ЦГ и 59/2026.²⁶¹

Важећи закон у члану 1. прописује да се њиме уређују мере и радње које се предузимају ради спречавања и откривања прања новца и финансирања тероризма, као и послови, овлашћења и начин рада финансијско-обавештајне јединице као организационе јединице у оквиру полиције која врши послове који се односе на спречавање прања новца и финансирања тероризма.²⁶²

Прање новца је у члану 2. дефинисано кроз више радњи. Прво, прањем новца сматра се конверзија или пренос новца или друге имовине, са знањем да су тај новац или друга имовина стечени криминалном делатношћу или учествовањем у тој делатности, у сврху прикривања или лажног приказивања незаконитог порекла имовине или помагања било ком лицу које учествује у вршењу те делатности у избегавању правних последица. Друго, обухваћено је прикривање или лажно приказивање природе, порекла, места на коме се имовина налази, кретања, располагања или власништва над новцем или другом имовином, као и права повезаних са том имовином, ако се зна да су новац или имовина стечени криминалном делатношћу. Треће, прањем новца сматра се стицање, поседовање или употреба новца или друге имовине, ако се у време пријема зна да су стечени криминалном делатношћу. Четврто, закон обухвата и учествовање у извршењу, удруживање ради извршења, покушај извршења, помагање, подстицање, олакшавање и саветовање у вези са наведеним радњама. Посебно је значајно што закон предвиђа да се прањем новца сматрају наведене радње и када је лице које их је извршило било дужно или могло да зна да новац или друга имовина потичу из криминалне делатности. Такође, прањем новца се сматрају и радње у случају када су новац или друга имовина стечени на територији друге државе, ако би радње којима су стечени представљале криминалну делатност у Црној Гори или другој држави.²⁶³

Круг обвезника је широко постављен. Закон као обвезнике препознаје кредитне институције и филијале страних кредитних институција, субјекте који обављају послове откупа потраживања, финансијског лизинга, изнајмљивања сефова, факторинга, издавања гаранција, одобравања кредита и кредитног посредовања, мењачке послове, платне институције, институције електронског новца, Пошту Црне Горе, друштва за управљање инвестиционим и пензионим фондовима, инвестициона друштва, друштва за животно осигурање, посреднике и заступнике у осигурању, приређиваче игара на срећу, залагаонице, пружаоце услуга повезаних са криптоимовином, као и бројне субјекте из нефинансијског сектора. У нефинансијском сектору посебно су обухваћени ревизори, овлашћени ревизори, рачуновође, лица која пружају услуге пореског саветовања, лица која пружају услуге оснивања правних

²⁶¹ Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Службени лист ЦГ, бр. 110/2023, 65/2024, 24/2025, 41/2026 — Одлука Уставног суда ЦГ и 59/2026.

²⁶² Исто, члан 1.

²⁶³ Исто, члан 2.

лица и других привредних друштава, лица која управљају имовином за трећа лица, лица која се баве изнајмљивањем и посредовањем у изнајмљивању непокретности када месечни закуп износи 10.000 евра или више, лица која се баве инвестирањем, прометом и посредовањем у промету непокретности, прометом моторних возила, пловних и ваздухопловних објеката, културних добара, драгоцених метала и драгог камења, као и оснивачи и оператори слободне зоне и лучки оператори у оквиру слободне зоне. Закон као обвезнике препознаје и адвокате и нотаре у законом одређеним случајевима, посебно када учествују у трансакцијама у вези са непокретностима, управљањем новцем, хартијама од вредности или другом имовином клијента, отварањем или управљањем рачунима, оснивањем или управљањем привредним друштвима или када у име и за рачун клијента врше финансијску трансакцију или трансакцију у вези са непокретношћу.²⁶⁴ Новији нормативни оквир Црне Горе посебно је значајан због детаљнијег уређења криптоимовине. Закон изричито препознаје пружаоце услуга повезаних са криптоимовином као обвезнике, а у члану 6. дефинише појмове као што су криптоимовина, токен електронског новца, криптоновчаник, рачун криптоимовине, услуге повезане са криптоимовином, пренос криптоимовине, адреса дистрибуираног записа, технологија дистрибуираног записа, адреса са властитим хостингом и криптомат. Значај оваквог нормативног уређења нарочито долази до изражаја код савремених облика прања новца који се реализују кроз дигиталну имовину, где је неопходно утврдити пошиљаоца, корисника, кретање средстава и њихову повезаност са стварним власником.

Закон у члану 7. утврђује да Национална процена ризика обухвата идентификацију и процену ризика од прања новца и финансирања тероризма на државном нивоу, типологије прања новца и финансирања тероризма у складу са препорукама *FATF*, идентификацију сектора и делатности у којима обвезници треба да спроводе продубљене мере познавања и праћења пословања клијента, као и утврђивање мера за спречавање прања новца и финансирања тероризма на основу утврђених ризика. Националну процену ризика утврђује Влада најмање једном у три године, а ажурира се по потреби, нарочито у случају идентификовања нових ризика који произлазе из увођења нових производа, услуга, пословних пракси или дистрибутивних канала, укључујући развој нових технологија.²⁶⁵

Обвезници су дужни да идентификују ризике и врше процену ризика од прања новца и финансирања тероризма, да успоставе политике, контроле и процедуре и да предузимају радње за умањење ризика. Мере познавања и праћења пословања клијента имају централно место у превентивном систему. Обвезник је дужан да врши идентификацију клијента, праћење пословног односа и контролу трансакција клијента. Ове мере обухватају утврђивање и проверу идентитета клијента, утврђивање стварног власника, прибављање података о сврси, намени, циљу и природи пословног односа или трансакције, као и редовно праћење пословног односа, укључујући контролу трансакција током трајања пословног односа.²⁶⁶ Анализа ризика мора бити уређена интерним актом, који се израђује у року од 60 дана од оснивања или почетка обављања делатности, редовно ажурира најмање једном годишње и мора обухватити најмање ризик у односу на целокупно пословање обвезника, као и ризик у односу на сваку групу или врсту клијента, државу или географско подручје, пословни однос, трансакцију, производ, услугу или дистрибутивни канал.²⁶⁷

²⁶⁴ Исто, члан 4.

²⁶⁵ Исто, члан 7.

²⁶⁶ Исто, члан 11.

²⁶⁷ Исто, члан 12.

Закон прописује и обавезу достављања података финансијско-обавештајној јединици. Обвезник је дужан да достави податке о одређеним безготовинским, готовинским и другим трансакцијама, укључујући готовинске трансакције у износу од 15.000 евра или више, као и трансакције које су сумњиве без обзира на њихов износ. Посебно је значајно да је обвезник дужан да задржи од извршења сумњиву трансакцију, без обзира на износ, до доношења наредбе финансијско-обавештајне јединице, и да о томе без одлагања обавести ту јединицу.²⁶⁸

Подзаконски оквир додатно разрађује законске обавезе обвезника и финансијско-обавештајне јединице. Кроз низ подзаконских аката ближе се уређују, између осталог, листе индикатора за препознавање сумњивих клијената, трансакција и пословања, начин достављања података, информација, документације, образложења и обавештења финансијско-обавештајној јединици, критеријуми за изразу анализе ризика и успостављање система управљања ризиком, као и питања у вези са уносом, ажурирањем, провером и приступом подацима о стварним власницима. На тај начин подзаконски акти имају важну улогу у практичној примени законских обавеза, будући да ближе уређују поступање обвезника у погледу процене ризика, идентификовања сумњивих активности, достављања релевантних података и утврђивања стварног власништва.

Кривичноправни део нормативног оквира садржан је у Кривичном законнику Црне Горе,²⁶⁹ који у члану 268. прописује кривично дело прања новца. За нормативни оквир посебан значај имају и Законик о кривичном поступку,²⁷⁰ Закон о Специјалном државном тужилаштву²⁷¹ и Закон о одузимању имовинске користи стечене криминалном делатношћу,²⁷² јер уређују поступак доказивања, надлежност специјализованих органа, сарадњу тужилаштва са полицијом и другим државним органима, као и привремено обезбеђење и трајно одузимање имовинске користи.

2.2. Улога релевантних субјеката у откривању, спречавању и сузбијању прања новца

Улога релевантних субјеката у систему Црне Горе заснива се на подели функција између обвезника, финансијско-обавештајне јединице, надзорних органа, полиције, Специјалног државног тужилаштва и суда. Обвезници имају превентивну улогу, финансијско-обавештајна јединица има централну аналитичку улогу, надзорни органи контролишу примену закона, док полиција, тужилаштво и судови поступају у кривичноправној фази.

Обвезници су први ниво система. Њихова улога није да доказују кривично дело прања новца, већ да идентификују клијента, утврде стварног власника, процене ризик, прате пословни однос, контролишу трансакције, користе листе индикатора, препознају сумњиве трансакције и сумњиво пословање и доставе податке финансијско-обавештајној јединици. Закон

²⁶⁸ Исто, члан 66.

²⁶⁹ *Кривични законик Црне Горе*, Службени лист РЦГ, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и Службени лист ЦГ, бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 — други закон, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 — други закон, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 — исправка, 144/2021 и 145/2021 и 110/2023.

²⁷⁰ *Законик о кривичном поступку Црне Горе*, Службени лист ЦГ”, бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 — Одлука УС ЦГ, 2/2015 — Одлука УС ЦГ, 35/2015, 58/2015 — др. закон, 28/2018 — Одлука УС ЦГ, 116/2020 — Одлука УС ЦГ, 145/2021, 54/2024 и 65/2025.

²⁷¹ *Закон о Специјалном државном тужилаштву*, Службени лист ЦГ, бр. 10/2015, 53/2016 и 54/2024.

²⁷² *Закон о одузимању имовинске користи стечене криминалном делатношћу*, Службени лист ЦГ, бр. 58/2015 и 47/2019.

изричито дефинише разлоге за сумњу као скуп чињеница и околности заснованих на листама индикатора, информацијама из јавно доступних извора или опажања, на основу којих физичко лице може посумњати или претпоставити да одређена трансакција, новчана средства или друга имовина не потичу из легалних извора или су намењени у сврхе кажњиве законом. Важећи закон разликује сумњиву трансакцију и сумњиво пословање. Сумњива трансакција је свака трансакција или покушај трансакције са средствима или имовином за које се, на основу индикатора, подзаконских аката, интерних аката обвезника или других објективних околности, процени да постоје разлози за сумњу да представљају имовинску корист стечену криминалном делатношћу, да су предмет прања новца или да су намењени финансирању тероризма. Сумњиво пословање је шири појам, јер обухвата скуп трансакција или активности клијента које појединачно не морају бити сумњиве, али у међусобној повезаности и у односу на профил клијента могу указивати на прање новца или финансирање тероризма.²⁷³

Финансијско-обавештајна јединица је централни субјект за пријем, анализу и достављање података. Закон је одређује као централну националну јединицу надлежну за спречавање и откривање прања новца и финансирања тероризма. Она је оперативно независна и самостална у пријему, прикупљању, чувању, анализирању и достављању података, обавештења, информација и документације, као и у достављању резултата стратешких и оперативних анализа надлежним органима, страним финансијско-обавештајним јединицама и међународним организацијама.²⁷⁴ Ова одредба је важна будући да, иако се финансијско-обавештајна јединица налази у оквиру полиције, закон јој признаје оперативну независност у вршењу финансијско-обавештајних послова.

Уколико финансијско-обавештајна јединица, на основу података, информација и документације које прибави у складу са законом, процени да у вези са лицем, трансакцијом, новчаним средствима или другом имовином постоје основи сумње да је извршено кривично дело прања новца или финансирања тероризма, или да имовина потиче из криминалне делатности, дужна је да о томе писмено обавести надлежни орган и достави неопходне податке, информације и документацију.²⁷⁵ У том контексту, финансијско-обавештајна јединица има улогу споне између превентивног система и кривичноправног поступања.

Посебно значајно овлашћење финансијско-обавештајне јединице односи се на привремено обустављање трансакције или привремену забрану приступа сефу. Закон прописује да финансијско-обавештајна јединица може издати наредбу о привременом обустављању трансакције или привременој забрани приступа сефу када постоје услови прописани законом.²⁷⁶

Надзорни органи имају улогу да контролишу примену закона код обвезника. Њихов задатак није само да утврде формално постојање интерних аката, већ да провере да ли обвезник стварно примењује анализу ризика, мере познавања и прањења клијента, листе индикатора, обавезу достављања података, унутрашњу контролу, обуку запослених и вођење евиденција.²⁷⁷

²⁷³ Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Службени лист ЦГ, бр. 110/2023, 65/2024, 24/2025, 41/2026 — Одлука Уставног суда ЦГ и 59/2026, члан 6.

²⁷⁴ Исто, члан 84.

²⁷⁵ Исто, члан 97.

²⁷⁶ Исто, члан 93.

²⁷⁷ Исто, чл. 131-136.

Полиција има оперативну улогу у откривању и истраживању кривичних дела. Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији Управе полиције је дефинисано да у оквиру Управе полиције постоје Сектор за борбу против криминала, Специјално полицијско одељење и Сектор за финансијско-обавештајне послове.²⁷⁸ Овакво решење потврђује постојање институционалне раздвојености између финансијско-обавештајне анализе и оперативног криминалистичког поступања.

Специјално државно тужилаштво има кључну улогу у кривичноправној фази. Закон о Специјалном државном тужилаштву прописује да се Специјално државно тужилаштво образује за територију Црне Горе у Државном тужилаштву као јединственом и самосталном органу и да предузима радње из своје надлежности пред Специјалним одељењем Вишег суда у Подгорици.²⁷⁹ За предмете прања новца дефинисано је да главни специјални тужилац може, ради истраживања кривичних дела из надлежности Специјалног државног тужилаштва, поверити предузимање одређених радњи службеницима органа управе надлежним за порезе, царине, спречавање прања новца и финансирања тероризма и инспекцијске послове.²⁸⁰

Међународна сарадња има посебан значај, имајући у виду да се прање новца често врши преко страних рачуна, прекограничних трансакција, страних правних лица, криптоимовине или сложених власничких структура. Закон уређује међународну сарадњу финансијско-обавештајне јединице, укључујући размену података са страним финансијско-обавештајним јединицама и другим органима надлежним за спречавање и откривање прања новца, финансирање тероризма и одузимање имовине.²⁸¹

2.3. Одговорност за прекршаје

Одговорност за повреду обавеза прописаних Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма у Црној Гори постављена је у оквиру прекршајноправног режима. За разлику од појединих правних система који познају категорију привредних преступа, црногорско законодавство у овој области предвиђа прекршајну одговорност различитих категорија субјеката, укључујући обвезнике, правна лица, предузетнике, одговорна лица у правном лицу, физичка лица која обављају делатност, као и нотаре. Члан 137. Закона прописује широк круг прекршаја. Обвезник може одговорати ако не успостави систем управљања ризиком, не изради интерни акт о анализи ризика, не успостави политике, контроле и процедуре, не спроводи мере познавања и праћења пословања клијента, не утврди стварног власника, не прати пословни однос, не примени продубљене мере код вишег ризика, не анализира сложене и неуобичајене трансакције, не достави податке финансијско-обавештајној јединици или не води прописане евиденције. Посебно су значајни прекршаји који се односе на анализу сложених и неуобичајених трансакција. Закон санкционише пропусте обвезника у ситуацијама када се ради о сложеним и неуобичајено великим трансакцијама, трансакцијама које се реализују на неуобичајен начин, трансакцијама које немају очигледну економску оправданост или правну сврху или трансакцијама које одступају од уобичајеног или очекиваног пословања клијента. Осим тога, закон посебно

²⁷⁸ *Правилник о начину достављања података, информација, документације, образложења и обавјештења финансијско-обавештајној јединици*, Службени лист Црне Горе, бр. 026/24 од 25.03.2024.

²⁷⁹ *Закон о Специјалном државном тужилаштву*, Службени лист ЦГ, бр. 10/2015, 53/2016 и 54/2024), члан 2.

²⁸⁰ Исто, члан 28.

²⁸¹ *Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма*, Службени лист ЦГ, бр. 110/2023, 65/2024, 24/2025, 41/2026 — Одлука Уставног суда ЦГ и 59/2026, члан 105.

санкционише и повреде у вези са достављањем података финансијско-обавештајној јединици. Прекршај постоји ако обвезник не достави податке о трансакцијама за које је закон прописао обавезу достављања, ако не задржи од извршења сумњиву трансакцију, ако не обавести финансијско-обавештајну јединицу или ако не поступи у складу са њеним захтевом или наредбом. За прекршаје из члана 137. прописане су новчане казне, при чему су за кредитне институције и друге финансијске институције предвиђени виши распони казни. Одговорно лице у правном лицу, физичко лице, физичко лице које обавља делатност и нотар могу бити кажњени новчаном казном, а закон предвиђа и могућност изрицања мере забране вршења позива, делатности или дужности у трајању до шест месеци.²⁸² Наведено показује да се одговорност не задржава само на правном лицу, већ се усмерава и на лица која су у конкретном субјекту била дужна да обезбеде примену закона.

Посебну категорију чине прекршаји нотара. Нотар одговара ако финансијско-обавештајној јединици не достави прописане податке о трансакцијама на основу предуговора или уговора у вези са непокретностима чија је вредност 15.000 евра или више, као и уговора о зајму чија је вредност 10.000 евра или више. Нотар одговара и ако не достави фотокопију уговора у електронској форми, односно фотокопију изјаве о пореклу готовог новца када се уговор реализује готовином.²⁸³ Ове одредбе добијају посебан значај у контексту спречавања прања новца, имајући у виду да се промет непокретности често користи као механизам за увођење незаконито стечене имовине у легалне економске токове.

2.4. Кривичноправна одговорност за прање новца

Кривичноправна одговорност за прање новца у Црној Гори прописана је чланом 268. Кривичног законика Црне Горе.²⁸⁴ Према важећем законском решењу, основни облик кривичног дела постоји када лице изврши конверзију или пренос новца или друге имовине са знањем да су прибављени криминалном делатношћу, у намери да се прикрије или лажно прикаже порекло новца или друге имовине. Основни облик постоји и када лице стекне, држи или користи новац или другу имовину са знањем у тренутку пријема да потичу од вршења криминалне делатности, као и када прикрије или лажно прикаже чињенице о природи, пореклу, месту депоновања, кретању, располагању или власништву новца или друге имовине за које зна да су прибављени криминалном делатношћу. За овај облик прописана је казна затвора од шест месеци до пет година.²⁸⁵

Посебно је значајан став 2. члана 268, јер прописује да ће се казном из става 1. казнити и извршилац дела који је истовремено извршилац или саучесник у кривичном делу којим је прибављен новац или имовина, као и лице које помаже извршиоцу ради избегавања његове одговорности или у истом циљу предузима радње ради прикривања порекла новца или имовине.²⁸⁶ Овим је у црногорском кривичном праву изричито обухваћено самопрање новца, односно ситуација у којој лице које је прибавило имовинску корист криминалном делатношћу накнадно предузима радње њеног прикривања, конверзије, преноса или коришћења.

²⁸² Исто, члан 137.

²⁸³ Исто, члан 138.

²⁸⁴ *Кривични законик Црне Горе*, Службени лист РЦГ, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и Службени лист ЦГ, бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 — други закон, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 — други закон, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 — исправка, 144/2021 и 145/2021 и 110/2023, члан 268.

²⁸⁵ Исто, члан 268, став 1.

²⁸⁶ Исто, члан 268, став 2.

Квалификовани облик постоји ако износ новца или вредност имовине из основног облика и облика из става 2. прелазе 40.000 евра. У том случају учинилац се кажњава затвором од једне до десет година.²⁸⁷ Још тежи облик постоји ако дело из става 1. или 2. изврши више лица која су се удружила за вршење таквих дела, када је прописана казна затвора од три до дванаест година.²⁸⁸ Овакво нормативно решење у складу је са природом прања новца, које се често одвија као организован процес у коме више лица има различите улоге, од прибављања незаконите имовине и њеног преношења, преко прикривања стварног власништва и израде документације са неистинитим садржајем, до њене интеграције у легалне финансијске и економске токове.

Кривични законик предвиђа и нехатни облик. Ако лице учини дело из става 1. или 2, а могло је и било дужно да зна да новац или имовина представљају приход прибављен криминалном делатношћу, казниће се затвором до три године.²⁸⁹

Посебно је значајно то што се одговорност односи и на одговорно лице у правном лицу, уколико је знало, односно могло и било дужно да зна да су новац или друга имовина прибављени криминалном делатношћу.²⁹⁰ Овакво решење има важну улогу у спречавању злоупотребе правних лица за прикривање незаконито стечене имовине, нарочито у случајевима када се прање новца врши кроз привредне субјекте, финансијске трансакције, фиктивне уговоре или друге правне послове.

Закон прописује и обавезно одузимање новца и имовине,²⁹¹ док у ставу 8. уређује да појам имовине обухвата имовинска права сваке врсте, без обзира на то да ли су везана за материјална или нематеријална добра, покретне или непокретне ствари, хартије од вредности и друге исправе којима се доказују имовинска права, укључујући и дигиталну имовину.²⁹²

²⁸⁷ Исто, члан 268, став 3.

²⁸⁸ Исто, члан 268, став 4.

²⁸⁹ Исто, члан 268, став 5.

²⁹⁰ Исто, члан 268, став 6.

²⁹¹ Исто, члан 268, став 7.

²⁹² Исто, члан 268, став 8.

3. РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

3.1. Нормативни оквири за супротстављање прању новца

Систем супротстављања прању новца у Републици Северној Македонији заснива се на превентивном, финансијско-обавештајном, надзорном и кривичноправном оквиру. Основни пропис у овој области је *Закон за спречавање перење пари и финансирање на тероризам*.²⁹³ Закон у члану 1. прописује да се њиме уређују мере, радње и поступци које субјекти, надлежни органи и тела предузимају ради откривања и спречавања прања новца, повезаних кривичних дела и финансирања тероризма, као и рад и надлежности Управе за финансијско обавештајне послове.

Закон појам прање новца одређује упућивањем на Кривични законик, што значи да овај закон не гради самосталну материјалноправну дефиницију прања новца, већ се ослања на кривичноправну инкриминацију. Истовремено, закон дефинише појмове од значаја за систем превенције, међу којима су приход од кривичног дела, повезано кривично дело, имовина, трансакција, повезане готовинске трансакције, виртуелна средства, пружалац услуга повезаних са виртуелним средствима, стварни власник, носилац јавне функције, национална процена ризика и јединица за финансијско обавештавање. Посебно је значајно широко одређење појма имовине. Према закону, имовина обухвата новац или друга средства плаћања, хартије од вредности, депозите, другу имовину материјалне или нематеријалне природе, укључујући виртуелна средства, покретну и непокретну имовину, друга права на предметима, потраживања, као и јавне исправе и правне документе у писаном или електронском облику којима се доказују имовинска права или правни интереси.²⁹⁴

Круг субјеката који су дужни да предузимају мере и радње за откривање и спречавање прања новца и финансирања тероризма односно обвезника уређен је чланом 5. Закона. Обвезници су финансијске институције и филијале страних финансијских институција које обављају делатност у Републици Северној Македонији, али и правна и физичка лица која као пословну или професионалну активност врше посредовање у промету непокретности, ревизорске и рачуноводствене услуге, пореско саветовање, инвестиционо саветовање, организовање и спровођење аукција, затим нотари, адвокати и адвокатска друштва која врше јавна овлашћења, приређивачи игара на срећу, даваоци услуга правним лицима или трастовима, Централни депозитар за хартије од вредности, залагаонице, лица која тргују уметничким делима или посредују у тој трговини, као и даваоци услуга повезаних са виртуелним средствима.²⁹⁵

Положај нотара, адвоката и адвокатских друштава посебно је уређен. Они су дужни да примењују мере и радње за спречавање прања новца када дају правне услуге у вези са куповином и продајом непокретне и покретне имовине, управљањем новцем, хартијама од вредности или другом имовином клијента, отварањем и управљањем рачунима, организовањем средстава за оснивање, рад или управљање правним лицима, као и оснивањем, радом, управљањем, куповином или продајом правних лица или правних

²⁹³ *Закон за спречавање прања новца и финансирања тероризма*, Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 151/2022 и 208/2024.

²⁹⁴ Исто, члан 2.

²⁹⁵ Исто, члан 5.

аранжмана. Закон истовремено прописује да се ове обавезе не односе на адвокате и адвокатска друштва када врше функцију одбране и заступања клијента у судском поступку.²⁹⁶

Закон изричито обухвата и виртуелна средства. Виртуелна средства су дефинисана као дигитални записи вредности или права који се могу чувати, трговати или преносити електронским путем коришћењем технологије дистрибуираног записа или сличне технологије, а могу се користити за размену или инвестиционе сврхе.²⁹⁷ Даваоци услуга повезаних са виртуелним средствима посебно су препознати као субјекти, а закон обухвата услуге као што су чување и администрирање виртуелних средстава, организовање платформе за трговање, размена виртуелних средстава за традиционалну валуту или друга виртуелна средства, извршавање налога, управљање портфолиом, пријем и пренос налога и давање савета у вези са виртуелним средствима.²⁹⁸ Управа води и регистар давалаца услуга повезаних са виртуелним средствима у електронском облику.²⁹⁹

Република Северна Македонија спроводи националну процену ризика ради идентификовања, процене, разумевања и смањења ризика повезаних са прањем новца, финансирањем тероризма, финансирањем ширења оружја за масовно уништење и другим повезаним ризицима. Национална процена ризика ажурира се најмање сваке четири године, а Савет за борбу против прања новца и финансирања тероризма координира активности у вези са њеном изградом.³⁰⁰ Налази националне процене ризика користе се за дефинисање и примену мера, утврђивање недостатака система, унапређење регулативе, идентификовање сектора или активности са већим или мањим ризиком, утврђивање области у којима се спроводе појачане мере, дефинисање приоритета и алокацију ресурса.³⁰¹

На нивоу обвезника, закон прописује обавезу израде процене ризика од прања новца и финансирања тероризма. Обвезници су дужни да идентификују, процене, разумеју и смање ризике, узимајући у обзир факторе који се односе на клијента, државе или географска подручја, производе, услуге или трансакције и канале дистрибуције. Процена ризика мора бити документована, примерена величини субјекта, врсти, обиму и сложености његове делатности, редовно ажурирана, достављена надзорним органима на њихов захтев и усклађена са националном проценом ризика и актима надлежних органа.³⁰²

Обвезници су дужни да припреме и примењују програм за ефикасно смањење и управљање идентификованим ризиком. Програм је акт обвезника којим се утврђују правила, процедуре и упутства за примену мера и радњи за спречавање прања новца и финансирања тероризма.³⁰³ Закон као мере и радње које обвезници предузимају изричито наводи изграду и ажурирање процене ризика, увођење и примену програма, анализу клијената, достављање података Управи, чување и вођење евиденција, именовање овлашћеног лица и његовог заменика или формирање одељења за спречавање прања новца, унутрашњу контролу и друге мере које произлазе из закона.³⁰⁴

²⁹⁶ Исто, члан 7.

²⁹⁷ Исто, члан 2, став 1, тачка 19.

²⁹⁸ Исто, члан 2, став 1, тач. 20–33.

²⁹⁹ Исто, члан 8.

³⁰⁰ Исто, члан 3.

³⁰¹ Исто, члан 4.

³⁰² Исто, члан 11.

³⁰³ Исто, члан 2, став 1, тачка 44.

³⁰⁴ Исто, члан 9.

Мере анализе клијента имају централно место у превентивном систему. Закон прописује да анализа клијента обухвата идентификацију клијента и потврђивање његовог идентитета, идентификацију и потврђивање идентитета лица које делује у име и за рачун клијента, утврђивање стварног власника, прибављање података о сврси и намени пословног односа, као и континуирано праћење пословног односа и трансакција.³⁰⁵ Идентификација и потврђивање идентитета клијента, лица које делује у име и за рачун клијента, лица које даје овлашћење и стварног власника врши се пре успостављања пословног односа или пре извршења повремене трансакције.³⁰⁶

Закон разликује поједностављене и појачане мере анализе клијента. Поједностављена анализа може се применити када је утврђен низак ризик, али није дозвољена ако постоји сумња на праће новца или финансирање тероризма, ако се ради о специфичним високоризичним сценаријима или о сложеним и неуобичајеним трансакцијама.³⁰⁷ Појачана анализа примењује се када је утврђен висок или средње висок ризик и обухвата прибављање додатних података о клијенту и стварном власнику, чешће ажурирање података, прибављање додатних података о природи пословног односа, као и података о извору средстава и извору богатства.³⁰⁸

Значајан елемент нормативног оквира представља Регистар стварних власника. Закон прописује да се ради транспарентности власничке структуре правних лица успоставља регистар стварних власника, који садржи податке о стварним власницима. Централни регистар Републике Северне Македоније успоставља, води, одржава и управља регистром у електронском облику.³⁰⁹ Правна лица су дужни да поседују и чувају адекватне, тачне и ажурне податке о стварном власнику, а овлашћено лице за заступање и представљање правног субјекта дужно је да унесе податке у регистар.³¹⁰ Подзаконски оквир допуњује законске обавезе и омогућава њихову конкретну примену. Кроз подзаконске акте ближе се уређују начин достављања података, информација и документације Управи, примена индикатора, поступање обвезника, надзор, евиденције, унутрашње процедуре, као и друга питања неопходна за спровођење закона.

Кривичноправни део система садржан је у Кривичном законнику Републике Северне Македоније, који у члану 273. у групи кривичних дела против привреде прописује кривично дело праће новца и друге противправне имовинске користи. Поред Кривичног законика, за поступање у предметима праћа новца значајни су и процесни, организациони и имовинскоправни прописи. Пре свега, Закон о кривичном поступку³¹¹ уређује правила кривичног поступка, доказне радње, улогу јавног тужиоца, правосудне полиције, суда и других учесника у поступку. Закон о јавном тужилаштву³¹² уређује оснивање, надлежност, организацију и функционисање јавног тужилаштва, као органа надлежног за кривично гоњење. Закон о финансијској полицији³¹³ значајан је с обзиром на то да уређује

³⁰⁵ Исто, члан 15.

³⁰⁶ Исто, члан 16.

³⁰⁷ Исто, члан 38.

³⁰⁸ Исто, члан 39.

³⁰⁹ Исто, члан 29.

³¹⁰ Исто, чл. 30–31.

³¹¹ *Закон о кривичном поступку Републике Северне Македоније*, Службени весник Републике Македоније, бр. 150/2010, 100/2012, 142/2016 и 198/2018.

³¹² *Закон о јавном тужилаштву Републике Северне Македоније*, Службени весник Републике Северне Македоније, бр. 42/2020.

³¹³ *Закон о финансијској полицији*, Службени весник Републике Македоније, бр. 12/2014, 43/2014, 33/2015, 27/2016, 83/2018 и 198/2018 и Службени весник Републике Северне Македоније, бр. 17/2025.

организацију, надлежности и овлашћења финансијске полиције, док је Закон о Царинској управи³¹⁴ релевантан због улоге царинских органа у откривању незаконитих токова робе, готовине и других облика прекограничног кретања имовине. Посебан значај има и Закон о управљању конфискованом имовином,³¹⁵ имовинском користи и одузетим предметима у кривичном и прекршајном поступку, јер уређује поступање са имовином и предметима који су одузети или конфисковани у поступцима који могу бити повезани са прањем новца.

3.2. Улога релевантних субјеката у откривању, спречавању и сузбијању прања новца

Улога релевантних субјеката у Републици Северној Македонији заснива се на расподели функција између обвезника, Управе за финансијско обавештавање, надзорних органа, јавног тужилаштва, полиције, финансијске полиције, царине, судова и других надлежних органа. Обвезници препознају ризике, прикупљају и достављају податке, Управа врши финансијско-обавештајну анализу, надзорни органи контролишу примену закона, док органи кривичног гоњења и судови поступају у фази откривања, доказивања, гоњења и пресуђења.

Обвезници из члана 5. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма имају значајну улогу у откривању и спречавању прања новца, дужни су да предузимају низ поменутих мера и радњи прописаних законом. Дакле, њихова улога није да доказују кривично дело, већ да у оквиру свог пословања препознају околности које одступају од уобичајеног профила клијента, природе пословног односа, економске логике трансакције или познатог порекла средстава и да о томе доставе податке Управи. Обавеза достављања података Управи има посебан значај. Закон прописује обавезу достављања података, информација и документације у законом одређеним случајевима, укључујући готовинске трансакције у износу од 15.000 евра у денарској противвредности или више, без обзира да ли је реч о једној трансакцији или више повезаних готовинских трансакција. За поједине категорије обвезника прописане су и посебне обавезе. Нотари достављају податке о нотарским исправама и оверама потписа на уговорима којима се стиче право својине на имовини у вредности од 15.000 евра или више, док банке достављају податке о исплаћеним кредитима у вредности од 15.000 евра или више, као и податке о датим или примљеним позајмицама између клијената у вредности од 5.000 евра или више.³¹⁶

Посебно је важна процена сумњивих трансакција и сумњивог пословања. Законска логика не заснива се само на износу трансакције, већ на процени ризика, познавању клијента, утврђивању стварног власника, анализи сврхе пословног односа, праћењу трансакција и примени индикатора. Због тога појединачна околност не мора сама по себи значити прање новца, али у комбинацији са другим чињеницама може створити основ за сумњу и обавезу достављања података Управи.

Управа за финансијско обавештавање представља централни аналитички субјект у систему. Закон је одређује као јединицу за финансијско обавештавање Републике Северне Македоније, основану ради прикупљања и анализе извештаја о сумњивим трансакцијама и

³¹⁴ *Закон о Царинској управи*, Службени весник Републике Македоније, бр. 46/2004, 81/2005, 107/2007, 103/2008, 64/2009, 105/2009, 48/2010, 158/2010, 53/2011, 113/2012, 43/2014, 167/2014, 33/2015, 61/2015, 129/2015, 23/2016, 120/2018 и 248/2018 и Службени весник Републике Северне Македоније, бр. 122/2021.

³¹⁵ *Закон о управљању конфискованом имовином, имовинском користи и одузетим предметима у кривичном и прекршајном поступку*, Службени весник Републике Северне Македоније, бр. 64/2024.

³¹⁶ *Закон за спречавање прања новца и финансирања тероризма*, Службен весник на Република Северна Македонија”, бр. 151/2022 и 208/2024, чланови 9, 63, 64.

других информација од значаја супротстављање прању новца и финансирању тероризма, као и ради достављања резултата анализе и других релевантних информација надлежним органима када постоје основи сумње. Управа делује као орган државне управе у саставу Министарства финансија и има својство правног лица. Надлежности Управе су да прикупља, обрађује, анализира, чува и доставља податке добијене на основу закона; прибавља податке, информације и документе неопходне за вршење својих надлежности; израђује и доставља извештаје надлежним државним органима када постоје основи сумње за кривично дело прање новца или финансирање тероризма; доставља обавештења о постојању основа сумње за друга кривична дела; издаје писани налог субјекту којим се привремено задржава трансакција; подноси захтев надлежном јавном тужиоцу за предлог за одређивање привремених мера; издаје налог за прање пословног односа и учествује у другим пословима прописаним законом. Оваква позиција Управе показује да је у Северној Македонији примењен административни модел финансијско-обавештајне јединице. Управа није орган кривичног гоњења и не води кривичну истрагу као полиција или јавно тужилаштво. Њена функција је финансијско-обавештајна, она прима, прикупља, обрађује и анализира податке, а резултате анализе доставља органима који имају истражна и процесна овлашћења. Посебно овлашћење Управе односи се на привремено задржавање и забрану трансакције, односно привремено замрзавање имовине. Када постоји сумња на кривично дело прање новца или финансирање тероризма, Управа може доставити субјекту писани налог за привремено задржавање и/или забрану вршења трансакција или привремено замрзавање имовине. Ова мера траје до доношења судске одлуке, а најдуже 72 часа од достављања налога, односно до 120 часова ако рок обухвата недеље, празнике или друге нерадне дане. Међуинституционална сарадња је посебно уређена. Судови, Јавно тужилаштво, Министарство правде, Министарство унутрашњих послова, Управа за финансијску полицију, Царинска управа, Агенција за управљање одузетом имовином и други надлежни органи, који су у делу репресивног система надлежни за сузбијање прања новца, дужни су да Управи достављају податке потребне за прање резултата система за борбу против прања новца. Ти подаци обухватају, између осталог, број кривичних пријава, број лица, број оптужница, број пресуда, врсту предикатних кривичних дела, број случајева и вредност замрзнуте, одузете и конфисковане имовине. Закон такође предвиђа да Управа може закључивати меморандуме или протоколе о сарадњи са надлежним државним органима ради детаљнијег уређења међуинституционалне сарадње.³¹⁷

Надзорни органи имају улогу да контролишу примену закона код обвезника. Надзор се не односи само на постојање формалних аката, већ на примену процене ризика, програма, анализе клијента, утврђивања стварног власника, достављања података Управи, чувања података, именовања овлашћеног лица, унутрашње контроле и појачаних мера у случајевима високог ризика. Овим законом уређени су и механизми сарадње Управе са надзорним органима, који обухватају размену података и информација, као и сазнања о типологијама и трендовима прања новца и финансирања тероризма.³¹⁸

Међународна сарадња има посебан значај због прекограничне природе прања новца. Закон омогућава Управи да размењује податке, информације и документацију са финансијско обавештајним службама других држава, како на захтев тако и без претходног захтева, у случају сумње на прање новца или финансирање тероризма.³¹⁹

³¹⁷ Исто, Главе IV и V.

³¹⁸ Исто, Глава VI.

³¹⁹ Исто, чл. 142-149.

3.3. Одговорност за прекршаје

Одговорност за повреду обавеза из Закона за спречавање прања новца и финансирања тероризма у Републици Северној Македонији уређена је као прекршајна одговорност. Закон не користи категорију привредних преступа, већ прописује прекршаје за правна лица, лица која врше јавна овлашћења, физичка лица, одговорна лица, стечајне и ликвидационе управнике, овлашћена службена лица и друге субјекте.

Прекршајне одредбе су систематизоване у Глави VIII Закона. Члан 186. прописује казну од 80.000 до 120.000 евра у денарској противвредности за велико правно лице ако, између осталог, не спроводи процедуру анализе клијента, не спроведе појачану анализу при успостављању кореспондентског односа, не одбије успостављање пословног односа или извршење трансакције када је то дужно да учини, успостави или настави однос са *shell bank*,³²⁰ отвори или одржава анонимне рачуне, штедне књижице или сефове у анонимној или шифрованој форми, или на други начин омогући прикривање идентитета клијента.³²¹

Члан 187. прописује казну од 30.000 до 40.000 евра у денарској противвредности за велико правно лице за низ других повреда закона. У ту групу спадају пропусти у вези са проценом ризика, програмом, применом мера анализе клијента, утврђивањем и провером идентитета клијента, лица које делује у име и за рачун клијента и стварног власника, достављањем података Управи, чувањем података, поступањем у случају сумњиве трансакције и испуњавањем других обавеза из закона.³²²

Закон прописује различите распоне казни у зависности од величине правног лица. За средње, мало и микро правно лице прописани су нижи распони казни, док се одговорност прописује и за одговорно лице у правном лицу.³²³ Овакво решење показује да се тежина санкције прилагођава економској снази субјекта, али се истовремено задржава лична одговорност лица које је било дужно да обезбеди примену закона.

Посебна прекршајна одговорност прописана је за лица која врше јавна овлашћења и физичка лица. Ово је значајно за нотаре, адвокате, адвокатска друштва и друга лица која могу учествовати у трансакцијама високог ризика, као што су промет непокретности, управљање имовином клијента, оснивање правних лица, управљање рачунима или трансакције у име и за рачун клијента.³²⁴ Закон предвиђа и могућност изрицања мере забране вршења делатности, што додатно појачава превентивни ефекат прекршајне одговорности.

Закон посебно санкционише непоштовање обавеза у вези са стварним власником. Правни субјекти су дужни да поседују и чувају адекватне, тачне и ажурне податке о стварном власнику, као и да податке о стварном власнику и њихове промене унесу у регистар. Непоступање по овим обавезама представља прекршај за правни субјект и одговорно лице.³²⁵

³²⁰ Исто, члан 2. тачка 48. дефинише да је *Shell bank* (банка шкољка) финансијска институција која у држави у којој је регистрована нема пословне просторије, запослене и органе управљања и није чланица банкарске или друге врсте групације која је предмет супервизије на консолидованој основи.

³²¹ Исто, члан 186.

³²² Исто, члан 187.

³²³ Исто, чл. 187–188.

³²⁴ Исто, чл. 189.

³²⁵ Исто, члан 192.

Прекршајна одговорност прописана је и за стечајне и ликвидационе управнике ако не предузимају мере и радње у случају када је субјект у стечају или ликвидацији. Закон такође прописује одговорност овлашћених службених лица ако не доставе тражене податке у складу са законом.³²⁶ Ове одредбе показују да обавезе спречавања прања новца не престају променом статуса субјекта, већ се настављају и у поступку стечаја, ликвидације и у односу на државне органе који располажу подацима.

Законом је уређен и прекршајни налог, према којем учинилац прекршаја, уколико новчану казну плати у прописаном року, плаћа половину изреченог износа. У случају неплаћања казне у том року, надзорни орган подноси захтев за покретање прекршајног поступка пред надлежним судом. Истовремено, прописано је да се прекршајни поступак не може покренути нити водити по истеку четири године од дана извршења прекршаја.³²⁷

Сврха прекршајне одговорности није само кажњавање. Њена функција је да обезбеди стварну примену процене ризика, анализе клијента, утврђивања стварног власника, достављања података Управи, чувања података, унутрашње контроле и надзора. Ако обвезници не примењују ове мере и радње, финансијско-обавештајна јединица не добија квалитетне податке, а кривичноправни систем остаје без благовремених информација од значаја за поступање надлежних репресивних органа.

3.4. Кривичноправна одговорност за прање новца

Кривичноправна одговорност за прање новца у Републици Северној Македонији прописана је чланом 273. Кривичног законика, под називом *Перење пари и други приноси од казниво дело* (прање новца и друге противправне имовинске користи).³²⁸

Основни облик овог кривичног дела обухвата радње стављања у оптицај или промет, примања, преузимања, замене или уситњавања новца или друге имовине која је прибављена кривичним делом, односно за коју учинилац зна да има криминално порекло. Поред тога, дело постоји и када се претварањем, променом, преносом или другом радњом прикрива порекло такве имовине, њена локација, кретање, својина или друга права која се на њу односе. За наведени облик дела предвиђена је казна затвора у трајању од једне до десет година.³²⁹

Радња извршења постављена је веома широко. Она обухвата више различитих облика поступања са новцем или имовином криминалног порекла: пуштање у оптицај, стављање у промет, пријем, преузимање, замену, уситњавање, претварање, пренос, промену и прикривање. Оваквим приступом законодавац обухвата све кључне фазе прања новца, почев од уношења незаконито стечене имовине у финансијски систем, преко њеног даљег преноса и распоређивања кроз више трансакција ради прикривања незаконитог порекла, до њеног коначног укључивања у легалне економске токове.

³²⁶ Исто, члан 193.

³²⁷ Исто, чл. 195-196.

³²⁸ *Кривични законик*, Службен весник на Република Македонија, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 97/2017, 248/2018 и Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 36/2023, 188/2023 и 16/2026, члан 273.

³²⁹ Исто, члан 273, став 1.

Као посебан облик овог кривичног дела предвиђено је поседовање или коришћење имовине, односно предмета, уз знање учиниоца да су они проистекли из извршења кривичног дела.³³⁰ Овим обликом кривичног дела обухватају се и лица која, иако нису непосредни извршиоци предикатног кривичног дела, свесно прихватају, користе или прикривају имовину проистеклу из криминалне активности. Прикривање се може остварити кроз фалсификовање исправа, непријављивање битних чињеница или друге радње усмерене на прикривање незаконитог порекла имовине.

Квалификовани облик кривичног дела постоји када је дело извршено у оквиру банкарског, финансијског или другог привредног пословања, као и када се поделом трансакције настоји избећи законом прописана обавеза пријављивања. За овај облик дела предвиђена је строжа санкција, односно казна затвора у трајању од најмање три године.³³¹ Ово решење је посебно важно јер препознаје типичне механизме прања новца у пракси, као што су коришћење банковних рачуна, фиктивних уговора, привредних друштава, позајмица, трансфера између повезаних лица и структурирања трансакција ради избегавања законских обавеза пријављивања.

Тежи облик кривичног дела постоји када је дело извршено од стране лица које делује као члан групе или другог удружења које се бави прањем новца, противправним прибављањем имовине или стицањем других прихода од кривичног дела. Овај облик постоји и када је дело извршено уз помоћ страних банака, финансијских институција или других лица. За наведени облик прописана је казна затвора у трајању од најмање пет година.³³² Овим се обухватају сложене и организоване шеме прања новца, нарочито оне које имају прекогранични карактер и подразумевају употребу страних финансијских институција, више повезаних лица или сложених власничких структура.

Кривични законик Северне Македоније предвиђа и нехатни облик овог кривичног дела. Он постоји када лице није знало, али је било дужно и могло да зна да су новац, имовина или други приноси прибављени кривичним делом. За овај облик прописана је новчана казна или казна затвора до три године.³³³ Ова одредба је посебно значајна у односу на професионалне и пословне субјекте, јер се од њих очекује повећан степен пажње у погледу порекла средстава, идентитета клијента, стварног власника и економске оправданости трансакције.

Закон посебно инкриминише и поступање службених и одговорних лица. Одговорност постоји када службено лице, одговорно лице у банци, осигуравајућем друштву, мењачници, берзи, финансијској институцији, адвокат, нотар или друго лице које врши јавна овлашћења или послове од јавног интереса омогући или дозволи трансакцију или пословни однос супротно законској дужности, или не пријави прање новца за које је сазнало у вршењу своје функције или дужности.³³⁴ Овај облик је важан јер обухвата лица која због свог службеног, професионалног или пословног положаја могу омогућити, прикрити или олакшати прање новца.

Посебан значај има и забрана неовлашћеног откривања података клијенту или другом непозваном лицу у вези са поступком испитивања сумњивих трансакција или применом мера

³³⁰ Исто, члан 273, став 2.

³³¹ Исто, члан 273, став 3.

³³² Исто, члан 273, став 5.

³³³ Исто, члан 273, став 4.

³³⁴ Исто, члан 273, став 6.

за спречавање прања новца.³³⁵ Такво поступање може угрозити финансијско-обавештајну анализу, кривичну истрагу и мере обезбеђења имовине, због чега је законом предвиђена посебна кривичноправна санкција.

Важан елемент северномакедонског решења јесте и одузимање имовинске користи. Кривичним закоником прописано је одузимање непосредне или посредне имовинске користи која је предмет извршења кривичног дела. Када одузимање такве користи није могуће, закон омогућава одузимање друге имовине која по вредности одговара незаконито прибављеној користи.³³⁶ Одузимање имовине има не само казни, већ и превентивни и економски значај, јер се њиме спречава да учинилац или друга лица задрже корист прибављену криминалном активношћу.

У погледу доказивања, значајно је да кривично гоњење за прање новца није нужно условљено претходном правноснажном осудом за предикатно кривично дело. Фактичке или правне препреке за утврђивање претходног кривичног дела, као што су застарелост, смрт, бекство осумњиченог или амнестија, не морају спречити поступак за прање новца. Знање учиниоца, односно његова дужност и могућност да зна да имовина потиче из кривичног дела, може се утврђивати на основу објективних околности конкретног случаја.³³⁷ Због тога се прање новца у пракси најчешће доказује посредним доказима, као што су несразмера између законитих прихода и имовине, коришћење готовине без јасног порекла, фиктивни уговори, трансакције без економске оправданости, подела трансакција ради избегавања пријављивања, коришћење страних рачуна, повезаних лица, сложених власничких структура и прикривање стварног власника.³³⁸

На крају, упоредно посматрано, Република Србија, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Република Северна Македонија имају сличну основну структуру система супротстављања прању новца: превентивни закон, финансијско-обавештајну јединицу, круг обвезника, надзорне органе, прекршајну одговорност за непоступање по превентивним обавезама и кривичноправну инкриминацију прања новца. У све четири јурисдикције систем успоставља приступ заснован на процени ризика, мере познавања и праћења странке, утврђивање стварног власника, пријављивање сумњивих трансакција и повезивање превентивног дела система са кривичноправним поступањем. Разлике се, међутим, јављају у институционалној организацији, положају финансијско-обавештајне службе, терминологији казнене одговорности, степену централизације система и начину на који је уређена кривичноправна надлежност.

У односу на Републику Србију, Босна и Херцеговина има најсложенију институционалну структуру. Док је у Србији нормативни и институционални систем централизован, са Управом за спречавање прања новца као финансијско-обавештајном службом и јединственим Кривичним закоником, у БиХ постоји више нивоа кривичноправног уређења: Кривични закон БиХ, кривични закони Федерације БиХ, Републике Српске и Брчко дистрикта. То значи да се кривично дело прања новца може посматрати кроз државни, ентитетски и дистриктни ниво. Због тога је у БиХ посебно важно питање разграничења

³³⁵ Исто, члан 273, став 7.

³³⁶ Исто, члан 273, став 13.

³³⁷ Уставни суд Републике Северне Македоније, Одлука У.бр. 99/2024 од 20. јуна 2024.

³³⁸ Управа за финансијско обавештавање, *Приручник за спровођење мера и радњи за спречавање прања новца и финансирања тероризма од стране субјектата*, Скопље, 2020, <https://ufr.gov.mk/wp-content/uploads/2020/05/priracnik-za-perenje-na-pari.pdf>, доступно 02.04.2026.

надлежности, координације између институција и размене података између Финансијско-обавештајног одељења СИПА-е, тужилаштва, полицијских органа и судова. У Републици Србији је тај модел једноставнији, с обзиром на то да постоји јединствени кривичноправни оквир, јединствена финансијско-обавештајна служба и централизованост структура надзора и поступања.

Посебна разлика односи се на институционални положај финансијско-обавештајних служби. У Србији је Управа за спречавање прања новца постављена као административна финансијско-обавештајна служба у систему Министарства финансија. Њена основна улога је пријем, прикупљање, анализа и достављање података надлежним органима када постоје основи сумње на прање новца или финансирање тероризма. Она није орган кривичног гоњења и не води кривичну истрагу у процесном смислу, већ њени аналитички налази представљају основу или подршку за поступање полиције, јавног тужилаштва и других надлежних органа. Сличан административни модел постоји и у Републици Северној Македонији, где је Управа за финансијско обавештавање орган државне управе у саставу Министарства финансија, са централном улогом у прикупљању и анализи извештаја о сумњивим трансакцијама и достављању резултата анализе надлежним органима.

С друге стране, Босна и Херцеговина и Црна Гора имају финансијско-обавештајне службе које су организационо ближе моделу органа за спровођење закона (*law-enforcement type*). У БиХ је Финансијско-обавештајно одељење у оквиру Државне агенције за истраге и заштиту - СИПА, што значи да је финансијско-обавештајна функција смештена у оквир полицијске агенције на државном нивоу. У Црној Гори је финансијско-обавештајна служба организациона јединица у оквиру полиције, али закон наглашава њену оперативну независност и самосталност у пријему, прикупљању, чувању, анализирању и достављању података. Ови модели се могу означити као полицијски или хибридни модели финансијско-обавештајне службе, јер су организационо ближи органима који имају оперативна или истражна овлашћења. Ипак, и код ових модела треба правити разлику између финансијско-обавештајне анализе и формалне кривичне истраге. Финансијско-обавештајна служба анализира и прослеђује податке, док предистражни и истражни поступак, доказне радње и процесно поступање воде полиција, тужилаштво и суд у складу са кривичнопроцесним правилима.

Ова разлика између административног и полицијског модела има практичан значај. Административне финансијско-обавештајне службе, као у Републици Србији и Републици Северној Македонији, по правилу су јасно одвојене од органа кривичног гоњења, што може ојачати њихову аналитичку и превентивну функцију и олакшати сарадњу са обвезницима из приватног сектора. Међутим, такав модел захтева веома брзу и ефикасну размену података са полицијом и тужилашвом, јер сама финансијско-обавештајна служба не спроводи кривичну истрагу. Полицијски или хибридни модели, као у БиХ и Црној Гори, могу омогућити непосреднију везу између финансијско-обавештајне анализе и оперативног поступања, али код њих је посебно важно обезбедити оперативну независност финансијско-обавештајне службе, заштиту података, јасно разграничење аналитичке и истражне функције.

Црна Гора је, у односу на Србију, специфична и по томе што је у новијим изменама посебно развила одредбе које се односе на криптоимовину и пружаоце услуга повезаних са криптоимовином. То показује настојање да се нормативни оквир прилагоди савременим облицима финансијског пословања и новим ризицима прања новца. У Србији је такође уређена дигитална имовина, али је за упоредну анализу важно посматрати колико су обавезе пружалаца услуга у вези са дигиталном или криптоимовином интегрисане у *AML* систем кроз статус обвезника, процену ризика, индикаторе, надзор и пријављивање сумњивих трансакција.

Република Северна Македонија има модел који је по структури ближи Републици Србији него БиХ, имајући у виду да има јединствен закон у области спречавања прања новца и финансирања тероризма, Управу за финансијско обавештавање као централну административну финансијско-обавештајну службу и кривично дело прања новца у Кривичном законнику. Међутим, у северномакедонском систему је посебно наглашено нормативно повезивање Закона за спречавање прања новца и финансирања тероризма са Кривичним закоником, јер први закон појам прања новца дефинише упућивањем на кривично дело прање новца и друге противправне имовинске користи. Значајна карактеристика је и развијен систем прекршајних казни, са високим новчаним казнама за правна лица, као и посебна одговорност службених, одговорних и професионалних лица у кривичноправном делу, нарочито ако омогуће трансакцију или не пријаве прање новца за које су сазнали у вршењу своје функције или дужности.

У области казнене одговорности за повреде превентивног система, Република Србија се разликује од БиХ, Црне Горе и Републике Северне Македоније по томе што српски закон прави разлику између привредних престапа и прекршаја, док БиХ, Црна Гора и Северна Македонија примарно користе категорију прекршајне одговорности. То је важна упоредноправна разлика. У суштинском смислу, међутим, све државе санкционишу сличне пропусте: неизвршавање обавезе израде анализе ризика, непредузимање мера познавања и праћења странке, неутврђивање стварног власника, непријављивање сумњивих трансакција, непоступање по налозима финансијско-обавештајне службе, невођење евиденција и непоштовање обавеза унутрашње контроле и обуке запослених. Разлика се, дакле, не односи толико на саме обавезе, већ на начин на који се њихово кршење правно квалификује и санкционише.

Код кривичноправне одговорности, Србија, Црна Гора и Северна Македонија имају релативно сличну структуру инкриминације: конверзија, пренос, прикривање, стицање, држање или коришћење имовине која потиче од криминалне делатности или кривичног дела. Све три државе препознају значај доказивања криминалног порекла имовине, знања учиниоца и радњи усмерених на прикривање порекла, кретања или власништва имовине. БиХ такође има сличну материјалноправну основу, али је због државне структуре сложенија примена кривичноправног оквира. У Србији је посебно значајно то што је изменама Кривичног законика ранија формулација која је везивала имовину за кривично дело замењена ширим појмом криминална делатност, што олакшава доказивање прања новца без нужног инсистирања на претходној правноснажној пресуди за предикатно кривично дело.

Најзначајнији заједнички изазов у све четири државе јесте повезивање превентивног и репресивног дела система. Обвезници могу препознати сумњиву трансакцију, финансијско-обавештајна служба може израдити анализу, али ефикасност система зависи од тога да ли се ти подаци могу претворити у доказе у кривичном поступку. Због тога је код свих посматраних система од суштинског значаја финансијска истрага, утврђивање стварног власника, праћење токова новца, привремено обезбеђење имовине и њено трајно одузимање. Без одузимања незаконито стечене имовине, кривичноправна реакција остаје непотпуна, јер прање новца има пре свега економски циљ, а то је очување и увођење противправне имовинске користи у легалне финансијске токове.

Посебан значај има регионална димензија. Регионална сарадња представља важан предуслов за унапређење безбедности Западног Балкана. Развијање сарадње са суседним државама кроз

регионалне иницијативе доприноси стварању повољније климе за заједничко деловање и ефикасније супротстављање организованом криминалу.³³⁹ Државе Западног Балкана имају међусобно повезана тржишта, сличне облике привредног пословања, интензивне прекограничне токове људи, робе, капитала и услуга, као и сличне ризике који произлазе из организованог криминала, корупције, сиве економије, злоупотребе правних лица, готовинског пословања, некретнина и нових технологија. Због тога прање новца није само унутрашњи проблем једне државе. Оно може угрозити финансијску стабилност, поверење у институције, интегритет тржишта, безбедност привредног система и способност државе да контролише незаконите токове имовине. У том смислу, слабост система у једној држави региона може имати последице и по друге државе, имајући у виду да се незаконито стечена средства лако премештају преко граница, улажу у правна лица, непокретности или финансијске инструменте у суседним јурисдикцијама. Зато је за државе Западног Балкана, укључујући Републику Србију, од посебног значаја развијање заједничког и координисаног приступа. Такав приступ подразумева благовремену размену финансијско-обавештајних података, сарадњу финансијско-обавештајних служби, полиције, тужилаштва, царинских и пореских органа, заједничко праћење типологија, усклађивање индикатора, бољу примену мера за утврђивање стварног власника и ефикасније поступање у предметима прекограничног прања новца. Само повезаним поступањем могуће је благовремено препознати кретање незаконито стечене имовине, спречити њено увођење у легалне токове, обезбедити доказе и створити услове за њено одузимање.

Дакле, Република Србија има релативно заокружен и централизован систем, БиХ има сложен и вишеслојан систем који захтева снажну координацију, Црна Гора показује изражено прилагођавање новим ризицима, посебно у области криптоимовине, док Република Северна Македонија има нормативно развијен систем са јасним упућивањем превентивног оквира на кривичноправну инкриминацију. Упоредна анализа показује да све посматране државе формално прате међународне *AML* стандарде, али да стварна ефикасност зависи од практичне примене, односно квалитета анализа ризика, надзора над обвезницима, пријављивања сумњивих трансакција, финансијских истрага, међународне сарадње и способности судова и тужилаштва да докажу прање новца и одузму противправну имовинску корист. Управо због прекограничне природе прања новца, регионална сарадња није само допунски механизам, већ неопходан услов за очување финансијске стабилности, институционалне отпорности и безбедности држава Западног Балкана. Овакав закључак је у складу и са ширим схватањем регионалне сарадње на Западном Балкану, будући да Ђукановић Д. и Дашић М. указују да су организовани криминал, корупција и друге безбедносне претње појаве које условљавају нужност чвршће међусобне сарадње држава региона у оквиру постојећих регионалних иницијатива и форума.³⁴⁰

³³⁹ Ђукановић Д., Симић Д., Живојиновић Д., "Serbia and Its Neighbours: Continuity of Old and/or New Policy?", *The Review of International Affairs*, vol. LXIV, бр. 1151, 2013, стр. 106 и 110.

³⁴⁰ Ђукановић Д., Дашић М., „Моделирање регионалне сарадње на Балкану након 1999. године: европска искуства и њихова примена“, *Међународни проблеми*, год. LXXIII, бр. 4, 2021, стр. 629–630.

Глава V

ПРЕТЊЕ И РИЗИЦИ ОД ПРАЊА НОВЦА ПО ЗАПАДНИ БАЛКАН – резултати истраживања

Прање новца у државама Западног Балкана представља један од значајних облика угрожавања економске, институционалне и безбедносне стабилности. Иако се на први поглед може посматрати као финансијско-криминолошки феномен, његове последице далеко превазилазе оквир финансијског система. Прање новца омогућава криминалним структурама да незаконито стечену имовину укључе у легалне токове, да ојачају економску моћ, да утичу на привредне процесе, да коруптивним радњама утичу на рад институција и да дугорочно нарушавају владавину права.

У теоријско-методолошком делу рада навели смо да прање новца представља претњу стабилности и безбедности држава Западног Балкана, са посебним освртом на Републику Србију. Истраживачко питање усмерено је на утврђивање да ли прање новца представља претњу и какве ефекте производи на стабилност и безбедност система држава Западног Балкана, док је предмет истраживања просторно обухватио Републику Србију, Босну и Херцеговину, Црну Гору и Републику Северну Македонију. У раду је наглашено да је прање новца глобални феномен и безбедносно-политички проблем, као и да је координирана међународна и регионална реакција предуслов ефикасног супротстављања овој појави.

Значај прања новца као безбедносне претње посебно је изражен у државама које су у процесу економске транзиције, које су укључене у међународне финансијске и трговинске токове, које имају развијене прекограничне економске везе, присуство организованих криминалних група и различит ниво институционалних капацитета. Управо су ови фактори карактеристични за простор Западног Балкана. Поред тога, регион је географски повезан са важним миграционим, трговинским и криминалним рутама, што повећава изложеност ризицима од незаконитих финансијских токова, трговине наркотицима, кријумчарења људи и миграната, корупције и других кривичних дела која могу бити извор прихода који може бити предмет прања новца. Приступ заснован на процени ризика, који представља једно од кључних полазишта стандарда *FATF*-а, подразумева обавезу држава да препознају, процене и разумеју сопствену изложеност ризицима од прања новца и финансирања тероризма, као и да примене мере које су сразмерне идентификованим ризицима. У том смислу, националне процене ризика представљају кључни инструмент за разумевање претњи, рањивости и укупног ризика. Република Србија у својој Националној процени ризика из 2024. године наглашава да процена ризика треба да омогући разумевање претњи и слабости система, усмеравање ресурса и процену усклађености законодавних, регулаторних и оперативних мера са утврђеним нивоом ризика.³⁴¹

Упоредни преглед последњих доступних националних процена ризика држава Западног Балкана показује да се као најчешће претње од прања новца издвајају кривична дела организованог криминала, трговина наркотицима, корупција, злоупотреба службеног или одговорног положаја, пореска кривична дела, кријумчарење људи и миграната, као и незаконита трговина. Важно је истаћи посебан однос корупције и прање новца, који се попут концентричних кругова, шире са виших ка нижим нивоима политичког одлучивања, захватајући при томе различите сегменте друштва. Узроци корупције у привреди су бројни и

³⁴¹ Република Србија, *Национална процена ризика - Процена ризика од прања новца*, Београд, 2024, стр. 8-9.

сложени, док се њени појавни облици могу испољавати на различите начине и у различитим формама.³⁴²

У Босни и Херцеговини, последња доступна допуна националне процене ризика односи се на период 2022–2024. године. Укупни ризик од прања новца оцењен је као средње висок, при чему је свеукупна претња од прања новца оцењена као средња/висока, док је подложност прању новца на нивоу државе оцењена као средња.³⁴³ У секторској матрици ризика као сектори високог ризика издвојени су банке и некретнине, док су нотари оцењени као сектор средње високог ризика.³⁴⁴ Ови налази указују да БиХ, слично као и Република Србија, препознаје банкарски сектор и сектор некретнина као нарочито изложене ризику од прања новца. Истовремено, процена указује и на прекограничну димензију ове претње, јер је претња од прања новца из иностранства оцењена као средња, са трендом повећања.³⁴⁵ Поред тога, током 2024. године у БиХ је усвојена посебна процена ризика од прања новца и финансирања тероризма повезаних са виртуелном имовином, као и акциони план за период 2024–2027. године, што показује да се ризици у БиХ све више посматрају и кроз призму нових технологија и виртуелне имовине.³⁴⁶

У Црној Гори, последња јавно доступна комплетна Национална процена ризика од прања новца и финансирања тероризма јесте документ који је Влада Црне Горе усвојила у октобру 2020. године, а који је објављен 2021. године. У тој процени утврђен је средњи степен ризика од прања новца, док је ризик од финансирања тероризма оцењен као низак.³⁴⁷ Као кривична дела са високим степеном ризика препознати су трговина наркотицима на међународном нивоу, утаја пореза и доприноса и зеленаштво. У секторском смислу, као најзначајнији сектори у којима је утврђен значајан степен рањивости и ризика издвојени су банке, сектор некретнина, односно изградња и продаја непокретности, као и приређивачи игара на срећу.³⁴⁸ Међутим, важно је нагласити да Црна Гора након објављивања наведене националне процене ризика није остала пасивна у овој области. Напротив, након процене из 2020/2021. године покренуте су активности усмерене на ажурирање националног оквира за процену ризика од прања новца и финансирања тероризма. Према последњим доступним програмским документима, израда ажуриране Националне процене ризика од прања новца и финансирања тероризма, заједно са Акционим планом за смањење ризика, планирана је за други квартал 2026. године. То указује да је процес ажурирања процене ризика настављен, иако нова процена није била усвојена у првобитно планираном року, односно у четвртм кварталу 2025. године.³⁴⁹ На тај начин, у анализи система спречавања прања новца у Црној Гори треба поћи од чињенице да постојећа процена ризика и даље има значај релевантне основе за сагледавање стања у овој области. Истовремено, важно је указати да је у току њено ажурирање, са циљем усклађивања националног система процене ризика са новим облицима

³⁴² Вуковић, С., *Корупција и владавина права*, ИДН – Драганић, Београд, 2003, стр. 101–148.

³⁴³ Босна и Херцеговина, *Сажетак допуне процјене ризика од прања новца и финансирања тероризма у Босни и Херцеговини за период 2022–2024. година*, стр. 5, <https://msb.gov.ba/dokumenti/strateski/?id=24241>, доступно 06.04.2026.

³⁴⁴ Исто, стр. 6.

³⁴⁵ Исто, стр. 8.

³⁴⁶ Босна и Херцеговина, *Процјена ризика од прања новца и финансирања тероризма у БиХ повезаних са виртуелном имовином и Акциони план 2024–2027*, <https://msb.gov.ba/PDF/050220241.pdf>, доступно 06.04.2026.

³⁴⁷ Влада Црне Горе – Управа полиције, Сектор за финансијско-обавјештајне послове, *Национална процјена ризика од прања новца и финансирања тероризма са акционим планом*, 2021, стр. 2, <https://www.gov.me/dokumenta/9d90a40d-cca4-4496-b4f9-4aebd5044ad9>, доступно 07.04.2026.

³⁴⁸ Исто, стр. 2.

³⁴⁹ Влада Црне Горе, *Програм приступања Црне Горе Европској унији 2025-2026*, <https://wapi.gov.me/download/abf74c06-91a3-446d-a88f-6c97667ba2da?version=1.0>, доступно 07.04.2026.

криминалитета, савременим типологијама прања новца и финансирања тероризма, стандардима FATF-а и захтевима европских интеграција.

У Републици Северној Македонији, након претходних процеса израде националне процене ризика из 2016. и 2020. године, спроведен је нови циклус израде националне процене ризика, а последњи извештај о националној процени ризика од прања новца објављен је у септембру 2025. године. У том извештају је наведено да је ризик од прања новца у Републици Северној Македонији на средњем нивоу.³⁵⁰ Према анализи предикатних кривичних дела, као дела која представљају високу претњу од прања новца издвојени су недозвољена трговина дрогом, утаја пореза, трговина људима и кријумчарење миграната и коруптивна кривична дела.³⁵¹ У истом документу коруптивна кривична дела, укључујући злоупотребу службеног положаја и овлашћења, препозната су као значајна претња због могућности злоупотребе система финансијских токова, неовлашћеног стицања новчаних средстава и њиховог каснијег легализовања кроз прање новца. Северномакедонска процена ризика посебно указује и на међународну димензију трговине људима и кријумчарења миграната, јер ова кривична дела подразумевају прелазак државних граница, координацију криминалних група и високу профитабилност криминалних активности.³⁵² Када се наведени налази упореде са Националном проценом ризика Републике Србије из 2024. године, уочава се висок степен подударности у погледу кључних претњи и ризичних сектора. У националном контексту Републике Србије, као кривична дела високог степена претње идентификована су пореска кривична дела, злоупотреба положаја одговорног лица, злоупотреба службеног положаја, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, кривична дела организованих криминалних група и превара. Истовремено, сектор некретнина је још од 2018. године процењен као сектор највишег ризика од прања новца, при чему је ова оцена задржана и у Националној процени ризика из 2024. године.³⁵³ Упоредна анализа, дакле, показује да се у државама Западног Балкана као заједнички извори претњи издвајају организовани криминал, трговина наркотицима, пореска кривична дела, злоупотреба службеног или одговорног положаја, коруптивна кривична дела, кријумчарење људи или миграната, као и злоупотреба банкарског сектора, сектора некретнина, професионалних посредника, игара на срећу и нових технологија. Посебно је значајно што су некретнине као ризичан сектор препознате у Републици Србији, БиХ и Црној Гори, док се код свих анализираних држава уочава потреба за јачањем финансијских истрага, размене података, одузимања имовине, надзора над обвезницима и приступа заснованог на процени ризика. Наведене сличности у налазима националних процена Републике Србије, БиХ, Црне Горе и Републике Северне Македоније указују да прање новца на простору Западног Балкана има изражену регионалну и транснационалну димензију. Због тога се може закључити да ефикасно супротстављање овој појави захтева заједнички и усаглашен приступ, унапређење регионалне сарадње, бољу размену финансијско-обавештајних података, ефикаснију међународну правну помоћ, заједничке или координисане финансијске истраге, праћење прекограничних токова новца и јачање надзора над секторима који су у националним проценама ризика препознати као најрањивији.

³⁵⁰ Република Северна Македонија, Савет за борбу против прања новца и финансирања тероризма, Управа за финансијско обавештавање, *Извештај о националној процени ризика од прања новца*, септембар 2025, стр. 5, <https://ufr.gov.mk/wp-content/uploads/2025/10/%D0%9D%D0%A0%D0%90-%D0%B7%D0%B0-%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%8A%D0%95-%D0%9F%D0%90%D0%A0%D0%98.pdf>, доступно 08.04.2026.

³⁵¹ Исто, стр. 11-12.

³⁵² Исто, стр. 14-15.

³⁵³ Република Србија, *Национална процена ризика - Процена ризика од прања новца*, Београд, 2024, стр. 38, 39 и 54.

1. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У дисертацији смо применили комбиновано, тј. мешовито истраживања путем различитих квалитативних и квантитативних метода. Прво смо у поглављима 5.3.1. и 5.3.2. применили анализу садржаја докумената о прању новца на основу података Републичког завода за статистику и на основу годишњих извештаја јавних тужилаштва за кривично дело прање новца.

Осим тога, спровели смо истраживање путем онлајн упитника, где су представници полиције, тужилаштва, суда, финансисјко-обавештајних јединица и банака у Републици Србији, Црној Гори, Републици Северној Македонији и Босни и Херцеговини у периоду од септембра 2021. године до фебруара 2022. године одговарали на питања која су вреднована Ликертовом скалом са да или не, као и на питања отвореног типа. Испитаници су означавали свој став на скали од: 1 (нимало) до 5 (у потпуности), а на једно питање означавали су свој став на скали: низак, средњи, висок.

Подаци су представљени помоћу броја и припадајућег процента и помоћу просека и стандардне девијације за сваку ставку у питањима за Србију, регион и укупан узорак. За процену разлика свих ставки једног питања у Србији, региону и у укупном узорку коришћен је Фридманов тест, а израчунат је и коефицијент сагласности рангова Кенделов W . За упоредна парна поређења ставки коришћен је накнадни Вилкоксон тест. За процену разлике између група (Србија и регион) у добијеном скору појединих варијабли коришћен је Ман-Витни U тест.

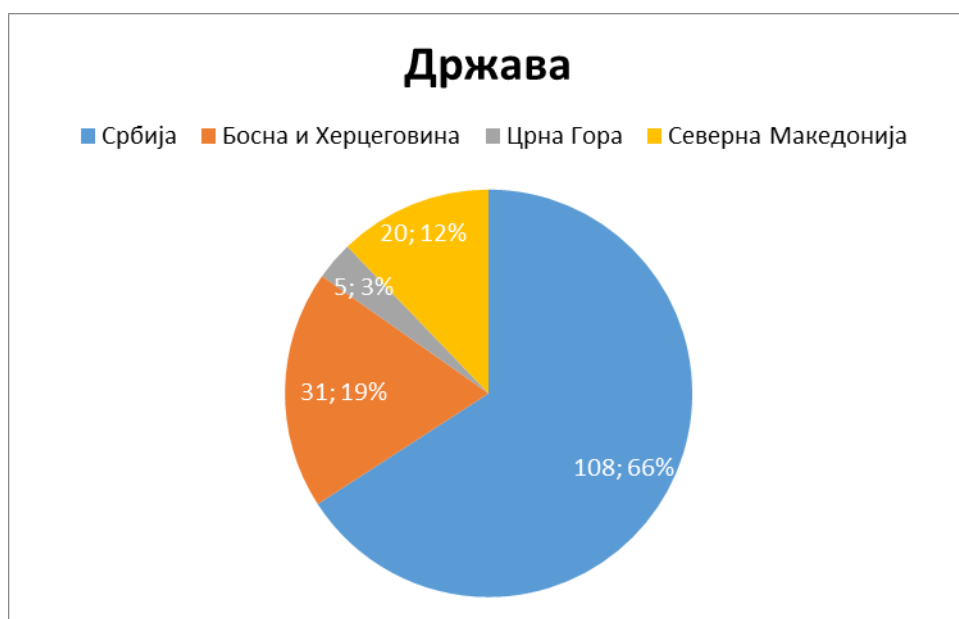
Разлика између категоријалних варијабли одређена је Хи-квадрат тестом са једним узорком, или Хи-квадрат тестом независности. Уколико су вредности у некој ћелији мање од 5 за табеле 2×2 коришћен је Фишеров тачни тест, а Монте Карло тачни тест за табеле 3×2 . Утицај неких фактора (пол, старост, образовни ниво, занимање, орган/институција и група) на добијене скорове одређен је линеарном регресионом анализом. Питања која садрже више од пет ставки анализирана су експлоративном факторском анализом ради провере унутрашње структуре и груписања ставки. Адекватност узорка потврђена је Кајзер-Мајер-Олкиновом мером адекватности узорка ($KMO \geq 0,600$ прихватљива, $\geq 0,700$ добра и $\geq 0,800$ одлична) и Бартлетовим тестом сверичности ($p < 0,05$). Факторска оптерећења су значајна за вредности $\geq 0,40$. Анализа је урађена на укупном узорку и на узорку испитаника из Србије. Због малог узорка ($n=56$) испитаника региона није рађена анализа за њих.

Подаци су обрађени помоћу IBM Statistics SPSS верзија 23. Подаци су представљени табеларно и графички, а статистичка значајност је на нивоу $p < 0,05$.

1.1. Демографски подаци

У истраживању је учествовало 164 испитаника који су подељени у две групе. У првој групи су испитаници из Србије (108), а у другој испитаници из региона (56).

На графикону 3 представљена је дистрибуција испитаника према држави у којој је вршено анкетање.

Графикон 3. Дистрибуција испитаника према држави у којој је вршено анкетирање
Извор: сопствено истраживање

У Србији је анкетирано 108 (66%) испитаника, од земаља региона (БиХ, Црна Гора и Северна Македонија) највише анкетираних је из Северне Македоније 19%, а најмање из Црне Горе 3% (Графикон 3).

У Србији је статистички значајно више анкетираних испитаника него у региону ($\chi^2=16,488$; $df=1$; $p<0,001$).

1.1.1 Полна структура

Полна структура испитаника кодирана је као 1: мушко, и 2: женско. У табели 3 представљена је полна структура испитаника по групама и у укупном узорку.

Табела 3. Полна структура испитаника по групама и у укупном узорку; n (%)

	Србија	Регион	Укупно
Мушко	67 (62)	34 (60,7)	101 (61,6)
Женско	41 (38)	22 (39,3)	63 (38,4)
Укупно [‡]	108 (65,9)	56 (34,1)	164 (100)
Значајност [#]	0,012	0,109	0,003

[#]Хи-квадрат тест једног узорка; [‡]Проценти у односу на укупан узорак; Болдоване вредности су статистички значајне

Извор: сопствено истраживање

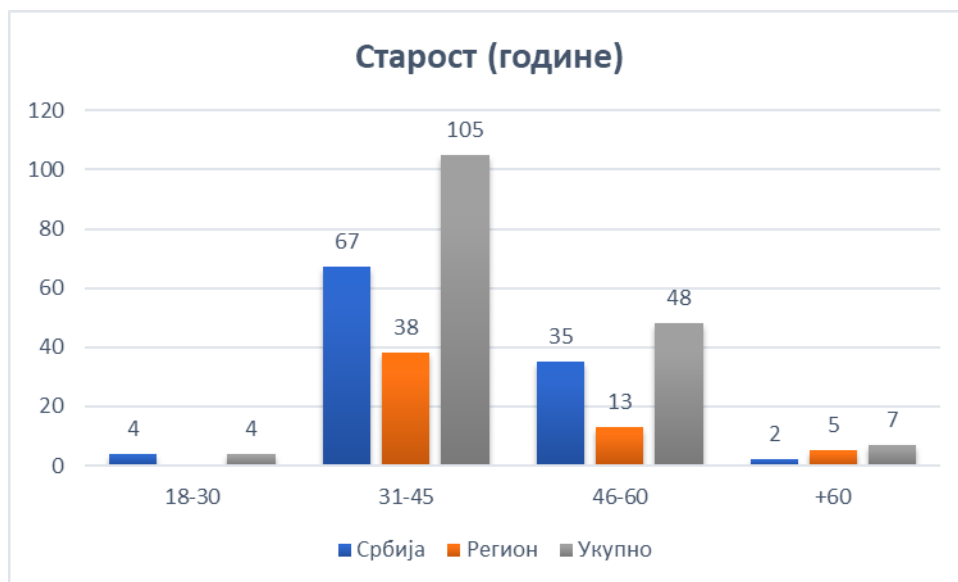
Од 164 испитаника 101 је мушког и 63 женског пола. Постојала је полна разлика у укупном узорку ($\chi^2=8,805$; $df=1$; $p=0,003$) и у Србији ($\chi^2=6,259$; $df=1$; $p=0,012$) у корист мушкараца (Табела 3).

Резултати Хи-квадрат теста независности нису показали полну разлику између Србије и региона ($\chi^2=0,027$; $df=1$; $p=0,869$).

1.1.2. Старост испитаника

Старост испитаника је подељена у четири категорије: 1: 18-30, 2: 31-45, 3: 46-60 и 4: +60 година.

На графикону 4 представљена је старост испитаника по групама и у укупном узорку.

Графикон 4. Старост испитаника
Извор: сопствено истраживање

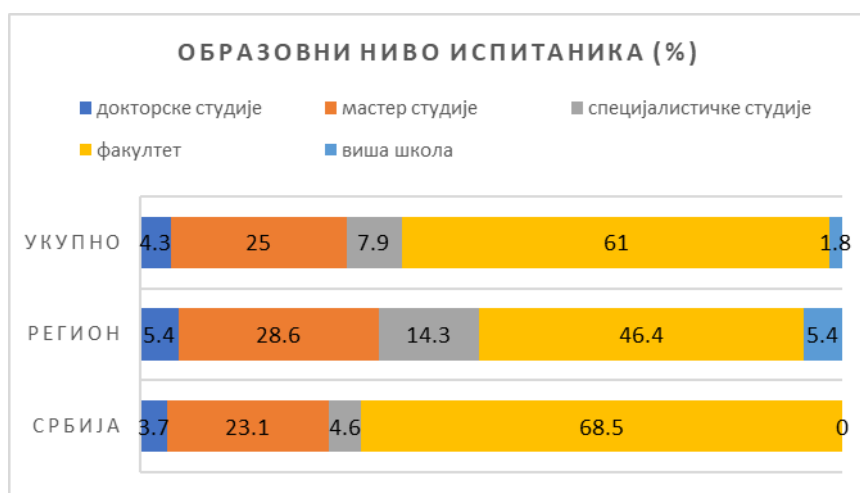
Највише испитаника 105 (64%) је старости 31-45 година, а само 4 испитаника је старости 18-30 година, док је 7 испитаника старијих од 60 година (Графикон 4).

Није постојала значајна старосна разлика у односу на испитиване групе ($\chi^2=7,661$; $df=3$; $p=0,054$).

1.1.3. Образовни ниво испитаника

Образовни ниво испитаника је подељен у шест категорија: 1: средња школа, 2: виша школа, 3: факултет, 4: специјалистичке студије, 5: мастер студије и 6: докторске студије.

Структура образовног нивоа испитаника представљена је на графикону 5.

Графикон 5. Образовни ниво испитаника
Извор: сопствено истраживање

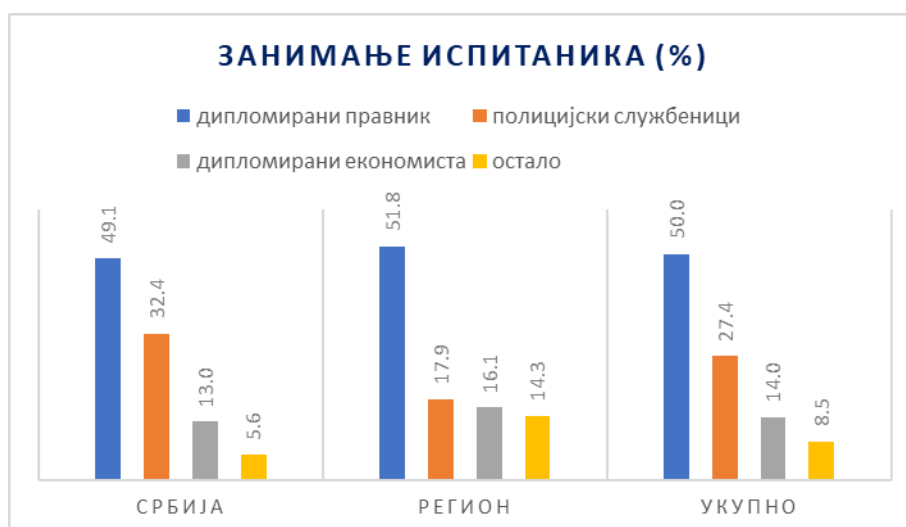
Преко 60% (100/164) испитаника има завршен факултет, четвртина испитаника је завршила мастер студије. Најмање испитаника 3 (1,8%) је завршило вишу школу, са специјалистичким студијама је било 13 (7,9%) испитаника, а докторске студије је завршило 7 (4,3%) испитаника. Није било испитаника са завршеном само средњом школом. У Србији је 68,5% испитаника са завршеним факултетом, а у региону их је 46,4% (Графикон 5).

Испитаници из Србије су били статистички значајно образованији од испитаника из региона ($\chi^2=13,745$; $df=4$; $p=0,005$).

1.1.4. Занимање

Занимање испитаника је подељено у четири категорије: 1: дипломирани правник, 2: полицијски службеници (официри полиције, дипломирани криминалисти, полицијски инспектори), 3: дипломирани економиста и 4: остало (инжењер ИТ, аналитичар и друго).

Занимање испитаника у групама и у укупном узорку је представљено на графикону 6.

Графикон 6. Процент расподеле занимања испитаника
Извор: сопствено истраживање

Са графикана 6 уочава се да су половина испитаника дипломирани правници. Најмање (8,5%) су остала занимања. У Србији је 49,1% дипломираних правника, 32,4% су полицијски службеници, док је у региону 51,8% дипломираних правника, али 17,9% полицијских службеника.

Испитаници Србије и региона се нису статистички значајно разликовали у односу на занимање ($\chi^2=6,445$; $df=3$; $p=0,092$).

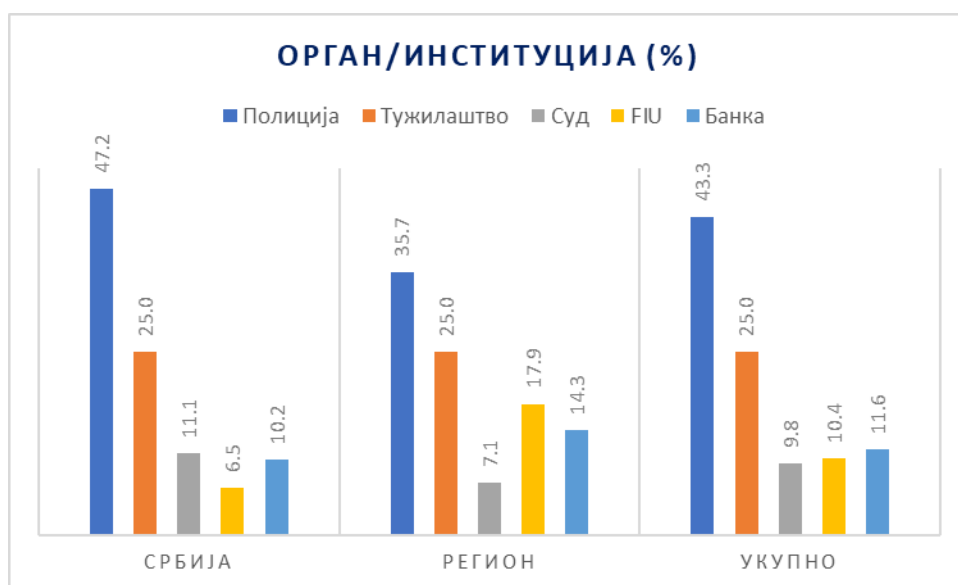
1.1.5. Орган/институција

Испитаници су запослени у пет сектора: 1: полиција, 2: тужилаштво, 3: суд, 4: финансијско-обавештајна јединица - *FIU* и 5: банка.

На графикону 7 представљена је процентуална расподела испитаника према органу/институцији у којима раде.

Највише испитаника ради у полицији (43,35%), четвртина у тужилаштву, и око 10% у суду, *FIU* и банкама. У Србији је било више испитаника из полиције и суда, али је у региону било значајно више испитаника који су запослени у *FIU* ($\chi^2=5,326$; $df=1$; $p=0,021$) (Графикон 7).

Није постојала значајна разлика у односу на сектор где раде између испитаника Србије и региона ($\chi^2=6,862$; $df=4$; $p=0,143$).

Графикон 7. Процентуална расподела испитаника према органу/институцији у којима раде
Извор: сопствено истраживање

2.2. Предикатна кривична дела која су извор нелегалног прихода у предметима прања новца

Дистрибуција одговора за предикатна кривична дела као извор нелегалног прихода у предметима прања новца у Србији и региону представљена је у табели 4, а на графикону 8 приказана је укупна расподела одговора за анализирание ставке по Ликертовим категоријама (1- уопште не представља извор, 2- углавном не представља извор, 3- делимично представља извор, 4- углавном представља извор, 5- у потпуности представља извор). Вредности добијених скорова представљене су у табели 4.

Табела 4. Дистрибуција одговора за предикатна кривична дела као извор нелегалног прихода у предметима прања новца у Србији и региону

		Србија (n=108)					регион (n=56)					p
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
П8_1 [‡]	n	0	5	33	36	34	4	5	16	16	15	0,047
	%	0,0	4,6	30,6	33,3	31,5	7,1	8,9	28,6	28,6	26,8	
П8_2 [‡]	n	1	1	12	46	48	2	3	8	19	24	0,235
	%	0,9	0,9	11,1	42,6	44,4	3,6	5,4	14,3	33,9	42,9	
П8_3 [‡]	n	0	3	9	23	73	2	1	8	14	31	0,161
	%	0,0	2,8	8,3	21,3	67,6	3,6	1,8	14,3	25,0	55,4	
П8_4 [‡]	n	1	6	28	33	40	3	5	12	15	21	0,406
	%	0,9	5,6	25,9	30,6	37,0	5,4	8,9	21,4	26,8	37,5	
П8_5 [†]	n	13	29	29	20	17	8	17	12	11	8	0,939
	%	12,0	26,9	26,9	18,5	15,7	14,3	30,4	21,4	19,6	14,3	
П8_6 [†]	n	16	37	24	17	14	13	17	10	11	5	0,596
	%	14,8	34,3	22,2	15,7	13,0	23,2	30,4	17,9	19,6	8,9	
П8_7 [‡]	n	8	19	31	38	12	2	15	14	17	8	0,930
	%	7,4	17,6	28,7	35,2	11,1	3,6	26,8	25,0	30,4	14,3	
П8_8 [†]	n	14	16	22	24	32	6	7	15	15	13	0,596
	%	13,0	14,8	20,4	22,2	29,6	10,7	12,5	26,8	26,8	23,2	
П8_9 [‡]	n	4	19	29	28	28	2	5	17	17	15	0,771
	%	3,7	17,6	26,9	25,9	25,9	3,6	8,9	30,4	30,4	26,8	

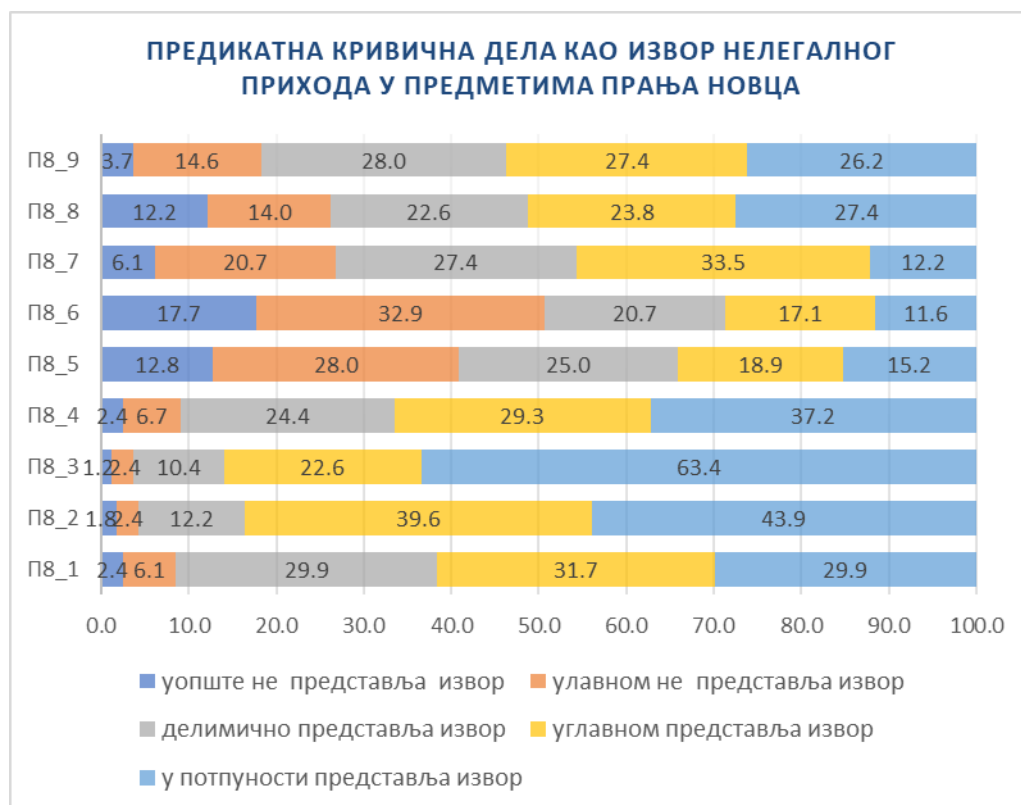
Легенда: [‡]Монте-Карло егзактни тест; [†]Хи-квадрат тест независности; p-ниво статистичке значајности; Подебљана вредност је статистички значајна (p<0,05); Скала 1-5 (1= уопште не представља извор, 5= у потпуности представља извор); П8_1- Злоупотреба положаја одговорног лица; П8_2- Пореска утаја; П8_3 - Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога; П8_4- Злоупотреба службеног положаја; П8_5 - Изнуда; П8_6- Тешка крађа; П8_7- Превара; П8_8- Зеленаштво; П8_9- Недозвољена трговина

Извор: сопствено истраживање

Злоупотреба положаја одговорног лица у потпуности представља извор нелегалног прихода у предметима прања новца за испитанике из Србије за 31,5%, за трећину испитаника углавном представља извор, док за нешто мањи проценат испитаника из региона 26,8% у потпуности представља извор и 28,6% углавном представља извор. За 8,9% испитаника региона злоупотреба положаја одговорног лица углавном не представља извор нелегалног прихода у предметима прања новца и 7,1% сматра да уопште не представља извор, док у Србији 4,6% испитаника сматра да углавном не представља. Пореска утаја углавном или у потпуности представља извор нелегалног прихода у предметима прања новца за 83,5% испитаника. Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога у потпуности представља извор нелегалног прихода у предметима прања новца за више од две трећине (67,6%) испитаника из Србије и за 55,4% испитаника из региона. Углавном не представља извор за 2,8% испитаника из Србије и 1,8% из региона. За 3,6% испитаника из региона уопште не представља извор. Злоупотреба службеног положаја за 9,1% испитаника укупног узорка уопште или углавном не представља извор нелегалног прихода у предметима прања новца, док за 66,5% углавном или у потпуности представља извор. За испитанике из Србије за нешто више од четвртине делимично представља, а за 67,6% углавном или у потпуности представља, што је нешто више него у региону 64,3%. Изнуда за 12,8% испитаника уопште, а за 28% углавном не представља извор нелегалног прихода у предметима прања новца, док за

четвртину испитаника делимично представља, а за 15,2% у потпуности представља. У Србији за 38,9% уопште или углавном не представља извор, док за 34,2% углавном или у потпуности представља извор, међутим, у региону за 44,7% испитаника уопште или углавном не представља извор, док за 33,9% углавном или у потпуности представља извор. Тешка крађа за 50,6% испитаника уопште или углавном не представља извор нелегалног прихода у предметима прања новца, у Србији за 49,1%, док у региону за нешто више 53,6% испитаника. За скоро 29% испитаника тешка крађа углавном или у потпуности представља извор нелегалног прихода у предметима прања новца у укупном узорку и по групама. Превара уопште или углавном не представља извор нелегалног прихода у предметима прања новца код 26,5% испитаника, док за 45,7% углавном или у потпуности представља извор. Четвртина испитаника Србије сматра да превара уопште или углавном не представља извор, док је у региону већи проценат 30,4%. Углавном или у потпуности представља извор за 46,3% испитаника из Србије и 44,7% региона.

Зеленаштво углавном или у потпуности представља извор за 46,3% испитаника. Расподела вредности по скали између Србије и региона статистички се значајно разликује ($\chi^2=9,417$; $df=4$; $p=0,047$) једино за злоупотребу положаја одговорног лица, док код осталих предикатних кривичних дела није било разлике ($p>0,05$) (Табела 4, Графикон 8).

Графикон 8. Укупна расподела одговора за анализиране ставке по Ликертовим категоријама за предикатна кривична дела као извор нелегалног прихода у предметима прања новца

Легенда: P8_1- Злоупотреба положаја одговорног лица; P8_2- Пореска утаја; P8_3 - Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога; P8_4- Злоупотреба службеног положаја; P8_5 - Изнуда; P8_6- Тешка крађа; P8_7- Превара; P8_8- Зеленаштво; P8_9- Недозвољена трговина

Извор: сопствено истраживање

Табела 5. Вредности добијених скорова за предикатна кривична дела као извор нелегалног прихода у предметима прања новца, у испитиваним групама и у укупном узорку

	Србија (n=108)		Регион (n=56)		Укупно (n=164)		p [#]	ρ [‡]
	Просек	СД	Просек	СД	Просек	СД		
П8_1	3,92	0,90	3,59	1,19	3,80	1,01	0,140	0,287***
П8_2	4,29	0,77	4,07	1,06	4,21	0,88	0,376	0,178*
П8_3	4,54	0,77	4,27	1,02	4,45	0,87	0,091	0,361***
П8_4	3,97	0,97	3,82	1,19	3,92	1,05	0,636	0,322***
П8_5	2,99	1,26	2,89	1,29	2,96	1,26	0,620	0,387***
П8_6	2,78	1,26	2,61	1,29	2,72	1,27	0,395	0,378***
П8_7	3,25	1,10	3,25	1,12	3,25	1,10	0,904	0,337***
П8_8	3,41	1,39	3,39	1,27	3,40	1,35	0,839	0,376***
П8_9	3,53	1,16	3,68	1,08	3,58	1,13	0,437	0,409***
Укупно	3,92	0,90	3,59	1,19	3,80	1,01	0,099	-
p [†]	p<0,001		p<0,001		p<0,001			
Кендал (W)	0,357		0,322		0,342			

Легенда: #Ман-Витнијев U тест; p-ниво статистичке значајности; † Фридманов тест; W-Кендалов коефицијент сагласности рангова који показује јачину ефекта; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); СД-Стандардна девијација; П8_1- Злоупотреба положаја одговорног лица; П8_2- Пореска утаја; П8_3 - Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога; П8_4- Злоупотреба службеног положаја; П8_5 - Изнуда; П8_6- Тешка крађа; П8_7- Превара; П8_8- Зеленаштво; П8_9- Недозвољена трговина

Извор: сопствено истраживање

Резултати Ман-Витни U теста нису показали статистички значајну разлику (p>0,05) између ставова испитаника из Србије и региона ни за једно предикатно кривично дело које би могло бити извор нелегалног прихода у предметима прања новца. Такође није било разлике у укупним скоровима (Z=-1,651; p=0,099). За неовлашћену производњу и стављање у промет опојних дрога и злоупотребу положаја одговорног лица, иако разлика није статистички значајна, вредности p<0,20 указују на тренд ка вишим скоровима у Србији у односу на регион. Највећи извор нелегалног прихода у предметима прања новца је неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога и пореска утаја, док су тешка крађа и изнуда најмањи извор у Србији и у региону. Фридманов тест је показао статистички значајне разлике у вредностима скорова предикатних кривичних дела као извора нелегалног прихода у предметима прања новца у Србији ($\chi^2=308,685$; df=8; p<0,001), региону ($\chi^2=144,242$; df=8; p<0,001) и у укупном узорку ($\chi^2=448,824$; df=8; p<0,001) уз слаб до умерен степен сагласности рангова (Кендал W је 0,357, 0,322 и 0,342 респективно) (Табела 5).

Накнадна анализа Вилкоксоним тестом је показала да је неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога статистички значајно виших вредности (p<0,001) од свих осталих ставки у Србији и укупно, а у региону за све осим пореске утаје где су вредности више, али нису статистички значајне. Тешка крађа и изнуда су имале статистички значајно ниже вредности од свих осталих у Србији, региону и у укупном узорку (p<0,001).

Од предикатних кривична дела која представљају извор нелегалног прихода у предметима прања новца недозвољена трговина је била статистички значајно већа за млађе испитанике (Beta=-0,166; p=0,033) него за њихове старије колеге, док утицај осталих испитиваних фактора није био значајан. Није било значајног утицаја на остала предиктивна кривична дела.

1.2.1. Факторска анализа предикатних кривична дела као извор нелегалног прихода у предметима прања новца у укупном узорку и у Србији

Испуњени су услови за спровођење факторске анализе, јер су вредности Кајзер-Мејер-Олкин (КМО) теста за укупан узорак биле 0,831, а за Србију 0,750. Бартлетов тест специфичности је статистички значајан ($p < 0,001$) у оба случаја.

Идентификовани фактори предикатних кривичних дела као извора нелегалног прихода у предметима прања новца код испитаника укупног узорка и из Србије представљени су у табели 6, а матрица фактора важности појединих елемената за изворе нелегалних прихода у предметима прања новца код испитаника укупног узорка и из Србије представљена је у табели 7.

Табела 6. Идентификовани фактори предикатних кривичних дела као извора нелегалног прихода у предметима прања новца код испитаника укупног узорка и из Србије

	Фактори	Карактеристичне вредности	% варијансе фактора	Кумулативни проценат
Укупно	1	4,463	49,590	49,590
	2	1,294	14,381	63,971
Србија	1	3.663	40.699	40.699
	2	1.063	11.815	52.514

Извор: сопствено истраживање

Табела 7. Матрица фактора важности појединих елемената за изворе нелегалних прихода у предметима прања новца код испитаника укупног узорка и из Србије

	Укупно		Србија	
	Ф1	Ф2	Ф1	Ф2
П8_1	-0,11	0,99	0,05	0,81
П8_2	0,06	0,45	-0,07	0,43
П8_3	0,47	0,22	0,46	0,26
П8_4	0,09	0,64	0,14	0,70
П8_5	0,86	-0,01	0,92	-0,07
П8_6	0,78	-0,01	0,76	-0,02
П8_7	0,64	0,11	0,63	0,08
П8_8	0,84	-0,12	0,78	-0,07
П8_9	0,74	0,02	0,72	0,00

Легенда: Подебљане вредности означавају факторска оптерећења $\geq 0,40$;
 Легенда: П8_1- Злоупотреба положаја одговорног лица; П8_2- Пореска утаја; П8_3 - Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога; П8_4- Злоупотреба службеног положаја; П8_5 - Изнуда; П8_6- Тешка крађа; П8_7- Превара; П8_8- Зеленаштво; П8_9- Недозвољена трговина. Ознаке фактора: Укупно и Србија (Ф1- Имовинска и тржишна кривична дела, Ф2- Злоупотреба положаја и економски криминал

Извор: сопствено истраживање

Идентификована су два фактора за предикатна кривична дела као извор нелегалног прихода у предметима прања новца који објашњавају 63,97% укупне варијансе у укупном узорку и 62,23% у Србији, где први фактор објашњава 49,59% и 45,38% варијансе респективно. У

укупном узорку и у испитивању које се односи само на Србију издвојена два фактора се поклапају. Први фактор обухвата имовинска и тржишна кривична дела која су у вези са неовлашћеном производњом и стављање у промет опојних дрога, изнудом, тешком крађом, преваром, зеленаштвом и недозвољеном трговином. Други фактор обухвата кривична дела која се односе на злоупотребу положаја и економски криминал (Табела 6, Табела 7).

Више од трећине испитаника није дало одговор или није имало додати ни једно кривично дело које се појављују као значајан извор нелегалног прихода у предметима прања новца. Од 107 (65,2%) испитаника који су навели додатна кривична дела је трговина људима и кријумчарење људи 30 (28%). Кривична дела (примање и давање мита, против привреде, трговина утицаја, кривотворене исправе, проституција) је код 11 (10,3%) испитаника. Злоупотреба (9%) је такође наведена (имовине, јавних набавки, платних картица у банкарском пословању). Наведена је трговина утицајем, превара, корупција и друго.

1.3. Сектори улагања *прљавог* новца

Дистрибуција одговора за најчешће секторе улагања *прљавог* новца у Србији и региону представљена је у табели 8, а добијене вредности скорова у табели 9. На графикону 9 су представљени најчешћи сектори улагања *прљавог* новца у укупном узорку.

Инвестирање у изградњу стамбено-пословних објеката у потпуности је чест сектор улагања *прљавог* новца за преко 70% испитаника у Србији и скоро 60% у региону. Куповина непокретности је за преко 60% испитаника у потпуности чест, а за око 35% углавном чест сектор улагања *прљавог* новца у Србији и у региону. Казина су за четвртину испитанка углавном чест сектор улагања у Србији и у региону, а за трећину испитаника из Србије су углавном чести, а из региона делимично чести. Кладионице и остали приређивачи игара на срећу (*online* клађење и др.) су за око 70% испитаника из Србије углавном и у потпуности чести и око 40% испитаника из региона. Најчешћи сектори улагања *прљавог* новца за 65,9% испитаника укупног узорка је инвестирање у изградњу стамбено-пословних објеката и за 64% куповина непокретности. Међутим, ревизори и јавни бележници су у потпуности чести само за 2,4% испитаника (Табела 8, Графикон 9).

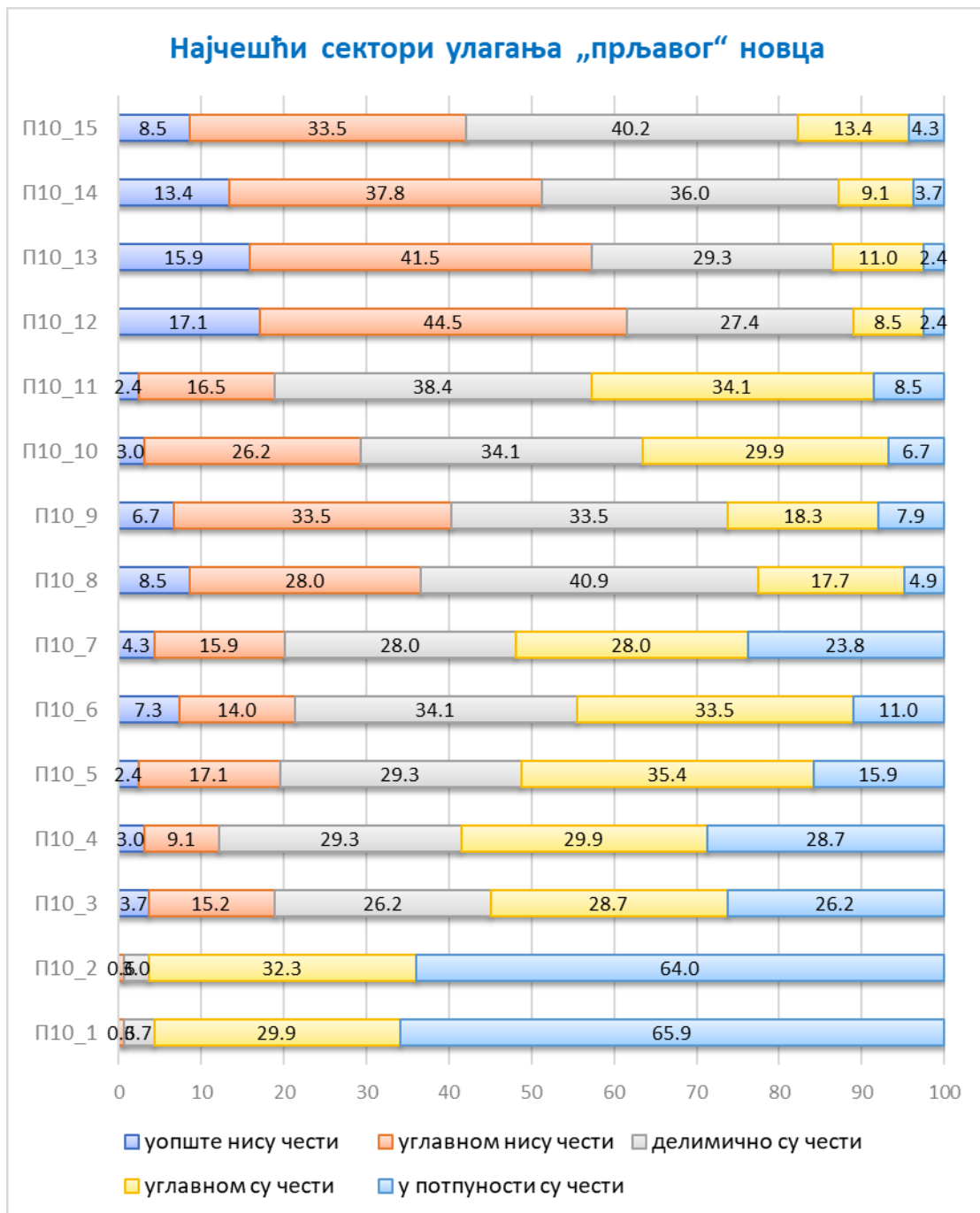
Најчешћи сектор улагања *прљавог* новца (Табела 9) за испитанике Србије и региона је инвестирање у изградњу стамбено-пословних објеката и куповина непокретности. Најмање улагања *прљавог* новца за испитанике из Србије је у секторе јавних бележника и ревизора, док је за испитанике из региона сектор ревизора и факторинг. Испитаници из Србије сматрају да је веће улагање *прљавог* новца у свим испитиваним секторима изузев за тржиште капитала и јавне бележнике. Разлика је статистички значајно већа за мењачнице ($Z=-3,227$; $p=0,001$), кладионице и остале приређиваче игара на срећу (*online* клађење и др.) ($Z=-2,837$; $p=0,005$); осигуравајућа друштва ($Z=-2,512$; $p=0,012$), адвокате ($Z=-2,424$; $p=0,015$), и казина ($Z=-2,003$; $p=0,045$). Фридманов тест је показао статистички значајне разлике у вредностима скорова за најчешће секторе улагања *прљавог* новца у Србији ($\chi^2=717,654$; $df=13$; $p<0,001$), региону ($\chi^2=314,127$; $df=13$; $p<0,001$) и у укупном узорку ($\chi^2=1008,485$; $df=13$; $p<0,001$) уз умерен степен сагласности рангова (Кендал W је 0,511, 0,439 и 0,476 респективно).

Табела 8. Дистрибуција одговора за најчешће секторе улагања *прљавог* новца у Србији и региону

		Србија					Регион					p [†]
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
П10_1	n	0	0	3	29	76	0	1	3	20	32	
	%	0,0	0,0	2,8	26,9	70,4	0,0	1,8	5,4	35,7	57,1	0,185
П10_2	n	0	0	2	37	69	0	1	3	16	36	
	%	0,0	0,0	1,9	34,3	63,9	0,0	1,8	5,4	28,6	64,3	0,262
П10_3	n	2	14	25	38	29	4	11	18	9	14	
	%	1,9	13,0	23,1	35,2	26,9	7,1	19,6	32,1	16,1	25,0	0,037
П10_4	n	3	5	27	39	34	2	10	21	10	13	
	%	2,8	4,6	25,0	36,1	31,5	3,6	17,9	37,5	17,9	23,2	0,005
П10_5	n	4	17	26	43	18	0	11	22	15	8	
	%	3,7	15,7	24,1	39,8	16,7	0,0	19,6	39,3	26,8	14,3	0,118
П10_6	n	3	10	39	45	11	9	13	17	10	7	
	%	2,8	9,3	36,1	41,7	10,2	16,1	23,2	30,4	17,9	12,5	<0,001
П10_7	n	11	26	46	19	6	3	20	21	10	2	
	%	10,2	24,1	42,6	17,6	5,6	5,4	35,7	37,5	17,9	3,6	0,146
П10_8	n	6	31	38	21	12	5	24	17	9	1	
	%	5,6	28,7	35,2	19,4	11,1	8,9	42,9	30,4	16,1	1,8	0,513
П10_9	n	6	31	38	21	12	5	24	17	9	1	
	%	5,6	28,7	35,2	19,4	11,1	8,9	42,9	30,4	16,1	1,8	0,115
П10_10	n	3	24	41	33	7	2	19	15	16	4	
	%	2,8	22,2	38,0	30,6	6,5	3,6	33,9	26,8	28,6	7,1	0,496
П10_11	n	2	19	42	35	10	2	8	21	21	4	
	%	1,9	17,6	38,9	32,4	9,3	3,6	14,3	37,5	37,5	7,1	0,879
П10_12	n	15	50	30	10	3	13	23	15	4	1	
	%	13,9	46,3	27,8	9,3	2,8	23,2	41,1	26,8	7,1	1,8	0,659
П10_13	n	0	15	50	34	9	11	18	14	9	4	
	%	0,0	13,9	46,3	31,5	8,3	19,6	32,1	25,0	16,1	7,1	0,009
П10_14	n	12	38	44	10	4	10	24	15	5	2	
	%	11,1	35,2	40,7	9,3	3,7	17,9	42,9	26,8	8,9	3,6	0,435
П10_15	n	5	33	49	16	5	9	22	17	6	2	
	%	4,6	30,6	45,4	14,8	4,6	16,1	39,3	30,4	10,7	3,6	0,054

Легенда: †Монте-Карло егзактни тест; p-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); Скала 1-5 (1= уопште нису чести, 5= у потпуности су чести); П10_1- Инвестирање у изградњу стамбено-пословних објеката; П10_2- Куповина непокретности; П10_3- Казина; П10_4- Кладионице и остали приређивачи игара на срећу (*online* клађење и др.); П10_5- Банкарски производи и услуге; П10_6- Мењачнице; П10_7- Криптовалуте; П10_8- Рачуновође; П10_9- Адвокати; П10_10- Платне институције (*WU, MoneyGram* и друге); П10_11- Тржиште капитала; П10_12- Ревизори; П10_13- Јавни бележници; П10_14- Факторинг; П10_15- Осигуравајућа друштва

Извор: сопствено истраживање

Графикон 9. Најчешћи сектори улагања *прљавог* новца

Легенда: П10_1- Инвестирање у изградњу стамбено-пословних објеката; П10_2- Куповина непокретности; П10_3- Казина; П10_4- Кладионице и остали приређивачи игара на срећу (*online* клађење и др.); П10-5- Банкарски производи и услуге; П10_6- Мењачнице; П10_7- Криптовалуте; П10_8- Рачуновође; П10_9- Адвокати; П10_10- Платне институције (*WU*, *MoneyGram* и друге); П10_11- Тржиште капитала; П10_12- Ревизори; П10_13- Јавни бележници; П10_14- Факторинг; П10_15- Осигуравајућа друштва

Извор: сопствено истраживање

Табела 9. Вредности добијених скорова за најчешће секторе улагања *прљавог новца*, у испитиваним групама и у укупном узорку

	Србија		Регион		Укупно		p [#]
	Просе к	СД	Просек	СД	Просек	СД	
П10_1	4,68	0,53	4,47	0,69	4,61	0,59	0,072
П10_2	4,62	0,52	4,55	0,69	4,60	0,58	0,846
П10_3	3,72	1,06	3,29	1,24	3,58	1,14	0,045
П10_4	3,89	1,00	3,38	1,15	3,72	1,07	0,005
П10_5	3,50	1,06	3,35	0,97	3,45	1,03	0,249
П10_6	3,47	0,90	2,85	1,25	3,26	1,07	0,001
П10_7	3,60	1,06	3,31	1,28	3,50	1,14	0,233
П10_8	2,84	1,02	2,76	0,92	2,82	0,98	0,629
П10_9	3,02	1,08	2,56	0,92	2,87	1,05	0,015
П10_10	3,16	0,94	2,98	1,01	3,10	0,96	0,358
П10_11	3,30	0,93	3,29	0,94	3,29	0,93	0,842
П10_12	2,41	0,94	2,20	0,93	2,34	0,94	0,269
П10_13	2,34	0,82	2,56	1,18	2,42	0,96	0,289
П10_14	2,59	0,94	2,36	1,01	2,52	0,97	0,113
П10_15	2,84	0,90	2,45	1,02	2,71	0,95	0,012
Укупно	3,33	0,91	3,09	1,01	3,24	0,93	0,000
Фридман тест (p)	p<0,001		p<0,001		p<0,001		
Кендал (W)	0,511		0,439		0,476		

Легенда: #Ман-Витни U тест; p- статистичка значајност; W- Кендалов коефицијент сагласности рангова који показује јачину ефекта; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); СД-Стандардна девијација; П10_1- Инвестирање у изградњу стамбено-пословних објеката; П10_2- Куповина непокретности; П10_3- Казина; П10_4- Кладионице и остали приређивачи игара на срећу (*online* клађење и др.); П10_5- Банкарски производи и услуге; П10_6- Мењачнице; П10_7- Криптовалуте; П10_8- Рачуновође; П10_9- Адвокати; П10_10- Платне институције (*WU*, *MoneyGram* и друге); П10_11- Тржиште капитала; П10_12- Ревизори; П10_13- Јавни бележници; П10_14- Факторинг; П10_15- Осигуравајућа друштва

Извор: сопствено истраживање

Резултати накнадног Вилкоксоновог теста показали су међусобне разлике од којих је већина статистички значајна (p<0,05). Инвестирање у изградњу стамбено-пословних објеката и куповина непокретности су статистички значајно најчешћи сектори улагања *прљавог новца* (p<0,05) у Србији, региону и у укупном узорку. Ангажовање ревизора и јавних бележника је статистички значајно најмање заступљено у Србији и у укупном узорку (p<0,05), а ангажовање ревизора и факторинг је статистички значајно најмање заступљено у региону (p<0,05).

Млађи испитаници и испитаници са нижим образовањем сматрају да је значајно веће улагања *прљавог новца* у осигуравајућа друштва од старијих (Beta=-0,239; p=0,002) и образованијих (Beta=-0,158; p=0,043) испитаника. Испитаници који су запослени у банци и *FIU* сматрају да су улагања *прљавог новца* у јавне бележнике значајно већа од испитаника из полиције и тужилаштва (Beta=0,190; p=0,015).

1.3.1. Факторска анализа сектора улагања као извор нелегалног прихода у предметима прања новца у укупном узорку и у Србији

Имајући у виду да је вредност КМО=0,831 за укупан узорак и 0,844 за Србију, а Бартлетов тест специфичности је статистички значајан ($p < 0,001$) испуњени су услови за спровођење факторске анализе.

У табели 10 представљени су идентификовани фактори сектора улагања као извора нелегалног прихода у предметима прања новца код испитаника укупног узорка и из Србије, док је у табели 11 представљена матрица фактора важности појединих елемената за најчешће секторе улагања *прљавог* новца у укупном узорку и у Србији.

Табела 10. Идентификовани фактори сектора улагања као извора нелегалног прихода у предметима прања новца код испитаника укупног узорка и из Србије

	Фактори	Карактеристичне вредности	% варијансе фактора	Кумулативни проценат
Укупно	1	6,261	41,738	41,738
	2	1,742	11,613	53,352
	3	1,280	8,532	61,884
	4	1,073	7,154	69,038
Србија	1	6,273	41,818	41,818
	2	1,795	11,970	53,788
	3	1,448	9,653	63,441

Извор: сопствено истраживање

Издвојена су четири фактора који објашњавају највећи део варијансе 69,04% у укупном узорку и 63,44% у Србији, где први фактор објашњава 41,74%, и 41,82% варијансе респективно (Табела 10).

У укупном узорку као најчешћи сектор улагања *прљавог* новца су у првом фактору издвојени *Формални финансијско-професионални посредници* где спадају банкарски производи и услуге, мењачнице, рачуновође, платне институције и адвокати. Други фактор су *Високоризични и алтернативни канали* који чине казина, кладионице и остали приређивачи игара на срећу (*online* клађење и др.) и криптовалуте. Тржиште капитала, ревизори, јавни бележници, факторинг и осигуравајућа друштва чине трећи фактор *Финансијско-контролни институционални системи*. Четврти фактор је *Сектор некретнина и реална имовина* односно инвестирање у изградњу стамбено-пословних објеката и куповина непокретности. У Србији су издвојена три фактора. Први фактор би могао имати назив *Финансијско-правни и професионални посредници у систему финансијских услуга* у који спадају: адвокати, платне институције (*WU, MoneyGram* и друге), тржиште капитала, ревизори, јавни бележници, факторинг и осигуравајућа друштва. Други фактор *Реални и алтернативни инвестициони канали* обухвата инвестирање у изградњу стамбено-пословних објеката, куповину непокретности, казина, кладионице и остали приређивачи игара на срећу (*online* клађење и др.) и криптовалуте. У трећи фактор *Банкарски и рачуноводствени канали* обухвата банкарске производе и услуге, мењачнице и рачуновође (Табела 11).

Табела 11. Матрица фактора важности појединих елемената за најчешће секторе улагања *прљавог* новца у укупном узорку и у Србији

	Укупно				Србија		
	Ф1	Ф2	Ф3	Ф 4	Ф 1	Ф2	Ф 3
П10_1	0,022	0,064	-0,007	0,857	-0,028	0,769	0,070
П10_2	-0,085	-0,053	0,060	0,876	0,030	0,662	0,116
П10_3	0,231	0,641	0,086	0,279	0,035	0,735	-0,347
П10_4	0,313	0,585	-0,045	0,335	-0,108	0,734	-0,387
П10_5	0,892	-0,110	-0,228	0,114	-0,050	0,034	-0,828
П10_6	0,746	0,192	-0,076	0,025	0,040	0,139	-0,787
П10_7	0,070	0,674	0,352	-0,015	0,267	0,530	-0,162
П10_8	0,751	0,071	0,133	-0,001	0,352	0,102	-0,601
П10_9	0,559	0,079	0,380	-0,079	0,508	0,056	-0,390
П10_10	0,594	0,104	0,356	-0,124	0,556	0,023	-0,450
П10_11	-0,123	0,181	0,765	0,103	0,740	0,283	0,211
П10_12	0,423	-0,139	0,616	0,013	0,776	-0,078	-0,224
П10_13	0,305	-0,534	0,565	0,144	0,685	-0,259	-0,228
П10_14	-0,057	0,062	0,798	0,086	0,796	0,165	0,259
П10_15	0,173	0,394	0,401	0,112	0,453	0,433	-0,024

Легенда: Подебљане вредности означавају факторске сатурације $\geq 0,400$; Ознаке ставки: П10_1- Инвестирање у изградњу стамбено-пословних објеката; П10_2- Куповина непокретности; П10_3- Казина; П10_4- Кладионице и остали приређивачи игара на срећу (*online* клађење и др.); П10-5- Банкарски производи и услуге; П10_6- Мењачнице; П10_7- Криптовалуте; П10_8- Рачуновође; П10_9- Адвокати; П10_10- Платне институције (*WU, MoneyGram* и друге); П10_11- Тржиште капитала; П10_12- Ревизори; П10_13- Јавни бележници; П10_14- Факторинг; П10_15- Осигуравајућа друштва; Ознаке фактора: Укупно (Ф1- Формални финансијски посредници, Ф2- Игре на срећу и дигитална средства, Ф3- Финансијске и професионалне институције, Ф4- Улагање у некретнине); Србија (Ф1- Професионални и финансијски посредници у прању новца, Ф2- Институционални и професионални канали у прању новца, Ф3- Некретнине, дигитална средства и игре на срећу као канали прања новца)

Извор: сопствено истраживање

Од 164 испитаника 90 (54,9%) није дало одговор или сматра да је све већ наведено. Највећи проценат испитаника 13,5% који су дали одговор сматра да је трговина аутомобилима сектор улагања *прљавог* новца. Улагање у спорт је следећи сектор који је навело 10,8% испитаника. Улагање у пољопривреду и куповина пољопривредног земљишта је за 6,8% испитаника важан сектор улагања *прљавог* новца. Ту је лизинг, некретнине, привредна друштва и друго.

1.4. Процена претње од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца

Дистрибуција одговора за процену претње од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца, обзиром да ли су извршена у земљи или иностранству у Србији и региону представљена је у табели 12, а добијене вредности скорова у табели 13. На графикаону 10 су представљени проценти одговора у укупном узорку.

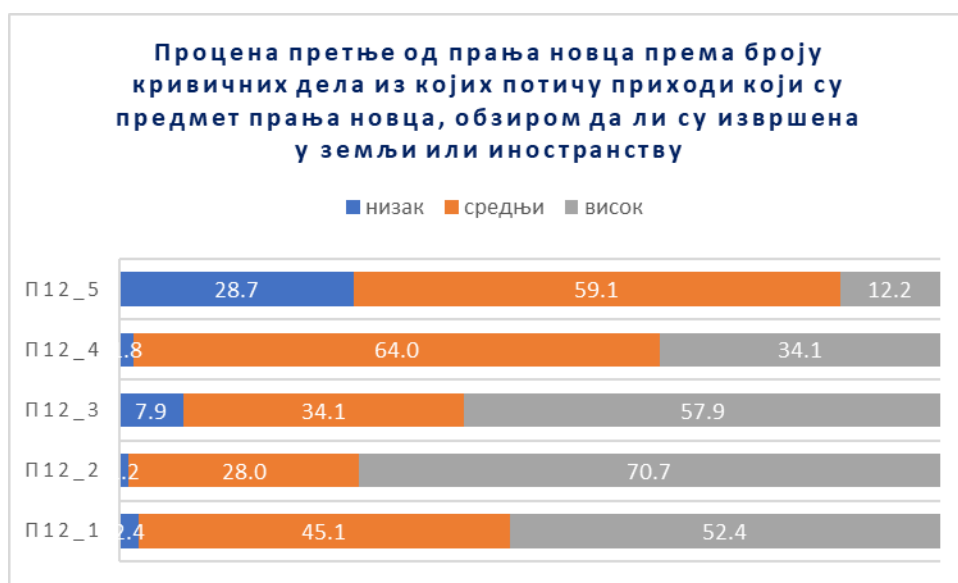
Према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца је висока претња од прања новца у земљи је 58,9%, а иностранству - *Offshore* код 75,9% и високоризичне земље према *FATF* 64,8% испитаника из Србије. За испитанике из региона висока је у земљи 41,1%, а у иностранству - *Offshore* 60,7%. Ниска претња је у иностранству - Остало (чланице *FATF*, *EU*) за 31,5% испитаника из Србије и 23,25 из региона. У укупном узорку висока претња у иностранству - *Offshore* код 70,7%, а у земљи за 52,4% (Табела 12, Графикон 10).

Табела 12. Дистрибуција одговора за процену претње од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца, обзиром да ли су извршена у земљи или иностранству у Србији и региону

		Србија (n=108)			Регион (n=56)			p-вредност [†]
		1	2	3	1	2	3	
П12_1	n	2	43	63	2	31	23	0,892
	%	1,9	39,8	58,3	3,6	55,4	41,1	
П12_2	n	2	24	82	0	22	34	0,036
	%	1,9	22,2	75,9	0,0	39,3	60,7	
П12_3	n	5	33	70	8	23	25	0,016
	%	4,6	30,6	64,8	14,3	41,1	44,6	
П12_4	n	2	67	39	1	38	17	0,771
	%	1,9	62,0	36,1	1,8	67,9	30,4	
П12_5	n	34	59	15	13	38	5	0,258
	%	31,5	54,6	13,9	23,2	67,9	8,9	

Легенда: [†]Монте Карло егзактни тест; p-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); Скала 1-3 (1=низак, 3=висок); П12_1- у земљи; П12_2- у иностранству - *Offshore*; П12_3- у иностранству - високоризичне земље према *FATF*; П12_4- у иностранству - Суседне/ граничне земље; П12_5- у иностранству - Остало (чланице *FATF*, *EU*)

Извор: сопствено истраживање

Графикон 10. Процена претње од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца, обзиром да ли су извршена у земљи или иностранству у укупном узорку

Легенда: П12_1- у земљи; П12_2- у иностранству - *Offshore*; П12_3- у иностранству - високоризичне земље према *FATF*; П12_4- у иностранству - Суседне/ граничне земље; П12_5- у иностранству - Остало (чланице *FATF*, *EU*)

Извор: сопствено истраживање

Табела 13. Вредности добијених скорова за испитиване ставове процене претње од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца, обзиром да ли су извршена у земљи или иностранству, у испитиваним групама и у укупном узорку

	Србија (n=108)		Регион (n=56)		Укупно (n=164)		p-вредност [#]
	Просек	СД	Просек	СД	Просек	СД	
П12_1	2,56	0,53	2,38	0,56	2,50	0,55	0,034
П12_2	2,74	0,48	2,61	0,49	2,70	0,49	0,055
П12_3	2,60	0,58	2,30	0,71	2,50	0,64	0,007
П12_4	2,34	0,52	2,29	0,49	2,32	0,51	0,482
П12_5	1,82	0,65	1,86	0,55	1,84	0,62	0,656
Укупно	2,41	0,64	2,29	0,61	2,37	0,63	0,002
Фридман тест (p)	p<0,001		p<0,001		p<0,001		
Кендал (W)	0,357		0,390		0,298		

Легенда: [#]Ман-Витни U тест; p-ниво статистичке значајности; W- Кендалов коефицијент сагласности рангова који показује јачину ефекта; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); СД-стандардна девијација; П12_1- у земљи; П12_2- у иностранству - *Offshore*; П12_3- у иностранству - високоризичне земље према *FATF*; П12_4- у иностранству - Суседне/граничне земље; П12_5- у иностранству - Остало (чланице *FATF*, *EU*)

Извор: сопствено истраживање

На основу добијених резултата претњи од прања новца (Табле 13) према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца издваја се *Offshore* са највећим просечним скором $2,70 \pm 0,49$. Ова процена је нешто већа у Србији, али разлика није значајна. Исти скорови (2,50) су за процену у земљи и високоризичне земље према *FATF*, али су у

Србији статистички значајно веће ($Z=-2,119$; $p=0,034$) и ($Z=-2,713$; $p=0,007$) респективно. Процене претњи од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца су статистички значајно веће у Србији него у региону ($Z=-3,070$; $p=0,002$). Фридманов тест је показао статистички значајне разлике у за испитиване ставове процене претње од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца, обзиром да ли су извршена у земљи или иностранству у Србији ($\chi^2=126,513$; $df=3$; $p<0,001$), региону ($\chi^2=50,035$; $df=3$; $p<0,001$) и у укупном узорку ($\chi^2=175,640$; $df=3$; $p<0,001$) уз слаб до умерен степен сагласности рангова (Кендал W је 0,390, 0,298 и 0,357 респективно).

Резултати накнадног Вилкоксеновог теста показали су међусобне разлике од којих је већина статистички значајна ($p<0,05$). Процена претње од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца у иностранству - *Offshore* је статистички значајно већа, а чланице *FATF* и *EU* статистички значајно нижа од осталих ставки ($p<0,05$). Резултати линеарне регресионе анализе за значајни утицај појединих фактора на процену претње од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца представљени су у табели 14.

На основу резултата линеарне регресионе анализе представљених у табели 14 уочава се значајан утицај образовног нивоа, органа/институције и Србија/регион. Образованији испитаници процењују да су веће претње од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца од мање образованих колега ($Beta=0,104$; $p=0,003$). Статистички значајно већу претњу уочавају у земљи ($Beta=0,224$; $p=0,004$) и у иностранству - *Offshore* ($Beta=0,162$; $p=0,039$). Значајно већу претњу од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца уочавају испитаници из полиције и тужилаштва од испитаника који раде у банци и *FIU* ($Beta=-0,145$; $p<0,001$). Ова разлика је најизраженија у иностранству - Остало (чланице *FATF*, *EU*) ($Beta=-0,312$; $p<0,001$) и у земљи ($Beta=-0,240$; $p=0,002$). Најмања разлика у овим ставовима је у иностранству - високоризичне земље према *FATF*. Испитаници из Србије су показали значајно већу претњу од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца од испитаника из региона ($Beta=-0,096$; $p=0,006$), посебно у земљи ($Beta=-0,165$; $p=0,035$), и у иностранству - високоризичне земље према *FATF* ($Beta=-0,221$; $p=0,004$).

Табела 14. Резултати регресионе анализе за значајни утицај појединих фактора на процену претње од прања новца према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца

	Образовни ниво		Орган/институција		Србија/Регион	
	Beta	p	Beta	p	Beta	p
П12_1	0,224	0,004	-0,240	0,002	-0,165	0,035
П12_2	0,162	0,039	-0,072	0,358	-0,130	0,096
П12_3	0,105	0,181	-0,041	0,600	-0,221	0,004
П12_4	0,051	0,513	-0,144	0,066	-0,053	0,457
П12_5	0,059	0,451	-0,312	0,000	0,025	0,746
Укупно	0,104	0,003	-0,145	0,000	-0,096	0,006

Легенда: Beta- стандардизовани регресиони коефицијент р-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне ($p<0,05$); П12_1- у земљи; П12_2- у иностранству - *Offshore*; П12_3- у иностранству - Високоризичне земље према *FATF*; П12_4- у иностранству - Суседне/ граничне земље; П12_5- у иностранству - Остало (чланице *FATF*, *EU*)

Извор: сопствено истраживање

1.5. Мера препознавања фаза прања новца

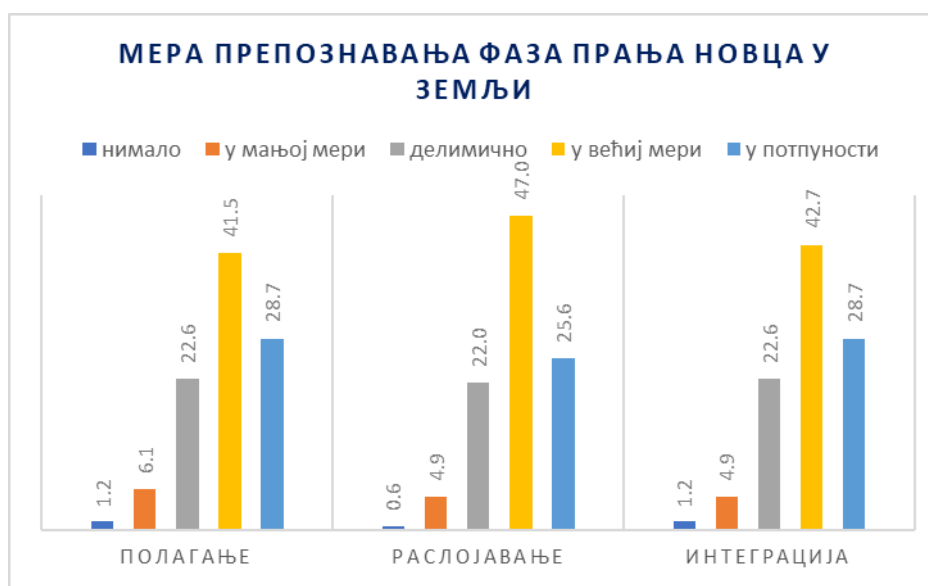
Дистрибуција одговора за процену мера препознавања сваке од три фазе прања новца у Србији и региону представљена је у табели 15, а добијене вредности скорова у табели 16. На графикаону 11 су представљени проценти одговора у укупном узорку.

Табела 15. Дистрибуција одговора за процену мера препознавања сваке од три фазе прања новца у Србији и региону

		Србија					Регион					p [†]
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
Полагање	n	2	4	16	52	34	0	6	21	16	13	0,001
	%	1,9	3,7	14,8	48,1	31,5	0,0	10,7	37,5	28,6	23,2	
Раслојавање	n	1	4	15	54	34	0	4	21	23	8	0,002
	%	0,9	3,7	13,9	50,0	31,5	0,0	7,1	37,5	41,1	14,3	
Интеграција	n	2	3	17	50	36	0	5	20	20	11	0,005
	%	1,9	2,8	15,7	46,3	33,3	0,0	8,9	35,7	35,7	19,6	

[†]Монте Карло егзактни тест; р-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); Скала 1-5 (1=нимало, 5=у потпуности)

Извор: сопствено истраживање

Графикон 11. Проценти мера препознавања сваке од три фазе прања новца у својој земљи у укупном узорку

Извор: сопствено истраживање

Полагање је код 48,1% испитаника Србије у већиј мери, док је за 31,5% у потпуности фаза прања новца. За 37,5% испитаника региона полагање је делимично фаза прања новца, док је у већој мери или у потпуности за више од половине испитаника (51,8%). Раслојавање представља у већој мери фазу прања новца за половину испитаника из Србије, а за 31,5% представља у потпуности. Међутим, за испитанике региона раслојавање за 41,1% испитаника у већој мери фаза прања новца, док је за 14,3% у потпуности. Интеграција за становнике Србије су за скоро 80% испитаника у већој мери или у потпуности фаза прања новца, док је за испитанке региона за 55,3%. Утврђена је статистички значајна разлика у ставовима препознавања у све три фазе прања новца у својој земљи између Србије и региона (p<0,05) (Табела 15).

У оквиру испитиваних земаља Западног Балкана (Графикон 11) све три фазе прања новца су у већој мери препознате код више од 40% испитаника, посебно за раслојавање (47%) и у потпуности код више од четвртине испитаника, посебно за полагање и интеграцију (28,7%).

Табела 16. Вредности добијених скорова за меру препознавања сваке од три фазе прања новца у својој земљи, у испитиваним групама и у укупном узорку

	Србија		Регион		Укупно		р-вредност [#]
	Просек	СД	Просек	СД	Просек	СД	
Полагање	4,04	0,80	3,64	0,96	3,90	0,93	0,006
Раслојавање	4,07	0,83	3,63	0,82	3,92	0,85	<0,001
Интеграција	4,06	0,88	3,66	0,90	3,93	0,90	0,003
Укупно	4,06	0,86	3,64	0,89	3,92	0,89	<0,001
Фридман тест (р)	0,732		0,779		0,597		
Кендал (W)	0,003		0,004		0,001		

Легенда: [#]Ман-Витни U тест; р-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне (р<0,05); СД-стандардна девијација

Извор: сопствено истраживање

Резултати Фридмановог теста нису показали статистички значајну разлику између три фазе прања новца у својој земљи, у испитиваним групама и у укупном узорку (р>0,05), уз веома слабу сагласност. Све три фазе препознавања прања новца су уједначене и значајно веће (полагање: Z=-2,770; р=0,006, раслојавање: Z=-3,498; р<0,001 и интеграција: Z=-2,969; р=0,003) у Србији него у региону (Табела 16).

Није пронађен значајан утицај ни једног испитиваног фактора изузев места испитивања Србија/регион (Beta=-0,221; р<0,001).

Више од петине испитаника није дала одговор или сматра да је у претходном примеру све наведено. Најчешће типологије прања новца које се јављају у пракси су улагање у некретности и станоградњу (18,6%), прање новца кроз сектор непокретности, позајмице, кладионице, пореске преваре и друго.

1.6. Модалитети прања новца

У табели 17 представљена је дистрибуција одговора за најчешће модалитете прања новца у Србији и региону, а добијене вредности скорова у Србији, региону и у укупном узорку представљене су у табели 18. На графикону 12 су представљени проценти одговора у укупном узорку.

Да је самопрање најчешћи модалитети прања новца у пракси у Србији се у потпуности слаже 40,7% испитаника, а у региону 33,9%, док се за прање за другог у потпуности слаже 44,4% испитаника из Србије и 19,6% из региона, а углавном се 42,6% испитаника из Србије и 53,6% из региона. Један испитаник из Србије и четири из региона уопште се не слажу да је самостално прање најчешћи модалитет прања новца у пракси (Табела 17).

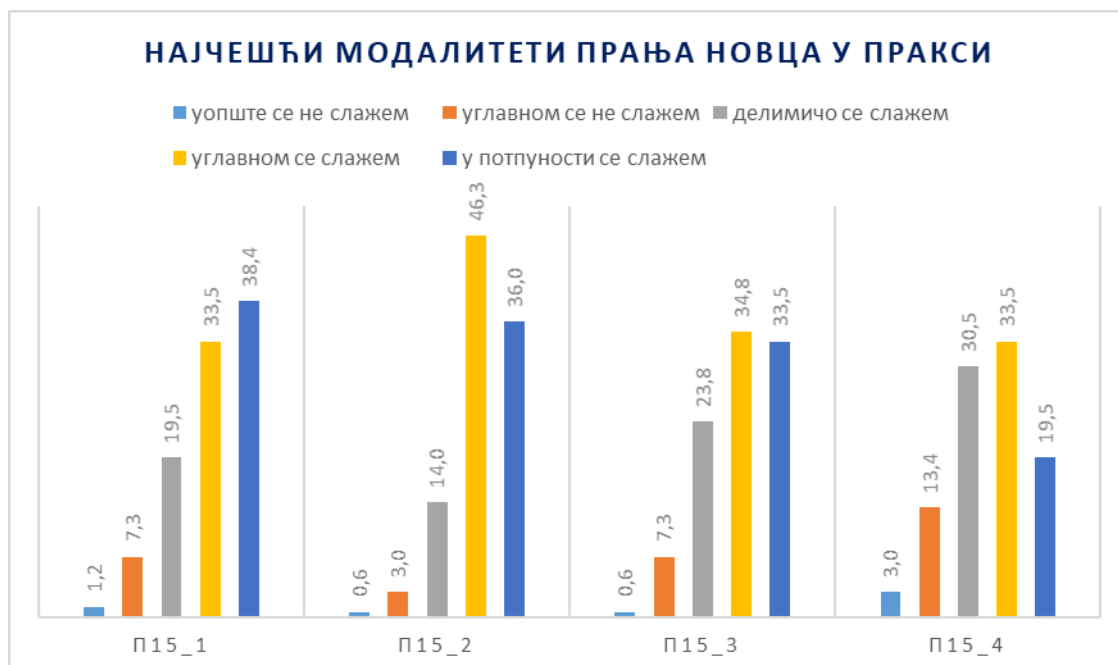
Табела 17. Дистрибуција одговора за најчешће модалитете прања новца у Србији и региону

		Србија					Регион					p [†]
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
П15_1	n	1	8	20	35	44	1	4	12	20	19	0,936
	%	0,9	7,4	18,5	32,4	40,7	1,8	7,1	21,4	35,7	33,9	
П15_2	n	0	2	12	46	48	1	3	11	30	11	0,010
	%	0,0	1,9	11,1	42,6	44,4	1,8	5,4	19,6	53,6	19,6	
П15_3	n	0	7	19	42	40	1	5	20	15	15	0,029
	%	0,0	6,5	17,6	38,9	37,0	1,8	8,9	35,7	26,8	26,8	
П15_4	n	1	16	36	37	18	4	6	14	18	14	0,116
	%	0,9	14,8	33,3	34,3	16,7	7,1	10,7	25,0	32,1	25,0	

Легенда: [†]Монте Карло егзактни тест; р-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); Скала 1-5 (1=уопште се не слажем, 5=у потпуности се слажем); П15_1- Самопрање; П15_2- Прање за другог; П15_3- Професионално прање; П15_4- Самостално прање

Извор: сопствено истраживање

У укупном узорку 38,4% испитаника се у потпуности слаже да је самопрање најчешћи модалитет прања новца у пракси, док се трећину углавном слаже. Углавном или у потпуности се 82% испитаника слаже да је прање за другог најчешћи модалитет прања новца у пракси, док се за професионално прање слаже 68,3%. Самостално прање је за трећину испитаника углавном и за око 30% делимично најчешћи модалитет прања новца у пракси (Графикон 12).

Графикон 12. Проенти најчешћих модалитета прања новца у пракси у укупном узорку
Легенда: П15_1- Самопрање; П15_2- Прање за другог; П15_3- Професионално прање; П15_4- Самостално прање

Извор: сопствено истраживање

Једино је самостално прање новца нешто веће у региону него у Србији. Укупан скор за најчешће модалитете прања новца у пракси је статистички значајно већи у Србији него у региону ($Z=-2,620$; $p=0,009$). Прање за другог ($Z=-3,379$; $p=0,001$) и професионално прање ($Z=-2,373$; $p=0,018$) је статистички значајно веће у Србији него у региону (Табела 18).

Табела 18. Вредности добијених скорова за најчешће модалитете прања новца у пракси, у испитиваним групама и у укупном узорку

	Србија		Регион		Укупно		р-вредност [#]
	Просек	СД	Просек	СД	Просек	СД	
Самопрање	4,05	0,99	3,93	1,01	4,01	0,99	0,439
Прање за другог	4,30	0,74	3,84	0,87	4,14	0,81	0,001
Професионално прање	4,06	0,90	3,68	1,03	3,93	0,96	0,018
Самостално прање	3,51	0,97	3,57	1,19	3,53	1,05	0,482
Укупно	3,98	0,96	3,75	1,03	3,90	0,98	0,009

Легенда: [#]Ман-Витни U тест; р-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне ($p<0,05$); СД-стандардна девијација

Извор: сопствено истраживање

Резултати линеарне регресионе анализе за најчешће модалитете прања новца у пракси представљени су у табели 19.

На најчешћи модел прања новца у пракси једини статистички значајан утицај су имале групе ($Beta=-0,109$; $p=0,005$), односно испитаници из Србије су сматрали да се новац значајно више пере у модалитету прања за другог ($Beta=-0,267$; $p=0,001$) и професионалном прању ($Beta=-0,191$; $p=0,014$). Млађи испитаници су навели професионално прање ($Beta=-0,234$; $p=0,003$) као значајно чешћи модалитет прања новца од старијих. Мушкарци су сматрали да је самостално прање ($Beta=-0,161$; $p=0,039$) значајно чешће него жене (Табела 19).

Табела 19. Резултати регресионе анализе за најчешће модалитете прања новца у пракси

	Пол ж (м)		Старост		Србија/Регион	
	Beta	р	Beta	р	Beta	р
	Самопрање	-0,055	0,481	-0,034	0,663	-0,056
Прање за другог	-0,025	0,718	-0,027	0,735	-0,267	0,001
Професионално прање	0,029	0,711	-0,234	0,003	-0,191	0,014
Самостално прање	-0,161	0,039	-0,007	0,925	0,028	0,720
Укупно	-0,056	0,155	-0,073	0,061	-0,109	0,005

Легенда: Beta- стандардизовани регресиони коефицијент; р-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне ($p<0,05$)

Извор: сопствено истраживање

1.7. Највећи ризик за прање новца

Дистрибуција одговора за производе, односно услуге који представљају највећи ризик за прање новца у Србији и региону представљена је у табели 20, а добијене вредности скорова у Србији, региону и у укупном узорку представљене су у табели 21. На графикону 13 су представљени проценти одговора у укупном узорку.

Највећи ризик за праће новца за испитанике из Србије је кредит са 100% учешћа (31,5%), а за испитанике из региона кастоди рачун (28,6%). Динарски рачун за четвртину испитаника из региона представља низак ризик, а само за једног испитаника највећи ризик. Висок ризик за праће новца је везан за девизни рачун 44,4% за испитанике из Србије и 44,6% за испитанике из региона. Резултати Монте Карло егзактног теста нису показали статистички значајну разлику у расподели по категоријама између Србије и региона ни у једној ставци питања везаног за производе, односно услуге који представљају највећи ризик за праће новца ($p>0,05$) (Табела 20).

Табела 20. Дистрибуција одговора за производе, односно услуге који представљају највећи ризик за праће новца у Србији и региону

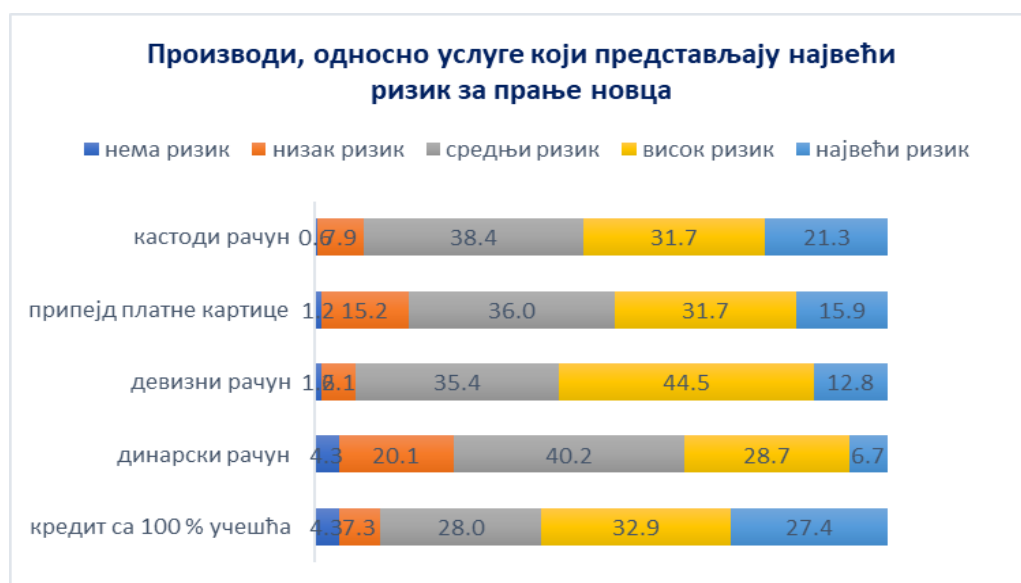
		Србија					Регион					p [†]
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
П16_1	n	5	6	28	35	34	2	6	18	19	11	0,438
	%	4,6	5,6	25,9	32,4	31,5	3,6	10,7	32,1	33,9	19,6	
П16_2	n	4	19	43	32	10	3	14	23	15	1	0,359
	%	3,7	17,6	39,8	29,6	9,3	5,4	25,0	41,1	26,8	1,8	
П16_3	n	1	7	39	48	13	1	3	19	25	8	0,984
	%	0,9	6,5	36,1	44,4	12,0	1,8	5,4	33,9	44,6	14,3	
П16_4	n	2	14	42	36	14	0	11	17	16	12	0,320
	%	1,9	13,0	38,9	33,3	13,0	0,0	19,6	30,4	28,6	21,4	
П16_5	n	1	6	45	37	19	0	7	18	15	16	0,156
	%	0,9	5,6	41,7	34,3	17,6	0,0	12,5	32,1	26,8	28,6	

Легенда: [†]Монте Карло егзактни тест; р-ниво статистичке значајности; Скала 1-5 (1=нема ризик, 5=највећи ризик); П16_1- кредит са 100 % учешћа; П16_2- динарски рачун; П16_3- девизни рачун; П16_4- припејд платне картице; П16_5- кастоди рачун

Извор: сопствено истраживање

У укупном узорку кредит са 100% учешћа за 27,4% испитаника представља највећи ризик за праће новца, док динарски рачун представља највећи ризик за 6,7%. Девизни рачун представља висок ризик за 44,5%, а највећи ризик за 12% (Графикон 13).

Ставови испитаника о томе колики ризик за праће новца представља одређени производ, односно услуга се нису значајно разликовали ($p\geq 0,05$) у Србији и у региону. За кредит са 100% учешћа и динарски рачун, иако разлика није статистички значајна вредности $p<0,20$ указују на тренд ка вишим скоровима у Србији. Највећи ризик за праће новца у укупном узорку је кредит са 100% учешћа ($3,72\pm 1,08$) и кастоди рачун ($3,65\pm 0,92$), док динарски рачун ($3,13\pm 0,96$) и припејд платне картице ($3,46\pm 0,97$) представљају најмањи ризик. Највећи ризик за праће новца за испитанике из Србије ($3,81\pm 1,09$) је кредит са 100% учешћа, а из региона ($3,71\pm 1,02$) кастоди рачун, док је динарски рачун најмањи ($3,23\pm 0,97$) и ($2,96\pm 0,90$) респективно. Резултати Фридмановог теста су показали статистички значајну разлику за Србију ($\chi^2=23,114$; $df=4$; $p<0,001$), региону ($\chi^2=31,124$; $df=4$; $p<0,001$) и у укупном узорку ($\chi^2=46,280$; $df=4$; $p<0,001$) уз веома слаб степен сагласности рангова (Кендал W је 0,053, 0,139 и 0,071 респективно) (Табела 21).

Графикон 13. Производи, односно услуге који представљају највећи ризик за прање новца у укупном узорку

Легенда: П16_1- кредит са 100 % учешћа; П16_2- динарски рачун; П16_3- девизни рачун; П16_4- припејд платне картице; П16_5- кастоди рачун

Извор: сопствено истраживање

На основу резултата накнадног Вилкоксон теста уочено је да кредит са 100% учешћем представља статистички значајно већи ризик за прање новца од динарских рачуна и припејд платних картица за испитанике из Србије и у укупном узорку, а за испитаника из региона од динарских рачуна ($p < 0,01$).

Резултати линеарне регресионе анализе показали су да испитаници из полиције и тужилаштва сматрају значајно више од испитаника из *FIU* и банака да динарски рачуни представљају највећи ризик за прање новца ($Beta = -0,224$; $p = 0,004$). Образованији испитаници процењују девизне рачуне као мање ризике од прања новца ($Beta = -166$; $p = 0,034$).

Табела 21. Вредности добијених скорова за производе, односно услуге који представљају највећи ризик за прање новца, у испитиваним групама и у укупном узорку

	Србија		Регион		Укупно		р-вредност [#]
	Просек	СД	Просек	СД	Просек	СД	
П16_1	3,81	1,09	3,55	1,04	3,72	1,08	0,107
П16_2	3,23	0,97	2,95	0,90	3,13	0,96	0,085
П16_3	3,60	0,82	3,64	0,86	3,62	0,83	0,711
П16_4	3,43	0,94	3,52	1,04	3,46	0,97	0,632
П16_5	3,62	0,87	3,71	1,02	3,65	0,92	0,538
Укупно	3,54	0,96	3,48	1,01	3,52	0,98	0,391
Фридман тест (р)	p < 0,001		p < 0,001		p < 0,001		
Кендал (W)	0,053		0,139		0,071		

Легенда: [#]Ман-Витни U тест; р-ниво статистичке значајности; СД-стандардна девијација; П16_1- кредит са 100 % учешћа; П16_2- динарски рачун; П16_3- девизни рачун; П16_4- припејд платне картице; П16_5- кастоди рачун

Извор: сопствено истраживање

Највећи број испитаника 106/164 (64,6%) није навео ни један додатни производ, односно услугу која представљају највећи ризик за прање новца. Електронско банкарство на првом месту код 8,6% испитаника, следеће су консултантске услуге (5,1%), затим интелектуалне услуге и *IT* услуге, криптовалуте, приватно банкарство и остало.

1.8. Улога корупције као извора нелегалног прихода у предметима прања новца

У табели 22 представљена је дистрибуција вредности значаја улоге корупције као извора нелегалног прихода у предметима прања новца код испитаника из Србије, региона и у укупном узорку.

Табела 22. дистрибуција вредности значаја улоге корупције као извора нелегалног прихода у предметима прања новца код испитаника из Србије, региона и у укупном узорку; n (%)

	Србија	Регион	Укупно	р-вредност
нема значај	1 (0,9)	0 (0,0)	1 (0,6)	0,581 [†]
низак значај	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	
средњи значај	10 (9,3)	7 (12,5)	17 (10,4)	
висок значај	72 (66,7)	32 (57,1)	104 (63,4)	
највећи значај	25 (23,1)	17 (30,4)	42 (25,6)	
Просек (СД)	4,11 (0,63)	4,18 (0,64)	4,13 (0,63)	0,554 [#]

Легенда: [†]Монте Карло егзактни тест; [#]Ман-Витни U тест; р-ниво статистичке значајности

Извор: сопствено истраживање

Корупција као извора нелегалног прихода у предметима прања новца је нешто већег скорa у региону него у Србији (4,18±0,64 наспрам 4,11±0,63). За 30,4% испитаника региона корупција представља највећи значај, а за 57,1% висок значај, док је у Србији највећи значај за 23,1%, а висок за 66,7% испитаника. У укупном узорку за више од четвртине испитаника корупција представља највећи значај, а за 63,4% висок значај. Није постојала значајна разлика у ставовима испитаника из Србије и региона о значајној улози корупције као извора нелегалног прихода у предметима прања новца ($\chi^2=01,464$; $df=2$; $p=0,481$) (Табела 22).

Резултати линеарне регресивне анализе нису показали не један утицај испитиваних фактора на добијени скор.

1.9. Растућа претња за прање новца

Дистрибуција одговора за растућу претњу за прање новца у Србији и региону представљена је у табели 23, а добијене вредности скорова у Србији, региону и у укупном узорку представљене су у табели 24. На графикону 14 су представљени проценти одговора у укупном узорку.

Преко половине испитаника 51,9% из Србије и 50% из региона у потпуности се слаже да растућу претњу за прање новца представља коришћење платних платформи мимо банкарског сектора. Да *VASP – virtual asset service provider* представља растућу претњу за прање новца у потпуности се слаже нешто више од трећине испитаника (32,4% и 39,3% из Србије и региона респективно). Углавном се не слаже мање од 2% испитаника (Табела 23).

Табела 23. Дистрибуција одговора за растућу претњу за праће новца у Србији и региону

		Србија					Регион					p [†]
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
П19_1	n	0	2	24	47	35	0	1	11	22	22	0,849
	%	0,0	1,9	22,2	43,5	32,4	0,0	1,8	19,6	39,3	39,3	
П19_2	n	0	4	16	32	56	0	1	8	19	28	0,886
	%	0,0	3,7	14,8	29,6	51,9	0,0	1,8	14,3	33,9	50,0	

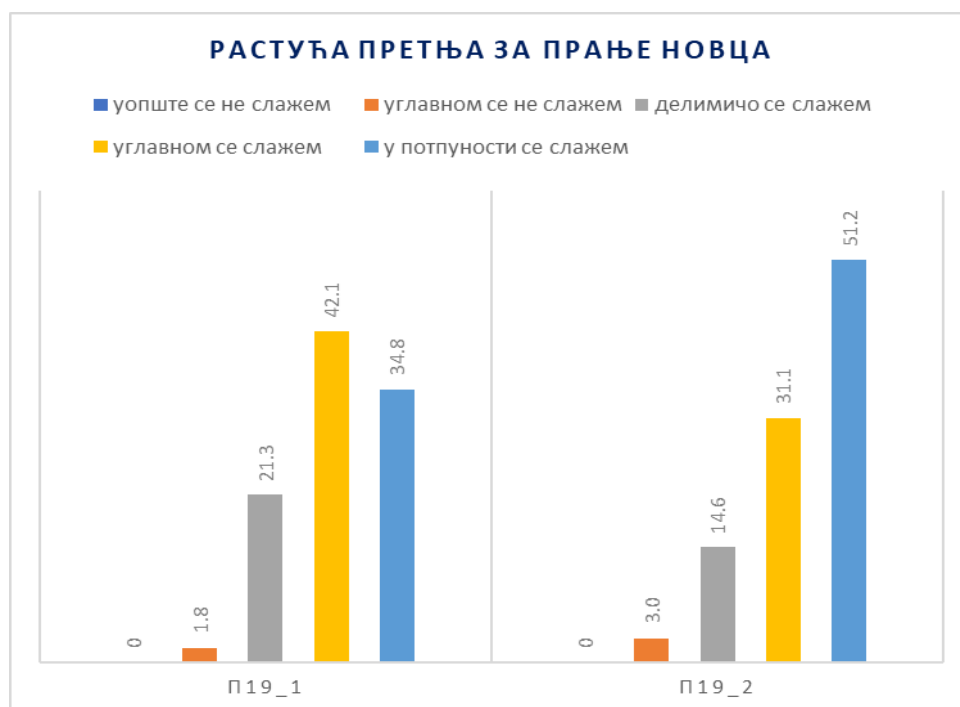
Легенда: [†]Монте Карло егзактни тест; р-ниво статистичке значајности; Скала 1-5 (1=уопште се не слажем, 5=у потпуности се слажем); П19_1-VASP – *virtual asset service provider*; П19_2- Коришћење платних платформи мимо банкарског сектора

Извор: сопствено истраживање

У укупном узорку 51,2% у потпуности се слаже да растућу претњу за праће новца представља коришћење платних платформи мимо банкарског сектора, док се за VASP у потпуности слаже нешто више од трећине испитаника (34,8%) (Графикон 14).

Растуће претње за праће новца су нешто веће за испитанике региона него Србије и веће су коришћењем платних платформи мимо банкарског сектора него VASP – *virtual asset service provider* код обе групе. Коришћење платних платформи мимо банкарског сектора представља значајно већу растућу претњу за праће новца од VASP – *virtual asset service* у Србији (p=0,001) и у региону (p<0,001) (Табела 24).

На основу резултата линеарне регресионе анализе VASP за жене представља растућу претњу за праће новца статистички значајно чешће него за мушкарце (Beta=0,158; p=0,043). Коришћење платних платформи мимо банкарског сектора значајно је већа претња за полицију и тужилаштво него за банке и FIU (Beta=-0,224; p=0,020).

Графикон 14. Процент за растућу претњу за праће новца у укупном узорку

Легенда: П19_1-VASP – *virtual asset service provider*; П19_2- Коришћење платних платформи мимо банкарског сектора

Извор: сопствено истраживање

Табела 24. Вредности добијених скорова за растуће претње за праће новца, у испитиваним групама и у укупном узорку

	Србија		Регион		Укупно		p-вредност [#]
	Просек	СД	Просек	СД	Просек	СД	
П26_1	4,06	0,79	4,16	0,80	4,10	0,79	0,434
П26_2	4,30	0,86	4,32	0,79	4,32	0,83	0,994
Укупно	4,18	0,83	4,24	0,80	4,21	0,82	0,566
Вилкоксон тест	0,001		0,077		p<0,001		

Легенда: [#]Ман-Витнијев U тест; p-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); СД-стандард на девијација; П19_1-VASP – *virtual asset service provider*; П19_2- Коришћење платних платформи мимо банкарског сектора

Извор: сопствено истраживање

Од 111 (67,7%) испитаника који су додали растућу претњу за праће новца за њихову земљу највише њих сматра да су то крипто валуте (13,5%), корупција (12,6%), затим долази VASP, високотехнолошки криминал, биткоин и друго.

Велики број испитаника 51 (31,1%) није дао одговор, или није имао да дода, шта осим наведеног у претходном питању, представља растућу претњу за праће новца за Западни Балкан. За највише испитаника (10,7%) који су дали свој одговор корупција је на првом месту, а затим су крипто валуте (8,3%). Наведен је високотехнолошки криминал, тржиште дроге, биткоин и друго.

1.10. Највећи изазови и препреке у супротстављању прању новца

Дистрибуција одговора за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца у Србији и региону представљена је у табели 25, а добијене вредности скорова у Србији, региону и у укупном узорку представљене су у табели 26. На графикону 15 су представљени проценти одговора у укупном узорку.

Највећи изазов и препрека у супротстављању прању новца за нејасну поделу надлежности углавном се слаже или у потпуности 50% испитаника из Србије и 57,1% испитаника из региона. За остале ставке стопа слагања иде до 69,5% за недовољан број запослених у Србији и до 76,7% за недовољну опремљеност неопходним техничким и софтверским алатима (Табела 25).

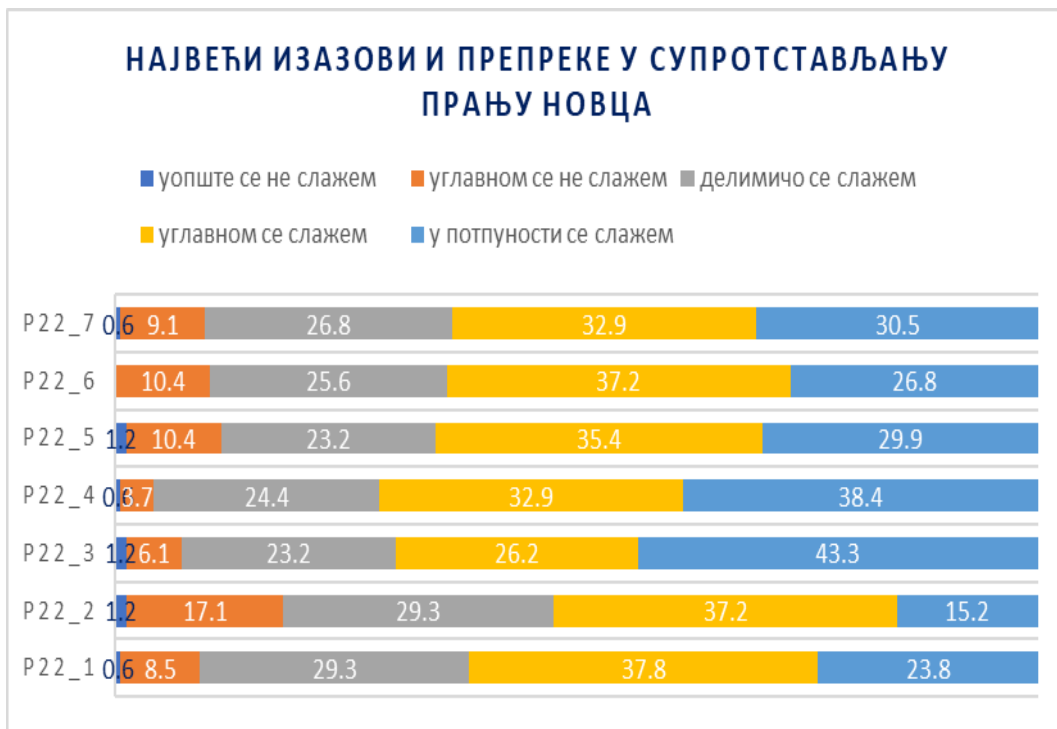
Табела 25. Дистрибуција одговора за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца у Србији и региону

		Србија					Регион					p [†]
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
П22_1	n	1	10	34	37	26	0	4	14	25	13	0,747
	%	0,9	9,3	31,5	34,3	24,1	0,0	7,1	25,0	44,6	23,2	
П22_2	n	1	21	32	41	13	1	7	16	20	12	0,503
	%	0,9	19,4	29,6	38,0	12,0	1,8	12,5	28,6	35,7	21,4	
П22_3	n	1	7	25	29	46	1	3	13	14	25	0,997
	%	0,9	6,5	23,1	26,9	42,6	1,8	5,4	23,2	25,0	44,6	
П22_4	n	1	4	29	36	38	0	2	11	18	25	0,757
	%	0,9	3,7	26,9	33,3	35,2	0,0	3,6	19,6	32,1	44,6	
П22_5	n	2	14	26	36	30	0	3	12	22	19	0,423
	%	1,9	13,0	24,1	33,3	27,8	0,0	5,4	21,4	39,3	33,9	
П22_6	n	0	14	29	38	27	0	3	13	23	17	0,406
	%	0,0	13,0	26,9	35,2	25,0	0,0	5,4	23,2	41,1	30,4	
П22_7	n	1	11	30	38	28	0	4	14	16	22	0,475
	%	0,9	10,2	27,8	35,2	25,9	0,0	7,1	25,0	28,6	39,3	

Легенда: †Монте Карло егзактни тест; р-ниво статистичке значајности; Скала 1-5 (1=уопште се не слажем, 5=у потпуности се слажем); П22_1- Недовољна стручност; П22_2-Нејасна подела надлежности; П22_3- Недовољан број запослених; П22_4- Недовољна опремљеност неопходним техничким и софтверским алатима; П22_5- Недовољна сарадња релевантних органа и институција на националом нивоу; П22_6- Недовољна међународна сарадња; П22_7- Немогућност прикупљања доказа из иностранства

Извор: сопствено истраживање

Једино за нејасну поделу надлежности да је највећи изазов и препрека у супротстављању прању новца у укупном узорку углавном се слаже или у потпуности 52,4% испитаника. За све остале ставке стопа слагања се креће од 61,6 за недовољну стручност до 71,3% за недовољну опремљеност неопходним техничким и софтверским алатима (Графикон 15).

Графикон 15. Проценти за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца у укупном узорку

Легенда: П29_1- Недовољна стручност; П22_2-Нејасна подела надлежности; П22_3- Недовољан број запослених; П22_4- Недовољна опремљеност неопходним техничким и софтверским алатима; П22_5- Недовољна сарадња релевантних органа и институција на националом нивоу; П22_6- Недовољна међународна сарадња; П22_7- Немогућност прикупљања доказа из иностранства

Извор: сопствено истраживање

Табела 26. Вредности добијених скорова за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца, у испитиваним групама и у укупном узорку

	Србија		Регион		Укупно		Значајност [#]
	Просек	СД	Просек	СД	Просек	СД	
П22_1	3,71	0,97	3,84	0,87	3,76	0,93	0,435
П22_2	3,42	0,94	3,61	1,07	3,48	0,99	0,227
П22_3	4,25	0,92	3,64	1,07	4,04	1,01	p<0,000
П22_4	4,11	0,88	3,93	0,97	4,05	0,91	0,255
П22_5	3,82	0,97	3,82	1,10	3,82	1,01	0,889
П22_6	3,89	0,91	3,64	1,02	3,80	0,95	0,147
П22_7	3,87	0,96	3,77	1,04	3,84	0,99	0,587
Укупно	3,76	1,00	3,95	0,94	3,83	0,98	0,072
Фридман тест (p)	p<0,001		0,074		p<0,001		
Кендал (W)	0,095		0,034		0,049		

Легенда: [#]Ман-Витнијев U тест; p-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); СД-стандардна девијација; П22_1- Недовољна стручност; П22_2-Нејасна подела надлежности; П22_3- Недовољан број запослених; П22_4- Недовољна опремљеност неопходним техничким и софтверским алатима; П22_5- Недовољна сарадња релевантних органа и институција на националом нивоу; П22_6- Недовољна међународна сарадња; П22_7- Немогућност прикупљања доказа из иностранства

Извор: сопствено истраживање

Недовољна стручност, нејасна подела надлежности и недовољна сарадња релевантних органа и институција на националом нивоу за испитанике региона су били већи изазови и препреке у супротстављању прању новца, док недовољан број запослених статистички значајно ($Z=-3,621$; $p=0,000$) већи изазов за испитанике из Србије. Просечни скорови за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца се статистички значајно разликују у Србији, региону и у укупном узорку ($p<0,001$). Недовољан број запослених је статистички значајно већег скорa код испитаника Србије у односу на регион. Укупан скор је нешто већи у региону него у Србији ($3,95\pm 0,94$ наспрам $3,76\pm 1,00$). Фридманов тест је показао статистички значајне разлике за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца у Србији ($\chi^2=61,391$; $df=6$; $p<0,001$) и у укупном узорку ($\chi^2=47,892$; $df=6$; $p<0,001$) уз веома слаб степен сагласности рангова (Кендал W је $0,095$, $0,034$ и $0,049$ респективно) (Табела 26).

Накнадни Вилкоксон тест је показао статички значајно већи скор ($p<0,05$) од свих осталих изузев недовољна опремљеност неопходним техничким и софтверским алатима у Србији. Међутим, у региону је једино недовољна опремљеност неопходним техничким и софтверским алатима статистички значајно већег скорa у односу на нејасну поделу надлежности ($p<0,05$).

Млађи испитаници ($Beta=-0,236$; $p=0,002$) и испитаници из Србије ($Beta=-0,169$; $p=0,031$) сматрају значајно више да је недовољан број запослених највећи изазов и препрека у супротстављању прању новца од старијих испитаника и испитаника из других испитиваних држава. Испитаници нижег образовног нивоа статистички значајно већи изазов и препреку у супротстављању прању новца виде у недовољној сарадњи релевантних органа и институција на националом нивоу од испитаника чији је образовни ниво већи ($Beta=-0,204$; $p=0,002$).

За 50 (30,5%) испитаника није било више изазова и препрека у супротстављању прању новца за Западни Балкан. Највећи изазови су корупција, политика, лоша међународна сарадња, кријумчарење миграната, недовољна обученост, неадекватна законска регулатива и друго.

1.10.1. Факторска анализа идентификованих фактора важности појединих елемената за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца у предметима прања новца у укупном узорку и у Србији

У табели 27 представљени су идентификовани фактори важности појединих елемената за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца, а матрица фактора важности појединих елемената за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца у укупном узорку и у Србији представљена је у табели 28.

У укупном узорку и код испитаника из Србије идентификована су по три фактора важности појединих елемената за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца који носе 76,912% варијансе за укупан узорак и 76,488% за Србију (Табела 27).

Код испитаника у укупном узорку и испитаника из Србије од издвојена три иста фактора важности појединих елемената за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца у првом *Ограничења у институционалној и међународној сарадњи* су недовољна сарадња релевантних органа и институција на националом нивоу, недовољна међународна сарадња и немогућност прикупљања доказа из иностранства. У другом фактору *Недостатак кадровских и техничких ресурса* су недовољан број запослених и недовољна опремљеност неопходним техничким и софтверским алатима. Трећи фактор *Недостаји у стручним капацитетима и институционалној организацији* садржи недовољну стручност и нејасну поделу надлежности (Табела 28).

Табела 27. Идентификовани фактори важности појединих елемената за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца у укупном узорку и у Србији

	Фактори	Карактеристичне вредности	% варијансе фактора	Кумулативни проценат
Укупно	1	2,854	40,776	40,776
	2	1,364	19,483	60,260
	3	1,166	16,652	76,912
Србија	1	2,547	36,388	36,388
	2	1,541	22,014	58,403
	3	1,266	18,085	76,488

Извор: сопствено истраживање

Табела 28. Матрица фактора важности појединих елемената за највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца у укупном узорку и у Србији

	Укупно			Србија		
	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
П29_1	0,016	-0,150	0,893	0,035	-0,178	0,876
П29_2	0,001	0,179	0,821	-0,014	0,186	0,839
П29_3	-0,021	0,919	-0,057	-0,038	0,901	-0,105
П29_4	0,048	0,862	0,054	0,069	0,853	0,121
П29_5	0,683	0,035	0,252	0,770	-0,029	0,180
П29_6	0,905	0,069	-0,006	0,909	0,063	-0,003
П29_7	0,897	-0,050	-0,122	0,857	-0,013	-0,129

Легенда: Подебљане вредности означавају факторске сатурације $\geq 0,40$; П29_1- Недовољна стручност; П29_2- Нејасна подела надлежности; П29_3- Недовољан број запослених; П29_4- Недовољна опремљеност неопходним техничким и софтверским алатима; П29_5- Недовољна сарадња релевантних органа и институција на националном нивоу; П29_6- Недовољна међународна сарадња; П29_7- Немогућност прикупљања доказа из иностранства

Извор: сопствено истраживање

Највећи изазови и препреке у супротстављању прању новца за њихову земљу за по 3,7% испитаника је лоша међународна сарадња и све је већ наведено, док је корупција и утицај политике изазов за по 3% испитаника. Недовољна стручност, обученост и пракса су највећи изазови за по мање од 2% испитаника. За преко половине испитаника су остали изазови који су испод 1%, док 29,3% испитаника нема одговор.

Највише испитаника (31,7%) нема коментар на највеће изазове и препреке у супротстављању прању новца за Западни Балкан, за више од четвртине (26,2%) испитаника је недовољна сарадња између земаља Западног Балкана и остало. За 5,5% испитаника углавном је све наведено, а за 4,9% је висок степен корупције. Кријумчарење миграната, утицај политике и неадекватна законска регулатива су заступљени са мање од 2,5%.

1.11. Казнена политика у пресудама за прање новца

Мишљење о томе да ли је казнена политика у пресудама за прање новца одвраћајућа представљено је у табели 29.

За око петину испитаника из Србије и 17,9% из региона казнена политика у пресудама за прање новца није одвраћајућа, али већим делом није за 42,6% испитаника из Србије и 33,9% из региона. Већим делом јесте за 8,3% испитаника из Србије и 14,3% из региона. Није било значајне разлике у перцепцији испитаника из Србије и региона да је казнена политика у пресудама за прање новца одвраћајућа ($\chi^2=5,872$; $df=4$; $p=0,205$). За испитанике из Србије просечни скор казнена политика у пресудама за прање новца је $4,44 \pm 0,66$ је нешто већи од просечног скору из региона $4,32 \pm 0,79$, али разлика није статистички значајна ($Z=-1,357$; $p=0,175$) (Табела 29).

Табела 29. Дистрибуција одговора на питање да ли је казнена политика у пресудама за прање новца одвраћајућа; n (%)

	Србија	Регион	Укупно	p-вредност
није	21 (19,4)	10 (17,9)	31 (18,9)	0,205 [†]
већим делом није	46 (42,6)	19 (33,9)	65(39,6)	
делимично	32 (29,6)	17 (30,4)	49 (29,9)	
већим делом јесте	9 (8,3)	8 (14,3)	17 (10,4)	
јесте	0 (0,0)	2 (3,6)	2 (1,2)	
Просек (СД)	4,44 (0,66)	4,32 (0,79)	4,40 (0,63)	0,175 [#]

Легенда: [†]Монте Карло егзактни тест; [#]Ман-Витни U тест; p-ниво статистичке значајности

Извор: сопствено истраживање

1.12. Видови едукације у области супротстављања прању новца

У табели 30 представљена је дистрибуција вредности за најбољи вид едукације у области супротстављања прању новца за Србију и регион, вредности скорова за Србију, регион и укупан узорак представљени су у табели 31, а проценат вредности у укупном узорку представљен је на графикону 16.

Студија случаја је у потпуности најбољи вид едукације у области супротстављања прању новца за 31,5% испитаника из Србије и 50% из региона. Приказ прописа је за нешто мање од 40% испитаника делимично, а за око 15% делимично добар вид едукације у области супротстављања прању новца (Табела 30).

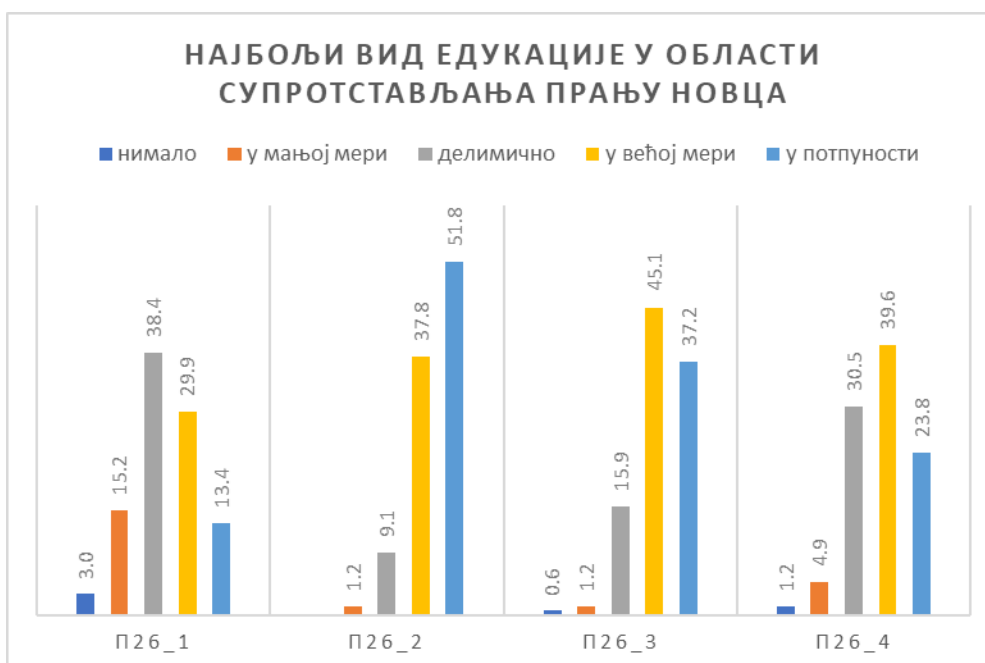
Студија случаја је у потпуности најбољи вид едукације у области супротстављања прању новца за 51,8% испитаника, док су анализа *STR* и *SAR* (45,1%) и праћење стандарда и извештаја међународних организација (39,6%) у већој мери. Приказ прописа је за највећи проценат испитаника 38,4% делимично најбољи вид едукације (Графикон 16).

Табела 30. Најбољи вид едукације у области супротстављања прању новца

		Србија					Регион					p [†]
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
П26_1	n	5	6	28	35	34	2	6	18	19	11	0,438
	%	4,6	5,6	25,9	32,4	31,5	3,6	10,7	32,1	33,9	19,6	
П26_2	n	4	19	43	32	10	3	14	23	15	1	0,359
	%	3,7	17,6	39,8	29,6	9,3	5,4	25,0	41,1	26,8	1,8	
П26_3	n	1	7	39	48	13	1	3	19	25	8	0,984
	%	,9	6,5	36,1	44,4	12,0	1,8	5,4	33,9	44,6	14,3	
П26_4	n	2	14	42	36	14	0	11	17	16	12	0,320
	%	1,9	13,0	38,9	33,3	13,0	0,0	19,6	30,4	28,6	21,4	

Легенда: †Монте Карло егзактни тест; р-ниво статистичке значајности; Скала 1-5 (1=нимало, 5=у потпуности; П26_1- Приказ прописа; П26_2- Студије случаја; П26_3- Анализа *STR* (*Suspicious Transaction Report*) и *SAR* (*Suspicious Activity Report*); П26_4- Праћење стандарда и извештаја међународних организација

Извор: сопствено истраживање

Графикон 16. Проценти дистрибуције за најбољи вид едукације у области супротстављања прању новца у укупном узорку

Легенда: П26_1- Приказ прописа; П26_2- Студије случаја; П26_3- Анализа *STR* (*Suspicious Transaction Report*) и *SAR* (*Suspicious Activity Report*); П26_4- Праћење стандарда и извештаја међународних организација

Извор: сопствено истраживање

Најбољи вид едукације у области супротстављања прању новца (Табела 31) је студије случаја ($4,40 \pm 0,71$). Најлошији вид едукације је приказ прописа ($3,35 \pm 1,00$). Није било статистички значајне разлике у добијеним вредностима скова ни за један вид едукације ($p \geq 0,05$). Фридманов тест је показао статистички значајне разлике за најбољи вид едукације у области супротстављања прању новца у Србији ($\chi^2=155,910$; $df=3$; $p < 0,001$), региону ($\chi^2=96,985$; $df=3$; $p < 0,001$) и у укупном узорку ($\chi^2=62,423$; $df=3$; $p < 0,001$) уз веома слаб степен сагласности рангова (Кендал W је 0,299, 0,372 и 0,317 респективно) (Табела 31).

Табела 31. Вредности добијених скорова за најбољи вид едукације у области супротстављања прању новца, у испитиваним групама и у укупном узорку

	Србија		Регион		Укупно		р- вредност [#]
	Просек	СД	Просек	СД	Просек	СД	
П26_1	3,35	1,04	3,36	0,90	3,35	1,00	0,910
П26_2	4,44	0,66	4,32	0,79	4,40	0,71	0,438
П26_3	4,10	0,80	4,30	0,74	4,17	0,78	0,125
П26_4	3,78	0,94	3,84	0,83	3,80	0,90	0,837
Укупно	3,92	0,96	3,96	0,90	3,93	0,94	0,854
Фридман тест (р)	p<0,001		p<0,001		p<0,001		
Кендал (W)	0,299		0,372		0,317		

Легенда: [#]Ман-Витнијев U тест; р-ниво статистичке значајности; W- Кендалов коефицијент сагласности рангова који показује јачину ефекта; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); СД-Стандардна девијација; П26_1- Приказ прописа; П26_2- Студије случаја; П26_3- Анализа STR (*Suspicious Transaction Report*) и SAR (*Suspicious Activity Report*); П26_4- Праћење стандарда и извештаја међународних организација

Извор: сопствено истраживање

Накнадни Вилкоксон тест је показао статички значајне разлике међу скоровима у Србији и у укупном узорку (p<0,001) међутим, у региону једино није било значајне разлике између студије случаја и анализа STR и SAR (p=0,846).

У табели 32 представљени су резултати линеарне регресионе анализе за најбољи вид едукације у области супротстављања прању новца.

Табела 32. Резултати регресионе анализе за најбољи вид едукације у области супротстављања прању новца

	Пол		Занимање		Орган/Институција	
	Beta	р	Beta	р	Beta	р
Приказ прописа	0,199	0,011	0,259	0,001	0,081	0,305
Студије случаја	0,047	0,549	-0,014	0,860	0,016	0,843
Анализа STR и SAR	0,230	0,003	-0,093	0,238	0,269	0,000
Праћење стандарда и извештаја међународних организација	0,247	0,001	-0,002	0,982	0,191	0,014

Легенда: Beta- стандардизовани регресиони коефицијент; р-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); STR-*Suspicious Transaction Report*; SAR-*Suspicious Activity Report*

Извор: сопствено истраживање

За оцену најбољег вида едукације у области супротстављања прању новца постојала је полна разлика, разлика у занимању и Органу/Институцији где су испитаници запослени. Жене су сматрале да је приказ прописа (Beta=0,199; p=0,011), анализа STR и SAR (Beta=0,230; p=0,003) и праћење стандарда и извештаја међународних организација (Beta=0,247; p=0,001) значајно бољи вид едукације у области супротстављања прању новца од мушкараца. Приказ прописа је значајно бољи вид едукације за економисте и остале од правника и полицијских службеника (Beta=0,259; p=0,001), док је анализа STR и SAR (Beta=0,269; p=0,000) бољи вид

едукације за испитанике који раде у банкама и *FIU* у односу на оне из полиције и тужилаштва (Табела 32).

Најбољи видови едукације у области супротстављања прању новца за 119 (72,6%) испитаника су на првом месту семинари (13,4%) и студије случаја (12,6%). Затим долази едукација, размена искустава, обуке, практични примери, радионице и студијске посете, тренинзи и друго.

1.13. Прање новца као претња за стабилност и безбедност земље

У табели 33 представљена је дистрибуција вредности прања новца као претња за стабилност земље у Србији и у региону, а просечне вредности скорова за Србију, регион и укупан узорак представљене су у табели 34. Процентуални скорови у укупном узорку представљени су на графикону 17.

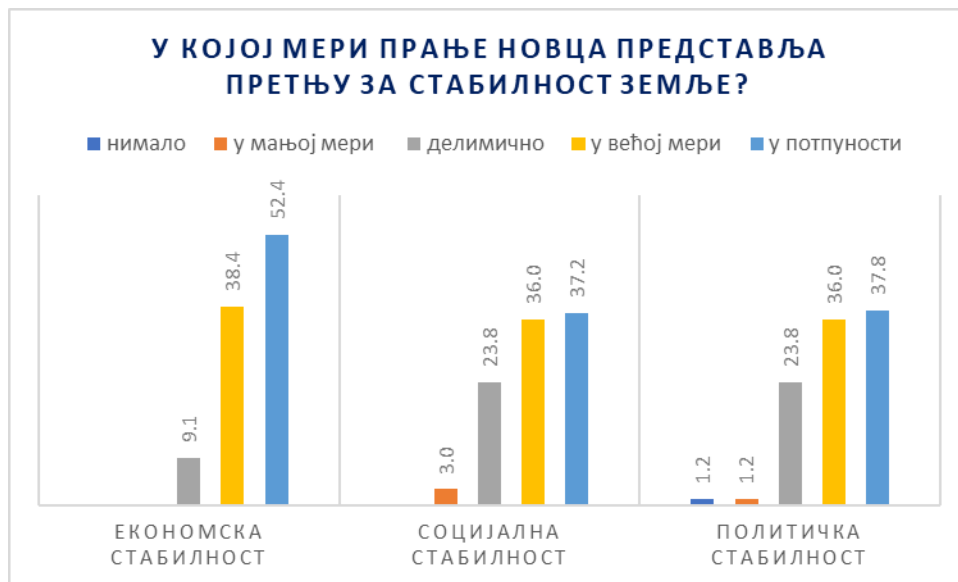
Прање новца кроз претњу на економску стабилност у потпуности представља претњу за стабилност земље за 57,4% испитаника из Србије и 42,9% из региона. Само два испитаника у Србији и три у региону сматрају да на социјалну стабилност мере утичу у мањој мери, док два испитаника из Србије сматрају да у мањој мери на политичку стабилност, а по један испитаник сматра да нимало не представља претњу на политичку стабилност. Највише испитаника у укупном узорку 52,4% сматра да прање новца у потпуности утиче на стабилност земље, а у већој мери за 38,4%. На социјалну стабилност у потпуности утиче за 37,2%, а политичку 37,8%, док у већој мери утиче за по 36%. (Табела 33, Графикон 17).

Табела 33. Дистрибуција вредности прања новца као претња за стабилност земље у Србији и у региону

		Србија					Регион					p [†]
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
ПЗ6_1	n	0	0	6	40	62	0	0	9	23	24	
	%	0,0	0,0	5,6	37,0	57,4	0,0	0,0	16,1	41,1	42,9	0,046
ПЗ6_2	n	0	2	23	40	43	0	3	16	19	18	
	%	0,0	21,1	21,3	37,0	39,8	0,0	5,4	28,6	33,9	32,1	0,402
ПЗ6_3	n	1	2	23	42	40	1	0	16	17	22	
	%	0,9	1,9	21,3	38,9	37,0	1,8	0,0	28,6	30,4	39,3	0,587

Легенда: [†]Монте-Карло егзактни тест; p-ниво статистичке значајности; Скала 1-5 (1=нимало, 5=у потпуности; ПЗ6_1-економска стабилност; ПЗ6_2 – социјална стабилност; ПЗ6_3- политичка стабилност

Извор: сопствено истраживање

Графикон 17. Проценти расподеле прања новца као претња за стабилност земље у укупном узорку

Извор: сопствено истраживање

Табела 34. Вредности добијених скорова за меру прања новца која представља претњу за стабилност земље, у испитиваним групама и у укупном узорку

	Србија		Регион		Укупно		p [#]
	Просек	СД	Просек	СД	Просек	СД	
Економска стабилност	4,52	0,60	4,27	0,73	4,43	0,66	0,032
Социјална стабилност	4,15	0,82	3,93	0,92	4,07	0,86	0,148
Политичка стабилност	4,09	0,86	4,05	0,93	4,08	0,88	0,835
Укупно	4,25	0,79	4,08	0,86	4,20	0,82	0,039
Фридманов тест	p<0,001		0,002		p<0,001		
Кендал (W)	0,129		0,148		0,115		

Легенда: # Ман-Витнијев U тест; p-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне; СД-стандардна девијација;

Извор: сопствено истраживање

Прање новца представља већу претњу за економску, социјалну и политичку стабилност у Србији него у региону. Разлика је била статистички значајно већа за економску стабилност ($Z=-2,138$; $p=0,032$) и за укупан скор ($Z=-2,067$; $p=0,039$). Највећа претња мера прања новца за све испитанике је на економску стабилност, а најмања за социјалну стабилност. Фридманов тест је показао статистички значајне разлике за меру прања новца која представља претњу за стабилност земље у Србији ($\chi^2=32,000$; $df=2$; $p<0,001$), региону ($\chi^2=12,867$; $df=2$; $p=0,002$) и у укупном узорку ($\chi^2=42,283$; $df=2$; $p<0,001$) уз веома слаб степен сагласности рангова (Кендал W је 0,129, 0,148 и 0,115 респективно) (Табела 34).

Резултати накнадног Вилкоксон теста су показали статички значајно веће вредности скорa економске стабилности у односу на социјалну и политичку стабилност у Србији и укупном узорку ($p<0,001$), док је у региону статистички значајно већа вредност просечног скорa економске стабилности у односу на социјалну стабилност ($p<0,001$).

Једини утицај на меру прања новца која представља претњу за стабилност земље је утицај група, где су испитаници из Србије означили значајно већи утицај економске стабилности ($Beta=-0,182$; $p=0,020$) од испитаника из региона.

Дистрибуција одговора испитаника о мерама у којима прање новца представља претњу за безбедност у земљи и региону представљена је у табели 35, а просечне вредности добијених скорова у испитиваним групама и у укупном узорку у табели 36. Проценти одговора испитаника у укупном узорку су представљени на графикону 18.

Претња прања новца на националну безбедност је изражена у потпуности за 28,7% испитаника из Србије и 21,4% из региона и у највећој мери за 39,8% и 33,9% респективно. На безбедност Западног Балкана у потпуности за 20,4% и већој мери 44,4% испитаника Србије и по 26,8% испитаника региона. Само два испитаника у региону сматрају да на глобалну безбедност нимало не утиче дистрибуција вредности прања новца, док у мањој мери у Србији 12 и у региону 4 испитаника. У већој мери и у потпуности за 61,1% испитаника Србије и 51,7% испитаника региона. Највише испитаника у укупном узорку око 38% сматрају да национална безбедност, безбедност Западног Балкана и глобална безбедност у већој мери представљају вредности прања новца као претњу за безбедност земље у Србији и у региону. Преко четвртине испитаника сматра да је прање новца у потпуности претња за националну безбедност, 22,6% безбедност Западног Балкана и преко петине испитаника сматра да је прање новца претња за глобалну безбедност (Табела 35, Графикон 18).

Табела 35. Дистрибуција вредности мера у којима прање новца представља претњу за безбедност у земљи и региону

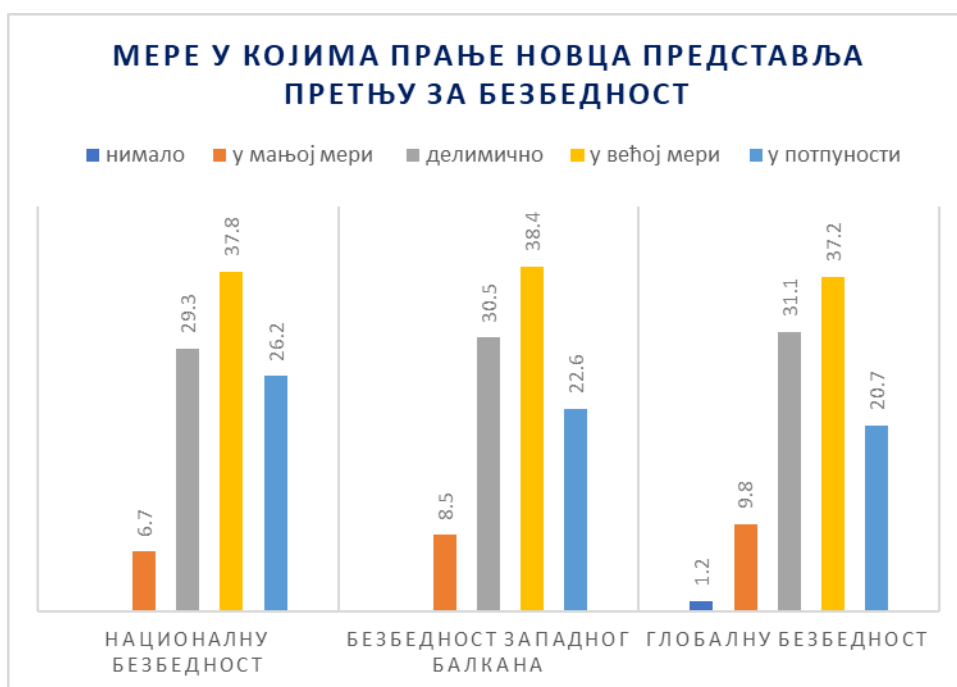
		Србија					Регион					p [†]
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
П29_1	n	0	6	28	43	31	0	5	20	19	12	0,401
	%	0,0	5,6	25,9	39,8	28,7	0,0	8,9	35,7	33,9	21,4	
П29_2	n	0	8	30	48	22	0	6	20	15	15	0,179
	%	0,0	7,4	27,8	44,4	20,4	0,0	10,7	35,7	26,8	26,8	
П29_3	n	0	12	30	43	23	2	4	21	18	11	0,182
	%	0,0	11,1	27,8	39,8	21,3	3,6	7,1	37,5	32,1	19,6	

Легенда: [†]Монте-Карло егзактни тест; p-ниво статистичке значајности; Скала 1-5 (1=нимало, 5=у потпуности); П29_1-Национална безбедност; П29_2- Безбедност Западног Балкана; П29_3- Глобална безбедност

Извор: сопствено истраживање

Претње за безбедност кроз прање новца су веће у Србији него у региону, али разлика није била значајна ни у једној мери ($p \geq 0,05$). Национална безбедност је са највећим скором, док је глобална безбедност са најмањим код обе групе. Фридманов тест је показао статистички значајне разлике за мере у којима прање новца представља претњу за безбедност у Србији ($\chi^2=12,841$; $df=2$; $p=0,002$) и у укупном узорку ($\chi^2=13,680$; $df=2$; $p=0,001$) уз веома слаб степен сагласности рангова (Кендал W је 0,059, 0,031 и 0,042 респективно) (Табела 36).

Накнадни Вилкоксон тест је показао статички значајно веће вредности скорова национална безбедности у односу на безбедност Западног Балкана и глобалну безбедност ($p < 0,05$) у укупном узорку и у Србији, док у региону нема статистички значајних разлика ($p \geq 0,05$).

Графикон 18. Процент дистрибуције вредности мере у којима прање новца представља претњу за безбедност у укупном узорку

Извор: сопствено истраживање

Табела 36. Вредности добијених скорова за мере у којима прање новца представља претњу за безбедност у испитиваним групама и у укупном узорку

	Србија		Регион		Укупно		р-вредност [#]
	Просек	СД	Просек	СД	Просек	СД	
П29_1	3,91	0,88	3,68	0,92	3,84	0,90	0.105
П29_2	3,78	0,86	3,70	0,99	3,75	0,90	0.572
П29_3	3,71	0,93	3,57	1,00	3,66	0,96	0.496
Укупно	3,80	0,89	3,65	0,97	3,75	0,92	0.082
Фридман тест (р)	0,002		0,172		0,001		
Кендал (W)	0,059		0,172		0,042		

Легенда: [#] Ман-Витни U тест; р-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне ($p < 0,05$); СД-стандардна девијација; ПЗ6_1- Национална безбедност; ПЗ6_2- Безбедност Западног Балкана; ПЗ6_3-Глобална безбедност

Извор: сопствено истраживање

Од испитиваних фактора једини утицај на мере у којима прање новца представља претњу за безбедност је занимање, где правници и полицијски службеници дају значајно већи утицај на безбедност Западног Балкана од економиста и осталих ($\text{Beta} = -0,165$; $p = 0,034$; 95% ИП: $-0,295$ до $-0,012$).

Дистрибуција одговора испитаника о мери у којој прање новца у почетку остварује позитивне ефекте на стабилност и безбедност земље у укупном узорку, Србији и региону представљена је у табели 37.

Табела 37. Дистрибуција одговора испитаника о мери у којој прање новца у почетку остварује позитивне ефекте на стабилност и безбедност земље у укупном узорку, Србији и региону: n (%)

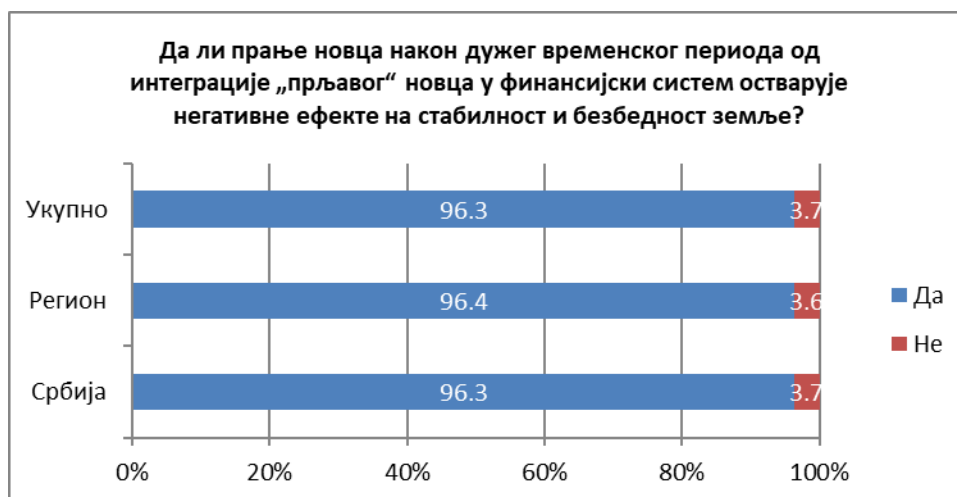
	Србија	Регион	Укупно	р-вредност
нимало	38 (35,2)	18 (32,1)	56 (34,1)	0,800 [†]
у мањој мери	20 (18,5)	12 (21,4)	32 (19,5)	
делимично	37 (34,3)	17 (30,4)	54 (32,9)	
у већој мери	12 (11,1)	7 (12,5)	19 (11,6)	
у потпуности	1 (0,9)	2 (3,6)	3 (1,8)	
Просек (СД)	2,24 (1,08)	2,34 (1,16)	2,27 (1,11)	0,673 [#]

Легенда: [†]Монте Карло егзактни тест; [#]Ман-Витни U тест; р-ниво статистичке значајности; СД: стандардна девијација

Извор: сопствено истраживање

Мери у којој прање новца у почетку нимало не остварује позитивне ефекте на стабилност и безбедност за 35,2% испитаника из Србије и 32,1% испитаника из региона, док у потпуности утичу само за једног испитаника из Србије и два из региона. Просечна вредност је нешто виша у региону $23,4 \pm 1,16$ него у Србији $23,4 \pm 1,16$, али разлика није статистички значајна. Није било значајне разлике у виђењу мере прање новца у почетку остварује позитивне ефекте на стабилност и безбедност земље испитаника из Србије и региона ($\chi^2=1,903$; $df=4$; $p=0,800$) (Табела 37).

Проценти остваривања негативног ефекта на стабилност и безбедност земље прањем новца након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем у Србији, региону и укупном узорку представљен је на графикону 19.

Графикон 19. Остваривање негативног ефекта на стабилност и безбедност земље прањем новца након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем

Извор: сопствено истраживање

Преко 96% испитаника из Србије, региона и укупног узорка сматра да прање новца након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем остварује негативне ефекте на стабилност и безбедност земље (Графикон 19).

Праће новца након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем остварује негативне ефекте на стабилност и безбедност земље је скоро исто за испитанке из Србије и из региона ($\chi^2=0,000$; $df=1$; $p=1,000$).

Дистрибуција одговора испитаника о мерама у којима праће новца представља претњу за безбедност у земљи и региону представљена је у табели 38, а просечне вредности добијених скорова у испитиваним групама и у укупном узорку у табели 39. Проценти одговора испитаника у укупном узорку су представљени на графикону 20.

Табела 38. Дистрибуција одговора испитаника о мерама у којима праће новца представља претњу за безбедност у земљи и региону

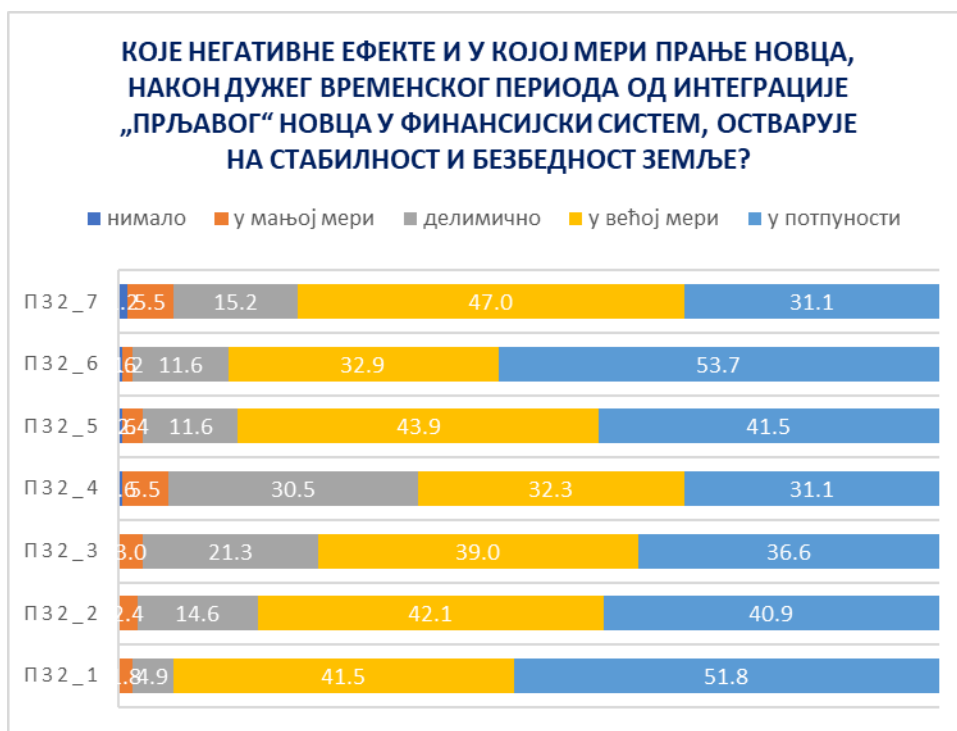
		Србија					Регион					p [†]
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
П32_1	n	0	2	4	39	63	0	1	4	29	22	0,132
	%	0,0	1,9	3,7	36,1	58,3	0,0	1,8	7,1	51,8	39,3	
П32_2	n	0	1	13	45	49	0	3	11	24	18	0,100
	%	0,0	,9	12,0	41,7	45,4	0,0	5,4	19,6	42,9	32,1	
П32_3	n	0	2	18	47	41	0	3	17	17	19	0,082
	%	0,0	1,9	16,7	43,5	38,0	0,0	5,4	30,4	30,4	33,9	
П32_4	n	1	4	31	36	36	0	5	19	17	15	0,527
	%	0,9	3,7	28,7	33,3	33,3	0,0	8,9	33,9	30,4	26,8	
П32_5	n	0	2	10	43	53	1	2	9	29	15	0,034
	%	0,0	1,9	9,3	39,8	49,1	1,8	3,6	16,1	51,8	26,8	
П32_6	n	0	1	12	32	63	1	1	7	22	25	0,338
	%	0,0	,9	11,1	29,6	58,3	1,8	1,8	12,5	39,3	44,6	
П32_7	n	0	4	15	53	36	2	5	10	24	15	0,135
	%	0,0	3,7	13,9	49,1	33,3	3,6	8,9	17,9	42,9	26,8	

Легенда: [†]Монте-Карло егзактни тест; р-ниво статистичке значајности; Подебљана вредност је статистички значајна ($p<0,05$); Скала 1-5 (1=нимало, 5=у потпуности); П32_1- Повећана изложеност организованом криминалу и корупцији; П32_2- Подривање легитимног приватног сектора; П32_3- Слабљење финансијског сектора; П32_4- Губитак контроле у доношењу одлука у вези са економском политиком; П32_5- Губитак пореског прихода; П32_6- Повећан репутациони ризик за земљу; П32_7- Предузимање међународних санкција и мера

Извор: сопствено истраживање

Остваривање негативних ефеката и мере праћа новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље за повећану изложеност организованом криминалу и корупцији је у потпуности за 58,3% испитаника из Србије и 39,3% из региона, а у већој мери 36,1% и 51,8% респективно. Подривање легитимног приватног сектора у већој мери или у потпуности за 87,1% за Србију и 75% за регион. Губитак пореског прихода у већој мери или у потпуности остварује негативне ефекте за скоро 90% испитаника из Србије и 80% из региона. Слабљење финансијског сектора у већој мери или у потпуности остварује негативне ефекте за 81,5% испитаника из Србије и 64,3% из региона за губитак контроле у доношењу одлука у вези са економском политиком за 66,6% и 75,2%, за губитак пореског прихода за 88,9% и 78,6%, повећан репутациони ризик за земљу, 87,9% и 83,9% и за предузимање међународних санкција и мера 82,4% и 69,7% респективно (Табела 38).

У укупном узорку повећан репутациони ризик за земљу и повећана изложеност организованом криминалу и корупцији је у потпуности препозната за остваривање негативних ефеката и мера прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље код 53,7% и 51,8% испитаника респективно. Нимало није препозната за повећану изложеност организованом криминалу и корупцији, подривање легитимног приватног сектора и слабење финансијског сектора (Графикон 20).

Графикон 20. Процент дистрибуције остваривања негативних ефеката и мера прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље у укупном узорку;

Легенда: П32_1-Повећана изложеност организованом криминалу и корупцији; П32_2- Подривање легитимног приватног сектора; П32_3- Слабење финансијског сектора; П32_4- Губитак контроле у доношењу одлука у вези са економском политиком; П32_5- Губитак пореског прихода; П32_6- Повећан репутациони ризик за земљу; П32_7- Предузимање међународних санкција и мера

Извор: сопствено истраживање

Остварени негативни ефекат и мере прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље су већи у Србији него у региону у свим испитиваним ефектима и мерама и значајно у укупном скору ($Z=-4,817$; $p=0,000$). Значајно веће вредности су за повећану изложеност организованом криминалу и корупцији ($Z=-2,228$; $p=0,023$), подривање легитимног приватног сектора ($Z=-2,105$; $p=0,035$), губитак пореског прихода ($Z=-2,890$; $p=0,004$) (Табела 39).

Табела 39. Вредности добијених скорова за остваривање негативних ефеката и мере прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље

	Србија		Регион		Укупно		p-вредност [#]
	Просек	СД	Просек	СД	Просек	СД	
П32_1	4,51	0,66	4,29	0,68	4,43	0,67	0,023
П32_2	4,31	0,72	4,02	0,86	4,21	0,78	0,035
П32_3	4,18	0,77	3,93	0,93	4,09	0,83	0,111
П32_4	3,94	0,93	3,75	0,96	3,88	0,94	0,201
П32_5	4,36	0,73	3,98	0,86	4,23	0,80	0,004
П32_6	4,45	0,73	4,23	0,87	4,38	0,79	0,102
П32_7	4,12	0,78	3,80	1,05	4,01	0,89	0,088
Укупно	4,27	0,78	4,00	0,91	4,18	0,84	p<0,001
Фридман тест (p)	p<0,001		p<0,001		p<0,001		
Кендал (W)	0,128		0,099		0,115		

Легенда: # Ман-Витни U тест; p-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); СД-стандардна девијација; П32_1-Повећана изложеност организованом криминалу и корупцији; П32_2- Подривање легитимног приватног сектора; П32_3- Слабљење финансијског сектора; П32_4- Губитак контроле у доношењу одлука у вези са економском политиком; П32_5- Губитак пореског прихода; П32_6- Повећан репутациони ризик за земљу; П32_7- Предузимање међународних санкција и мера

Извор: сопствено истраживање

Резултати регресивне анализе за остваривање негативних ефеката и мере прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље представљени су у табели 40.

Табела 40. Резултати регресивне анализе за остваривање негативних ефеката и мере прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље

	Пол		Орган/Институција		Србија/Регион	
	Beta	p	Beta	p	Beta	p
П32_1	-0,042	0,590	-0,043	0,586	-0,158	0,044
П32_2	0,025	0,750	0,097	0,215	-0,181	0,021
П32_3	0,079	0,315	0,119	0,128	-0,141	0,072
П32_4	0,157	0,045	0,053	0,498	-0,099	0,209
П32_5	0,149	0,058	0,070	0,374	-0,227	0,004
П32_6	0,163	0,037	0,041	0,599	-0,134	0,087
П32_7	0,214	0,006	0,165	0,035	-0,169	0,031
Укупно	0,109	0,000	0,074	0,013	-0,152	0,000

Легенда: Beta- стандардизовани регресиони коефицијент p-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне (p<0,05); П32_1- Повећана изложеност организованом криминалу и корупцији; П32_2- Подривање легитимног приватног сектора; П32_3- Слабљење финансијског сектора; П32_4- Губитак контроле у доношењу одлука у вези са економском политиком; П32_5- Губитак пореског прихода; П32_6- Повећан репутациони ризик за земљу; П32_7- Предузимање међународних санкција и мера

Извор: сопствено истраживање

Резултати линеарне регресионе анализе (Табела 40) указују на значајан утицај пола (Beta=0,109; $p<0,001$), Органа/Институција (Beta=0,074; $p=0,013$) и групе (Beta=-0,152; $p<0,001$) на коначан скор о остваривању негативних ефеката и мере прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље. Мушкарци су једино видели већи негативан утицај за повећану изложеност организованом криминалу и корупцији, а жене су статистички значајно већи утицај виделе за губитак контроле у доношењу одлука у вези са економском политиком (Beta=0,157; $p=0,045$), повећан репутациони ризик за земљу (Beta=0,163; $p=0,037$) и предузимање међународних санкција и мера (Beta=0,214; $p=0,006$). Испитаници из полиције и тужилаштва значајно више виде негативне ефекте у предузимање међународних санкција и мера (Beta=0,165; $p=0,035$). Испитаници из Србије значајно више виде остваривање негативних ефеката и мере прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље кроз повећану изложеност организованом криминалу и корупцији (Beta=-0,158; $p=0,044$), подривање легитимног приватног сектора (Beta=-0,181; $p=0,021$), губитак пореског прихода (Beta=-0,227; $p=0,004$) и предузимање међународних санкција и мера (Beta=-0,169; $p<0,001$).

1.13.1. Факторска анализа идентификованих фактора важности појединих елемената остваривање негативних ефеката и мере прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље код испитаника укупног узорка и из Србије

С обзиром на то да је вредност КМО=0,878 за укупан узорак и 0,836 за Србију, а Бартлетов тест специфичности је статистички значајан ($p<0,001$) испуњени су услови за спровођење факторске анализе.

У табели 41 представљени су Идентификовани фактори добијених скорова за остваривање негативних ефеката и мере прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље код испитаника укупног узорка и из Србије.

Табела 41. Идентификовани фактори добијених скорова за остваривање негативних ефеката и мере прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље код испитаника укупног узорка и из Србије

	Фактори	Карактеристичне вредности	% варијансе по факторима	Кумулативни проценат
Укупно	1	4,158	59,402	59,402
Србија	1	4,189	59,846	59,846

Извор: сопствено истраживање

Из табеле 41 се уочава издвојен по један фактор за укупан узорак и Србију који објашњавају 59,409% и 59,846% варијансе.

У табели 42 дата је матрица фактора добијених скорова за остваривање негативних ефеката и мере прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље у укупном узорку и у Србији.

Табела 42. Матрица фактора добијених скорова за остваривање негативних ефеката и мере прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем на стабилност и безбедност земље у укупном узорку и у Србији

	Укупно	Србија
П32_1	0,769	0,744
П32_2	0,756	0,776
П32_3	0,824	0,807
П32_4	0,806	0,833
П32_5	0,657	0,658
П32_6	0,800	0,832
П32_7	0,772	0,750

Легенда: За испитанике укупног узорка и за испитанике из Србије издвојен је само један фактор па није примењена ротација; Факторска оптерећења приказана су из Компонентне матрице; Болдоване вредности означавају факторске сатурације $\geq 0,400$; П32_1-Повећана изложеност организованом криминалу и корупцији; П32_2- Подривање легитимног приватног сектора; П32_3- Слабљење финансијског сектора; П32_4- Губитак контроле у доношењу одлука у вези са економском политиком; П32_5- Губитак пореског прихода; П32_6- Повећан репутациони ризик за земљу; П32_7- Предузимање међународних санкција и мера

Извор: сопствено истраживање

Висока факторска оптерећења у укупном узорку (0,657-0,824) и у Србији (0,658-0,833) потврђују добру факторску структуру. Фактор би се могао назвати Дугорочни системски и безбедносни ефекти прања новца, где је на првом месту слабљење финансијског сектора за испитанике укупног узорка, а за испитанике из Србије на првом месту је губитак контроле у доношењу одлука у вези са економском политиком. Међутим губитак пореског прихода са најнижим скором и у укупном узорку и у узорку Србије (Табела 42).

Велики број испитаника 76 (46,3%) није дао одговор или сматра да су сви негативни ефекти прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем, остварују на стабилност и безбедност земље већ наведено. Остали испитаници су навели економску дестабилизацију, несигурност грађана, велике осцилације на тржишту, повећани организовани криминал, урушење економско-финансијског система земље и друго.

Дистрибуција одговора испитаника за постојеће мере у систему за спречавање прање новца одговарајуће за супротстављање новим облицима прања новца (злоупотреба криптовалута, платних платформи, нових технологија и др.) у Србији, региону и укупном узорку су представљени у табели 43.

Из табеле 43 се може уочити да највише испитаника (45,1%) сматра да су постојеће мере у систему за спречавање прања новца делимично одговарајуће за супротстављање новим облицима прања новца (злоупотреба криптовалута, платних платформи, нових технологија и друго), у Србији чак половина испитаника има такво мишљење. Најмањи проценат испитаника сматра да су постојеће мере у потпуности одговарајуће. Сваки једанаести испитаник сматра да постојеће мере у систему за спречавање прање новца нимало нису одговарајуће за супротстављање новим облицима прања новца (злоупотреба криптовалута, платних платформи, нових технологија и друго). Није постојала значајна разлика ($Z=-0,043$; $p=0,966$) у ставовима испитаника из Србије и региона о томе да ли су постојеће мере у систему за спречавање прање новца одговарајуће за супротстављање новим облицима прања новца (злоупотреба криптовалута, платних платформи, нових технологија и друго). Не

постоји статистички значајна разлика у дистрибуцији одговора и Србије и региона ($\chi^2=6,973$; $df=4$; $p=0,137$).

Табела 43. Дистрибуција одговора испитаника за постојеће мере у систему за спречавање прање новца одговарајуће за супротстављање новим облицима прања новца (злоупотреба криптовалута, платних платформи, нових технологија и др.)

	Србија	Регион	Укупно	р-вредност
није	11 (10,2)	7 (12,5)	18 (11,0)	0,138 [†]
већим делом није	32 (29,6)	18 (32,1)	50 (30,5)	
делимично	54 (50,0)	20 (35,7)	74 (45,1)	
већим делом јесте	7 (6,5)	10 (17,9)	17 (10,4)	
јесте	4 (3,7)	1(1,85)	5 (3,0)	
Просек (СД)	2,64 (0,89)	2,64 (0,98)	2,64 (0,92)	0,966 [#]

Легенда: [†]Монте Карло егзактни тест; [#]Ман-Витни U тест; р-ниво статистичке значајности;

Извор: сопствено истраживање

1.14. Заједничке мере и сарадња држава Западног Балкана у супротстављању прању новца

У табели 44 представљена је дистрибуција одговора испитаника за предузимање заједничких мера и сарадња држава Западног Балкана у доприносу супротстављању прању новца у Србији, региону и укупном узорку.

Табела 44. Дистрибуција одговора испитаника за предузимање заједничких мера и сарадња држава Западног Балкана у доприносу супротстављању прању новца у Србији, региону и укупном узорку

	Србија	Регион	Укупно	р-вредност
није	1 (0,9)	0 (0,0)	1 (0,6)	0,967 [†]
већим делом није	4 (3,7)	2 (3,6)	6 (3,7)	
делимично	17 (15,7)	11(19,6)	28 (17,1)	
већим делом јесте	73 (67,6)	36 (64,3)	109 (66,5)	
јесте	13 (12,0)	7 (12,5)	20 (12,2)	
Просек (СД)	3,86 (0,70)	3,85 (0,67)	3,86 (0,69)	0,826 [#]

Легенда: [†]Монте Карло егзактни тест; [#]Ман-Витни U тест; р-ниво статистичке значајности

Извор: сопствено истраживање

Највећи проценат испитаника (66,5%) сматра да предузимање заједничких мера и сарадња држава Западног Балкана већим делом јесте допринело супротстављању прању новца. Сваки дванаести испитаник сматра да би у потпуности допринело, док је само један испитаник из Србије мишљења да не би нимало допринело. Ставови испитаника из Србије и из региона се не разликују значајно ($Z=-0,220$; $p=0,826$) у ставовима испитаника о томе да ли би предузимање заједничких мера и сарадња држава Западног Балкана допринело супротстављању прању новца. Не постоји статистички значајна разлика у дистрибуцији одговора и Србије и региона ($\chi^2=0,916$; $df=4$; $p=0,967$) (Табела 44).

1.15. Вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца

Дистрибуција одговора испитаника по предметима прања новца у Србији и региону представљена је у табели 45, а просечне вредности добијених скорова у испитиваним групама и у укупном узорку у табели 46. Проенти одговора испитаника у укупном узорку су представљени на графикону 21.

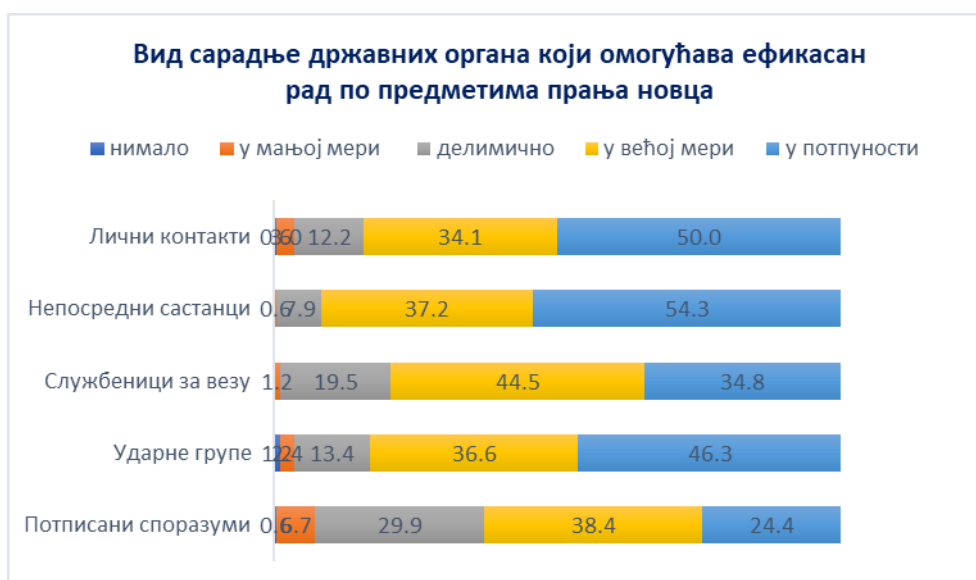
Табела 45. Дистрибуција одговора испитаника по предметима прања новца у Србији и региону

		Србија					Регион					p†
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
ПЗ6_1	n	1	3	37	42	25	0	8	12	21	15	0,029
	%	0,9	2,8	34,3	38,9	23,1	0,0	14,3	21,4	37,5	26,8	
ПЗ6_2	n	0	2	8	39	59	2	2	14	21	17	0,001
	%	0,0	1,9	7,4	36,1	54,6	3,6	3,6	25,0	37,5	30,4	
ПЗ6_3	n	0	1	20	46	41	0	1	12	27	16	0,695
	%	0,0	,9	18,5	42,6	38,0	0,0	1,8	21,4	48,2	28,6	
ПЗ6_4	n	0	1	6	41	60	0	0	7	20	29	0,424
	%	0,0	0,9	5,6	38,0	55,6	0,0	0,0	12,5	35,7	51,8	
ПЗ6_5	n	1	5	11	37	54	0	0	9	19	28	0,400
	%	0,9	4,6	10,2	34,3	50,0	0,0	0,0	16,1	33,9	50,0	

Легенда: † Монте-Карло егзактни тест; р-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне ($p < 0,05$); Скала 1-5 (1=нимало, 5=у потпуности); ПЗ6_1- Потписани споразуми; ПЗ6_2- Ударне групе; ПЗ6_3- Службеници за везу; ПЗ6_4- Непосредни састанци; ПЗ6_5- Лични контакти

Извор: сопствено истраживање

Да су непосредни састанци најчешћи вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца у Србији се у потпуности слаже 55,6%, а у већој мери 38%, док се у региону у потпуности слаже 51,8%, а у већој мери 35,7% испитаника. За половину испитаника из Србије и региона лични контакти у потпуности представљају вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца, док за нешто више од трећине представљају у већој мери (Табела 45).

Графикон 21. Процент дистрибуције за вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца у укупном узорку
Извор: сопствено истраживање

У укупном узорку непосредни састанци за 54,3% и лични контакти за половину испитаника у потпуности је најбољи вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца, док је за 37,2% и 34,1% сарадња у већој мери. Службеници за везу за 44,5% у већој мери, а 34,8% у потпуности омогућавају ефикасан рад по предметима прања новца ударне групе за 36,6% и 46,3% и потписани споразуми за 38,4% и 24,4% респективно (Графикон 21).

Табела 46. Вредности добијених скорова за вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца, у испитиваним групама и у укупном узорку

	Србија		Регион		Укупно		р-вредност [#]
	Просек	СД	Просек	СД	Просек	СД	
ПЗ6_1	3,81	0,86	3,77	1,01	3,79	0,91	0,999
ПЗ6_2	4,44	0,71	3,88	1,01	4,24	0,87	<0,001
ПЗ6_3	4,18	0,76	4,04	0,76	4,13	0,76	0,257
ПЗ6_4	4,48	0,65	4,39	0,71	4,45	0,67	0,472
ПЗ6_5	4,28	0,89	4,34	0,75	4,30	0,84	0,933
Укупно	4,25	0,81	4,08	0,89	4,18	0,84	0,020
Фридман тест (р)	р<0,001		р<0,001		р<0,001		
Кендал (W)	0,176		0,155		0,140		

Легенда: [#]Ман-Витнијев U тест; р-ниво статистичке значајности; W- Кендалов коефицијент сагласности рангова који показује јачину ефекта; Подебљане вредности су статистички значајне (р<0,05); СД-Стандардна девијација; ПЗ6_1- Потписани споразуми; ПЗ6_2- Ударне групе; ПЗ6_3- Службеници за везу; ПЗ6_4- Непосредни састанци; ПЗ6_5- Лични контакти

Извор: сопствено истраживање

Непосредни састанци (Табела 46) су најбољи вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца за све испитанике. За испитанике из Србије ударне групе су статистички значајно бољи вид сарадње ($Z=3,703$; $p=0,001$) него за испитанике из

региона. Потписани споразуми најмање омогућавају ефикасан рад по предметима прања новца за све испитанике и веома је уједначено мишљење у Србији и у региону. Укупни скор за вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца је био статистички значано већи за испитанике из Србије у односу на испитанике из региона ($Z=-2,322$; $p=0,020$). Фридманов тест је показао статистички значајне разлике за вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца у Србији ($\chi^2=76,192$; $df=4$; $p<0,001$), у региону ($\chi^2=34,734$; $df=4$; $p<0,001$) и у укупном узорку ($\chi^2=92,093$; $df=4$; $p<0,001$) уз веома слаб степен сагласности рангова (Кендал W је 0,176, 0,155 и 0,140 респективно).

Резултати регресионе анализе за вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца представљени су у табели 47.

Табела 47. Резултати регресионе анализе за вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца

	Старост		Образовни ниво		Занимање		Орган/ Институција		Србија/Регион	
	Beta	p	Beta	p	Beta	p	Beta	p	Beta	p
Потписани споразуми	-0,022	0,779	0,180	0,021	-0,055	0,538	-0,061	0,442	-0,020	0,802
Ударне групе	-0,013	0,864	0,163	0,037	-0,120	0,176	-0,090	0,251	-0,308	<0,001
Службеници за везу	-0,166	0,034	0,092	0,242	-0,195	0,028	0,008	0,919	-0,088	0,264
Непосредни састанци	-0,140	0,075	0,120	0,125	-0,206	0,019	-0,140	0,074	-0,063	0,422
Лични контакти	-0,004	0,960	0,043	0,583	-0,075	0,399	-0,155	0,048	0,935	0,660
Укупно	-0,060	0,085	0,104	0,003	-0,096	0,015	-0,083	0,017	-0,086	0,013

Легенда: Beta- стандардизовани регресиони коефицијент р-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне ($p<0,05$)

Извор: сопствено истраживање

Полна структура (Табела 47) није имала значајан утицај на формирање скорa за најчешћи вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца. Млађи испитаници сматрају да су службеници за везу вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца значајно више од својих старијих колега (Beta=-0,166; $p=0,034$). Образованији испитаници значајно више уочавају да су потписани споразуми (Beta=0,180; $p=0,021$) и ударне групе (Beta=0,163; $p=0,037$) најчешћи вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца од мање образованих. За правнике и полицијске службенике службеници за везу (Beta=-0,195; $p=0,028$) и непосредни састанци (Beta=-0,206; $p=0,019$) су значајно бољи вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца него за економисте и остале. Испитаници који раде у полицији и тужилаштву сматрају да су лични контакти (Beta=-0,195; $p=0,028$) значајно бољи вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца него за испитанике из *FIU* и банке. За испитанике из Србије ударне групе су значајно најчешћи вид сарадње државних органа који омогућава ефикасан рад по предметима прања новца у односу на испитанике из региона (Beta=-0,308; $p=0,000$).

Додатни вид сарадње државних органа омогућава ефикасан рад по предметима прања новца, за 15,2% испитаника је размена информација и непосредна комуникација, док је за 11,8% испитаника су заједничке истраге и обуке. Важно је и умрежавање података и доступност истим базама (5,5%), ударне групе, све је већ наведено за 6,9%, остало је 17,7%. За више од четвртине испитаника нема податак, а 11% нема мишљење.

1.16. Превентивне и репресивне мере у супротстављању прању новца

У табели 48 представљена је дистрибуција одговора испитаника о утицају унапређења превентивних и репресивних мера на слободан проток људи, роба и услуга у Србији и региону, у табели 49 представљен је просечни скор за Србију, регион и укупан узорак, а на графикону 22 представљена је процентуална расподела одговора о утицају превентивних и репресивних мера на слободан проток људи роба и услуга у укупном узорку.

Више од половине испитаника (52,8%) у Србији сматра да би се унапређењем превентивних мера у потпуности обезбедили повољни услови за слободан проток људи, роба и услуга у супротстављању прању новца, док у региону највећи проценат испитаника 46,4% сматра да се унапређење може постићи у већој мери. Већи су проценти испитаника који сматрају да се унапређењем репресивних мера могу у већој мери супротставити прању новца повољнији услови за слободан проток људи, роба и услуга од оних који сматрају да се потпуно супротстављају (46,3% наспрам 31,5% за Србију и 37,5% наспрам 28,6% за регион респективно). Није било статистички значајних разлика у дистрибуцији одговора за превентивне и за репресивне мере између Србије и региона ($p \geq 0,05$) (Табела 48).

Табела 48. Дистрибуција одговора испитаника о утицају унапређења превентивних и репресивних мера на слободан проток људи, роба и услуга у Србији и региону

		Србија					Регион					p [†]
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
Превентивне	n	0	3	10	38	57	0	3	7	26	20	
мере	%	0,0	2,8	9,3	35,2	52,8	0,0	5,4	12,5	46,4	35,7	0,210
Репресивне	n	0	3	21	50	34	0	1	18	21	16	
мере	%	0,0	2,8	19,4	46,3	31,5	0,0	1,8	32,1	37,5	28,6	0,344

[†]Монте Карло егзактни тест; р-ниво статистичке значајности; Скала 1-5 (1=нимало, 5=у потпуности);

Извор: сопствено истраживање

У укупном узорку превентивне мере у супротстављању прању новца за 47% испитаника у потпуности, а за 39% у већој мери, а репресивне за 30,5% и 43,3% респективно би обезбедиле повољне услове за слободан проток људи, роба и услуга. Није било испитаника који сматрају да се овим мерама нимало не могу обезбедити повољни услови за слободан проток људи, роба и услуга (Графикон 22).

Графикон 22. Процент ставова испитаника о превентивним и репресивним мерама у супротстављању прању новца за обезбеђење повољнијих услова за слободан проток људи, роба и услуга у укупном узорку
Извор: сопствено истраживање

Испитаници из Србије сматрају да би се статистички значајно боље ($Z=-2,837$; $p=0,005$) обезбедили повољнији услови за слободан проток људи, роба и услуга унапређењем превентивних мера у односу на репресивне мере, док за испитанике из региона није било значајне разлике у обезбеђењу превентивних или репресивних мера ($Z=-1,563$; $p=0,118$). Испитаници из Србије сматрају да су превентивне мере статистички значајно ($Z=-2,054$; $p=0,040$) потребније, од испитаника из региона, док је потреба за репресивним мерама слична ($Z=-1,090$; $p=0,276$). У укупном узорку испитаници су статистички значајно ($Z=-3,231$; $p=0,001$) више оценили значај превентивних мера ($4,29 \pm 0,80$) у односу на репресивне мере ($4,02 \pm 0,80$) у обезбеђивању повољнијих услова за слободан проток људи, роба и услуга (Табела 49).

Табела 49. Просечне вредности добијеног скорa испитаника у Србији, региону и у укупном узорку превентивних и репресивних мера у супротстављању прању новца којима би се обезбедили повољнији услови за слободан проток људи, роба и услуга

	Превентивне мере [#]		Репресивне мере [#]		р-вредност ^{\$}
	Просек	СД	Просек	СД	
Србија	4,38	0,77	4,06	0,79	0,005
Регион	4,13	0,83	3,93	0,83	0,118
Укупно	4,29	0,80	4,02	0,80	0,001
р-вредност [#]	0,040		0,276		

Легенда: [#] Ман-Витнијев U тест; ^{\$}Вилкоксонев тест; р-ниво статистичке значајности; Подебљане вредности су статистички значајне ($p < 0,05$); СД-стандардна девијација

Извор: сопствено истраживање

2. ЗАКЉУЧЦИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати спроведеног емпиријског истраживања потврђују основно полазиште рада да прање новца представља сложен, динамичан и вишедимензионалан феномен, чији ефекти превазилазе оквир финансијског система и непосредно се одражавају на економску, политичку, социјалну и безбедносну стабилност држава Западног Балкана, са посебним освртом на Републику Србију. У теоријско-методолошком делу рада као основно истраживачко питање постављено је да ли прање новца представља претњу и какве ефекте ствара на стабилност и безбедност држава Западног Балкана, док је као предмет истраживања наведено прање новца као претња стабилности и безбедности држава Западног Балкана, посебно Републике Србије. Резултати емпиријског дела рада управо потврђују овако постављен предмет истраживања, јер показују да испитаници прање новца не перципирају као изоловану финансијску појаву, већ као системску претњу која делује кроз више нивоа: криминолошки, економски, институционални, политички и безбедносни.

Значај добијених резултата произлази из чињенице да је истраживање било засновано на комбинацији квантитативног и квалитативног приступа, уз примену анализе садржаја, компаративне методе и анкете на узорку од 164 испитаника. У раду је посебно наглашено да су анкету попуњавали експерти из области супротстављања прању новца и његових ефеката на безбедност у Републици Србији и региону, чиме су добијени налази засновани не само на општим ставовима, већ и на професионалном искуству испитаника. Због тога резултати имају посебну вредност, имајући у виду да омогућавају да се теоријске поставке, међународни стандарди и нормативна решења провере кроз перцепцију лица која су професионално или институционално повезана са овом облашћу.

Добијени резултати најпре потврђују оно што је у првој глави рада изложено приликом дефинисања прања новца, његових фаза, модалитета и техника. У раду је указано да прање новца не представља изоловану радњу, већ сложен процес који се одвија кроз више међусобно повезаних фаза и који се континуирано прилагођава економским, технолошким и регулаторним условима. Овакво схватање потврђено је и резултатима истраживања, јер испитаници препознају прање новца као појаву која се развија кроз различите секторе улагања, кроз употребу професионалних посредника, и кроз нове дигиталне и небанкарске облике финансијског пословања, који могу бити злоупотребљени за пренос, прикривање и интеграцију незаконито стечених средстава. На тај начин резултати истраживања показују да се прање новца у пракси не може свести само на класичан модел уношења готовине у финансијски систем, већ да обухвата широк спектар техника и модалитета.

Овакав налаз у складу је са ставовима који су у раду наведени и њиховим схватањем да типологије прања новца представљају динамичан и прилагодљив процес који се најчешће одвија кроз три основне фазе тј. пласирање, раслојавање и интеграцију. Како је у раду истакнуто, ове фазе обухватају широк распон метода, од уношења незаконито стечених средстава у финансијски систем кроз готовински интензивне делатности, преко сложених финансијских трансакција, до коначног интегрисања средстава у легалне финансијске токове. Резултати истраживања потврђују управо ову динамичност, с обзиром да испитаници као значајне области ризика препознају и класичне секторе, попут некретнина и банкарских производа, али и савремене облике, као што су криптовалуте, платне платформе ван банкарског сектора и друге алтернативне финансијске услуге.

Посебно значајан део резултата односи се на предикатна кривична дела као изворе незаконитих прихода. Добијени резултати показују да су неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога и пореска утаја препознати као најзначајнији извори

прихода који се јављају у предметима прања новца. Кривично дело неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога бележи највиши просечан резултат у укупном узорку, док је пореска утаја такође високо рангирана. Овакви налази потврђују закључке изнете у делу рада који се односи на међународне стандарде и типологије прања новца, према којима трговина дрогом, организовани криминал, пореска кривична дела и други профитно оријентисани облици криминалитета представљају једне од најзначајнијих извора незаконито стечених прихода који се касније настоје укључити у легалне финансијске токове.

Факторска анализа предикатних кривичних дела додатно потврђује ову тезу. Издвојена су два фактора која се поклапају и у укупном узорку и у узорку Републике Србије. Први фактор обухвата кривична дела која су непосредно усмерена на стицање противправне имовинске користи, као што су неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, изнуда, тешка крађа, превара, зеленаштво и недозвољена трговина. Други фактор односи се на кривична дела повезана са злоупотребом положаја и економским криминалом, укључујући злоупотребу положаја одговорног лица, злоупотребу службеног положаја и пореску утају. На тај начин, резултати истраживања указују да се извори незаконитих прихода могу груписати у две основне целине: прву, коју чине класична имовинска и профитно оријентисана кривична дела, и другу, која обухвата злоупотребе положаја и пореско-економски криминал. Поменути резултат је значајан јер потврђује једну од основних теза рада, а то је да прање новца није повезано само са класичним облицима криминалитета који непосредно доносе противправну имовинску корист, већ и са кривичним делима која се врше злоупотребом положаја, овлашћења или пословних и пореских механизма.

У делу који се односи на секторе улагања *прљавог* новца, резултати истраживања посебно потврђују значај сектора некретнина, што је у раду претходно наглашено кроз анализу типологија прања новца у Републици Србији, као и анализу националних процена ризика појединих држава Западног Балкана. Инвестирање у изградњу стамбено-пословних објеката у потпуности је чест сектор улагања за више од 70% испитаника у Србији и скоро 60% испитаника из региона, док је куповина непокретности за више од 60% испитаника у потпуности чест сектор улагања *прљавог* новца. Ови резултати показују да се сектор некретнина у перцепцији испитаника издваја као један од најизраженијих канала интеграције незаконито стечених средстава. Дакле, овај налаз је у потпуности у складу са оним што је у раду наведено у делу о типологијама прања новца, где је истакнуто да се кроз сектор некретнина могу интегрисати високи износи готовине непознатог порекла, нарочито кроз изградњу, куповину и каснију продају непокретности. Добијени резултати тиме потврђују да сектор некретнина има посебан значај у фази интеграције, јер омогућава да се незаконито стечена средства трансформишу у привидно легалну имовину. Ова повезаност теоријског и емпиријског дела рада посебно је значајна, јер показује да типологије прања новца које су претходно идентификоване у домаћој пракси имају потврду и у резултатима истраживања. Испитаници су их препознали као реалне и значајне облике кроз које се незаконито стечена средства могу увести, прикрити или интегрисати у легалне економске токове.

Резултати у вези са професионалним посредницима такође потврђују ставове који су у раду претходно изложени. У типологијама прања новца у Републици Србији указано је да поједини адвокати, користећи познавање прописа и правних механизма, могу бити злоупотребљени ради давања привада законитости одређеним пословима. Емпиријски резултати показују да су адвокати и у Србији и у региону препознати као значајан чинилац у правном обликовању послова и трансакција које могу бити злоупотребљене за прикривање незаконитог порекла средстава. Исто тако, рачуноводствени сектор је у регионалном контексту препознат као значајан, јер се кроз књиговодствене евиденције, финансијске извештаје и пословну документацију може створити привид законитог пословања и прикрити стварно порекло незаконитих средстава која су предмет прања новца.

Факторска анализа сектора улагања додатно показује да се прање новца не везује за један изолован сектор, већ за више међусобно повезаних области финансијског, привредног и професионалног деловања. У укупном узорку издвојена су четири фактора: формални финансијско-професионални посредници, високоризични и алтернативни канали, финансијско-контролни институционални системи и сектор некретнина. У Србији су издвојена три фактора, који обухватају финансијско-правне и професионалне посреднике, реалне и алтернативне инвестиционе механизме и банкарско-рачуноводствене механизме. Оваква структура потврђује оно што је у раду истакнуто у делу о модалитетима и техникама прања новца, односно да се савремено прање новца заснива на комбинацији формалних финансијских услуга, професионалних посредника, улагања у реалну имовину и алтернативних облика финансијског пословања.

Када су у питању савремени облици прања новца резултати потврђују актуелност дела рада који се односи на нове технологије, виртуелну имовину и дигиталне финансијске токове, кроз анализу типологија прања новца, посебно кроз препознавање дигиталних и хибридних модела који комбинују традиционалне и савремене финансијске инструменте. Резултати истраживања показују да само 3% испитаника сматра да су постојеће мере у потпуности адекватне за супротстављање злоупотребама криптовалута, платних платформи и нових технологија, док 10,4% сматра да су оне већим делом одговарајуће. Ово указује на јасан јаз између развоја дигиталних финансијских технологија и способности постојећих механизма да адекватно одговоре на нове ризике. Овај налаз потврђује и ставове *FATF* који су у раду наведени, према којима виртуелна имовина, иако има бројне легитимне примене, због повећане анонимности, децентрализације и брзине трансакција може бити злоупотребљена у криминалне сврхе. Емпиријски резултати показују да испитаници препознају ову опасност, али и да постоји перцепција недовољне припремљености постојећег система. На основу наведеног, може се закључити да су резултати истраживања потврдили значај теоријских и нормативних разматрања у раду, нарочито у делу који указује на потребу континуираног унапређивања регулаторног и институционалног одговора на нове дигиталне ризике и претње.

У погледу утицаја прања новца новца на стабилност земље, резултати истраживања директно потврђују прву посебну хипотезу да прање новца представља претњу стабилности и безбедности држава Западног Балкана. Добијени резултати показују да испитаници из Републике Србије израженије перципирају негативан утицај прања новца на економску, социјалну и политичку стабилност у односу на испитанике из региона. Статистички значајна разлика утврђена је у погледу економске стабилности, као и у погледу укупне вредности показатеља стабилности. Највећа претња за све испитанике односи се на економску стабилност. Ово је нарочито важно имајући у виду да потврђује став из уводног и теоријског дела рада да прање новца угрожава економске токове, инвестициону стабилност, поверење у финансијски систем и способност државе да контролише економске процесе.

Када је реч о безбедности, резултати указују на то да већина испитаника сматра да прање новца у већој мери представља претњу националној безбедности, безбедности Западног Балкана и глобалној безбедности, при чему се најизраженије препознаје претња националној безбедности. Преко четвртине испитаника сматра да прање новца у потпуности представља претњу националној безбедности, док 22,6% то сматра за безбедност Западног Балкана. Ови налази потврђују хипотезу да прање новца има безбедносну димензију и да се не може свести само на економску или финансијску појаву. Истовремено, чињеница да је глобална безбедност ниже рангирана указује да испитаници непосредније препознају националне и регионалне последице, док глобалне последице доживљавају као апстрактније и удаљеније.

Добијени резултати потврђују и другу посебну хипотезу, према којој прање новца може у почетку створити привидно позитивне, али дугорочно негативне ефекте на стабилност и безбедност држава Западног Балкана. Испитаници у великој мери препознају дугорочне негативне ефекте интеграције незаконито стечених средстава у финансијски систем, као што су слабљење финансијског сектора, губитак контроле у доношењу одлука у вези са економском политиком, нарушавање институционалног интегритета и угрожавање безбедности земље. У том смислу, истраживање потврђује да евентуални краткорочни ефекти, попут привидног повећања ликвидности или инвестиционе активности, не могу неутралисати дугорочне штетне последице које прање новца ствара по економски и безбедносни систем.

Резултати који се односе на препреке у супротстављању прању новца потврђују ставове изложене у нормативном и упоредноправном делу рада, где је указано да ефикасан систем не зависи само од постојања закона, већ и од стварне способности институција да сарађују, размењују информације и поступају координисано. У истраживању су као кључне препреке издвојене ограничења у институционалној и међународној сарадњи, недостатак кадровских и техничких ресурса и недостаци у стручним капацитетима и институционалној организацији. Идентичност факторске структуре препрека у Србији и укупном узорку показује да ови проблеми нису само националног карактера, већ имају системску и регионалну димензију. Ови резултати непосредно потврђују трећу посебну хипотезу, према којој се стварањем услова за унапређење превентивних и репресивних мера у борби против прања новца обезбеђују повољнији услови за слободан проток људи, капитала, робе и услуга. Ако су главне препреке управо сарадња, ресурси и стручни капацитети, онда се може закључити да унапређење ових елемената представља предуслов за ефикаснији систем који истовремено штити легалне финансијске токове и омогућава несметано функционисање тржишта. Резултати истраживања тиме показују да супротстављање прању новца није супротстављено слободном протоку капитала и услуга, већ представља услов његовог безбедног и законитог функционисања. О значају регионалног приступа говоре и резултати истраживања који се односе на заједничке мере и сарадњу држава Западног Балкана. Највећи број испитаника, односно 66,5%, сматра да заједничко деловање и сарадња држава региона у великој мери доприносе ефикаснијем супротстављању прању новца, док 12,2% испитаника сматра да би такав облик сарадње у потпуности допринео борби против ове појаве. Ови резултати показују да испитаници препознају прање новца као проблем који превазилази националне границе и који захтева координисан регионални одговор. Истовремено, наведени налази потврђују друштвени циљ истраживања, јер указују да је ефикасније супротстављање прању новца могуће само уз заједничке, усаглашене и оперативне повезане активности држава Западног Балкана.

У вези са казненом политиком резултати указују на ограничену ефикасност репресивног одговора. Резултати који се односе на перцепцију казнене политике не показују статистички значајне разлике између испитаника из Србије и испитаника из региона. Међутим, у обе групе преовлађује став да постојећа казнена политика у предметима прања новца није у довољној мери адекватна и ефикасна. Наиме, само 8,3% испитаника из Србије сматра да је она већим делом адекватна, док у региону 14,3% сматра да је већим делом адекватна, а 3,6% да је адекватна. Ови резултати потврђују оно што је у раду наведено у делу о кривичноправној одговорности, откривању и доказивању кривичног дела прања новца, односно да се ефикасан одговор не може заснивати само на прописивању кривичног дела, већ захтева способност откривања, доказивања, финансијске анализе, повезивања са предикатним делима и ефикасног процесуирања.

Коначно, резултати у делу едукације потврђују практичну оријентацију рада. Ако испитаници као најефикасније облике едукације препознају студије случаја, анализу

извештаја о сумњивим трансакцијама и активностима, као и практичне индикаторе, а нормативни приступ оцењују као мање ефикасан, онда је јасно да систем супротстављања прању новца мора да се развија кроз практична знања, анализу конкретних предмета и оперативно разумевање типологија. То је у складу са целокупном структуром рада, који не остаје само на нивоу нормативног приказа, већ анализира фазе, модалитете, типологије, субјекте, индикаторе, кривичноправну одговорност и резултате емпиријског истраживања.

Укупно посматрано, резултати емпиријског истраживања потврђују основне налазе теоријског, нормативног и упоредноправног дела рада. Потврђено је да прање новца може проистећи из различитих кривичних дела којима се стиче незаконита имовинска корист, укључујући класична имовинска кривична дела, кривична дела организованог криминала, пореска кривична дела, коруптивна кривична дела и злоупотребе службеног или одговорног положаја. Такође је потврђено да се незаконито стечена средства најчешће усмеравају ка секторима и облицима пословања који омогућавају прикривање њиховог порекла и каснију интеграцију у легалне економске токове. Савремени дигитални и небанкарски облици финансијског пословања стварају додатне ризике, док су институционална сарадња, адекватни кадровски и технички ресурси и стручни капацитети препознати као кључни предуслови за ефикасан одговор. Резултати истраживања су, такође, потврдили да прање новца има изражене последице по економску стабилност, националну и регионалну безбедност. Дакле, емпиријско истраживање није само допуна теоријском делу рада, већ представља његову конкретну проверу и потврду кроз ставове испитаника из Републике Србије и региона Западног Балкана.

Полазећи од наведених резултата, може се констатовати да је општа хипотеза рада потврђена. Прање новца представља претњу стабилности и безбедности држава Западног Балкана, укључујући Републику Србију, а предузимање заједничких активности и сарадња држава региона препознају се као важан начин ублажавања те претње. Исто тако, прва посебна хипотеза је потврђена, јер резултати показују да прање новца угрожава економску, политичку, социјалну и безбедносну стабилност. Друга посебна хипотеза је такође потврђена, имајући у виду да испитаници препознају дугорочне негативне ефекте прања новца, посебно након интеграције незаконитих средстава у финансијски систем. Потврђена је и трећа посебна хипотеза, с обзиром да резултати истраживања показују да унапређење превентивних и репресивних мера у супротстављању новца доприноси стварању безбеднијег и стабилнијег окружења за законито кретање људи, капитала, роба и услуга. Ефикаснија превенција, благовремено препознавање ризика, боља институционална и регионална сарадња, јачање стручних капацитета и делотворнији кривичноправни одговор не представљају препреку легалним економским токовима, већ услов њихове заштите од злоупотребе у криминалне сврхе.

На основу спроведеног истраживања и анализе резултата могу се извести следећи закључци:

1. Перцепција претње од прања новца указује да се овај феномен доминантно доживљава као растући и динамичан, при чему испитаници препознају његову континуирану еволуцију у савременим условима. Ово се посебно види у високим оценама ризика повезаних са новим технологијама, платним платформама, виртуелном имовином и алтернативним финансијским механизмима.
2. Савремени финансијски канали тј. облици пословања, посебно платне платформе ван банкарског сектора и сектор виртуелне имовине, идентификовани су као значајан извор ризика. Истовремено, резултати показују да се платне платформе ван банкарског сектора чешће перципирају као непосреднија претња у односу на сектор

- виртуелне имовине, што се може објаснити њиховом већом доступношћу и широм употребом у свакодневним финансијским токовима.
3. Корупција се издваја као један од кључних извора незаконитих прихода у предметима прања новца, уз висок степен сагласности између испитаника из Србије и региона. Овај налаз потврђује да се прање новца у посматраном простору не може одвојити од злоупотребе јавних и привредних овлашћења, институционалних слабости и коруптивних ризика.
 4. Перцепција ризика финансијских инструмената указује да се једноставни и транспарентни облици финансијског пословања, попут банкарских рачуна, сматрају најмање ризичним. Насупрот томе, сложенији финансијски производи, укључујући кредитне аранжмане са високим учешћем финансирања и кастоди рачуне, препознају се као ризичнији због могућности прикривања порекла средстава и стварног власништва.
 5. У Србији је значај сектора некретнина, посебно посредством улагања у изградњу стамбено-пословних објеката и куповину непокретности, израженији у односу на укупни узорак. Овај налаз указује на специфичности националног контекста у перцепцији канала прања новца. Истовремено, ангажовање ревизора и јавних бележника перципира се као мање заступљено у Србији и укупном узорку.
 6. Адвокати су препознати и у Србији и у региону као значајан чинилац у правном обликовању послова и трансакција које могу бити злоупотребљене ради прикривања незаконитог порекла средстава и стварања привада њихове законитости, док је рачуноводствени сектор значајније препознат у контексту Западног Балкана него у Србији. Овај резултат указује на ризик од злоупотребе професионалних посредника у стварању привада законитости одређених трансакција и пословних односа.
 7. Модалитети прања новца разликују се између Србије и региона. У Србији се у већој мери препознају организовани облици, као што су прање новца за другог и професионално прање новца, док се у региону релативно више истиче самостално прање новца. Овај налаз указује да се у Србији прање новца чешће перципира као организована и професионализована криминална активност.
 8. Демографске разлике указују да млађи испитаници чешће препознају професионално прање новца, док мушкарци чешће истичу самостално прање новца. То потврђује да перцепција овог феномена зависи не само од институционалног искуства, већ и од социо-демографских карактеристика испитаника.
 9. Кључне препреке у супротстављању прању новца имају стабилну и универзалну структуру, коју чине ограничења у институционалној и међународној сарадњи, недостатак кадровских и техничких ресурса и недостаци у стручним капацитетима и институционалној организацији.
 10. Идентичност факторске структуре препрека у Србији и укупном узорку указује на системску и транснационалну природу изазова у овој области. Овај налаз потврђује да се проблеми у супротстављању прању новца не могу посматрати само као унутрашње слабости појединачне државе, већ као заједнички регионални изазови.
 11. Казнена политика у предметима прања новца доминантно се перципира као недовољно адекватна и недовољно ефикасна, што указује на ограничену ефикасност репресивног одговора. Овај налаз је посебно значајан имајући у виду сложеност доказивања прања новца, трајање поступака и потребу повезивања финансијских токова са предикатним кривичним делима.
 12. Перцепција последица прања новца разликује се између испитаника из Србије и региона, при чему испитаници из Србије статистички значајно чешће процењују да прање новца представља већу претњу економској стабилности. Такође је идентификована израженија перцепција претње по политичку и социјалну стабилност у Србији у поређењу са регионом.

13. Перцепција безбедносних претњи које произлазе из прања новца слична је код испитаника из Србије и региона. У оба узорка највећи ниво претње приписан је националној безбедности, док је најнижа просечна вредност забележена у односу на глобалну безбедност. Овај налаз указује да испитаници непосредне националне и регионалне последице препознају јасније од глобалних ефеката.
14. Испитаници из Србије и региона превентивне мере оцењују као значајно потребније од репресивних мера. Превентивне мере су посебно изражено препознате код испитаника из Србије, што указује на значај раног препознавања ризика, благовремене размене информација, интерних контрола и надзора прилагођеног утврђеном нивоу ризика.
15. Едукација у области спречавања прања новца показује јасну предност практично оријентисаних приступа. Студије случаја издвајају се као најефикаснији облик едукације, док се нормативни приступи оцењују као најмање ефикасни. Овај резултат указује да је за унапређење капацитета потребно користити реалне примере, типологије, анализе пријава сумњивих трансакција и активности, као и практичне индикаторе сумњивих активности.
16. Професионалне разлике у перцепцији едукације указују на потребу прилагођавања едукативних програма специфичним потребама различитих група корисника. Обуке за полицију, тужилаштво, судове, финансијско-обавештајне јединице, банкарски сектор, адвокате, рачуновође, ревизоре, јавне бележнике и друге обвезнике треба да буду прилагођене њиховој улози у систему супротстављања прању новца.

У целини посматрано, резултати истраживања потврђују да је прање новца комплексан, динамичан и претежно транснационални феномен, чије ефикасно сузбијање захтева интегрисан приступ заснован на унапређењу институционалне и регионалне сарадње, јачању кадровских, техничких и стручних капацитета, развоју савремених метода надзора, ефикаснијем препознавању нових технологија и континуираној, практично оријентисаној едукацији.

ЗАКЉУЧАК

Праће новца се у ужем смислу може посматрати као процес укључивања незаконито стечене имовине у легалне економске токове, док у ширем друштвеном и безбедносном смислу праће новца представља механизам којим се криминалне структуре економски оснажују, обезбеђују континуитет незаконитих активности, продиру у легалну привреду, утичу на институције и дугорочно нарушавају владавину права, економску стабилност и безбедност државе.

Полазећи од предмета истраживања, у раду је праће новца анализирано као претња стабилности и безбедности држава Западног Балкана, са посебним освртом на Републику Србију. Основно истраживачко питање било је усмерено на утврђивање да ли праће новца представља претњу и какве ефекте производи на стабилност и безбедност система држава Западног Балкана. Просторни обухват истраживања односио се на регион Западног Балкана, односно на Републику Србију, Босну и Херцеговину, Црну Гору и Републику Северну Македонију, док је посебна пажња посвећена Републици Србији као централном националном контексту анализе.

Научни циљ истраживања био је да се установе, опишу и анализирају ефекти праћа новца на регионалну безбедност, да се укаже на могуће начине ублажавања ризика, као и да се утврде тенденције будућих ефеката праћа новца на стабилност и безбедност држава Западног Балкана. Друштвени циљ истраживања био је усмерен на указивање да је за ефикаснију борбу против праћа новца потребно предузимање заједничких и усаглашених активности држава региона, као и на формулисање смерница за унапређење сарадње у циљу успешнијег супротстављања овој појави. Управо су резултати спроведеног истраживања потврдили оправданост овако постављених циљева, јер су показали да праће новца није само национални, већ и регионални и транснационални безбедносни проблем.

У методолошком смислу, рад је заснован на комбинованом приступу који је обухватио анализу садржаја, компаративну методу и анкетно истраживање. Коришћењем секундарних извора, као што су научна литература, међународни стандарди, национални прописи, националне процене ризика, извештаји релевантних међународних тела и званични подаци надлежних институција, постављен је теоријски, нормативни и упоредноправни оквир истраживања. Истовремено, употребом примарних извора, односно упитника који су попуњавали експерти и лица повезана са системом супротстављања праћу новца у Републици Србији и другим поједним државама Западног Балкана (Босна и Херцеговина, Црна Гора и Република Северна Македонија), омогућено је емпиријско сагледавање перцепције претњи, ризика, модалитета, сектора, последица и препрека у супротстављању праћу новца. На тај начин је обезбеђено да рад не остане само на нивоу нормативног или теоријског приказа, већ да добије и емпиријску потврду.

Структура рада постављена је тако да постепено води од општег разумевања феномена праћа новца ка његовим конкретним последицама по стабилност и безбедност држава Западног Балкана. У првој глави, под насловом *Појавни облици праћа новца*, анализирани су појам праћа новца, његове фазе, модалитети и технике. Ова глава је била неопходна за разумевање основне феноменологије праћа новца. У њој је показано да праће новца није једнократна радња, већ процес који се одвија кроз више фаза, најчешће кроз пласирање, раслојавање и интеграцију незаконито стечених средстава. Такође је указано да су модалитети праћа новца изузетно променљиви, да се прилагођавају економским, технолошким и регулаторним условима и да се крећу од једноставних готовинских трансакција до сложених међународних шема које укључују правна лица, професионалне

посреднике, банкарске и небанкарске платне канале, некретнине, дигиталну имовину и друге облике прикривања порекла средстава.

У другој глави, која се односи на међународне субјекте и стандарде за супротстављање прању новца, приказана је улога релевантних међународних организација и стандарда у обликовању система за супротстављање прању новца. Посебно су анализирани конвенције Уједињених нација, конвенције Савета Европе, препоруке *FATF*, извештаји *MONEYVAL*-а и директиве Европске уније. У овој глави указано је да је прање новца препознато као глобални проблем који захтева координисано деловање држава, усклађивање законодавства, ефикасну међународну сарадњу, примену приступа заснованог на процени ризика, као и развој механизма за превенцију, откривање, доказивање и одузимање имовине проистекле из кривичног дела. Посебно је наглашено да се савремени систем супротстављања прању новца заснива на потреби да државе разумеју сопствене претње и рањивости, како би мере које примењују биле примерене стварном нивоу ризика.

Трећа глава посвећена је нормативном оквиру за супротстављање прању новца у Републици Србији. У њој је приказан развој и структура домаћег нормативног оквира, улога релевантних субјеката у откривању, спречавању и сузбијању прања новца, индикатори за препознавање прања новца, одговорност за привредне преступе и прекршаје, као и кривичноправна одговорност за кривично дело прања новца. Посебна пажња посвећена је елементима кривичног дела прања новца, откривању и доказивању овог кривичног дела, као и анализи података Републичког завода за статистику и јавних тужилаштава у вези са кривичним делом прање новца. Истакнуто је да Република Србија има развијен нормативни оквир, али да ефикасност система не зависи само од постојања прописа, већ од њихове примене, квалитета финансијских истрага, сарадње институција, капацитета за доказивање предикатних кривичних дела и способности система да идентификује, замрзне и одузме незаконито стечену имовину.

Четврта глава садржи упоредноправни приказ система супротстављања прању новца у појединим државама Западног Балкана, односно у Босни и Херцеговини, Црној Гори и Републици Северној Македонији. У овој глави су анализирани њихови нормативни оквири, улога релевантних субјеката, прекршајна и кривичноправна одговорност за прање новца. Упоредна анализа показала је да државе региона имају слична нормативна решења, али и различите институционалне моделе, различит степен развијености система, различите капацитете за финансијске истраге и различите изазове у примени прописа. Ипак, заједничко за све анализираних системе јесте да прање новца препознају као сложен облик криминалитета који захтева међуинституционалну сарадњу, надзор финансијског и нефинансијског сектора, примену међународних стандарда и јачање регионалне сарадње.

Пета глава представља централни емпиријски део рада. У њој су анализирани претње и ризици од прања новца по безбедност Западног Балкана, претње и процене ризика од прања новца у Републици Србији, као и појединих држава Западног Балкана. Такође су приказани резултати истраживања спроведеног путем упитника. У овој глави смо повезали претходна теоријска, нормативна и упоредноправна научна сазнања са конкретним емпиријским резултатима до којих смо дошли комбинованим истраживањем и применом метода анализе садржаја докумената и упитника. На тај начин је показано да су званичне националне процене ризика, теоријски ставови и резултати анкетног истраживања међусобно усклађени у погледу препознавања кључних претњи, ризичних сектора, последица и институционалних слабости.

На основу спроведеног теоријског, нормативног, упоредноправног и емпиријског истраживања може се констатовати да прање новца подразумева један од најсложенијих

облика савременог финансијског криминалитета. Анализа је показала да се прање новца у државама Западног Балкана јавља као феномен са израженом регионалном димензијом. Сличност предикатних кривичних дела, ризичних сектора, типологија и институционалних изазова указује да се ова појава не може посматрати искључиво у оквирима појединачних националних система. Организовани криминал, трговина наркотицима, корупција, пореска кривична дела, злоупотребе службених и привредних овлашћења, као и улагање незаконитих прихода у сектор некретнина и друге легалне економске токове, показују да прање новца има снажан транснационални карактер и да захтева координисан регионални и међународни одговор.

Упоредна анализа законодавства Србије, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Северне Македоније показала је да су државе региона у значајној мери изградиле нормативне оквире усклађене са међународним стандардима, пре свега са препорукама *FATF*, стандардима *MONEYVAL*-а и релевантним правом Европске уније. Међутим, истраживање је истовремено указало да кључни изазов више није само постојање прописа, већ њихова доследна примена, ефикасност институција, квалитет међуинституционалне сарадње, способност праћења сложених финансијских токова и делотворност казнене политике.

Емпиријско истраживање је додатно потврдило да стручна јавност прање новца препознаје као озбиљну и растућу претњу економској, политичкој, социјалној и безбедносној стабилности. Посебно је значајно што су испитаници прање новца повезали не само са финансијским сектором, већ и са ширим кругом ризичних области, укључујући некретнине, професионалне посреднике, платне платформе, виртуелну имовину и нове технологије. Ови налази потврђују да се савремени облици прања новца све више ослањају на сложене пословне структуре, дигитализоване финансијске услуге и правно дозвољене форме које могу бити злоупотребљене ради прикривања стварног порекла капитала.

Резултати рада потврђују да прање новца може произвести привид краткорочних економских користи, нарочито кроз повећану ликвидност, улагања у грађевинарство, промет непокретности или друге секторе привреде. Међутим, дугорочне последице таквих токова су изразито негативне, с обзиром на то да доводе до нарушавања тржишне конкуренције, слабљења финансијског сектора, корупције, институционалне зависности, губитка поверења у правни поредак и угрожавања економског суверенитета државе. Због тога се прање новца не може посматрати као изоловано кривично дело, већ као механизам који омогућава одржавање и ширење других облика тешког и организованог криминалитета.

Посебан значај рада огледа се у томе што је потврђено да ефикасно супротстављање прању новца мора бити засновано на равнотежи превентивних и репресивних мера. Превентивни систем, заснован на процени ризика, благовременом препознавању сумњивих активности, контроли обвезника и јачању надзора, представља прву линију заштите финансијског система. Са друге стране, репресивни одговор мора бити ојачан кроз ефикасне финансијске истраге, одузимање незаконито стечене имовине, специјализацију полиције, тужилаштва и судова, као и кроз казнену политику која има стварни одвраћајући ефекат.

Добијени резултати истраживања пружају основ за закључак да су постављене хипотезе потврђене. Прање новца представља претњу стабилности и безбедности држава Западног Балкана, док његови евентуални краткорочни економски ефекти не могу отклонити чињеницу да дугорочно производи озбиљне негативне последице по институције, финансијски систем, владавину права и националну безбедност. Такође је потврђено да унапређење превентивних и репресивних мера не представља ограничење легалних економских токова, већ предуслов њихове заштите, стабилности и одрживости.

Научни циљ истраживања је испуњен тиме што је праће новца сагледано као сложен, вишедимензионалан феномен који обухвата кривичноправне, економске, институционалне, регионалне и безбедносне аспекте. Рад је допринео бољем разумевању везе између прања новца, организованог криминала, слабости институција и регионалне безбедности, као и идентификовању кључних ризика и слабости система у државама Западног Балкана. Друштвени циљ је испуњен кроз указивање на правце могућег унапређења праксе, посебно у области регионалне сарадње, финансијских истрага, надзора над ризичним секторима, контроле професионалних посредника, праћења нових технологија и практично усмерене едукације.

Практични значај рада огледа се у могућности примене добијених резултата у унапређењу система превенције и сузбијања прања новца. Идентификовани ризични сектори, као што су некретнине, банкарски производи, мењачнице, платне институције, адвокати, рачуновође, игре на срећу, криптовалуте и небанкарске платне платформе, могу послужити као основ за прецизније усмеравање надзора и контроле. Идентификоване препреке, као што су недовољна сарадња, недостатак кадрова, недостатак техничких алата и недовољни стручни капацитети, могу послужити као основ за институционалне реформе. Налази о едукацији указују да обуке треба да буду засноване на студијама случаја, типологијама и практичним примерима, а не само на нормативном приказу прописа.

Оригиналност рада огледа се у томе што је праће новца анализирано не само као кривичноправни или финансијски феномен, већ као претња регионалној безбедности. У домаћој и регионалној литератури праће новца је често проучавано кроз појавне облике, нормативни оквир, методе откривања и доказивања или међународне стандарде, али је мање пажње посвећено његовим ефектима на регионалну безбедност. Ова дисертација управо ту празнину попуњава, имајући у виду да повезује праће новца са стабилношћу држава Западног Балкана, безбедносним изазовима, националним проценама ризика и емпиријском перцепцијом стручњака из Србије и региона. Посебан вид оригиналности представља примена експлоративне факторске анализе, којом су идентификоване латентне димензије перцепције прања новца, његових извора, механизма, препрека и облика едукације.

Иако рад даје значајан научни и практични допринос, потребно је имати у виду и одређена ограничења. Прво ограничење односи се на чињеницу да емпиријски део истраживања анализира перцепцију испитаника, што подразумева одређени степен субјективности. Перцепција ризика може зависити од професионалног искуства, институционалне припадности, образовања и личног увида у конкретне предмете. Друго ограничење односи се на структуру и величину узорка, јер иако узорак од 164 испитаника омогућава релевантно сагледавање ставова, резултате треба тумачити у контексту обухваћених група и њиховог професионалног искуства. Треће, праће новца је изузетно динамична појава, па се ризици, нарочито у области дигиталне имовине, платних платформи и нових технологија, брзо мењају, што захтева континуирано ажурирање истраживања.

Ова ограничења, међутим, не умањују вредност рада, већ указују на правце будућих истраживања. Будућа истраживања могла би да се усмере на дубљу анализу појединачних сектора високог ризика, посебно некретнина, виртуелне имовине, платних платформи, игара на срећу и професионалних посредника. Такође, би било корисно спровести специјализована истраживања о ефикасности финансијских истрага, одузимању имовине, судској пракси у предметима прања новца, као и о регионалној сарадњи у конкретним предметима. Посебан значај имала би упоредна анализа нових националних процена ризика држава Западног Балкана, како би се пратило да ли се ризични профили региона мењају и у којој мери институције одговарају на нове претње.

У целини посматрано, овај рад потврђује да прање новца представља сложен, динамичан и транснационални феномен који има непосредне и дугорочне последице по стабилност и безбедност држава Западног Балкана. Његово ефикасно спречавање, откривање и доказивање захтева интегрисан приступ који обухвата нормативни оквир, институционалну сарадњу, међународну и регионалну координацију, финансијске истраге, одузимање имовине, надзор над ризичним секторима, анализу нових технологија и континуирану едукацију. Прање новца не представља само последицу криминалне активности, већ и услов њеног даљег развоја, не угрожава само финансијски систем, већ и економску стабилност, институционални интегритет и националну безбедност, не погађа само појединачне државе, већ има регионалну и међународну димензију.

Због тога је основни закључак рада да се прање новца у државама Западног Балкана мора третирати као приоритетан безбедносни, економски и институционални изазов. Република Србија и државе Западног Балкана могу ефикасније ублажити ову претњу само ако развијају заједнички и усаглашен приступ, заснован на процени ризика, размени података, оперативној сарадњи, јачању стручних капацитета, примени савремених аналитичких алата и унапређењу поверења између институција. Само такав приступ може обезбедити да супротстављање прању новца не остане на нивоу формалног и неусклађеног поступања, већ да буде стварно ефикасно, превентивно, репресивно и усмерено на заштиту стабилности, безбедности и владавине права у Републици Србији и региону Западног Балкана.

ЛИТЕРАТУРА

1. Achim Monica Violeta, Sorin Nicolae Borlea, *Economic and Financial Crime - Corruption, shadow economy, and money laundering*, Springer, 2020.
2. April H. Daniel & Angelo M. Grasso, "Money laundering", *The American Criminal Law Review*, vol. 38, Chicago, 2001.
3. Association of Certified Anti-Money Laundering Specialists (ACAMS), *Study guide*, sixth edition, Miami, 2019.
4. Bergström M., "The EU's Fight against Money Laundering and Terrorist Financing in a Digital and Fragmented World", in: Bakardjieva Engelbrekt A. et al. (eds.), *The Borders of the European Union in a Conflictual World*, Springer, 2024.
5. Buzan, B., Ole W. and Jaap de W., *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder, Lynne Rienner, 1998.
6. Chaikin David, J. C. Sharman, *Corruption and Money Laundering - A Symbiotic Relationship (Palgrave Series on Asian Governance)*, Palgrave Macmillan, 2009.
7. Chau Derek, Maarten van Dijk Nemcsik, *Anti-Money Laundering Transaction Monitoring Systems Implementation - Finding Anomalies*, Wiley, 2021.
8. Council of Europe, "Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism – MONEYVAL", <https://www.coe.int/en/web/moneyval>, доступно 16.07.2025.
9. Council of Europe, "MONEYVAL carries out evaluation visit to Serbia", <https://www.coe.int/en/web/moneyval/-/moneyval-carries-out-evaluation-visit-to-serbia>, доступно 10.01.2026.
10. Council of Europe, "MONEYVAL launches the evaluation process of Serbia", <https://www.coe.int/en/web/moneyval/-/moneyval-launches-the-evaluation-process-of-serbia-1>, доступно 10.01.2026.
11. Council of Europe, "MONEYVAL, Serbia, Evaluation Rounds", <https://www.coe.int/en/web/moneyval/jurisdictions/-serbia>, доступно 15.01.2026.
12. Council of Europe, "Outcome of MONEYVAL 70th Plenary Meeting", <https://www.coe.int/en/web/moneyval/-/outcome-of-moneyval-70th-plenary-meeting>, доступно 10.01.2026.
13. Cox Dennis, *Handbook of Anti-Money Laundering*, John Wiley & Sons Ltd, 2014.
14. Egmont Group, <https://egmontgroup.org/about/>, доступно 17.01.2025.
15. EU, *Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/849/oj/eng>, доступно 30.01.2026.
16. EU, *Directive (EU) 2024/1640 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the mechanisms to be put in place by Member States for the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Directive (EU) 2019/1937, and amending and repealing Directive (EU) 2015/849 (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1640/oj/eng>, доступно 12.02.2026.
17. EU, *Directive 2001/97/EC of the European Parliament and of the Council of 4 December 2001 amending Council Directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering - Commission Declaration*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0097>, доступно 22.01.2026.
18. EU, *Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and*

- terrorist financing (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2005/60/oj/eng>, доступно 26.01.2026.
19. EU, *Regulation (EU) 2023/1113 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on information accompanying transfers of funds and certain crypto-assets and amending Directive (EU) 2015/849 (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1113/oj/eng>, доступно 12.02.2026.
 20. EU, *Regulation (EU) 2024/1620 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 establishing the Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism and amending Regulations (EU) No 1093/2010, (EU) No 1094/2010 and (EU) No 1095/2010 (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1620/oj/eng>, доступно 12.02.2026.
 21. EU, *Regulation (EU) 2024/1624 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1624/oj/eng>, доступно 12.02.2026.
 22. EUROPOL, *An update on serious and organised crime in the EU*, EUROPOL SOCTA 2015.
 23. FATF & Egmont Group, *Trade-Based Money Laundering: Trends and Developments*, Paris, 2020.
 24. FATF, “Countries, Serbia“, <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/countries/detail/Serbia.html>, доступно 15.01.2026.
 25. FATF, “Methods and Trends“, <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/methods-and-trends.html>, доступно 19.09.2024.
 26. FATF, *Cyber-enabled Fraud – Digitalisation and Money Laundering, Terrorist Financing and Proliferation Financing Risks*, Paris, 2026.
 27. FATF, *Detecting, Disrupting and Investigating Online Child Sexual Exploitation*, Paris, 2025.
 28. FATF, *Money Laundering and Terrorist Financing in the Art and Antiquities Market*, Paris, 2023.
 29. FATF, *Recommendations - FATF plenary (2012, updated october 2025)*, <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf?nocache=true>, доступно 22.01.2025.
 30. FATF, *Targeted Update on Implementation of the FATF Standards on Virtual Assets and VASPs*, Paris, 2025.
 31. FATF, *Understanding and Mitigating the Risks of Offshore Virtual Asset Service Providers (oVASPs)*, Paris, 2026.
 32. FATF, *Virtual Assets Red Flag Indicators of Money Laundering and Terrorist Financing*, Paris, 2020.
 33. FATF, *Извештај FATF – Професионално прање новца*, Париз, 2018.
 34. Hopton Doug, *Money Laundering - A Concise Guide for All Business*, Gower Publishing Company, 2006.
 35. Jojarth C., “Money Laundering: Motives, Methods, Impact, and Countermeasures”, in: Regine Schönenberg (ed.), *Transnational Organized Crime: Analyses of a Global Challenge to Democracy*, transcript Verlag, Bielefeld, 2013.
 36. Lilley, P., *Dirty Dealing: The Untold Truth About Global Money Laundering, International Crime and Terrorism*, 3rd ed., Kogan Page, 2006.
 37. Министарство финансија Републике Србије – Управа за спречавање прања новца, *Практикум за полагање стручног испита за обављање послова овлашћеног лица*, 2020, <https://www.apml.gov.rs/uploads/useruploads/Documents/Praktikumv03.pdf>, доступно 15.08.2024.
 38. Министарство финансија Републике Србије – Управа за спречавање прања новца, *индикатори*, <https://www.apml.gov.rs/indikator>, доступно 20.03.2026.
 39. Palmiotto J. Michael, *Criminal Investigation*, Austin&Winfield, 1998.

40. Parkman Tim, *Mastering Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing - A compliance guide for practitioners*, FT Publishing International, 2012.
41. Paul Allan Schott, *Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism*, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, WB and IMF, 2006.
42. Quirk P. J., "Money Laundering: Muddying the Macroeconomy", *Finance & Development*, vol. 34, No. 1, March 1997.
43. Schott, P. A., *Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism*, World Bank, 2006.
44. Sienczylo-Chlabicz Joanna & Wojciech Filipkowski, "The Polich financial intelligence unit: A new institution in the Polish legal system", *Journal of Money Laundering Control*, vol. 5, London, 2001.
45. Sullivan Kevin, *Anti-Money Laundering in a Nutshell, Awareness and Compliance for Financial Personnel and Business Managers*, Apress, 2015.
46. UN Office on Drugs and Crime, "Money Laundering, Proceeds of Crime and the Financing Terrorism", <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/index.html?ref=menuaside>, доступно 12.01.2025.
47. Unger B., Siegel M., Ferwerda J., de Kruijf W., Busuioic M., Wokke K. and Rawlings G., *The Amounts and the Effects of Money Laundering: Report for the Ministry of Finance*, Utrecht School of Economics, 2006.
48. Van Duynes, P. C., Harvey, J. H., Gelemerova, L. Y., *The Critical Handbook of Money Laundering: Policy, Analysis and Myths*, Palgrave Macmillan, 2018.
49. William R Schroeder, "Money laundering: A global threat and the international community's response", *FBI Law Enforcement Bulletin*, vol. 70, Washington, 2001.
50. World Bank Group, "Financial Integrity", <https://www.worldbank.org/en/topic/financialmarketintegrity>, доступно 14.01.2025.
51. Арежина В., „Значај безбедносне аналитике за очување еколошке и енергетске безбедности“, у: (Форца Божић ур.) *Зборник радова са међународног научног скупа – Европа на раскрсници – Управљање кризама – свеска II*, 09.05.2025, Универзитет „Унион – Никола Тесла“ – Факултет за пословне студије и право, Београд, 2025.
52. Арежина В., Џевад Т., *Проблеми истраживања и научног проучавања комунологије*, Факултет политичких наука Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 2015.
53. Босна и Херцеговина, *Процјена ризика од прања новца и финансирања тероризма у БиХ повезаних са виртуелном имовином и Акциони план 2024–2027*, <https://msb.gov.ba/PDF/050220241.pdf>, доступно 06.04.2026.
54. Босна и Херцеговина, *Сажетак допуне процјене ризика од прања новца и финансирања тероризма у Босни и Херцеговини за период 2022–2024. година*, <https://msb.gov.ba/dokumenti/strateski/?id=24241>, доступно: 06.04.2026.
55. Бошковић Г., *Прање новца*, БеоСинг, Београд, 2005.
56. Бошковић М., „Прање новца као криминолошки и кривичноправни проблем“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, год. ХLI, бр. 3, Нови Сад, 2007.
57. Бошковић М., Бошковић А., *Корупција-прање новца-финансирање тероризма, криминалистички-криминолошки-кривичноправни аспекти*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2011.
58. Бошковић М., *Криминалистика-методика I*, Полицијска академија, Београд, 1998.
59. Влада Црне Горе – Управа полиције, Сектор за финансијско-обавјештајне послове, *Национална процјена ризика од прања новца и финансирања тероризма са акционим планом*, 2021, стр. 2, <https://www.gov.me/dokumenta/9d90a40d-cca4-4496-b4f9-4aebd5044ad9>, доступно 07.04.2026.
60. Влада Црне Горе, *Програм приступања Црне Горе Европској унији 2025-2026*, <https://wapi.gov.me/download/abf74c06-91a3-446d-a88f-6c97667ba2da?version=1.0>, доступно 07.04.2026.

61. Врховно јавно тужилаштво Републике Србије, *Годишњи извештај о раду јавних тужилаштва*, <http://www.vrhvojtgov.rs>, доступно 30.03.2026.
62. Вуковић М., „Сива економија-тамна бројка криминалитета“, *Безбедност*, број 1, Београд, 1993.
63. Вуковић, С., *Корупција и владавина права*, ИДН – Драганић, Београд, 2003.
64. Даниловић Н., „Методологија прања новца код правних и физичких лица“, *Корупција и прање новца (узроци, откривање, превенција)*, Интернационална асоцијација криминалиста Бања Лука, Сарајево, 2009.
65. Ђукановић Д., „Европска унија и Западни Балкан: очекивања и ишчекивања“, *Култура полиса*, год. XI, посебно издање, Нови Сад, 2014.
66. Ђукановић Д., „Западни Балкан: стални усуд европске периферије“, *Међународни проблеми*, год. LXVII, бр. 4, 2015.
67. Ђукановић Д., Дашић М., „Моделирање регионалне сарадње на Балкану након 1999. године: европска искуства и њихова примена“, *Међународни проблеми*, год. LXXIII, бр. 4, 2021.
68. Ђукановић Д., Симић Д., Живојиновић Д., “Serbia and Its Neighbours: Continuity of Old and/or New Policy?“, *The Review of International Affairs*, vol. LXIV, бр. 1151, 2013.
69. EU, *Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1991/308/oj/eng>, доступно 20.01.2026.
70. EU, *Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU (Text with EEA relevance)*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/843/oj/eng>, доступно 06.02.2026.
71. EUROPOL, *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment*, EUROPOL SOCTA 2013.
72. *Закон за спречавање прања новца и финансирања тероризма*, Службени весник на Република Северна Македонија, бр. 151/2022 и 208/2024.
73. *Закон о Државној агенцији за истраге и заштиту*, Службени гласник БиХ, бр. 27/2004, 63/2004, 35/2005, 49/2009 и 40/2012.
74. *Закон о јавном тужилаштву Републике Северне Македоније*, Службени весник Републике Северне Македоније, бр. 42/2020.
75. *Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине*, Службени гласник БиХ, бр. 3/2003, 32/2003 — испр., 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009 — др. закон, 93/2009, 72/2013 и 65/2018.
76. *Закон о кривичном поступку Републике Северне Македоније*, Службени весник Републике Македоније, бр. 150/2010, 100/2012, 142/2016 и 198/2018.
77. *Закон о међународним мерама ограничавања*, Службени гласник РС, бр. 10/2016.
78. *Закон о ограничавању располагања имовином у циљу спречавања тероризма и ширења оружја за масовно уништење*, Службени гласник РС, бр. 29/2015, 113/2017, 41/2018 и 94/2024.
79. *Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела*, Службени гласник РС, бр. 32/2013, 94/2016 и 35/2019.
80. *Закон о одузимању имовинске користи стечене криминалном дјелатношћу*, Службени лист ЦГ, бр. 58/2015 и 47/2019.
81. *Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције*, Сл. гласник РС, бр. 94/2016, 87/2018 – др. закон и 10/2023.
82. *Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом*, Међународни уговори, Службени лист СРЈ, бр. 7/02.

83. *Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма*, Међународни уговори, Службени гласник РС, бр. 19/09.
84. *Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола*, Међународни уговори, Службени лист СРЈ, бр. 6/01.
85. *Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци*, Међународни уговори, Службени лист СФРЈ, бр. 14/90.
86. *Закон о Специјалном државном тужилаштву*, Службени лист ЦГ, бр. 10/2015, 53/2016 и 54/2024.
87. *Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма*, Службени гласник РС, бр. 113 од 17. децембра 2017, 91 од 24. децембра 2019, 153 од 21. децембра 2020.
88. *Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма*, Службени гласник РС, бр. 113/2017, 91/2019, 153/2020, 92/2023, 94/2024 и 19/2025.
89. *Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма*, Службени лист ЦГ, бр. 110/2023, 65/2024, 24/2025, 41/2026 — Одлука Уставног суда ЦГ и 59/2026.
90. *Закон о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности*, Службени гласник БиХ, бр. 13/2024.
91. *Закон о спречавању прања новца*, Службени гласник РС, бр. 107/2005, 117/2005 – исправка и 62/2006.
92. *Закон о спречавању прања новца*, Службени гласник РС, бр. 20/2009, 72/2009, 91/2010 и 139/2014.
93. *Закон о спречавању прања новца*, Службени лист СРЈ, бр. 53/2001.
94. *Закон о Суду Босне и Херцеговине*, Службени гласник БиХ, бр. 49/2009 — пречишћен текст, 74/2009 — испр. и 97/2009.
95. *Закон о Тужилаштву Босне и Херцеговине*, Службени гласник БиХ, бр. 49/2009 — пречишћен текст и 97/2009.
96. *Закон о управљању конфискованом имовином, имовинском користи и одузетим предметима у кривичном и прекршајном поступку*, Службени весник Републике Северне Македоније, бр. 64/2024.
97. *Закон о финансијској полицији*, Службени весник Републике Македоније, бр. 12/2014, 43/2014, 33/2015, 27/2016, 83/2018 и 198/2018 и Службени весник Републике Северне Македоније, бр. 17/2025.
98. *Закон о Царинској управи*, Службени весник Републике Македоније, бр. 46/2004, 81/2005, 107/2007, 103/2008, 64/2009, 105/2009, 48/2010, 158/2010, 53/2011, 113/2012, 43/2014, 167/2014, 33/2015, 61/2015, 129/2015, 23/2016, 120/2018 и 248/2018 и Службени весник Републике Северне Македоније, бр. 122/2021.
99. *Законик о кривичном поступку Црне Горе*, Службени лист ЦГ, бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 — Одлука УС ЦГ, 2/2015 — Одлука УС ЦГ, 35/2015, 58/2015 — др. закон, 28/2018 — Одлука УС ЦГ, 116/2020 — Одлука УС ЦГ, 145/2021, 54/2024 и 65/2025.
100. *Законик о кривичном поступку*, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.
101. *Кривични закон Босне и Херцеговине*, Службени гласник БиХ, бр. 3/2003, 32/2003 — испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 и 47/2023.
102. *Кривични закон Брчко дистрикта Босне и Херцеговине*, Службени гласник Брчко дистрикта БиХ, бр. 19/2020 — пречишћен текст, 3/2024 и 14/2024.
103. *Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине*, Службене новине ФБиХ, бр. 36/2003, 21/2004 — испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017, 31/2023 и 58/2025.

104. *Кривични законик Републике Србије*, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.
105. *Кривични законик Републике Србије*, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 и 107/2005.
106. *Кривични законик Републике Србије*, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024.
107. *Кривични законик Републике Српске*, Службени гласник РС, бр. 64/2017, 104/2018 — одлука УС, 15/2021, 89/2021, 73/2023, Службени гласник БиХ, бр. 9/2024 — одлука УС БиХ, Службени гласник РС, бр. 105/2024 — одлука УС, 19/2025, Службени гласник БиХ, бр. 14/2025 — одлука УС БиХ и Службени гласник РС, бр. 31/2025, 85/2025 — одлука УС и 25/2026.
108. *Кривични законик Црне Горе*, Службени лист РЦГ, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и Службени лист ЦГ, бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 — други закон, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 — други закон, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 — исправка, 144/2021 и 145/2021 и 110/2023.
109. *Кривични законик*, Службен весник на Република Македонија, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 97/2017, 248/2018 и Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 36/2023, 188/2023 и 16/2026.
110. Кулић М., *Прање новца, привредни криминал и корупција*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2001.
111. Лукић Г., „Међународни стандарди за супротстављање прању новца са освртом на Републику Србију“, *Безбедност*, бр. 3/2020, Београд, 2020.
112. Мијалковић С., Арежина В., “Qualitative, Quantitative and Mixed Methods in Researching Security and Political Phenomena“, *Безбедност*, год. LXVI, 3/2024, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2024.
113. Министарство финансија – Управа за спречавање прања новца (УСПН), *Типологије и трендови прања новца 2012-2014*, Београд, 2014.
114. Министарство финансија Републике Србије – УСПН, *Комитет Савета Европе Moneyval*, <https://www.apml.gov.rs/komitet-manival-saveta-evrope>, доступно 16.07.2025.
115. Министарство финансија Републике Србије – Управа за спречавање прања новца (УСПН), *Типологије*, <http://www.apml.gov.rs/latinica/tipologije>, доступно, 15.7.2024.
116. Мршевић З., „Спречавање прања новца мерама националног законодавства“, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, 4/92, Београд, 1992.
117. *Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма*, Службени гласник РС, бр. 89/2008. Влада Републике Србије усвојила је прву националну стратегију 25. септембра 2008. године, за период 2008–2013.
118. *Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма*, Службени гласник РС, бр. 3/2015.
119. Николић-Ристановић В., Ђопић С., „Развој законодавства о прању новца у Србији и усклађеност са међународним нормама“, *Криминалитет у транзицији: феноменологија, превенција и државна реакција*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2007.
120. ОЕБС – Организација за европску безбедност и сарадњу – Мисија у Србији и УСПН, *Типологије прања новца у Републици Србији*, Београд, 2011.
121. ОЕБС, УСПН, *Типологије прања новца*, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2019.
122. ОЕБС, УСПН, *Типологије прања новца, студије случаја прања новца*, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2015.
123. Петковић А., *Форензичка ревизија – криминалне радње у финансијским извештајима*, Пролетер, Бечеј, 2010.

124. Петровић Б., Јовашевић Д., *Кривично право- Казнено право (Посебни део)*, Правни факултет, Сарајево, 2005.
125. *Правилник о методологији за извршавање послова у складу са Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма*, Службени гласник РС, број 42/2025.
126. Република Северна Македонија, Савет за борбу против прања новца и финансирања тероризма, Управа за финансијско обавештавање, *Извештај о националној процени ризика од прања новца*, септембар 2025, стр. 5, <https://ufr.gov.mk/wp-content/uploads/2025/10/%D0%9D%D0%A0%D0%90-%D0%B7%D0%B0-%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%8A%D0%95-%D0%9F%D0%90%D0%A0%D0%98.pdf>, доступно 08.04.2026.
127. Република Србија, *Национална процена ризика - Процена ризика од прања новца*, Београд, 2024.
128. Република Србија, *Национална процена ризика од прања новца и од финансирања тероризма*, Београд, 2021.
129. Република Србија, *Национална процена ризика од прања новца у Републици Србији*, Београд, 2013.
130. Република Србија, *Процена ризика од прања новца и процена ризика од финансирања тероризма*, Београд, 2018.
131. Републички завод за статистику Републике Србије, „Пунолетни учиниоци кривичних дела“, <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela>, доступно 25.03.2026.
132. Симић Д., „Узбурканост у глобалној политици — од међудржавног поретка до глобалног друштва“, *Српска политичка мисао*, год. 15, vol. 22, бр. 4/2008.
133. Симић Д., *Наука о безбедности: савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ и Факултет политичких наука, Београд, 2002.
134. Станковић Н., *Тероризам и финансирање тероризма*, Европски универзитет, Брчко, 2014.
135. Стојановић З., *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд, 2006.
136. Стојановић З., Милорадовић О., Радисављевић М., Трешњев А., *Приручник за сузбијање привредног криминалитета и корупције*, Министарство правде САД и Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2017.
137. Стојановић З., Перић О., *Кривично право, посебни део*, XI издање, Правна књига, Београд, 2006.
138. *Стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма за период 2020–2024. године*, Службени гласник РС, бр. 14/2020.
139. *Стратешко-оперативни план за спречавање прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење у Републици Србији за период 2025–2029. године*, усвојен на седници Координационог тела за спречавање прања новца и финансирања тероризма 11. априла 2025.
140. Тањевић Н., *Привредни криминал у условима економске транзиције*, Институт за упоредно право, Београд, 2012.
141. Теофиловић Н., Јелачић М., *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца*, Полицијска академија, Београд, 2006.
142. Управа за спречавање прања новца, библиотека, <https://www.apml.gov.rs/biblioteka>, доступно 05.03.2026.
143. Управа за финансијско обавештавање, *Приручник за спровођење мера и радњи за спречавање прања новца и финансирања тероризма од стране субјеката*, Скопље, 2020, <https://ufr.gov.mk/wp-content/uploads/2020/05/priracnik-za-perenje-na-pari.pdf>, доступно 02.04.2026.
144. Уставни суд Републике Северне Македоније, Одлука У.бр. 99/2024 од 20. јуна 2024.
145. Чудан А., Николоска С., *Економски криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2018.

ПРИЛОГ

УПИТНИК

Поштовани,

Упитник је анониман и део је истраживања у докторској дисертацији „Прање новца као претња Западном Балкану – случај Републике Србије“. Упитник је намењен превентивном и репресивном делу система који имају значајну улогу у супротстављању прању новца. Нека од питања су специфична за превентивни, док су поједина питања специфичнија за репресивни део система, али свакако узимајући у обзир расположиве податке за период 2015-2020. година, као и Ваше знање и искуство молимо Вас да одговорите на сва следећа питања према задатим скалама.

Општа/основна питања:

1. Пол

- а) женски
- б) мушки

2. Године живота

- а) 18 – 30
- б) 31 – 45
- в) 46 – 60
- г) 60 +

3. Образовни ниво

- а) средња школа
- б) виша школа
- в) факултет
- г) специјалистичке студије
- д) мастер студије
- ђ) докторске студије

4. Занимање

5. Радно место

6. Орган/институција

7. Место попуњавања упитника (држава, град)

8. Која предикатна кривична дела су извор нелегалног прихода у предметима прања новца?

	1 – уопште не представља извор	2 – улавном не представља извор	3 – делимично представља извор	4 – углавном представља извор	5 - у потпуности представља извор
Злоупотреба положаја одговорног лица					
Пореска утаја					
Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога					
Злоупотреба службеног положаја					
Изнуда					
Тешка крађа					
Превара					
Зеленаштво					
Недозвољена трговина					

9. Уколико сматрате да је постоје још нека предикатна кривична дела која се појављују као значајан извор нелегалног прихода у предметима прања новца молимо Вас да наведете.

10. Који су најчешћи сектори улагања *прљавог* новца?

	1 - уопште нису чести	2 - углавном нису чести	3 - делимично су чести	4 - углавном су чести	5 - у потпуности су чести
Инвестирање у изградњу стамбено-пословних објеката					
Куповина непокретности					
Казина					
Кладионице и остали приређивачи игара на срећу (<i>online</i> клађење и др.)					
Банкарски производи и услуге					
Мењачнице					
Криптовалуте					
Рачуновође					
Адвокати					
Платне институције (<i>WU</i> , <i>MoneyGram</i> и друге)					
Тржиште капитала					
Ревизори					
Јавни бележници					

Факторинг					
Осигуравајућа друштва					

11. Уколико сматрате да је постоје још неки сектори улагања *прањавог* новца молимо Вас да наведете.

12. Према броју кривичних дела из којих потичу приходи који су предмет прања новца, обзиром да ли су извршена у земљи или иностранству, претња од прања новца се процењује као ниска, средња или висока?

	низак	средњи	висок
у земљи			
у иностранству- <i>Offshore</i>			
у иностранству - Високоризичне земље према <i>FATF</i>			
у иностранству - Суседне/граничне земље			
у иностранству - Остало (чланице <i>FATF, EU</i>)			

13. У којој мери препознајете сваку од три фазе прања новца у Вашој земљи?

Фазе прања новца	1 - нимало	2 - у мањој мери	3 - делимично	4 - у већој мери	5 - у потпуности
Полагање					
Раслојавање					
Интеграција					

14. Молимо Вас да наведете примере најчешћих типологија прања новца који се јављају у пракси:

15. Најчешћи модалитети прања новца у пракси су:

Самопрање новца као модалитет прања новца постоји када је оно извршено од стране лица које је извршило кривично дело из кога потиче новац или имовина која је предмет прања (предикатно кривично дело) и које се врши са намером и циљем да се прикрије њихово нелегално порекло или лажно прикаже њихов извор.

Прање за другог - извршење кривичног дела прање новца тако да лице, врши конверзију, држи или користи имовину знајући да она представља приход остварен кривичним делом како би се прикрило или лажно приказало нелегално порекло имовине која потиче од предикатног кривичног дела које то лице није извршило.

Професионално прање - прање новца је извршено од стране организоване криминалне групе, чији организатори су сходно претходно дефинисаном плану организовали пренос и конверзију имовине са знањем да она потиче од извршења кривичног дела, а све у намери да прикрију и лажно прикажу порекло имовине.

Самостално прање – извршилац кривичног дела прања новца се процесуира пред правосудним органима за извршење тог кривичног дела без да се процесуира за извршење конкретног кривичног дела из које проистиче имовина која је предмет кд прања новца, тј. за предикатно кривично дело.

	1 - уопште се не слажем	2 - углавном се не лажем	3 - делимичо се слажем	4 - углавном се слажем	5 - у потпуности се слажем
Самопраће					
Праће за другог					
Професионално праће					
Самостално праће					

16. Који производ, односно услуга представља највећи ризик за праће новца?

	1 - нема ризик	2 - низак ризик	3 - средњи ризик	4 - висок ризик	5 - највећи ризик
кредит са 100 % учешћа					
динарски рачун					
девизни рачун					
припејд платне картице					
кастоди рачун					

17. Уколико сматрате да постоје још неки производи, односно услуге који представљају највећи ризик за праће новца молимо Вас да наведете.

18. Колико је значајна улога корупције као извора нелегалног прихода у предметима прања новца?

- а) нема значај
- б) низак значај
- ц) средњи значај
- д) висок значај
- е) највећи значај

19. Шта представља растућу претњу за праће новца?

	1 - уопште се не слажем	2 - углавном се не слажем	3 - делимичо се слажем	4 - углавном се лажем	5 - у потпуности се слажем
<i>VASP – virtual asset service provider</i>					
Коришћење платних платформи мимо банкарског сектора					

20. Молимо Вас да наведете шта још по Вашем мишљењу представља растућу претњу за прање новца за Вашу земљу:

21. Молимо Вас да наведете шта још по Вашем мишљењу представља растућу претњу за прање новца за Западни Балкан:

22. Који су највећи изазови и препреке у супротстављању прању новца?

	1 - уопште се не слажем	2 - углавном се не слажем	3 - делимично се слажем	4 - углавном се лажем	5 - у потпуности се слажем
Недовољна стручност					
Нејасна подела надлежности					
Недовољан број запослених					
Недовољна опремљеност неопходним техничким и софтверским алатима					
Недовољна сарадња релевантних органа и институција на националом нивоу					
Недовољна међународна сарадња					
Немогућност прикупљања доказа из иностранства					

23. Молимо Вас да наведете који су још по Вашем мишљењу највећи изазови и препреке у супротстављању прању новца за Вашу земљу:

24. Молимо Вас да наведете који су још по Вашем мишљењу највећи изазови и препреке у супротстављању прању новца за Западни Балкан:

25. Да ли је казнена политика у пресудама прања новца одвраћајућа по Вашем мишљењу?

- а) није
- б) већим делом није
- ц) делимично

- д) већим делом јесте
е) јесте

26. Који је најбољи вид едукације у области супротстављања прању новца?

	1 - нимало	2 - у мањој мери	3 - делимично	4 - у већој мери	5 - у потпуности
Приказ прописа					
Студије случаја					
Анализа <i>STR (Suspicious Transaction Report)</i> и <i>SAR (Suspicious Activity Report)</i>					
Праћење стандарда и извештаја међународних организација					

27. Молимо Вас да наведете који су још по Вашем мишљењу најбољи видови едукације у области супротстављања прању новца:

28. У којој мери прање новца представља претњу за стабилност земље?

	1 - нимало	2 - у мањој мери	3 - делимично	4 - у већој мери	5 - у потпуности
Економска стабилност					
Социјална стабилност					
Политичка стабилност					

29. У којој мери прање новца представља претњу за безбедност?

	1 - нимало	2 - у мањој мери	3 - делимично	4 - у већој мери	5 - у потпуности
Националну безбедност					
Безбедност Западног Балкана					
Глобалну безбедност					

30. У којој мери прање новца у почетку остварује позитивне ефекте на стабилност и безбедност земље?

- а) нимало
б) у мањој мери
ц) делимично
д) у већој мери
е) у потпуности

31. Да ли прање новца након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем остварује негативне ефекте на стабилност и безбедност земље?

Да Не

32. Које негативне ефекте и у којој мери прање новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем, остварује на стабилност и безбедност земље?

	1 - нимало	2 - у мањој мери	3 - делимично	4 - у већој мери	5 - у потпуности
Повећана изложеност организованом криминалу и корупцији					
Подривање легитимног приватног сектора					
Слабљење финансијског сектора					
Губитак контроле у доношењу одлука у вези са економском политиком					
Губитак пореског прихода					
Повећан репутациони ризик за земљу					
Предузимање међународних санкција и мера					

33. Молимо Вас да наведете који се још по Вашем мишљењу негативни ефекти прања новца, након дужег временског периода од интеграције *прљавог* новца у финансијски систем, остварују на стабилност и безбедност земље:

34. Да ли су постојеће мере у систему за спречавање прање новца одговарајуће за супротстављање новим облицима прања новца (злоупотреба криптовалута, платних платформи, нових технологија и др.)?

- а) нимало
- б) у мањој мери
- ц) делимично
- д) у већој мери
- е) у потпуности

35. У којој мери би предузимање заједничких мера и сарадња држава Западног Балкана допринело супротстављању прању новца?

- а) нимало
- б) у мањој мери
- ц) делимично
- д) у већој мери
- е) у потпуности

36. Који вид сарадње државних органа омогућава ефикасан рад по предметима прања новца?

	1 - нимало	2 - у мањој мери	3 - делимично	4 - у већој мери	5 - у потпуности
Потписани споразуми					
Ударне групе					
Службеници за везу					
Непосредни састанци					
Лични контакти					

37. Молимо Вас да наведете који још по Вашем мишљењу вид сарадње државних органа омогућава ефикасан рад по предметима прања новца:

38. У супротстављању прању новца повољнији услови за слободан проток људи, роба и услуга би се обезбедили унапређењем:

	1 - нимало	2 - у мањој мери	3 - делимично	4 - у већој мери	5 - у потпуности
превентивних мера					
репресивних мера					

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Горан Лукић је рођен 10. јула 1983. године у Новом Саду. Основну школу у Темерину завршио је са одличним успехом, а Средњу школу унутрашњих послова у Сремској Каменици као ђак генерације и први у рангу 31. класе. Дипломирао је на Криминалистичко-полицијској академији као најбољи студент генерације, са просечном оценом 9,82. На Факултету политичких наука Универзитета у Београду завршио је специјалистичке струковне студије из међународног хуманитарног права и права људских права и мастер студије из међународне безбедности, а потом уписао докторске студије на смеру Међународне и европске студије.

У Министарству унутрашњих послова Републике Србије ради од 2007. године. Радио је у Управи саобраћајне полиције, затим од 2009. до 2018. године као криминалистички инспектор за сузбијање прања новца, а од 2018. до 2021. године као шеф Одсека за борбу против високе корупције у Служби за борбу против организованог криминала Управе криминалистичке полиције. Потом је обављао послове главног координатора у Бироу директора полиције и Сектору за међународну сарадњу, европске послове и планирање. Од 1. новембра 2022. године упућен је у Мисију Републике Србије при Европској унији у Бриселу као представник МУП-а, где и данас ради.

Од 2015. године је међународно сертификовани специјалиста за спречавање прања новца (*Certified Anti-Money Laundering Specialist – CAMS*) и налази се на листи експерата *OSCE*-а за сузбијање финансијског криминала и прања новца. У оквиру бројних пројеката био је ангажован од стране *OSCE*-а, *UNODC*-а и *CEPOL*-а као предавач на обукама полицијских службеника, тужилаца и судија, а учествовао је и у изради приручника за потребе обука. Учествовао је на више домаћих и међународних стручних скупова. Аутор је два издања *Приручника за оспособљавање полицијских службеника за рад на спречавању и сузбијању кривичних дела са елементима корупције*, израђених за потребе Министарства унутрашњих послова 2018. и 2019. године, као и следећих радова:

„Значај регионалних иницијатива Југоисточне Европе у супротстављању организованом криминалу“, *Безбедност*, бр. 1/2014, Београд, 2014.

„Међународни стандарди за супротстављање прању новца са освртом на Републику Србију“, *Безбедност*, vol. 62, бр. 3/2020, Београд, 2020.

Шебек В., Лукић Г., “Legal Aspects of Communication in Healthcare with Special Reference to the Patient’s Right to Information”, *In Legal Tradition and New Legal Challenges: Book of Abstracts*, Faculty of Law, Publishing Centre, Novi Sad, 2022.

Арежина В., Лукић Г., “Effectiveness of Interviews in Crisis Prevention and Detection”, *The Policy of National Security*, vol. 28, бр. 1/2025, Београд, 2025.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Горан Лукић

Број индекса 4/2016

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Праће новца као претња Западном Балкану – случај Републике Србије

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

У Београду, _____

Потпис аутора

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Горан Лукић
Број индекса 4/2016
Студијски програм Међународне и европске студије
Наслов рада Прање новца као претња Западном Балкану - случај Републике Србије
Ментор Проф. др Драган Ђукановић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, _____

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Прање новца као претња Западном Балкану – случај Републике Србије

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
- 6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)**

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

У Београду, _____

Потпис аутора
